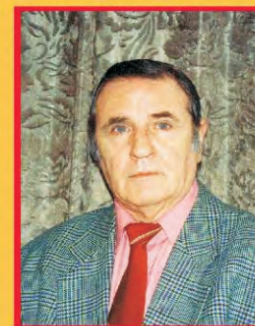

Marcel Lapteș

S-a născut la 28 iulie 1942 în municipiul Iași. Absolvent a Facultății de Filologie, secția Limba și Literatura Română din Timișoara, specializat în etnografie și folclor.

Autor al pieselor de teatru VREAU SĂ FIU ARTISTA (comedie), O POVESTE DIN PĂDURE (teatru de păpuși), MOARTEA CALULUI (comedie) în volumul 9 PIESE DE TEATRU, Deva, 1984. A semnat peste 40 de recenzii de cărți, cronici literare, bibliografii și articole de etnografie și folclor în revistele RITMURI HUNEDOARENE, TRIBUNA, RAMURI, LUCEAFĂRUL, VATRA, ROMÂNIA LITERARĂ, TOMIS, MIORIȚA, BULETIN INFORMATIV (al Centrului Național București). Este redactor responsabil și coordonator al publicațiilor MIORIȚA, CAIELE DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR „ETHNOLOGICA”. Coautor al albumului etnofolcloric ȚARA HATEGULUI – DIMENȘIUNI SENTIMENTALE (Ed. Corvin, Deva, 2001), VECHI BISERICI DE LEMN DIN JUDEȚUL HUNEDOARA (Ed. Corvin, Deva, 2004). A mai publicat ESEURI DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR (Ed. Corvin, Deva, 2004), LUMINA DIN CUVINTE (antologie lirică a poezilor populari – Ed. Corvin, Deva, 2007), NESFĂRȘI-TELE PLAIURI (antologie poetică a scriitorilor țărani – Ed. Corvin, Deva, 2009), VINO DOR, LÂNGA IZVOR (folclor literar din județul Hunedoara – Ed. Corvin, Deva, 2009).

Timpul și sărbătorile țăranului român

Marcel Lapteș

**Timpul și sărbătorile
țăranului român**

Marcel Lapteș

*Timpul și sărbătorile
țăranului român*

*Dedic această carte
soției mele
DANĂ MIHAELA
care m-a înconjurat
permanent cu nesfârșită
iubire, răbdare și înțelegere.*

17
2009

COLECȚIA
„ETHNOLOGICA”

Redactor:
Prof. MARCEL LAPTEȘ

Sigla colecției:
SIMONA RUSU

Culegerea computerizată:
MARIANA ZBERTEA, CLAUDIA MARIA ADAM

Machetare și tehnoredactare:
DANI ÁGNES

Coperta:
I. Roadele țaranului – foto: Nicu Jianu
IV. Timpul busuiocului ... – foto: Marcel Lapteș

Interior:
I-II: Gospodăria din satul Târșa – Platoul Luncanilor
foto: Nicu Jianu
III-IV: Gospodărie țărănească la poalele Parângului –
Ținutul Momârlanilor
foto: Nicu Jianu

Lucrare apărută la Editura CORVIN - Deva
Director: VARGA KÁROLY
Tipărită la GRAPHO TIPEX SRL - Deva
Director: FARKAS LÁSZLÓ
Adresa: 330190 Deva, o.p. 1., c.p. 138.
tel.: 0254-234500; fax: 0254-234588
e-mail: corvin@office.ro

Traducerile rezumatelor în limbile:
- engleză: prof. ANCA FEDORANICH
- germană: prof. MONIKA MATEI
- franceză: prof. ALINA OLTEANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARCEL LAPTEȘ

Timpul și sărbătorile țaranului român

Deva, Editura Corvin 2009
336. pag. 24 cm.

ISBN 978-973-622-524-6

© Toate drepturile
aparțin autorului

Această carte apare sub egida:
CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU
CONSERVAREA ȘI PROMOVAREA
CULTURII TRADIȚIONALE
HUNEDOARA-DEVA
Director: Mariana Deac

Despre timpul țăranului și despre țăranul timpului...

Comunitățile folclorice au evoluat mereu în pas cu universul, în ritmuri temporale tradiționale, care au alimentat un echilibru propriu membrilor acestor comunități. Țăranul român a avut mereu o conștiință a timpului, datorată, printre altele, și unei vocații contemplative: timpul se naște, se maturizează și îmbătrânește asemeni ființei umane sau odată cu ea. La începutul primăverii, atunci când tot universul renaște, timpul este un Dragobete tânăr, mare iubitor de fete, transformat apoi, la maturitate, într-un războinic viteaz, ca Sfântul Gheorghe, pentru ca, încet, încet, să se așeze și să rodească, la fel ca sfântul Dumitru, preocupat de fertilitatea animalelor și a holdelor aducătoare de bunăstare, iar, în final, să îmbătrânească firesc și să apară în fața lumii ca un moș Crăciun gârbovit...

S-a vorbit multă vreme despre paradigma timpului în cultura tradițională românească; s-a spus chiar că există un timp mitic, un timp istoric, un timp filozofic sau un timp astronomic, dar că există, cu certitudine, și un timp etnologic, care, chiar dacă poate prea pretențios numit așa, deservește un timp plin de echilibru al comunităților tradiționale. Timpul țăranului și rânduiala pământului merg mână în mână: uneori timpul alunecă lin, alteori se prăbușește, uneori e o linie continuă, alteori una șerpuitoare, dar întotdeauna timpul merge în legea lui iar viața omului trece prin timp.

Urmarea firească este acea mare trecere prin lume care, acceptată firesc de înțeleptul țăran al satului tradițional, îi alimentează un triplu echilibru: mai întâi este vorba despre un echilibru al omului cu universul, în care trecerea poate deveni petrecere din viață, fără ca acest lucru să stârnească vreo dizarmonie; urmează un palier de mijloc, cel al relaționării omului cu comunitatea, cu vecinii, cu prietenii, cu satul, care ține de timpul cotidian și de timpul festiv, de zilele de muncă și de zilele de sărbătoare, de ceasurile rele și de ceasurile bune; în fine, un al treilea palier este acela al armoniei omului cu sine însuși, într-un timp interior al său, prin intermediul timpului vieții de aici și prin timpul vieții de dincolo de moarte, prin timpul fast, care îi aduce sănătatea și timpul nefast, aducător de boală, prin timpul condensat al nașterii, căsătoriei și morții.

Toate aceste repere sunt acoperite de text etnografic în cartea de față, care este, în fapt, o poveste despre calendar, o poveste despre timp și o poveste despre marea trecere.

Aceasta este percepția primului nivel de lectură; pentru că la un al doilea nivel de asumare a textului, cititorul – specializat sau nu – descoperă că toate acestea sunt doar pretexte pentru autor pentru a aduce în discuție ceva chiar mai bogat în substanță: pe țăranul timpului ... Țăranul ancorat în religie, magie, meteorologie, istorie personală, credințe, supersiții și cutume. Țăranul care, prin puterea de organizare a timpului căruia i se supune cu înțelepciune, înțelege deosebirea dintre ordine și haos, își asumă „ținerea” unor zile sau acceptă interdicții pentru valorizarea superioară a instanțelor morale.

Structura cărții de față, bine articulată pe capitole și secțiuni interne, are ca subiect anul, anotimpurile, zilele și ceasurile, dar, cum spuneam, abordarea timpului strict prin taxonomiile operate de un calendar, fie el și calendarul complex și plin de semne al țăranului român, este o „capcană” în care cititorul se lasă prins cu drag, pentru că fundalul este asigurat de secvențe memorabile din

viața omului simplu, echilibrat, cum spuneam anterior, față de univers, comunitate și sine însuși; cartea devine astfel o carte a țaranului din „spațiul etnofolcloric hunedorean”, ca să îl cităm pe autor, țaran care, la fel ca frații lui din alte arii etnogeografice, performează toate capitolele particulare ale vieții: vopsitul ouălor de Paște, coacerea prescurilor pentru biserică, ținerea zilelor Babelor, măsuratul laptelui oilor, protejarea de strigoi, prima ieșire la arat...

Abordând o asemenea multitudine de subiecte, cititorul avizat s-ar putea gândi la marele pericol al derapajelor în substanța scriiturii, dar autorul, abil și documentat – mai ales că nu este la primul volum de scrieri etnografice – știe să nu se abată de la un fir roșu interior și susține, coerent și cursiv, subiectele în curgerea lor firească.

„Trebuie să arătăm că nu vrem să facem un elogiu dulceag, paseistic, al culturii țărănești” mărturisește, inspirat, la un moment dat, autorul. Timpul țaranului român, cu marile lui sărbători, cu calendarul său ordonat și cu cutumele lui de-o viață este pus, în finalul volumului, în opoziție cu modernitatea în care timpul țaranului este bruscat, blocul de tradiții este dislocat iar „încălzirea globală a substanței culturii tradiționale” are efecte dintre cele mai ciudate pentru bunul mers al lucrurilor în comunitate. Hibridizarea și uniformizarea culturală face ca timpul țaranului să se altereze, să își piardă din substanță, iar țaranul timpului să devină, în urma pierderii identității, un ins dezechilibrat, dezrădăcinat, apăsător de povara unui destin care nu mai e al său.

Iar soluția anihilării acestui sentiment de alienare, generat de pierderea identității culturale, este dat tocmai de mesajul cărții domnului profesor Marcel Lapteș: păstrarea identității locale prin conservarea obiceiurilor și tradițiilor, fie in situ, dacă se poate, fie prelevarea lor prin scriitura de cărți etnografice care să immortalizeze atitudinea, mentalitatea și cotidianul țaranului societății tradiționale.

Mai trebuie să spunem că demersul cultural al domnului profesor

Marcel Lapteș este unul de două ori ambițios: mai întâi pentru că subiectul relației ontologice dintre timp și țaran a mai fost abordat de nume mari ale etnologiei românești, iar aceasta poate dezvolta un firesc și uman sentiment de teamă de a nu repeta ceea ce au spus predecesorii, iar apoi, pentru că materialul cu care trebuie să îmbraci scheletul unui asemenea excurs cultural este imens și există marele pericol al lipsei de sistematizare.

Autorul acestei cărți depășește însă toate aceste piedici, iar rezultatul este o carte remarcabilă despre cultura tradițională în spațiul hunedorean, care, în ciuda unei scriituri curgătoare, plăcute, a unui verb inspirat și a unei fraze melodioase, ca de roman, se distanțează de eseul etnologic prin apelul la o bibliografie impresionantă și perfect calibrată pe subiect, printr-o listă impresionantă de informatori direcți și printr-un material documentar fotografic remarcabil.

Cu toată modestia cuvenită, mă gândesc că în urmă cu puțin timp, și eu am încercat o astfel de „piedică în calea uitării”, editînd un volum de repere ale culturii tradiționale sălăjene și nu mă pot abține să nu spun, încă o dată, cu toată modestia și bunul simț necesare: dacă ar mai fi încă mulți cercetători care să surprindă fețele adevărate ale culturii tradiționale românești, nu doar că am avea o privire globală asupra a ceea ce a însemnat cultura populară românească ci am putea lupta, cu siguranță eficient, împotriva aceluia fenomen de globalizare culturală atât de temut de antropologi și care nu poate fi temperat decât prin reliefarea susținută a elementului identitar local.

dr. Camelia Burghel

Timpul țaranului român

Motto:

„Timpul țărănesc este un timp de așteptări și de răbdare, de permanențe și reluări, de rezistență la schimbare”.

Jacques Le Goff

Cultura tradițională, mai general spusă populară, reprezintă un ansamblu de manifestări creative, fundamentale, bazate pe tradițiile culturale, circumscrise la nivelul de grup care răspund necesităților spirituale ale comunității, definind-o în același timp ca identitate socio-culturală transmisă în timp prin oralitate.

Sat tradițional – Vadu Dobrii (Foto: Nicu Jianu)

Din nefericire cultura tradițională este pe zi ce trece tot mai marginalizată, iar multe voci critice prezintă țăranul român ca învechit și total depășit de cursul modern al vremii, care se dovedește că nu mai poate rezista prefacerilor timpului și spiritului nou de astăzi. Cultura lui, mentalitatea sa trebuie „înlocuite”, chiar chirurgical, cu unele noi, funcțional atașate modernității. Lucrarea de față vrea să aducă o serie de argumente a sistemului complex de existență spirituală a comunității tradiționale arătând rolul tradiției în societatea rurală trecută precum și implicația sa în prezent.

De la început trebuie să spunem că satul ca factor de cultură și civilizație și-a făcut datoria majoră în viața etnicului și și-a încheiat rolul istoric precum oricare epocă efervescent-culturală în dialectica evoluțiilor de-a lungul timpului. Vom arăta, pe măsura derulării argumentației noastre, rolul culturii tradiționale, un adevăr ocolit de

Ciobani hunedoreni (Foto: Horváth József)

cele mai multe ori, de critica grăbită: satul în spațiul său mitico-religios se comportă ca o realitate vie, întemeiată pe legi ferme, cutume respectate cu strictețe, mai greu de înțeles pentru cei din afara colectivității, mai dificil de deslușit fenomenele aflate de multe ori chiar sub ochii lor. Această realitate se comportă ca o carte veșnic deschisă numai celor care trăiau această realitate, perfect inteligibilă, dar aflată sub semnele cosmice ale universului mitico-religios, a unui timp al țaranului ca formulă de gândire proprie **une monde enchanté (lume vrăjită)** după cum spune Antoin Fournier. Satul apare **nebulos** în reprezentarea sa deoarece, „se subordonează spiritelor senzoriale, în percepții vizionare și cu suflete fantastice”.¹ Nu vrem să facem proces de intenție la nimeni, dar poziția negativistă, la chestiunea în discuție, pornește tocmai de la neînțelegerile care inerent nasc confuzii grave și priviri în zboruri asupra problematicii satului tradițional, alimentate de multe ori de interese politice care desființează pur și simplu valoarea unei lumi considerate ca fiind începutul identitar al poporului și limbii noastre. Pentru că „satul și-a câștigat dreptul de a fi tezurizat și privit cu cuvenită considerație... a-i nega existența cu zgomot și brutalitate este ca și cum l-ai refuza pe Homer pentru că a creat poeme prea lungi, muzica lui Rossini pentru că ești surd, pictura lui Rafael pentru că ești orb, sistemul mitologic al lui Mircea Eliade pentru că ești mut² .

Dacă ar trebui să găsim **țapul ispășitor** la această problemă, nu tradiția a fost și este agresivă ci mai mult **orașul tentacular** exponent și experiment al globalizării, omogenizării culturale, care au dus la hibridizarea unor spații culturale apoi la uniformizare ca efect al asimilării unor valori străine de spiritualitatea mamă și în final la grotescul consumatorism cultural, (inclusiv **psihoza Mc'Donaldismului, Coca-Cola „energizantă”** care ne-a făcut peste noapte frumoși și mai dinamici). Nu vrem să fim înțeleși ca unul din tabăra

Casă tradițională (Foto: Nicu Jianu)

damnatizării orașului; în timpul de azi s-au proliferat destui. Orașul ca factor de civilizație și cultură, în orice societate a dinamizat progresul în toate domeniile de viață ale societății. Satul este un alt univers, adiat permanent de vântul armoniei cosmice în diversele sale ceremonii atât în ciclul familiar cât și în cel agrar într-un timp în care nașterea, plinătatea și dispariția erau destinele sale.

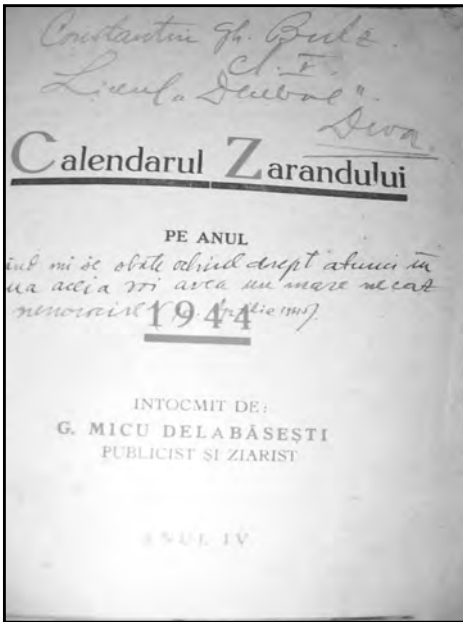
Noi vom mai încerca în cele ce urmează, în baza cercetărilor efectuate pe teren, să evidențiem parametrii existențiali ai satului, rolul fundamental al etnosului tradițional ca **spațiu și timp**, un fabulos complex magico-ritual, care-l însoțea pe **omul tradițional** – țărănul român – de la nașterea sa până la trecerea în neființă. Intreprinderea noastră nu se vrea o **arheologie etnofolclorică**, cu toate că vom folosi în argumentația noastră și modalități interdisciplinare, comparative, proprii științelor istoriei care ne vor ajuta să investigăm cât mai corect o serie de fenomene diverse și complexe.

Înțelegem, astfel, mecanismul mentalului țărănesc în **organizarea timpului** ca act complex, sacru și profan, cu toate că mai toți exegezii culturii populare, acceptă faptul că timpul țaranului este doar o condiție în desfășurarea și finalizarea actelor populare.

Dacă în general calendarul este o **convenție civilă** de măsurare și derulare a timpului necesară comunităților, în mediul țărănesc, el devine, mai mult, **spațiu și timp revelatoriu**, organizat și funcțional obștesc din care se pot reține trei caractere pregnante: **predestinat** indiferent de voința profană – „precum soarele și luna pe ceriuri tăt așa e calendariu, nu că noi vrem ori ba să-l țanem... așa a fost din moșii noști...”³, **imuabil**, de neschimbat, în afara omului și poate cel mai important – **entitate** obiectivă de sine stătătoare unde țaranul nu poate interveni în schimbarea lui: „Păi, calendariu-i timpu’ nost’ că ne sculăm și ne trezim cu iel... cine-l schimbă?”⁴.

Generații (Foto: Horváth József)

Calendarul țărănesc devine astfel un fenomen complex și trebuie înțeles altfel decât orășenii care-l foloseau ca fiind produsul voinței omenești măsurând timpul în funcție de mersul corpurilor cerești; el este distincția evidentă între sacru și profan. De aceea pentru înțelegerea mecanismului intim al calendarului trebuie „să părăsim punctul de vedere al timpului fizico-matematic, acest punct de vedere ne pune în situația de a lua drept iluzie sau anomalie o realitate organică cu chipurile și sensurile ei proprii”⁵.

Calendarul cuprinde peste tot spațiile vieții magico-religioase, specifice gândirii mitice a țaranului, ignorând timpul împărțit în unități fizico-matematice riguroase, calendarul fiind „expresia unui fel mai adânc, mai bogat, mai puternic și mai însemnat pentru viața sa sufletească în înțelegerea timpului... acesta devenind concret, colorat și activ”⁶.

Interesante și totodată dramatice sunt schimbările survenite în calendarul tradițional odată cu reforma din 1924, un fapt care a

bulversat o perioadă satul românesc până la adaptarea treptată a aceluia pe stil nou prin repunerea Calendarului Gregorian de către Biserica Ortodoxă la 10 octombrie, cu toate că pe linie de stat acesta a fost legiferat mai devreme de 10 aprilie 1919. Intenția de a armoniza calendarul nostru cu cel din lumea vestică, adică „modificarea calendarului ortodox, sărindu-se cele 13 zile”⁷ a fost considerată de țărani de neacceptat deoarece le punea în primejdie „rânduiala” de secole iar în viața cotidiană a satului s-au produs evenimente de mare dramatism și intensitate: „Acolo unde țăranul refuză să mai intre în biserică, acolo unde preotul a fost bătut, acolo unde legăturile de rudenie s-au rupt, acolo unde întreaga viață spirituală s-a spart nu mai poate fi vorba de un fapt divers, nici măcar un fapt politic, oricât de puternic ar fi și ori de unde ar veni... se înțelege că s-a petrecut un lucru de mare adâncime, că frământările au fost sufletești și că adevăratul sens al acestor manifestări trebuie deci căutat într-o realitate de dincolo de ordinea socială și politică”⁸.

Satul tradițional românesc trăia în respectul total față de tradiție, atotputer-

*Baba Marea (Maria) de la Prăvăleni
(Foto: Nicu Jianu)*

nică și moștenită din generație în generație, ca fiind ceva organic și de neschimbat. Această tradiție era oglindită în calendar iar schimbarea oricât de mică în această existență, producea fracturi care nu mai puteau fi reparate decât cu mare greutate. Reforma calendarului s-a produs cu mare greutate iar părăsirea unor vechi rituri ortodoxe s-a confundat mult timp cu schimbarea zilelor: “ăst de azi (calendarul – n.n.) îi altcumva ... alte zile, nu ca cele vechi ... Anul Nou și Paștele cad altu feliu”⁹. Schimbarea zilelor trebuiau să respecte de fapt, în esență, schimbarea sărbătorilor, care pe lângă faptul că celebrau o divinitate creștină, semnificau modificarea conținutului unor fenomene, a materialității timpului, observate, înțelese și acceptate de țăran ca manifestări materiale fixe. Vom zăbovi puțin asupra semnificației sărbătorilor în calendarul popular: sărbătoarea în viața comunităților tradiționale, fiind o ieșire din timpul istoric și profan în “zona dedicată lui Dumnezeu”¹⁰. Un timp sacru, plin de lumină, desfășurat după acte ritualo-religioase proprii precum și o stare etnico-morală și fizică specifică:

“La sărbători, omul trebuie să aibă sufletul curat și bun ... să țină post creștinește ... să aibă la lume cuvinte frumoase și musai să fie la biserică cu haine naționale (sic!)”¹¹. Sărbătoarea se prezintă, deci, ca rânduială de purificare și transformare a întreg spațiului țăranesc: casă, acareturi, livadă, holdă, gospodăria mare, dar și natura cu pădurile, apele, munții și câmpiile sale.

Mai mult, la sărbătorile fundamentale, ex.: Crăciunul și Paștele, se deschid cerul și pământul, către oameni, pentru a le arăta tainele și minunile lor.

Cercetând atent sărbătorile din calendarul tradițional românesc putem observa că în acestea există o pendulare care armonizează solstițiile și echinocțiile în timpul diurn cu cel al nopții: sărbătorile de iarnă se află în preajma solstițiului de iarnă anticipat de 40 de zile de post și urmat de aproape două săptămâni cu Anul Nou și Boboteaza ca fiind foarte

importante¹². În același timp putem vorbi și de influența **lunară** a sărbătorii unde **luna nouă și luna plină** pigmentează “practice magice, benefice sau malefice apotropice sau de propițiere”¹³.

Studiile și cercetările pe care le-am făcut în decursul mai multor ani legate de datinile, obiceiurile și sărbătorile în satele hunedorene, ne-au dat prilejul să constatăm faptul că în mentalul țărănesc erau păstrate o gamă largă de interdicții, deoarece oamenii se fereau de urmările nefaste a nerespectării acestora: de 9 martie, la sărbătoarea de Măcinici (cei 40 de sfinți mucenici), **Ileana Bindea**, credea că e bine “să nu lucrî, să bați cu bâta în pământ de patruzeci de ori și gerul o pleca din sat iară ierburile și grânele or crește faine ... de nu faci, numa prăpăd o fi”¹⁴.

Sărbătorile sunt puncte luminoase ale întregului calendar țărănesc încât cea mai mare parte a sa este în funcție de acestea.¹⁵ Faptul că sfinții din cadrul sărbătorilor religioase au o **analogie superstițioasă** în calendar, cu denumiri proprii, ne arată strictetea venerației de către membrii comunităților, în special femei, pentru fiecare

Femei în șezătoare din satul Lelese (Foto: Nicu Jianu)

sărbătoare în parte. **Ion Aurel Candrea**¹⁶ menționează în **Calendarul babelor** 53 de „sărbători sperțioase” multe existente și în satele hunedorene.

Pentru că lumea țăranului român în satul tradițional are semnificație de existență naturală, cosmică dar și spiritual totodată. Practicile magice, cele religioase, se interferau cu intensități și dimensiuni știute numai de anumite persoane **dotate** cu puteri magice care puteau îndrepta lucrurile în direcția ordinii firești a vieții. Astfel magia se află “în umbra religiilor, uneori chiar în interiorul lor, cel mai adesea într-o îndârjită concurență, magia purtând un crâmpeli de sacru, de transcendent”¹⁷, de multe ori dând răspunsuri la cumpenele vieții

Satul Lăpugiu – Cu noi este dumnezeu (Foto: Nicu Jianu)

individului, în înțelegerea naturii ce-l înconjura, a propriilor dimensiuni umane în raport cu divinitatea. În calendarul tradițional magia se află, ca să spunem așa, la ea acasă, cu percepțele deprinse de comunitate de la începutul existenței sale, proprii spiritualității folclorice arhetipale. Manifestările sunt situate în unitățile de timp specific calendarelor, **sărbătorile fixe și mobile** dar și acelea ale **anotimpurilor** printr-o zi singură: primăvara începe cu Dragobetele – 24 februarie, vara de Sf. Constantin și Elena – 21 mai, toamna cu Ziua Crucii – 14 septembrie, iarna cu Sf. Andrei – 30

noiembrie, al **lunilor** cu specificul muncilor rurale, care l-a făcut pe Ion Ghinoiu să vorbească de un calendar **agricol**, al **treburilor casnice, pomicol, viticol**¹⁸, precum și acela al zilelor săptămânilor.

În funcție de această structură noi vom prezenta câteva obiceiuri, tradiții și datini din satele hunedorene care se mai păstrează, unele doar segmential, ca fapte vii, așa cum le-am întâlnit la diferite sărbători, dar și din investigarea unor subiecți foclorici, credibili, cu o memorie etnologică remarcabilă. Prin această prezentare am putut argumenta rolul pe care spiritualitatea satului nostru o mai poate avea, astăzi, când suntem pe cale de a pierde înțelegerea valorizării în termeni conveniți a culturii populare, când se vorbește tot mai mult de **infosferă, ciberspațiu**, când **lumea reală** abia poate concura **lumea virtuală**¹⁹.

Calendarul obiceiurilor, dincolo de raporturile și normele care organizează viața oamenilor, este și “mijloc de comunicare cu un limbaj propriu”²⁰ în manifestare sincretică, “un act complex care semnifică viziunea bunei rânduiei” acceptată și permanentizată din cele mai vechi timpuri. Pentru a respecta **buna orânduială** orice membru al satului se încadra, conform tradiției, în desfășurarea obiceiului, fiind aproape obligat să participe la rigorile tradiționale.

În demersul nostru nu am evitat o anume **etnologie patrimonială**²¹, cum spune Nicolae Panea, plecând de la materialul investigat în etape și aproape **radiografiat** în situația în care a fost, sesizând unde a fost cazul, posibile **modernizări** în economia obiceiului, ca urmare a **contaminării** faptelor de cultura urbană. Pentru că tradiția nu înseamnă includere în spații imuabile. Ea reprezintă o scurgere existențială, când calmă, dar de cele mai multe ori tumultoasă, conservând esența unei spiritualități care nu moare niciodată atunci când reprezintă un mod de viață cu valori acceptate și verificate de existența umană; modelele și normativele culturale păstrate în tradiție au fost întotdeauna structuri deschise, mobile și

*Uliță din satul Șerel, com. Pui
(Foto: Nicu Jianu)*

capabile de înnoire și permisivitate. Acestea se bazează pe “sisteme aflate în interrelație care dau, în fond, profilul identitar al unui grup ce nu se poate schimba decât în urma unui sistem pe care se dezvoltă orice cultură folclorică”²².

Structurarea obiceiurilor, tradițiilor și datinilor în sensul strict al calendarului anotimpurilor trebuie înțeleasă ca o modalitate didactică și facilă, mai mult pentru cititorul ce intră în contact pentru prima oară cu universul obiceiurilor. Clasificarea, cea mai pertinent, acceptată unanim de cercetători este aceea a Academiei

Române – Institutul de etnografie și folclor “C. Brăiloiu” – care a stat la baza chestionarelor Atlasului Etnografic Român, apărut deja în 2003 în coordonarea prof. Ion Ghinoiu.²³

Acest calendar cuprinde trei cicluri reprezentative: **Familia**, (nașterea, nunta, înmormântarea), **Calendaristic propriu – zis** (sărbătorile și obiceiurile cu dată fixă, cele cu dată mobilă, agrar – pastorale), **Viața comunității** (cu toate reprezentările specifice și reprezentările mitice).

În arealul etnofolcloric hunedorean acestea sunt reprezentate ca segmente de fapte vii, așa cum au fost **odată**, multe rămase și astăzi

în memoria comunităților. Noi le-am structurat pe anotimpuri în dorința de a “lega” ceremonialul de valorile practice ale muncii în diferite domenii agricole, astfel că timpul activ al anotimpurilor se interferează cu cel magico – religios prin diverse acțiuni terapeutice, magice, de vrăjitorie. Acestea ne vor ajuta să realizăm o valorificare utilă și productivă a înțelegerii, în contextul de azi al nivelării culturale continue a satului tradițional pentru că această cunoaștere, prin asumare corectă, ne dă măsura proprie gândirii a țaranului care “a fost”, precum și ceea ce a mai rămas din matricea satului tradițional.

NOTE:

1. Corin Braga – *De la arhetip la anarhetip*, Iași. Ed. Polirom, 2006, p. 14.
2. Marcel Lapteș – *Eseuri de etnografie și folclor*, cu o prefață de Petru Ursache, Deva, Ed. Corvin, 2004, p. 5.
3. Inf. Viorica Todosiu – 65 de ani, Tisa, com. Burjuc.
4. Inf. Aron Căceu – 73 de ani, Dobra.
5. Ernest Bernea – *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 203.
6. Ibidem – p. 204.
7. Ileana Băncilă – *Duhul sărbătorii*, București, Ed. Anastasia, 1996, p. 23.
8. Ernest Bernea – op. cit., p. 190.
9. Inf. Valeria Dumitru – 71 de ani, Bacea, com. Ilia.
10. Ernest Bernea – op. cit., p. 197.
11. Inf. Maria Popesc – 59 de ani, Cimpa, Valea Jiului.
12. Ion Ghinoiu – *Vârstele timpului*, București, Ed. Meridiane, 1988, p. 32 – 34.
13. Antoaneta Olteanu – *Calendarele poporului român*, București, Ed. Paideia, 2001, p. 16.
14. Ileana Bindea – 63 de ani, Bulzeștii de Sus.
15. Ernest Bernea – op. cit., p. 197.
16. Ion Aurel Candrea – *Folclorul medical român comparat, privire generală. Medicina magică*, Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 169.

17. Robert Muchembled – *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu și până azi*, București, Ed. Humanitas, 1997, p. 5.
18. Ion Ghinoiu – *Obiceiuri de peste an. Dicționar*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1997, p. 135.
19. Corin Braga – op. cit., p. 244.
20. Mihai Pop – *Obiceiuri tradiționale românești*, București, I.C.E.D., 1976, p. 4.
21. Nicolae Panea – *Două Români, două etnologii*, în *Caietele ASER*, nr. 1, 2005, Ed. Muzeul Țării Crișului, Oradea, 2006, p. 57.
22. Sabina Ispas – *Noi problematici în cercetarea folclorică actuală*, în idem, p. 27.
23. Academia Română. Institutul de etnografie și folclor „Constantin Brăiloiu” – *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, vol. III, Transilvania*, Ed. Enciclopedică, București, 2003.

Gospodărie din Țara Zărandului (Foto: Nicu Jianu)

Capitolul I

Biserica „Sfinți Arhangeli Mihail și Gavril” din Almaș-Săliște, com. Zam (Foto: Nicu Jianu)

Repere calendaristice populare ale timpului hibernal

În calendarul țaranului român iarna începea cu Sărbătoarea Sf. Andrei (30 noiembrie), numit și **cap de iarnă**. Timpul tradițional al anotimpurilor era marcat printr-o singură zi care se suprapunea cu data iernii din calendarul astronomic. Astfel calendarul popular reflectă specificul tradiției atotstăpânitoare; însuși calendarul fiind o moștenire care funcționează organic în comunitate iar reprezentările

Satul Valea Verde – Țara Zarandului (Foto: Nicu Jianu)

cuprinse în acesta vin din străvechime având aproape în totalitate caracter religios.

Timpul hibernal se manifestă în satele hunedorene printr-o multitudine de credințe, datini și obiceiuri culminând cu ciclul festiv de iarnă pe o perioadă de 15 zile, din Ajunul Crăciunului (24 decembrie) – Sfântul Ion, la 7 ianuarie.

Considerate vârfuri de sacralitate religioasă aceste sărbători au o puternică prezență în viața satului, fiind „punctul luminos al calendarului, dedicate lui Dumnezeu”¹, care „impune colectivității rânduieștile stricte de cult, ritualuri care ies din timpul profan, intrând în timpul mitic reactualizat”². Dar în afară de **sărbătorile fundamentale** există, presărate de-a lungul iernii, și unele **evenimente**

*Bătrânii îi ziceau „Luna lui Cojoc”
(Foto: Horváth József)*

mici, prezente în comunitate ca recomandări și interdicții, cele mai multe într-un spațiu magic, considerate a fi respectate de fiecare membru al comunității pentru apărare de rele, a bunului mers ale muncilor agrare și pastorale, stipulate de previziuni de meteorologie populară.

În satele hunedorene s-au mai păstrat reminiscențe mitico-religioase ale **evenimentelor mici** din calendarul hibernal popular, pe care le vom prezenta în paginile ce urmează, nu atât ca **practici senzaționale** (totuși cu un anume inedit) cât însemnate ca

mentalitate străveche în unele sate, enclave etnofolclorice, la unele categorii sociale conservatoare, bătrânii, care adunate configurează un timp tradițional existent astăzi mai mult ca memorie sentimentală. Începutul iernii debutează cu luna Decembrie cu varii denumiri populare: indrea, undrea, luna lui Andrei, luna lui Cojoc, etc toate pornind semantic de la Sf. Andrei, **Cap de iarnă**. „În timpurile cele de demult, bătrânii îi zăceau, undrea și Luna lui Cojoc..., acu' îi zăceam ca tăți „Decembrie”³.

*Gospodărie țărănească din Ghelari
(Foto: Nicu Jianu)*

rea, undrea, luna lui Andrei, luna lui Cojoc, etc toate pornind semantic de la Sf. Andrei, **Cap de iarnă**. „În timpurile cele de demult, bătrânii îi zăceau, undrea și Luna lui Cojoc..., acu' îi zăceam ca tăți „Decembrie”³.

Primele zile ale lunii Decembrie sunt pregătitoare pentru că anul se sfârșește și gospodarii trebuie să se îngrijească de muncile curente începutului de sezon rece. Timpul anului devine din ce în ce **mai bătrân** urmând ca o dată cu îngropatul Anului Vechi să vină **timpul nou**, ca o armonizare a timpului cosmic al Anului Nou cu timpul

*Mină din Valea Jiului (Intrarea
dinspre vest)*

uman propriu calendarului popular, într-o densă suită de sărbători hibernale.

În 4 decembrie calendarul popular consemnează o sărbătoare având în centru ei pe Sf. Mare Muceniță Varvara, zână și protectoarea minerilor în credința populară. Prin extensie

Sfânta Varvara
(Foto: Nicu Jianu)

națională, sărbătoarea poate fi numită **mică**, ea se petrece doar în centrele minere constituite, relativ târziu, în perioada de industrializare a mineritului, ceea ce a făcut pe autorități să o declare o sărbătoare a minerilor iar pe Sf. Varvara, patroana minerilor.

În Ținutul Momârlanilor din Valea Jiului, sărbătoarea era la mare cinste între 1840 – 1944, mai apoi odată cu naționalizarea comunistă a minelor, aceasta s-a estompat și oficial chiar a dispărut. Oricum locuitorii din satele momârlănești, care lucrau în mine, au ținut-o nu numai ca sărbătoare religioasă dar și ca sărbătoare profesională.

„Cât am fost mic, Sf. Varvara o țâneau doară sătenii noștri, da’ și de muieri și fete tânere, că ne ferea de necazuri și câte boli... mina (întreprinderea n.n.) nu o țânea... da’ noi ce lucram în mină o țâneam, că Sf. Varvara șădea în mină, în stratu’ de cărbune și ne păzea de accidente”⁴.

În Țara Zarandului minerii nu lucrau în această zi, (Sf. Varvara n.n.), nu intrau în mină și „împreună cu ortacii și familiile lor făceau petrecere cu joc și ospăț tradițional”⁵.

Calendarul popular consemnează, paralel cu Sf. Varvara, un ciclu de 3 zile (3-6 decembrie) a apariției vărsatului, cea mai temută dintre bolile din mediul țărănesc, în care, deși Sf. Varvara este identificată ca protectoare ce apără femeile și copiii, erau necesare o serie de practici rituale, înbunare a sfintei sub formă de ofrande **pomeni**

la morți ce se acordau reciproc între familiile din sat. La fel, în satele din Țara Zarandului babele descântau în această zi bolnavii de diferite bube, foloseau un ritual ezoteric știut numai de descântătoare: „Bolnavul trebuie să stea în pat **într-o rână**, în mână cu o furculiță, cu un fir de sorg dintr-o mătură, cu câteva fire de păr dintr-o perie, cu un fus și o rămurică de cimbru căruia descântătoarea îi spunea:

Întoarce-te bubă,
Întoarce-te orbalț
(inflamare de piele – n.n.)
Cu mătura te-oi mătura,
Cu fusu' te-oi împunge,
Cu peria te-oi peria,
Cu cimbru' te-oi afuma.

După terminarea descântecului se luau firele de cimbru, firele de mătură și cele din perie, care au fost ținute de bolnav, li se dă foc, și se afumă bubele bolnavului”⁶.

În această **triadă a bubei**, socotită cu zile primejdioase, se făceau pomeni de Sf. Varvara, după cum își amintește baba Dorica Burs: „dădeam fasole frecată cu oloi de curcubătă (dovleac n.n.) nuci și mere mai cu samă la ăi tineri, copii ... mamele luau miere de stup și ungeau fața și fruntea să nu facă bube de vărsat”⁷.

Sărbătoarea Sf. Nicolae, marcată **cu roșu** în calendarul ortodox la 5 decembrie, dată nemișcătoare, cinstită pretutindeni în satele hunedorene, avea în trecut semnificația anului bătrân înțeleș ca patron

*Baba Dorica – „vindecătoare”
de „bube de vărsat”
(Foto: Marcel Lapteș)*

*Sfântul Nicolae (Foto:
Nicu Jianu)*

al iernii și păzitor al soarelui care-și pierde în această perioadă strălucirea și căldura. Sf. Nicolae aduce zăpada și gheața fiind numit și „biruitor de popor”, adică al răului, duhurilor rele, „făcător de minuni”⁸.

Pentru a putea proteja eficient lumea, Sf. Nicolae este protectorul mai multor categorii de oameni, de la copii, văduve, fete sărace, tați, la oșteni, corăbieri, tâlhari, morari, vraci, alți oameni și animalele. Imaginea multor icoane îl reprezintă ca un sfânt bătrân cu barba albă care atunci când și-o scutură se umple pământul de zăpadă.

Imaginea Moșului, vindicativ (cu nuielușa fermecată), care împarte daruri copiilor, este de dată recentă: „la noi s-a înfiripat în perioada postbelică și adevărul este că sătenii noștri nu prea aveau multe în comun cu Moșul acesta ci cu blândul Sf. Nicolae, zugrăvit în stânga iconostasului de la biserică, își evoca Liviu Lăzărescu satul Mărtinești, cu nostalgie într-o monografie. Pentru el umpleau biserica consătenii mei, lăsându-și treburile în așteptare...”⁹.

În Țara Hațegului se mai păstrează încă practica oraculară a ramurei de măr în apă, iar dacă acesta înflorește până la Anul Nou, „în primăvară ultoaia (livada n.n.) va fi plină de flori și cloambele (crengile - n.n.) s-or rupe de mere”¹⁰.

Deși în calendarul ortodox, Sărbătoarea de Ignat nu este marcată cu roșu sau neagru, are o mare importanță în satele arealelor etnofolclorice hunedorene, astfel că Sf. Mc. Ignație Teofanul, născut la 20 decembrie, **plutește** în plin demonism ritualic, reminiscență a sărbătorilor păgâne, acela a sacrificiului ca finalitate magică:

„Altu’ nu lucrăm ... nemica decât la tăierea de Ignat a porcului că-i obicei’ din străbuni și-i păcat să nu-l tăiem ... așé, că nu-i bai de-i negru ori alb ... porcu’ să fie gras și fain să ne ajungă la tăți”¹¹.

În Ținutul Pădurenilor, numele Ignat este pronunțat cu omisiunea lui „g” – Inat – și este socotit o sărbătoare importantă. Se ținea în mod deosebit de pădurence care aveau interdicția de tors, țesut și cusut, altfel, exista credință că cele care vor lucra, se vor îmbolnăvi de bube (probabil o confuzie cu interdicțiile din 4 – 6 decembrie, a vărsatului).¹²

Porcul de Ignat (Apud rev. „Ferien in Rumanien. Ereignisse – Feste – Traditionen”. (2002)

Există o multitudine de obiceiuri și tradiții care se țineau de Ignat. În satele de pe Valea Mureșului Inferior, în cele din comunele Gurasada și Zam se obișnuiește și astăzi ca din sângele unui porc negru să se facă **benchi** (semn) în formă de cruce pe fruntea copiilor ca să fie „grași și faini ca porcu’ tăt anu”¹³. La Cărmăzânești asistând la un „ignat” (1999) în gospodăria lui Călean Aron, am observat un ritual făcut aproape ascuns de gospodar: după pârlirea porcului, gospodarul l-a crestat la ceafă în formă de cruce spunând:

„Doamne, Dumnezăule
De la mine pomană,
De la tine mană”

tăind șoricul din partea aceea, pe care apoi l-a împărțit copiilor ce asistau la tăiat; tot așa a făcut și cu vârful urechilor porcului.¹⁴

Untura, mai ales de la un porc negru era folosită de către

descântătoare la „vindecarea” unor boli, cum ar fi „ulciorul la ochi”, împreună cu „floare de mușețel, prescurăriță și iarba ciutei”¹⁵.

Fenomen mitico-religios dezvoltat în spațiul românesc, Ignatul, are caracter sincretic, păgâno-creștin, ca tactică abilă, conciliatoare

Preparatul porcului (Foto: Marcel Lapteș)

a bisericii creștine prin preluarea **sacrificiului** – un mecanism de combatere a spiritelor malefice, prezent în mitologia românească folclorizată, a jertfei în legenda tip „Meșterul Manole”. De data aceasta „sacrificiul a fost înlocuit treptat de cel animal (porcii sau găinile, de preferat negre, fiind vorba de un patron al porcilor și al păsărilor) ... sacrificiul ritual instituit chiar de sfânt” cum afirmă Antoaneta Olteanu¹⁶, răsplătit apoi de **pomana porcului**, ritual alimentar important, prezentat de regulă ca ofrandă, pomână dată săracilor.

Preluat din mitologia romană, Ignatul se petrece aproximativ în aceeași perioadă a calendarului când romanii îl sărbătoreau pe zeul semănăturilor și al vegetației – Saturn – unde se făceau jertfe animale. Ion Ghinoiu consideră că Ignat ar fi o divinitate solară preluată de biserica ortodoxă în perioada Sfântului Ignație Teofanul, nume destul de obscur în panteonul religios creștin, iar sacrificiul sângeros al porcului și ritualul funerar de incinerare (pârlitul porcului) în ziua de Ignat (Ignus – foc) are la bază un străvechi ritual preistoric transmis în scenarii adaptate de-a lungul timpului de către comunitățile tradiționale¹⁷.

Din cercetările noastre am constatat că în mai toate satele hunedorene există încă credința că este păcat să lucrezi în această

zi deoarece asupra gospodăriilor se pot abate boli și lovituri „mai cu samă la copii ai mai slăbuți, născuți cu greu de muieri”¹⁸.

Fiind o zi de mare încărcătură religioasă, Ignatul se ține în majoritatea satelor noastre cu strictețe fără abateri de la ritualul acceptat de comunitate. Cum în fiecare sat aproape nu exista gospodărie unde să nu se sacrifice câte un porc, cei care ascultau „Povestea lui Ignat” erau protejați de acțiunile forțelor malefice pentru că „toți trebuie să asculte această poveste în fiecare an, cine nu o ascultă, nu o aude, poate să dea de rele, să aibă necazuri în timpul anului”, spune Bistriean Salomia¹⁹.

În fiecare zonă etnofolclorică, există variante proprii ale narațiunii, dar conținutul era același: bunătatea și cumpătarea învinge lăcomia și viclenia – în planul religios – victoria lui Dumnezeu asupra Satanei, binelui împotriva răului. Noi vom prezenta o variantă din Țara Zarandului proprie satului Ribița povestită de Dușan Monica în ajunul Ignatului²⁰:

„Trăia odată într-un sat, un om sărac, pe nume Ignat, care avea 9 copii. În apropierea Crăciunului nevasta îl trimise la târg să cumpere și el un purcel cât de mic, să aibă copii ce mânca de sărbători.

În drum spre târg, Ignat se întâlnește cu un om, care și el mergea într-acolo. Din vorbă în vorbă, stră-

*Cârnații de porc și „slana”
(Foto: Marcel Lapteș)*

inul care ducea o scroafă cu nouă purcei la târg, se oferă că-i dă lui Ignat scroafa cu purceii. Ignat se codi la început, spunând că el este om sărac și nu are cu ce-i plăti atâția purcei. Străinul însă îl

liniști spunându-i că pe moment nu vrea nimic pe ei. Va veni el la noapte și atunci **Ignat să-i dea drept plată, ce are mai drag pe lângă casă**. Fără să mai stea mult pe gânduri, Ignat se învoi și porni spre casă cu purceii.

Ajuns acasă, nevasta speriată de atâta bogătate pe care o aducea bărbat-su la copii, începu să-l ispitească ce și cum. Se îngrozi însă când află de târgul făcut de acesta.

- Tulai, bărbate da' ce-ai făcut?!. Tu nu știi, **că noi îl avem mai drag cătră casă, pe copilul cel mic?!**

- Nici nu m-am gândit nevestă! Că bine zici! Acu' ce ne-om face?

În timpul cât ei se tânguiau ce or face și cum or face, odată cu înserarea care se lăsa, la casa lor poposi un om bătrân cu barbă lungă și albă, îmbrăcat într-un veșmânt alb-strălucitor. Dădu celor doi binețe și-i rugă dacă pot să-l găzduiască peste noapte. Cei doi îi spuseră că îl primesc cu dragă inimă, numai că ei sunt tare mulți în căsuța lor mică și nu știu dacă și-o putea găsi și el un colțișor. Drumețul le spuse că nu este pretențios și că își va găsi el un locșor.

Din vorbă în vorbă, Ignat ajunse să-i povestească străinului pățania și necazul lor. Străinul le spuse să fie liniștiți, că va descurca el lucrurile. Îi puse de asemenea să întoarcă toate oalele cu gura în jos, să încuie ușa, iar la miezul nopții când va veni necunoscutul să-și ceară plata, să nu scoată nici un cuvânt, să-l lase pe el să vorbească.

Sosi și miezul nopții. Cineva tocă la ușă. Nu răspunse nimeni. Atunci, cel de afară întrebă:

- Dormi Ignate, dormi?
- Nu dorm, nu, răspunse în locul lui Ignat, bătrânul în alb.
- Nu ești tu, Ignate!
- Ba-s io.
- Dacă ești tu, atunci să-mi cimilești: Ciumel, ciumel, ce-i unu?
- La fântâna bună mulți oameni s-adună.
- Nu ești tu Ignate!

- Ba-s io!
- Ciumel, ciume, ce-i doi?
- Omul cu doi ochi bine vede!

- Nu ești tu, Ignate!
- Ba-s io!
- Ciumel, ciumel, ce-s trei?
- Casa cu tri pene, bine țăpene!

- Nu ești tu, Ignate!
- Ba-s io!
- Ciumel, ciumel, ce-i patru?
- Carul cu patru roți, bine mere!

- Nu ești tu, Ignate!
- Ba-s io!
- Ciumel, ciumel, ce-i cinci?

- Mâna cu cinci degete bine lucră.

- Nu ești tu, Ignate!
- Ba-s io!
- Ciumel, ciumel, ce-i șase?
- Carul cu șase boi, bine iesă din noroi!
- Nu ești tu Ignate!

- Ba-s io!
- Ciumel, ciumel ce-i șapte?
- Unde-s șapte fete-n casă, să nu bagi mâna pe fereastră, că rămâi fără ea.

- Nu ești tu Igante!
- Ba-s io!

*Bradul de Crăciun
(Foto: Marcel Lapteș)*

- Ciumel, ciumel, ce-i opt?
- Carul cu opt boi, bine iesă din noroi.
- Nu ești tu Ignate!
- Ba-s io!
- Ciumel, ciumel, ce-i nouă?
- Ceia 9 purcei ai tăi, ci ceia 9 căcăței ai mei!
- Nu ești tu Ignate!
- Ba-s io!
- Ciumel, ciumel, ce-i zece?
- La fântâna rece, dracu să se-nece!

Când bătrânul a pronunțat ultimele cuvinte, s-a auzit un răcnet mare, care i-a înfiorat pe toți cei din casă. Dracul, căci el era cel care vânduse porcii și venise după plată, se aruncă atunci în prima fântână întâlnită în cale. Cei din casă răsuflară ușurați și îi mulțumiră bătrânului că le-a salvat copilul. Bătrânul le spuse că vrea drept

*Binecuvântarea cetei de colindători (dubași) la biserica din Rădulești
(Foto: Marcel Lapteș)*

plată pentru acest lucru, ca Ignat să-l treacă în spate valed de 9 ori, dus-întors.

Ignat făcu acest lucru, dar pentru că valed era cu sloiuri de gheață, lui Ignat i se tăiară picioarele. Bătrânul îi spuse să taie un purcel, iar cu unsoarea purcelului să-și ungă rănile. Ignat făcu cum fusese învățat și-și tămădui picioarele. După aceasta, drumețul își luă rămas bun de la gazde, nu înainte de a le spune că el era îngerul copilului.

Și așa a rămas Ignat cu o scroafă cu porci.”

Reperul cel mai important în calendarul popular al anotimpului iernii era fără îndoială ciclul sărbătorilor de Crăciun, cu debutul în 24 decembrie, pe o durată de 3 zile. Ultima zi a anului (după stil nou) era aceea a Îngropării Anului Vechi și Nașterii Anului Nou cu aniversarea unor sfinți importanți în calendarul ortodox cum sunt Sf. Vasile și Sf. Ion între care sărbătoarea de Bobotează. Luate la un loc sunt 12 zile fără cele luminale și de mijloc reprezentând o etapă cosmogonică al **anului țărănesc**, a **Marei treceri din timpul bătrân la timpul nou, cel tânăr** a unui ciclu agrar și după cum menționează Otilia Hedeșan rezultate „în urma unui compromis”, în urma **mariajului** dintre două calendare, dintre două moduri diferite de a măsura timpul, calendarul lunar și calendarul solar, cele 12 zile sfinte din tradiția creștină, corespund decalajului dintre calendarul

*Darurile colindătorilor:
colacul, cârnatul și vinarsul
(Foto: Marcel Lapteș)*

lunar de 354 zile (compus din 12 luni sau 12 luni lunare) și un an solar de aproximativ 366 zile egal cu perioada în care Pământul descrie o revoluție și revine, astfel, la punctul său teoretic de plecare.²¹

Importante în calendarul popular rămân cele două evenimente fundamentale: Crăciunul și Boboteaza, puncte de schimbare – trecere ale Anului. Ajunul Crăciunului este patronat de Moș Ajun, perceput așa la început în mentalitatea arhaică populară ca stăpânul timpului care pleacă, se sfârșește odată cu **anul bătrân**, estompat astăzi, aproape cu totul de **Moș Crăciun**, apărut sub influența creștinismului.

Nu vrem să lărgim discuția despre originea Sărbătorii de Crăciun prin expunerea unor lungi serii de motivații comparative, de pildă, între complexul mitologic român și semnificația actuală a Crăciunului deoarece considerăm că depășește cadrul abordării noastre.

Cert este că peste substratul arhaic popular s-a așezat, temeinic și ceremonios totodată, legenda biblică a Nașterii Domnului cu întregul cortegiu religios al sărbătorilor creștine ale Nașterii și Botezului,

Irozii de la Hărțăgani (Foto: Marcel Lapteș)

înțelese de comunitatea țărănească în manieră folclorică. Astfel Moș Crăciun, mai păstrează trăsăturile unui demonism propriu ființelor malefice în sensul că la început, apare ca ostil Nașterii pruncului Iisus și trebuie convertit (în unele legende populare pedepsit prin tăierea mâinilor). În fața miracolelor săvârșite asupra Crăciunoaiei, devine așa cum îl știm drept simbol al sărbătorii, plin de bunătate și

Călușerul hunedorean (Arhiva Centrului județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Hunedoara)

dăruire în special pentru copii, cum, în credința creștină, s-a întâmplat la nașterea lui Iisus.

Multe dintre aceste aspecte ale Crăciunului le vom întâlni în satele hunedorene în manifestările complexe ale colindatului și altor obiceiuri specifice zonelor etnofolclorice, cum sunt: Călușerul, Colindatul cu dubele, Irozii, Cerbul, Pițărăii, Stelarii etc.

Cercetarea în teren, efectuată de noi în mai multe localități rurale, a scos la iveală aspecte cu totul inedite, de apreciazabilă vechime,

care se practica intens până aproape de timpurile noastre. O mare parte dintre acestea se păstrează și astăzi nealterate însă moara timpului le-a măcinat pe multe dintre ele.

În satele pădurenești în noaptea de Ajun gospodinele pregăteau **Crăciunița**, o pâine specială, care se punea pe o grămăjoară de otavă.

Colindători din Ciulpăz – Ținutul Pădurenilor (Foto: Nicu Jianu)

Se credea că din această pâine se va ospăta **calul lui Crăciun** ²². „Mai de demult, spunea moșu’, că în ajun era mare bai de puneai mâna pe topor sau cuțit după apusu’ de soare că în ăl an puteai ave’ accidenturi când lucrai la pădure ori de tăiai ceva” spunea Pantiloi Gheorghe. Întrebat ce obișnuiau să facă oamenii în preajma Crăciunului, aflăm că „... să zâce că nu-i bine să dai de împrumut ... ce-ți cere oarecine că vei avea pierdere tăt anu’ ... nemica n-o fi cu noroc în casă” ²³.

„Buna ne făcea plăcintă din dovleac rumenită în ler (cuptorul sobei - n.n.) și ne zâcea să mâncăm să ne facem grași cum îs curcubetele, iară, noi fetele, măturam tătă casa și-n târnaț. Că se

zâcea: n-or mai veni lupii la oi, așe să credea de Ajun”²⁴. În unele sate din Țara Hațegului gospodarii puneau în livezile lor, în crengile celui mai frumos pom, o bucățică de fagure de miere pentru „ca tâte poamele să se coacă dulci ca mierea”²⁵.

La Hărtăgani femeile obișnuiau, în Ajunul de Crăciun să le dea găinilor grăunțe amestecate cu mici bucăți de colăcei din aceia care vor fi dăruți colindătorilor; astfel acestea se vor oua mai mult²⁶.

„Când venea Ajunul, ai de aveu cai să sculau înainte de răsăritul soarelui, mereau la fântână și scoteau apă să adepă caii, da’ puneau o potcoavă ori zăbală răle în apă ... ei credeau că Dumnezeu l-or da animalelor multă sănătate și tărie la lucru”²⁷.

Noaptea de Ajun era mai favorabilă practicilor magice de găsire a ursitului prin punerea unor „obiecte de ursit” în așternutul și perina fetelor. Obiectele deveneau stimulatoare onirice care conduceau la aflarea viitorului mire. Iată ce ne spune o „tălmăcitoare de semne”, despre simbolurile erotice ale ursitului: „În Ajunul de Crăciun puneam sub pernă busuioc și salvie uscate ca să ne vedem ursitu’ în vis ... tăt atuncea nu mâncam nimica, țâneam post de cu zi până-n noapte, să fim fără de păcate ... altele puneau piepteni cu fuiori de cânepă, tăt sub pernă ... cum se prindea fuiorul așe era ursitu’”²⁸.

Oamenii din satele noastre aveau credința că în Ajunul Crăciunului animalele din grajduri vorbesc între ele povestind nașterea lui Iisus „că l-or încălzit cu suflarea lor pe Domnul nost’; alte animale destăinuiau

Nașterea lui Iisus Cristos într-o icoană țărănească a Despinei Mitrofan

locuri unde se află filoanele de aur „numa bune de scos, că în astă sară poți vede flăcările de comori”²⁹.

Începând cu noaptea de Crăciun cerurile se deschid și se pot vedea minunile raiului: „numai cei curați, fără de păcate pot vedea raiul și pot auzi cântările îngerești ... mulți șăd tăă noaptea treji și păzesc să se deschidă ceriu ... da' căți vād?”³⁰.

Deli potrivit dogmaticii creștine Paștele reprezintă sărbătoarea fundamentală, cea mai importantă din punct de vedere religios Crăciunul a rămas în colectivitatea sătească o sărbătoare a creștinătății la fel de mare, când se prăznuiește Teofania – pogorârea în trup a Domnului. Însumând o multitudine de credințe și practici precreștine, adaptate mai târziu ca sărbători în Calendarul Ortodox, Crăciunul învăluie satul într-o perioadă fastă de trei zile, de iluminare spirituală plutind într-o aureolă de sacralitate.

Identificat de cercetători ca fiind o zeitate precreștină, un zeu

„Crăciunița” din Pădureni
(Foto: Marcel Lapteș)

solar, sinonim cu Saturn la romani, Mithra la persani, Crăciunul este, în esență, începutul unui ciclu de sărbători de renovare a anului în care anul trebuia să moară și să renască apoi intrând într-un timp nou de regenerare³¹. La Crăciun se sfârșesc cele 40 de zile de prohibiție fizică și spirituală, mai multe și mai severe decât la alte sărbători. Acum

întregul sistem de interdicții și obligații ritualice impuse postului va înceta lăsând câmp liber desfășurării exuberante pe alocuri „a unui comportament anarhic și orgiastic, dar nu mai puțin ritual, care este îngăduit”³². Acestea erau considerate de Roger Caillois „drept la

fel de ritualice și de sfinte ca însăși interdicțiile pe care le violează pentru că ele relevează sacru ca și interdicțiile”³³. Acest aspect complex al Crăciunului apare în satele noastre ca o explozie de bucurie și dragoste de viață, printr-un amestec de sacrificii rituale (tăierea porcului) de consum de alimente ritualice (colaci și cozonaci în formă de cercuri și pomi – reprezentând soarele și luna, bradul nemuritor), apoi o serie de excese gastronomice, ludice și orale – stingerea și aprinderea „luminilor”, mai modern, al becurilor decorative, precum și a unor manifestări incontrolabile de strigăte

de bucurie și urări, a pocnetelor, împușcăturilor cu scopul de a alunga spiritele demonice. În vechime Anul Nou era sărbătorit în ziua de Crăciun. „Mai mult de un mileniu am sărbătorit Anul Nou în ziua de Crăciun, în imediata apropiere a solstițiului de iarnă: la Roma până în secolul al XIII-lea, în Franța până în anul 1564, în Rusia până în vremea țarului Petru cel Mare, în Țările Române până la sfârșitul secolului al XIX-lea. La români amintirea acelor vremuri este încă proaspătă de vreme ce, în unele sate bănățene și transilvănene, ziua de 1 ianuarie se numește Crăciunul Mic nu Anul

Cerbul de la Coroiști – Țara Hațegului (Foto: Marcel Lăptes)

*Pițării din satele momârlanilor,
Valea Jiului (Foto: Nicu Jianu)*

Nou”³⁴. Tradiția care polarizează sărbătoarea este **Colindatul**, cu o gamă largă de manifestări spirituale, având o rezistență în timp cu totul remarcabilă, păstrat până azi ca fapte etnofolclorice vii în vetrele satelor. Prestigiul colindei în cadrul Crăciunului constă în primul rând că se întemeiază pe spiritul rânduieilor de conviețuire și solidaritate colectivă în care ceata ca entitate constituită reprezintă întreaga colectivitate după cum fiecare casă este o entitate a comunității³⁵.

Colindatul se petrece în condiții rituale specifice: „De Crăciun când se mere la colindă, în tăte casele sunt lumini aprinse, iară în sobe se pune un lemn mare de măr verde care arde mocnit până în zori”³⁶, principalul dar primit de colindători era **colacul** considerat **pâine sacră**, arhietip al genezei, legat de ciclul vegetal al grâului, reprezentând, ca formă, soarele nemuritor dătător de viață: „oriunde, la cășile ce colindau, primeam un colac mândru frumos / ca pelița lui Hristos”³⁷; alt dar care nu lipsea era vinul, în alte sate vinarsul de prune, băuturi rituale care semnificau remedii ce dădeau puteri miraculoase celor care le consumau: „ai mei primeau colindătorii cu gustări și vin, care era fiert cu mirodenii și îndulcit cu miere de albine, alte case le dădeau **crămpălită** (țuică fiartă îndulcită) dar numai la flăcăii mari”³⁸. Mărul este la fel, un dar ritualic care nu lipsește din recompensa celor ce au colindat la casele gospodarilor.

„Când veneau pițării la cășile noastre le dădeam poame, de tăte,

nuci, prune uscate și mere roșii, hăle domnești și le spuneam la prunci: să fiți mândri și faini cum îi roșu de la mere”³⁹. În folclorul mitic românesc, mărul semnifica sferile cerești, tentații curente a spiritelor rele, demonice, de le fura (și distruge apoi) pentru a strica echilibrul cosmic.

Profesorul Constandin Clemente, un reputat foclorist hunedorean, a cules în mai multe localități (Șerel – Pui, Streisângeorz – Călan, Dobra – Tomești, Teiu – Dobra) colinde în care mărul este un motiv mitologic de tip **furarea astrelor**⁴⁰ în care spune că într-un sat creștea un măr cu mere de aur iar când se coceau un hoț venea și le mânca. Raza soarelui îi spune fratelui (soarele) despre furt cerându-i să găsească și să pedepsească hoțul: „Nu știi cine s-o-nvățat / Flori cu coarne le-a stricat / Mere cu gura o mâncat / Nu știi leu-i ori zmeu / Ori cerbuți strătior/. Soarele îl identifică pe hoț care era Leul dar nu-l poate pedepsi prin **săjetare** deoarece fuge în codru. Leul, identificat aici cu spiritul malefic, îl ironizează pe Soare, spunând în închiderea colindei: „Rămâi Soare, sănătos / Că pe mâna ta ți-am fost / Stăpân

*Stelașii din satul Stănița, Țara Zarandului
(Foto: Marcel Lapteș)*

pe mine n-ai fost / Să rămâi, Soare cu bine / Că n-ai fost stăpân pe mine”⁴¹.

Crăciunul, ca ipostază mitică și religioasă creștină, apare în mentalitatea țărănească ca o imagine amestecată între bine și rău, deoarece prin tot ceea ce face se opune sau împiedică nașterea pruncului Iisus, întrucât venirea lui presupunea plecarea (moartea) Moșului. „Sub influența creștinismului, Crăciunul apare și ca figură apocrifă: s-a născut înaintea tuturor sfinților, este mai mare peste ciobanii din satul în care s-a născut Hristos. Când Crăciunul află că în grajdul său s-a născut Domnul Iisus, se căiește și-i cere iertare lui

*„Ascundeam de Crăciun în lăzile de zestre, fusele, furca de tors, sucatele”
(satul Ribița; Foto: Dușan Bujor)*

Dumnezeu, devenind primul creștin, sfântul cel mai bătrân”⁴². Astăzi, ca influențe **livrești**, Moș Crăciun este darnic și aduce fericire și sănătate în noul an, ca urmare a contaminărilor unor obiceiuri specifice urbane în mediul sătesc.

În cadrul complexului spiritual de Crăciun, un loc aparte îl are, în satele hunedorene, obiceiul călușerului. Cu rădăcinile în manifestările mitice arhaice, călușerul hunedorean a păstrat și astăzi în exprimarea artistică elemente ale culturilor solare ancestrale. Spre deosebire de călușul oltenesc, jucat la Rusalii, călușerul transilvănean

are loc, de sărbătorile Crăciunului după un ritual complicat și respectat cu sfințenie de călușeri și vătafi. Jocul călușeresc se desfășoară numai în prima și a doua zi de Crăciun, dar se pregătea cu multă sfințenie încă din primele zile ale Lăsatului Secului de Crăciun.

O adaptare a ritualului călușerul s-a făcut treptat de biserica creștină care adoptând obiceiul l-a integrat în practica bisericească.

„Înainte de a mere la uameni cu călușeriu musai meream la biserică, cu tăți din sat, la slujba împărătească să ne dea preotu' nost' binecuvântul iară ceata cânta o colidă ce-o alegea vătafu' iară apoi, făceau călușeru' în curtea bisericii ... numa atuncea meream pe la căși”⁴³.

Fiind zile încărcate de sacralitate nu se puneau la îndoială interdicția de a se lucra: în mai toate satele aceste prescripții se respectau fără nici-o abatere de la normele tradiționale impuse.

Încă din timpul ajunului gospodarii strângeau toate uneltele și le puneau în șure peste care se punea câte o legătură mică de **otavă** (ultima iarbă cosită – n.n.), împletită în formă de cruce, pe plug, grapă sau semănătoare pentru ca recolta viitoare să fie bogată și ferită de dăunători⁴⁴.

„Cât țineau zilele de Crăciun ascundeam în lăzile de zestre, fusele, furca de tors, sucule și ce mai era de țăsut și cusut să nu le vadă dracu' și să ne smintească lucrul apoi, să facem lucru rău”⁴⁵.

Zilele Crăciunului erau favorabile unor practici magice de vindecare la unele animale din gospodărie, în special vacile care dădeau lapte. Astfel se păstra de la Ignat un vas nespălat cu urme de sânge și grăsime de la porcul tăiat; a treia zi de Crăciun, spre seară se mergea la grajd și cu grăsimea și sângele din vas se ungeau coarnele vacilor apoi ugerul spunându-se o incantație, tip descântec, pentru preîntâmpinarea eventualelor boli și sporirea laptelui:

„Mearsă Florica pe-o cale, pe-o cărare

Se-ntâlni cu feciori în cale
Ș-o pociră și-o diochiară
Ș-o pătrunsără pâ-n cap
Pâ-n inimă,
Pâ-n mai, pâ-n picioare,
Pâ-n foale,
Pâ-n splină
Pâ-n uger!
Întoarce-te Florică pe-o cale, pe-o cărare
Pocitorii să piară,
În codrii suri,
În munții pustii
Unde cocoș nu cântă
Pasăre nu glăsuiește
Că acolo-i locu' ...”⁴⁶

Tot a treia zi de Crăciun se făceau vizite la nași, unde se ducea un colac special, **al nașului**. În satele de pe Platoul Luncanilor (Ursici, Prihodiște și Târsa) acesta era făcut **cu dulce**, miere de albine pentru ca finul (a) „să le arate cât de mult îi iubesc”⁴⁷. ... „alții duceau o felie (sticlă) de vinars, o pereche de cârnați, orice aveau”⁴⁸.

În 28 decembrie, după cele trei zile de Crăciun, în unele sate mai izolate din arealele etnofolclorice hunedorene se păstra obiceiul îngropării lui Crăciun, în timpurile vechi, pînă la începutul secolului al XX-lea, așa cum semnalează Ion Ghinoiu; ulterior am depistat o singura informație în acest sens dată de **nana Sânziana** care la întrebarea mea dacă se îngropa Crăciunul mi-a răspuns evaziv: „Păi, domnule, Crăciunu’ nu-i ca mormântarea uomului, îi **Sfânta sârbătoare** a Domnului nost’ ... se trece sângură în calendari și pleacă când-îi timpu’ străvechi ... să-ngroapă sângur la sorocu’ lui Dumnezeu. Zăcea buna: lemnul ce-o rămas în sobă din noaptea lu’ Crăciun să-l strângem și să-l îngropăm în livadă, s-avem poame bune la anu”⁴⁹.

Avem de a face aici, cu înțelegerea oarecum simbolică a **timpului bătrân** care trece și **butucul de Crăciun** ce se pune în vatră în această seară mistuindu-se treptat, ambele ca treceri într-un ciclu nou de viață.

Sărbătoarea Anului Nou la 1 ianuarie nu a avut o audiență prea mare, în satele tradiționale de la noi, decât relativ târziu și sub influența factorilor de modernizare a satului, fiind acceptat aproape de timpurile noastre cu denumirea de Revelion.

Anul Nou, ca reper calendaristic tradițional, nu se suprapunea cu cel existent astăzi în calendarul astronomic (exacerbat de ideologia regimului comunist drept sărbătoare laică), iar, ca urmare, zilele de 1 și 2 ianuarie au fost declarate special „libere”, nelucrătoare.

Anul tradițional era acela de începere a unui nou ciclu agrar în care satul exponent al unei străvechi tradiții atotstăpânitoare, se pregătea pentru viitoarele munci agrare care începeau și marcau temporal noul an:

„La noi, la Tămășasa, în vremurile mai vechi, lumea nu știa de Revelion ... în seara precedentă vârstnicii se adunau, povesteau, se omeneau ca în seara de Crăciun iar gospodinele fierbeau **oalele cu perișoare** (sarmale) pe **ploatărul** (sobă) bine încins. La miezul nopții se trăgea clopotul la biserică iar sătenii ieșeau din case și pocneau și pușcau să alunge diavoli, să nu fure Anul Nou”⁵⁰.

Așa că mutarea Anului Nou de la 25 decembrie, actualul Crăciun, la 1 ianuarie a cuprins cam aceleași tradiții și obiceiuri doar că ele se petreceau sub semnul unui sfânt de mare prestigiu din calendarul creștin, Sfântul Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cesarei din Capadocia, care dădea suficientă consistență unei sărbători pătrunsă anevoie în conștiința tradițională. Oricum au existat în noaptea de Anul Nou multe **obiceiuri păgâne** cel mai important fiind ceremonialul îngropării Anului Vechi.

Aceste obiceiuri cumulate cu acțiuni magice, invocații, orații, (ex.: Plugușorul) avea menirea să atragă fertilitatea și bogăția pe ogoarele

ce urmau să fie semănate, pentru determinarea pozitivă a noului ciclu agrar ce se naște odată cu începutul Anului Nou. În zonele noastre etnofolclorice obiceiul Plugușorului nu s-a păstrat, însă mai sunt sate unde există obiceiul uratului cu ramura verde de brad frumos împodobită:

„Copii satului nostru prinseseră după război un obicei nou venit din Moldova, umblatul cu **Plugușorul** și însoțiți de buhai (cuvânt ucrainean, animalul respectiv spunându-se la noi taur)” ne zice Liviu Lăzărescu despre acest obicei care se mai practică la Mărtinești⁵¹ iar Dumitru Gălățean – Jieț, menționează că în timpul de azi, nopții de Revelion, în satele din Ținutul Momârlanilor, nu i s-a acordat o importanță prea mare „doar copii cu plugușorul ce mai aminteau de terminarea calendarului pentru anul în curs”⁵².

Însă uratul cu ramura verde de brad cuprinde în Țara Zarandului o arie destul de largă. În satele comunei Ribița, copii sub 10 ani umblau din casă în casă purtând o ramură împodobită cu beteală și

*„Sânvăsiu” – obicei ce se petrece la cumpăna anului în satele hunedorene
(Foto: Marcel Lapteș)*

panglici colorate și cu o steluță în vârf supranumit și toiagul cu clopoței, având menirea de a alunga spiritele rele, boala și farmecele. Ajunse la ușa gazdei strigau: „Gază mândră și frumoasă / Slobozi Anul Nou în casă / Anul Nou cu bucurie / Vă dorim ca să vă fie”.⁵³

Ajunul Anului Nou, Crăciunul Mic, era

peste tot marcat de practici cu caracter **oracular – premarital** (vergelul fetelor mari, gogea, sânvăsâiul) **agricol** (plugușorul, ramura verde de brad) **meteorologic** (calendarul de ceapă, crenguța de măr). A doua zi se continua cu alte practici magico-religioase continuate în scenarii dense sau laxe până la **capul de primăvară** când timpul este tânăr, era renăscător de vegetație ca acte magice de propițiere în noul an agrar. Multe datini și obiceiuri ale satului tradițional se numeau **dezlegări ale anului**, pentru eliberarea rodului, care se desfășura pe ulițele satului într-un alai carnavalesc, într-un vacarm de sunete și pocnete menite să alunge spiritele rele, dușmani ai viitoarelor recolte.

Fiind la cumpăna între **timpul bătrân** și **cel nou**, tinerii din comunitatea sătească își căutau prin **semne matrimoniale** ursitul, aflarea viitorului soț. În satele noastre obiceiul se numea „sânvăsâi” amintind numele Sfântului Vasile și consta într-o ceremonie magică în care fetele de măritat își ghiceau soțul.

În linii generale, scenariul, locul și recuzita erau cam peste tot aceleași: tinerii flăcăi și fetele, grupați după vârste apropiate se adunau la casele unora dintre ei. În camerele cu ferestrele acoperite se așezau pe masă 9 – 12 blide (farfurii) cu fundul în sus care acopereau fiecare câte un obiect considerat simbolic: oglindă, pieptene, busuioc, știulete de porumb, spin, bani, pâine, mici instrumente de lucru – cuțit, cute etc. Fetele își alegeau câte un blid și în funcție de ce găsea sub el se descopereau prin analogie cu obiectele, defecte sau calități ale viitorilor soți. Obiceiul descris se practică îndeosebi în Ținutul Pădurenilor (laolaltă cu **sânvăsâierea animalelor și schimbatul porților**),⁵⁴ Zona Orăștiei (Mărtinești, Boșorod, Platoul Luncanilor), Valea Mureșului și Țara Zarandului.

O practică, mai rar păstrată astăzi în satele hunedorene, este aceea a **calendarului de ceapă**, de previziune meteorologică a viitorului an, un „obicei drag bătrânilor noștri nerăbdători să afle dacă anul

*Calendarul de ceapă
(Foto: Marcel Lapteș)*

care începe va fi ploios sau ba – ploaia curată și venită la timp însemnând pentru țaran belșugul, bunăstarea casei lui”⁵⁵ „care prognoza starea vremii în anul care vine când e mai potrivit să-și cosească fânul sau otava”⁵⁶. Pregătirea calendarului era simplă: „cătă miezu’ de Anu’ Nou, buna lua o ceapă mare, o tăia în două și

scotea 12 «căucuri» (cănițe) groase și le pune în cerc numite așe ca lunile... cu ianuar și terminând cu decembre... în fiecare puné o țâră de sare. Dimineața vedé buna... cum și ce... dacă sare să topea, haia lună iera ploioasă, de nu iera cu săcetă”⁵⁷.

Un alt reper al iernii din calendarul popular este **Boboteaza** numită în unele locuri și **Ziua Crucii** (6 ianuarie), prima sărbătoare importantă a anului nou. Încă din ajunul sărbătorii se petrec un număr apreciabil de practici magico-rituale interferente, mai mult sau mai puțin vizibil, culminând, cu sărbătoarea creștină a **Botezului Domnului**. Sărbătoarea se prefigurează prin purificarea, în ajun, a oamenilor și a animalelor, vegherea cerului care se deschide, aflarea de la îngerul păzitor a norocului și bunăstării în noul an: „La noi fetele de măritat țineau post tăta ziua, că numa’ așé le dăde Dumnezeu bărbați harnici și faini”⁵⁸ ne spunea Giurgiu Ioana, „și musai făceam o turtă de mălai și punem ’năuntru oarece spice de grâu din hăl an..., le puneam în vălău la animale să fie ferite de boli și lupi”⁵⁹.

Boboteaza reprezintă finalul sărbătorilor de iarnă și pregătește ritualic intrarea **curată** în noul an. În satele pădurenești **Sântionu’** era o sărbătoare mai importantă decât Anul Nou și de aceea era

marcată cu un fast deosebit. Femeile confecționau **Păpușa lui Sântion** dintr-o creangă de măr cu trei ramuri, având grijă să le lege cu mere, pere, prune uscate, slănină, spice de grâu (din cununa făcută la ultimul seceriș), fuior, pânză etc., cam tot ce producea țaranul în propria gospodărie. Păpușa se împodobea cu mărgelile și alte podoabe femeiești la care se atașau două lumânări; acestea se aprindeau în ziua de Bobotează, când popa venea cu crucea iar păpușa era trecută în mâinile tuturor membrilor familiei, stropită cu apă sfințită. Lumânările erau stinse în grajdul de vite și hambarul cu cereale avându-se credința că astfel se vor asigura vite sănătoase și o recoltă bună în anul care începea⁶⁰.

„Păpușa lui Sântion” din satul Lelese – Ținutul Pădurenilor (Foto: Dorica Ungureanu)

Întregul ritual avea un vădit caracter de magie stimulatorie a fecundității vegetale, adresat fertilității pământului ceea ce ne duce cu gândul la timpul străvechi plin de divinități, zeițe agrare **stimulatoare de mană**, numite de Mircea Eliade „forță misterioasă și activă”⁶¹.

La Mărtinești, în această sărbătoare, se cântă, atunci când iese popa cu Iordanul, așa numitul **Cântecul lui Ion Sântion**, interpretat de toți credincioșii la **Fântâna lui Pogăcea**, în lipsa unei ape curgătoare:

„Ioane, Ioane, nene Sântioane,
Dai Domnului, Doamne, (refren)

Vezi de te gătează
Și domn bun gătează
-Găta-m-aș gătare, nu mă pot gătare,

Că lui Dumnezeu, multe-i trebuiesc(u),
Multe și mărunte!
Grâu de nouă ani
Să fie lucrat(u) și neblăstămat(u).

Ioane, Ioane, nene Sântioane
Vin de nouă ani
Să fie lucrat(u) și neblăstămat(u).

Ritualul de Bobotează în satul Boșorod (Foto: Remus Suci)

*Cruci de mână din colecția Casei Parohiale din Dumbrava de Jos
(Ribîța; Foto: Nicu Jianu)*

Ioane, Ioane, nene Sântioane,
Vezi de te gătează
De domn bun botează
Și noi ț-o-nchinăm
Dalba Sănătate.”⁶²

În satul Jieț din Ținutul Momârlanilor slujba de sfințire a apei de Bobotează, ne spune Moian Nicolae – se făcea înainte vreme pe malul unui pârâu ce curgea în apropierea bisericii, iar, praporii se scoteau la râu și așezau o masă unde preotul își punea cele sfinte pentru slujbă, iar de jur împrejur se așezau vasele celor prezenți, pline cu apă, având câte un fir de busuioc, iară „când preotul băga crucea în apă toți dracii ies din apă și o iau la fugă în pustii”. Cu această ocazie, se cânta **Aghiosul bătrânesc**, format din 15 strofe. Vom reproduce cele mai semnificative versuri din ritual:

Iernatul oilor în satul Fizești, Tara Hațegului (Foto: Nicu Jianu)

„Aghios, aghios
Trecu nașterea lui Hristos.
Veniți frați să ne plecăm
Viflaimul să-l lăsăm
La Iordan să alergăm
Minuni mari ca să vedem.
La Iordan, la râu frumos
Acolo vine Hristos.
Apele să le sfințească
Pe noi să ne mântuiască,
Al pustiului izvor
Sfântul Ioan Botezător.”⁶³

Tot în satele momârlănești, în seara de Bobotează, în alte locuri, a doua zi de Sântion, avea loc obiceiul **Ridicării Ionilor** în care

toți flăcăii purtători ai numelui de Ion erau ridicați pe brațe în sus de trei ori. Acest obicei se manifesta în cadrul **Petrecerii de Bobotează**, organizată inițial la cârciuma din sat, apoi la Căminul cultural⁶⁴.

Purificarea generală făcea parte din practicile străvechi de alungare a întregilor forțe malefice care s-au dezlănțuit cu putere în perioada sărbătorilor de iarnă. Astfel casele erau sfințite și curățate de toate **relele și mizeriile** adunate de-a lungul anului: „când venea preotul să ne sfințească casa, noi ascundeam sub preș, chiar lângă prag, grăunțe de cucuruz și boabe de grâu... alții de curcubetă ca atunci când trece popa păstă iele să le sfințească și să avem roadă bună în an”⁶⁵. „În anii mai demult – ne povestește Leah Maria – fetele ce voiau să-și cate ursitu’ își puné sub pernă fire de busuioc sfințâte de popa la Bobotează și-l visau pe hăl cu care s-o lua”⁶⁶.

În dimineața de Bobotează se obișnuia să se meargă înainte de răsăritul soarelui la râul care străbate satul pentru a se scâlda, existând credința că apa râului sfințită va feri de boli tot anul pe cel ce se scaldă. Iată o relatare a Monicăi Dușan consemnată în monografia etnofolclorică a comunei Ribița de la informatoarea Mihăiesc Sara – Ribița: „Mă sculam dimineață, înainte de răsăritul soarelui, îmi băgam picioarele în cizme și luam un lipideu (țesătură groasă – n.n.) de lână în care mă înfășuram. Fugeam iute până la vale. Acolo slobozeam lipideul din spate și mă băgam în apa iute și rece care era înghețată pe margini. Apoi ieșeam repede și-mi luam lipideul în spate și fugeam acasă la căldură. Lucru acesta-l făceam în fiecare an, da’ nici bolile nu se lipeau de mine”.

La sate, oamenii numeau apa sfințită **Aghiasma Mare** înțelegând-o ca fiind remediu suprem în curățarea și combaterea energiilor negative care s-ar putea abate asupra comunităților. Putem vorbi astfel de un **timp suprem al apei**, tânăr și regenerativ, ținut în calendarul oral ca tradiție importantă în cadrul practicilor globale apotropice și de propițiere.

Deși consemnat **cu negru** în calendarul creștin ortodox cinstirea zilei Sf. Petru depășește semnificația, religioasă, devenind un reper important al timpului hibernal al țăranului. Numit și **Sf. Petru de Iarnă, Miez de Iarnă**, ziua amintită deschide **Anul Lupului** ce cuprinde numeroase sărbători dedicate acestui redutabil carnasier (**Filipii de iarnă, Filipii de toamnă, Sf. Andrei**). „Calendaristic, Sf. Petru de Iarnă și Sf. Petru de Vară formează punctele centrale

„Ieșeam din căși și pușcam, să alungăm diavoli, să nu fure Anu' Nou” (Ioan Miclăuș – satul Coaja, com. Vorța; Foto: Nicu Jianu)

ale anului, marcând două jumătăți ale anului pastoral, dar și agricol care reglează comportamentul distructiv al animalelor de pradă dar și pe al oamenilor care nu au grijă cum se cuvine de animalele lor”⁶⁷. Și din punct de vedere astronomic Sf. Petru de Iarnă are implicații de tradiții și datini importante în viața comunitară tradițională; mijlocul iernii, este un moment calendaristic important în **demolarea întregului anotimp al iernii** care poate afecta în bine sau în rău timpul meteorologic, sănătatea oamenilor și animalelor din gospodărie.

În satele hunedorene multe tradiții și datini legate de această zi s-au estompat și readaptat la schimbările de mentalitate petrecute de-a lungul timpului. Iarna este pentru țăran mai mult un timp de veghe și așteptare a tim-

pului de explozie vegetală, iar muncile agricole sunt puține și mai mult pregătitoare: gunoiera viitoarelor holde, îngrijiri de animale și pomi, repararea, pregătirea uneltelor de muncă. Uitându-ne în calendarul ortodox observăm că urmează o serie de sfinți (deveniți un fel de patroni agrari) având trepte diferite de sacralitate cu puteri energetice ne semnificative.

„Până la Sf. Trifon avem **lipsă de zile mari**” (sb. n.)... zălele-s la fel... deh, cum îi iarna... că timpu’ trece și noi nu-l putem opri, legea lui îi legea noastră”⁶⁸.

Apropiindu-se sfârșitul iernii, luna februarie, făurar în denumire populară, pregătește intrarea în primăvară când începe a se topi zăpada și gheturile. Calendarul agrar este plin de sfaturi care pregătesc viitoarele munci agricole. Luna februarie este plină de prevederi meteorologice ceea ce dovedește importanța pe care o acordă oamenii satului stării vremii în apropierea primăverii.

Din primele zile ale lunii – 1 februarie este socotit de mulți un cap de an când „se întâmpină iarna cu vara” – se declanșează cu adevărat începutul ciclului agricol al lucrărilor câmpului. De ziua Sf. Trifon (prima zi din lună) pomicultorii și viticultorii aduceau ofrande alimentare Sfântului, considerat patronul insectelor.

În Țara Hațegului, renumită prin livezile sale de meri, peri, pruni și cireși, de Sf. Trifon se făcea slujbă în livadă la fiecare gospodar stropindu-se pomii cu apă sfințită care avea menirea să stârpească insectele dăunătoare⁶⁹.

Tot în această zi „mujerile dădeau de pomană la hăi săraci turte din făină de grâu, făcute în țest, unse cu sălvăiță (un fel de marmeladă) de prune... că să credé că tăte goangele de străcă «ultoia» (livada – n.n.) or pieri”⁷⁰.

În satele din Țara Zarandului se credea că în această zi „îi bine să se dea mâncare la paserile ceriului... puneam în poală o mână-două de grăunțe... de tăt feliu... ce găseam și meream la margine de pădure

și le aruncam la paseri grăunțele să ne apere holdele de tăte goangele, să nu strice la sămănături... zăceam: «Cu grăunțe vă hrănesc/ Cu cenușa vă orbesc/ Goangele să nu ajungă/ Cât îi holda mea de lungă»⁷¹.

Stretenia, Întâmpinarea Domnului, este ziua când se credea că iese ursul din bârlog și atunci „iarna nu mai are putere și vremea prinde a se încălzi” și apare un personaj ciudat, **Stretenia**, (numele slavon al Întâmpinării Domnului) un fel de zeitate dușmănoasă și vindicativă care, aproape o copie a lui **Trifon (Trif cel nebun)** are trăsături de nebunie ireverențioasă pedepsind pe cei care o nesocotesc și nu-i țin ziua. În toate credințele populare Stretenia (2

Ziua Ursului

februarie) „e o zi rea, cu ecouri rele astfel că cine cade în boli i se strâmbă gura, mâinile sau picioarele iar **întâmpinarea** acesteia este de fapt acțiunea diavolului”⁷².

În satele pădurenești ziua era considerată pentru sănătatea vitelor mari. **Stretenia** era plină de interdicții și tabuuri: nu se tăia cu foarfeca din cauza gândacilor,

nu se mătura casa să nu streche vitele peste vară, nu era bine să scoți vitele din grajd pentru adăpat nici pentru curățat grajdul⁷³. Baba Iuca din Lelese ne spunea că bărbații trăgeau de coada vacii în jos până ce animalele răgeau ca nu cumva vara aceasta să-și ridice coada și să nu **strece** când o pișca „musca vara și să bage boala în ie”. O practică propițiatoare oarecum similară ne prezintă Monica Dușan, ca fiind în satul Ribița, unde se obișnuiește ca în această zi să se pună zăpadă sub coada vacilor ca să nu **streată** în vară când vor fi călduri mari⁷⁴.

Trebuie să acceptăm faptul că ziua de 2 februarie anunță derularea unui calendar agricol deosebit de important pentru oamenii satelor. Vitele, atât de importante în muncile câmpului, în special boii, trebuiau păzite și îngrijite cum se cuvine. „Făr-de animale... ce ne putem face?... bunăoară bou’... cât rabdă și face tăt anu’... cine face mai mult?... unde intră bou’ nu intră tractoru”⁷⁵ lauda cu vădită mândrie animalele sale, baciul Pătru din Dumbrăvița.

Această zi mai este numită și **Martinii de Iarnă** sau **Ziua ursului** în care se fac previziuni meteorologice. Există credința că în această zi ursul iese din bârlog afară și dacă-și vede umbra atunci iarna va urma, în continuare, lungă și grea iar ursul va intra înapoi în bârlogul său, dacă nu-și vede umbra, va rămâne afară și iarna se va termina.

Sfântul Haralambie este socotit în popor ca fiind **patronul Ciumei** care a fost investit de Dumnezeu cu protecția oamenilor,

animalelor dar și a culturilor vegetale atacate de dăunători, „care i-a dat Sfântului Haralambie Ciuma în seamă”⁷⁶. În satele de pe Platforma Luncanilor, la 10 februarie, de **Haralambu’ Ciumei** cum îi ziceau sătenii, se mergea la biserică unde se făcea slujbă pentru apărarea animalelor, vitelor și

*Ritualul „Cămeșei ciumei” așa cum se mai practică în satul Boșorod
(Foto: Marcel Laptēs)*

oilor de pericolul ciumei și altor boli. Cu acest prilej femeile aduceau un colac făcut din tărâțe de grâu pe care „popa îl sfințea și-l stropea cu aghiazmă și îl așeza la hotarul satului nost să piară ciuma”⁷⁷.

„În astă zi – ne relatea Bodea Georgeta – meream în livadă și cu apa sfințită, țanută de la Bobotează, stropeam oarece **ultoaie** (pomi fructiferi – n.n.) să nu aibă viermi și omizi când or înverzi și

înflori...iară pântru găini le dam boambe tăt sfințite de popă ca să nu se slobode ciurma păstă noi”⁷⁸.

„În satul Boșorod – povestește Corobea Eleonora – făcăm **hrana ciumei**... mai colo, în hotaru’ satului punem o cruce din lemn de prun și jos punem oase de-ale mari de nu le mai mâncă câinii... ce găseam prin bătătură, un **dărab** (bucată) de pită d-aia veche și puneam să mănca ciurma să nu vină în holdele noastre... așé... altele tăiau o **găină neagră** și o puné în gardul de sus a ocolului lângă Dealu’ Căpățânii să mănca ciurma și să nu vină în satul nost.”⁷⁹

În satele comunei Ribița, în ziua Sf. Haralambie, se ținea slujbă pentru protejarea animalelor din gospodărie, pentru sănătatea lor și pentru belșug, în special pentru vite: „Femeile duceau la biserică tărățe și prescure care după ce erau sfințite se dădeau animalelor să mănânce, fiind singura zi din an când prescurea poate fi dată animalelor. Cu această ocazie preotul face o sfeștanie pe un **fund de lemn** iar acesta va fi prins pe un perete în grajd pentru a apăra grajdul întregul an de boli la animale”⁸⁰.

Sunt unele credințe care au la bază interdicția de a lucra în această zi, motivată în primul rând de teama că încalcând această prescripție oamenii se pot îmbolnăvi de cele mai cumplite boli. „Îi zi rauă de tăt feliu de boale... ciurmă... vărsat... friguri, că Domnu’ Dumnezeu i-o dat Sfântului să țână toate boalele din lume și să facă, ce-o vré cu iele pântru uamenii răi... Haralambu’ de ciurmă... așé să spune... țâne Moartea într-un **drot** (sârmă groasă) și-o slobodé la hăi cu inimă neagră” ne spunea Ioan Burcuși, diac la biserica din Ursici, numit în sat și „Povestașu” care cunoștea hagiografia multor sfinți „din cărțile de la beserică”.

Un ultim reper al timpului iernii este **Capu’ Primăverii** care semnifică în calendarul popular sfârșitul iernii și începutul primăverii. În vechiul calendar oral ziua de 24 februarie era probabil un vechi început de an agrar (alteori sărbătorit la 1 sau la 25 martie). Această zi păstrează încă numeroase ecouri a unor practici magice de propițiere (uneori acum se consideră că iese ursul din bârlog și nu la 2

februarie) fiind o sărbătoare a fertilității, pusă sub semnul unei zeițăi mitice, **Dragobetele**, ca zi a constituirii perechilor atât la păsări cât și la oameni⁸¹. În satele hunedorene este serbată mai ales ca eveniment religios al „Întâii și a doua aflare a capului Sfântului Ioan Botezătorul”. Sătenii o socotesc început de primăvară când natura începe să renască fiind un prilej deosebit de a face previziuni în anul agrar care începe în direcția muncilor câmpului cu extindere și asupra oamenilor; mai târziu de **Ziua Babelor** își vor afla caracterul și ursita. Denumirea de **Dragobete** este de dată recentă în satele Hunedoarei, înțeleasă de puțini oameni ca **Ziua Îndrăgostiților**. A fost cunoscută mai mult urmare a prezentării excesive prin toate formele mediatică – în special de către televiziune – a unei sărbători mai mult inventate. Otilia Hedeșan arată cu argumente clare **reinventarea Dragobetelor** arătând că „în 1998 odată cu lansarea în România – inițial mediatică, realizată prin intermediul canalelor private și în primul rând al postului ProTV – a Zilei Îndrăgostiților – alias Ziua Sfântului Valentin – Dragobetele a fost scos în față (...) ca un Sfânt Valentin local, ca o zi autohtonă a îndrăgostiților (...) singurele probe aduse în acest sens au fost declarațiile unui cercetător recunoscut pentru ideologia sa protocronistă și pentru demonstrațiile pro-daciste”⁸². În cercetările noastre pe teren nu am întâlnit la nici un informator date sau motivații despre existența acestui „obicei folcloric” – al Dragobetelor. Toți cei chestionați răspundeau invariabil că ziua de 24 februarie este a **Sfântului Ioan Botezătorul** mai numită și **Capu’ Primăverii**. Iată ce ne spunea Stanciu Marta – București: „La noi să zâce că-i Sântu’ Ioan Botezătoriu... acuma-i început de primăvară și aruncam la păsări oarece sămânță de grâu, cucuruz... moașa zâcea că și cânepă... aruncau de șapte ori... no așe și iera obiceiul ca păsările să nu intre în holde când s-or coace”.

O altă informatoare întrebată de Dragobete și ce semnificație are ne-a răspuns nedumerită: „În tăt satu’ nost..., poți să umbli păstă tăt și cuvântu’ ăst n-o să-l afli la noi... o fi în alte părți... la alți din țară, da’ noi tăt **Cap de Primăvară** îi zăcem. De țanut o țanem... muierile

nu lucră la război și broderie (sic!) că altu'cumva cât îi anu' de lung om avé dureri de cap”⁸³.

Acest ultim reper al iernii, în calendarul popular, încheie de fapt un ciclu, cu date festive importante, semnificate mitico-religios, un timp de așteptare, latent, dar absolut necesar în ciclul regenerării vieții ca proces de gestație și naștere a timpului tânăr încărcat de sacralitate pozitivă în lungul drum spre soarele și lumina regeneratoare.

NOTE:

1. Ernest Benea, „Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român”, Editura Humanitas, București, 1997, p. 187
2. Mircea Eliade, „Tratat de istorie a religiilor”, Editura Humanitas, București, 2005, p. 401.
3. inf. Coman Ileana, 70 de ani, Peștera, Sălașul de Sus
4. inf. Dobre Vasile, 71 de ani, satul Dobrești, Valea Jiului
5. Gheorghe Iordache – „Ocupații tradiționale pe teritoriul României”, vol. IV, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996, p. 379
6. Dușan Monica – „La fântână, la izvor” – Editura Astra, Deva, 2008, p. 160
7. inf. Dorica Burs, de 79 ani, din Mărtinești
8. „Viețile Sfinților”, IV, p. 308
9. Liviu Lăzărescu – „Mărtinești, vechiul meu sat, transilvănean”, Editura Polidava, Deva, 2006, p. 64
10. inf. Băcălete Ștefan, 75 de ani, Tuștea – General Berthelot.
11. inf. Ciucurescu Ioan, 61 de ani, Boșorod
12. inf. Herciu Anuța, 71 de ani, Bătrâna
13. inf. Dura Nicolae, 50 de ani, Almaș – Săliște, Zam
14. inf. Călean Aron, 64 de ani, Cărmăzânești – Gurasada
15. inf. Cleșiu Pelagia, 60 de ani, Ribîța
16. Antoaneta Olteanu – „Calendarele poporului român” – Editura Paidera, București, 2001, p. 539
17. Ion Ghinoiu – „Sărbători și obiceiuri românești”, Editura Elion, București 2004, p. 138
18. inf. Bruzan Ana, 41 de ani, Boșorod
19. Rusalin Ișfănoni – „Pădurenii Hunedoarei”, Editura Mirabilis, București, 2004, p. 125

20. inf. Dușan Monica, 39 de ani, Ribița
21. Otilia Hedeșan – „*Lecții despre calendar*”, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005, p. 42
22. Rusalin Ișfănoni – Op. cit. p. 129.
23. inf. Pantiloi Gheorghe, 66 de ani, Luncani – Boșorod
24. inf. Branea Valeria, 70 de ani, Vălișoara – Balșa
25. inf. Udrea Ioan, 70 de ani, Bucium – Sântămărie Orlea
26. inf. Tripon Viorica, 63 de ani
27. inf. Vuzdugan Ioan, 70 de ani, Târnava de Criș – Vața de Jos
28. inf. Jurca Florica, 64 de ani, Căzânești – Vața de Jos
29. inf. Rusu Arion, 68 de ani, Tarnița – Buceș
30. inf. Ilea Aurora, 77 de ani, Șesuri – București
31. Ion Ghinoiu, op. cit., p. 93, 161
32. Andrei Oișteanu – „*Ordine și haos*”, Editura Polirom Iași, 2004, p. 26
33. Roger Caillois – Eșuri despre imaginație – Editura Univers, București, 1975, p. 227
34. Ion Ghinoiu – „*Obiceiuri de peste an, Dicționar*”, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 52
35. Mihai Pop – „*Obiceiuri tradiționale românești*”, București, 1976, p. 37
36. inf. Răurean Remus – 71 de ani – Mărtinești
37. inf. Părăian Cornel (Lulu) vătaf de ceată, 40 de ani, Stâncești – Dobra
38. Lăzărescu Liviu – Op. cit. p. 66 – 67
39. inf. Bălușe Elisabeta – 55 de ani – Ohaba – Ponor – Pui
40. Andrei Oișteanu – op. cit., p. 20-67
41. Clemente Constandin – *Pe câmpul cu florile*, Deva, 1981, p. 41 – 42
42. Ion Ghinoiu, op. cit. p. 53
43. inf. Tancu Ioan, fost vătaf, 63 de ani, Dâncu Mare – Mărtinești
44. inf. Nistor Emilian, 59 de ani, Fornădie – Șoimuș
45. inf. Josan Ileana. 59 de ani, Dumbrava de Jos – Ribița
46. inf. Lupea Ileana, 60 de ani, Crișan – Ribița
47. inf. Părăoni Ana, 60 de ani, Ursici – Boșorod
48. inf. Râmbetea Valeria – 59 de ani – Târșă
49. inf. Gruiescu Sânziana, 78 de ani, Cioclovina – Boșorod
50. Gheorghe Borza și alții – *Tămășasa în documente, amintiri, datini, obiceiuri și tradiții* – Cluj Napoca, 2007, p. 114
53. Monica Dușan – op. cit. p. 45
51. Liviu Lăzărescu – op. cit. p. 48
52. Dumitru Gălățean – Jieț – *Momârlanii ieri și azi*, Editura MSM, Craiova, 2006, p. 115
54. Rusalin Ișfănoni – Op. cit. p. 129.
55. Liviu Lăzărescu - Op. cit. p. 48

56. Dumitru Gălățeanu – Jieț – Op. cit. p. 114
57. inf. Crintea Elena, 66 de ani, Fărcădin – General Berthelot
58. inf. Giurgiu Ioana, 59 de ani din Covragiu – Bretea Română
59. inf. Marcu Cornelia, 60 de ani, Dealu Mare – Vălișoara
60. Apud. Ișfănoni Rusalin – Op. cit. p. 130
61. Mircea Eliade – Op. cit. p. 39
62. inf. Stârc Traian, 67 de ani, satul Mărtinești
63. inf. Moian Anca, 56 de ani, Jieț – Valea Jiului
64. inf. Dobre Ioan, 60 de ani, satul Malea – Valea Jiului
65. inf. Fodor Anuța, 50 de ani, sat Curechiu – București
66. inf. Leah Maria, 66 de ani, Mihăileni – Buceș
67. Antoaneta Olteanu – Op. cit. p. 55
68. inf. Gruiescu Floarea, 84 de ani, Boșorod
69. inf. Macra Iosif, 79 de ani, Păucinești – Sarmizegetusa
70. inf. Oprișani Elena, 74 de ani, Zeicani – Sarmizegetusa
71. inf. Lucaciu Saveta, 77 de ani, Baia de Criș
72. Antoaneta Olteanu, Op. cit. p. 88
73. inf. Ungureanu Dorica, 40 de ani, Lelese
74. Monica Dușan – Op. cit. p. 49
75. inf. Buștea Petru, 83 de ani, Dumbrăvița – Ilia
76. I. A. Candrea, 1999, p. 170 – *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Editura Polirom, Iași
77. inf. Vișoiu Leonora, 66 de ani, Târșa – Boșorod
78. inf. Bodea Georgeta, 60 de ani din Târșa
79. inf. Corobea Eleonora, 72 de ani
80. Monica Dușan – Op. cit. p. 50
81. Antoaneta Olteanu – Op. cit. p. 116
82. Otilia Hedeșan – Op. cit. p. 159
83. inf. Jude Maria, 58 de ani, Oprișești – Balșa

Colindatul cu duba

În folclorul hunedorean datina colindatului de Crăciun este cel mai important ciclu sărbătoresc popular, cel mai bogat și colorat ritual. Având originea în străvechiul patrimoniu al culturii geto-dacice, cu preluări ulterioare din contextul de obiceiuri romane, datinile și credințele s-au extins armonios în spațiul sărbătorilor Crăciunului, a Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos, devenind astfel de-a lungul istoriei **dicționare vii ale satului**, cum se exprima plastic prof. Mihai Pop.

Pentru că obiceiurile de colindat aduc în planul realității momente fundamentale ale existenței țaranului nostru: nașterea, copilăria, adolescența, intrarea feciorilor și fetelor la hora duminicală, nunta și în final moartea. Datinile legate de viața familială apar pretutindeni în colindele Crăciunului reflectate în marile evenimente cosmice de solstiții și echinocții în care soarele dătător de viață stă la baza muncilor țaranului român: arat, semănat, coacerea recoltelor, culesul cu sărbătorile adecvate acestora.

Colindatul, acest pitoresc și profund obicei folcloric, se revarsă cu mai multă lumină, pace și împăcare de sine în una dintre cele mai mari sărbători religioase creștine: Nașterea Domnului Iisus Hristos, Sfântul Crăciun în care acestea răsună la casele gospodarilor în cântece de laudă și preamărire, închinare Pruncului Hristos, prilej de urări de sănătate, fericire și prosperitate.

Obiceiul de a colinda înseamnă în primul rând a merge din casă în casă pentru a le ura familiilor în **Marea Trecere**, în noul an, realizări dintre cele mai benefice în buna rânduială a conviețuirii și solidarității colective din sat. Ceata de colindători, ca entitate

constituită, reprezintă simbolic întreaga comunitate sătească după cum fiecare casă este o entitate a comunității.

Ne vom referi în cele ce urmează asupra unui aspect de mare emoție artistică în cadrul obiceiului de colindat, acela cu dubele, instrumente populare membranofone specifice în manifestările folclorice de acest gen, în județul nostru, îndeosebi pe Valea Mureșului. Acești colindători se numesc dubași, care pleacă la colindat cu unul sau mai mulți instrumentiști. Acest obicei este cel mai bine reprezentat în satele Almaș Săliște, Pogănești, Micănești, Pojoga – comuna Zam; Fintoag, Lăsău, Lăpuțiu de Sus – comuna Lăpuțiu; Stăncești, Ohaba, Rădulești, Lăpușnic, Roșcani, Panc – comuna Dobra; Boiu, Ulieș, Cărmăzănești – comuna Gurasada și

*Gazdă așteptând ceata de dubași din Rădulești
(Foto: Marcel Lapteș)*

*Binecuvântarea cetei de dubași în biserica satului Rădulești
(Foto: Marcel Lapteș)*

Bacea, Bretea Mureșană, Brâznic, Săcămaș – comuna Ilia unde se păstrează și astăzi nealterat.

Colindatul cu duba deschide amplul ciclu al sărbătorilor de iarnă și începe în Ajunul Crăciunului continuând, în unele localități, chiar până în preajma Anului Nou.

Scenariul ceremonialului de colindat constă într-o succesiune de ritualuri prezentate în mod obligatoriu la fiecare casă: luarea de contact cu gazda pentru a-i primi pe colindători, colinda la ușă sau la fereastră, colinda cea mare în casă, adresată gazdei, colindele adresate diferitelor persoane din casă, pe categorii de vârstă (cele mai spectaculoase fiind cea a fetei și a feciorului), situație materială sau profesie, oferirea (strigarea) darurilor și mulțumirea pentru ele, colinda de plecare la altă casă.

Noi vă prezentăm scenariul ceremonialului de colindat cu duba din **satul Rădulești, comuna Dobra**, așa cum se prezintă el în actualitate.

Fiecare ceată de dubași este condusă de un vătaf ales cu un an înainte după terminarea ritualului de colindat, de obicei la sărbătoarea dubașilor (**numită uspăț**) ce are loc după ce s-a colindat întregul sat. Uspățul are loc la casa celui mai vrednic gospodar al satului. Cu această ocazie se stabilesc funcțiile în ceată: călăuza (omul ce ține legătura dintre ceată și gospodari), iapa (care „contabilizează” darurile primite), puricele (cel mai mic fecior al cetei) și 1-3 instrumentiști (la vioară, acordeon și taragot) care însoțesc alaiul cetei.

Pentru o interpretare muzicală de calitate artistică, ceata își face un **grafic de repetiții** începând cu 14 noiembrie în zilele de miercuri, vineri și duminică (considerate ca zile faste) și se desfășoară la casa vătafului, sau mai nou la Căminul Cultural.

În seara de Ajunul Crăciunului, dubașii îmbrăcați în costumele populare de sărbătoare și au dubele împodobite cu **tindeie** (ștergare) frumos ornamentate cu elemente de artă populară, învelite pe exterior cu frunze verzi, iar bețele la un capăt cu ciucuri **bogați ca și cozile cailor**, se duc la biserică în vederea binecuvântării date de preot.

Apoi cetele pornesc pe ulițele satului, pe zone de colindat prestabilite, în melodia specifică marșului dubelor, intrând în curtea gospodarilor jucând și chiuind. Ajungând la prima casă dubașii cer gazdei permisiunea de a colinda, intrând în casă pe versurile:

Sculați fii și ficelere
Să măturați curțilere.

Începe, apoi, spectacolul feeric al colindatului care cuprinde un larg repertoriu relaționat la persoanele din casă; de aceea colindele au denumiri semnificative: a vânătorului, a păcurariului, a junelui, a fetei, a muierii măritate, a gospodarului, mai rar a preotului, a doctorului, șefului de post, dascălului și primarului.

Un ritual deosebit, de un pitoresc aparte, îl reprezintă jocurile dubașilor: jocuri bărbătești cu **ponturi** (mișcări) specifice, cântat vocal pe text în prima parte a melodiei apoi urmat de interpretare instrumentală:

Ceata de dubași din Rădulești (Foto: Marcel Laptes)

Căpitane de județ, os domnesc
Lasă-mă să odihnesc,
Lasă-mă odată rupt
Numai' odată s-o sărut
Că mândra îmi e frumoasă,
Dintr-un milion aleasă.

Urmează **strigarea darurilor** pe care ceata de dubași le primește de la gazdă. Ele sunt variate și deosebite de la sat la sat; se dau: colac, cârnat, carne de porc, brânză, țuică, în actualitate bani – toate fiind orații, unele sobre, altele umoristice:

Ho, și voi feciori a lu' Crăciun!
N-aveți gură de-a mulțumi
La jupânu și la jupâneasa
Că ne-o dărui
C-un colac de grâu frumos!
Da' să-i vedeți

Cum se necăjeau
Până-l făceau.
Cu un plug ruginit,
Brazdă neagră răsturna,
Grâu roșu semăna,
Grâu primăvara creștea
Vara, cu secera-l secera
Acasă-l ducea
Pe aie-l punea
Și el s-apuca, cu două lemne-nodolemne
Cu grumagiu' tot de piele:
Cioco-boco, cioco-boco
Pe lopată îl lua și în vânt îl arunca
Și din gură zicea:
„Pleava să meargă-n vânt,
Grâu pe pământ!”
În sac îl băga
Pe-o iapă albă-npedicată-l punea
Și la moară îl ducea,
Moraru' nu fu acasă
Că fu pe coastă, după căpșune
Și-o luă din smoc și făcu „vup!”
Cu ea la un loc.
De la coadă-o scârpina,
Făină faină făcea,
În sac o băga
Pe iapa albă-npedicat-o punea,
Acas-o ducea
Într-un vădră păr (ciur) de cal stercura,
Într-o troacă o punea
De frământat s-apuca
Cu două ouă păcătoasă

Și atâta frământa,
Până-n grindină-n asuda
Și-n cuptor o băga
Colacu-l cocea
Și nouă ni-l dădea:
Toți feciorii cu mâna să-l prindă
Cu gura să mulțumească:
Gazda cășii să trăiască!
(Strigarea colacului)

Gazda ne cinstește
Și nu glumește!
Gazda ne cinstește
Cu o sticlă crăiasă
La mulți ani să trăiască!
Pe mine mă cheamă (Ion, Traian...)
Și de-oi gusta
Oi crăpa!

Dubașii de la Stăncești – Rădulești (Foto: Marcel Lapteș)

Decât oi crăpa
Mai bine-oi gusta!
Să trăiască gazda la mulți ani!
(*Strigarea țuicii/vinarsului*)

Tot gazda nost' ne cinstește
Și nu glumește!
C-un șoldu'-boldu'
Coborât din podu'
Cu un capăt pe masă,
Cu unu' sub masă,
Cu un capăt pe foc,
Cu unu' sub foc,
Să ne fie nouă
La feciorii dubii
Cu noroc!
(*Strigarea cârnatului*)

După cinstirea darurilor sunt jucate fetele și femeile iar cel mai tânăr dubaș este **obligat** la ieșirea din casă să facă ocolul camerei de trei ori și să-și aleagă iubita, posibilă pentru o viitoare căsătorie. Se pleacă de la gazdă pe marșul dubii, iar în curtea gospodarului se joacă în cerc pe strigăturile dubașilor completate de cele ale auditoriului. Odată terminat colindatul în sat; de regulă a doua zi pe la prânz, după ce sunt urate toate gospodăriile din sat, dubașii și vătafii se strâng la Căminul Cultural pentru a discuta **organizarea ospățului** (banchetului tradițional) care va avea loc în ultima zi a sărbătorilor de iarnă.

Colindatul este un obicei ancestral care animă întreaga colectivitate a satului, fiind apreciat ca cel mai semnificativ obicei de peste an. Deși în viața satului contemporan s-au produs mutații profunde vizând cultura tradițională, colindele noastre sunt adevărate pietre

de rezistență a folclorului hunedorean. Ele vor rămâne monumente de spiritualitate ce vor rezista cu tărie în fața tăvălugului tranziției actuale și în loc de comentariu de final al expozeului nostru exemplificăm printr-o colindă – adevărată perlă hunedoreană din salba frumuseților nepieritoare:

Dăliană, fată dalbă

Dăliană, fată dalbă,
Refr.: Domnului Doamne
Colo sus, mai din sus,
Deasupra la răsărit
Mândru-i câmpul înflorit.
Nu e câmpul alb de flori,
Că e câmpul alb de oi.
Dar la oi cine-mi ședea?
Ședea dragul Dumnezeu,
Cu fluiera pe tureac
Cu toporu-mbărburat.
Când din fluieră-mi trăgea
Oile mi le pornea.
- Alelei, oițelor,
Că și eu la târg m-oi duce,
Și pe voi eu vinde-voi.
- Ba stăpâne, nu ne vinde
Că și noi te-om dărui
La săscuță
C-o mieluță,
La Ispas
C-un drob de caș,
Și te-oi domn bun, veselește.

Călușerii Hunedoarei

Motto:

Călușeri din Câmpu' Pâinii
Nu jucarăți ca bătrânii,
Ci jucați călușerește
Cum le place la neveste!

Ei vin din Miorița cea fără de sfârșit. Când se pornesc în iureșul jocului, apele își tulbură firescul, munții își împreunează capetele sure iar pădurile freamătă. Pentru că ei sunt permanența noastră, bărbați de cremene blagosloviți de Bunul Dumnezeu cu virtuțile neamului românesc; puternici și blânzi, muncitori și răbdători în pământul lor dintotdeauna. Jocul lor reprezintă spectacolul lumii, o sărbătoare continuă a satului țărănesc plin de taină și lumină în orânduiala sa cosmică, matrice caldă a eternității însăși.

Îmbrăcați în costume de un alb impunător, făcute de mamele lor în lungile ceasuri de șezătoare, cetele de călușeri pornesc în întâmpinarea Nașterii Domnului nostru Iisus colindând casele gospodarilor urându-le belșug și sănătate întru viitor, rod al pământului mănos. Și astfel, în fiecare an, asistăm la un tulburător ritual al renașterii vieții, al proslăvirii soarelui dătător de viață și căldură spre păstrarea a tot ce este veșnic în satul hunedorean.

Obiceiul călușeresc al colindatului se joacă de sute de ani, originea lui se pierde în negura istoriei. Având un caracter **ritualic sincretic**, la care participă dansul, muzica, arta populară în costumație, textul literar, reflectă în planul spiritualității o modalitate complexă a reînvierea naturii, un cult preistoric de fertilitate în care soarele dătător de viață este personificat în figura Nașterii Mântuitorului. Călușerul are rădăcini adânci. Acum mai bine de trei sute de ani, Dimitrie Cantemir consemna jocul văzut de el în Țara de Sus – Moldova –

fiind impresionat de mulțimea de **ponturi** (figuri) executate de dansatori (peste o sută) iar Samuil Micu Klein punea călușerul pe seama dansului preoților antici Salieni dedicat zeului Marte. Există astăzi studii serioase ale unor cercetători care avansează ideea că acest dans s-ar trage de la înaintașii noștri de la Roma.

La Orăștie se juca prin anii 1860 – 70, fiind consemnate în fotografiile îngălbenite de vreme de **Asociațiunea „Astra”**, cu prilejul serbărilor organizate în 1913. Călușerul s-a jucat la Budapesta și la Viena fiind pe placul împăratului Franz Josef iar apoi la Alba Iulia în 1918, la ceasul solemn al Marii Uniri.

Călușerul transilvănean, mult diferit de călușul oltenesc, manifestat la Rusalii, se joacă în mai toate vetrele etnofolclorice hunedorene, în zona Orăștie, a Streiului dar și în Țara Hațegului și cea a Zarandului (pe arii mai strânse). Dar poate cel mai spectaculos, prin plenitudinea manifestării, se desfășoară în satele din întreaga zonă a

Călușeri din Dâncu Mare (Arhiva C.JC.P.C.T-Hunedoara)

Călușeri din Mărtinești (Arhiva C.J.C.P.C.T-Hunedoara)

Orăștiei. Voi consemna, în cele ce urmează, călușerul din satele comunei Mărtinești unde tradiția se păstrează și transmite din generație în generație cu mult respect și dăruire, care recent a sărbătorit 115 ani de la prima consemnare a jocului călușeresc în satele comunei. Feciorii, îmbrăcați **românește** în minunate costume populare, în albul punctat cu negru, azi, ca și altădată, poartă cămăși încrețite la poale, cusute cu **pui** sau **cheie** la generațiile mai în vârstă și cu **ciocănele** la cele mai tinere. Peste acestea se poartă **pieptarul înfundat** din piele de oaie cu broderii măiestre, adevărate bijuterii de artă populară, iar mijlocul este încins cu un chimir lat din piele cu motive ornamentale variate.

Pantalonii purtați **erau cioarecii** groși din pănură albă care, treptat, au fost înlocuiți de **nădragi** din pânză albă cumpărată de la **boltă** (magazinul sătesc).

Peste brâu sunt încinși în diagonală cu **primuluri tricolore** adaptate într-o epocă de trecut cu totul necesară pentru afirmarea ideii naționale. La picioare mai poartă vestitele **zdrăncănele** (zurgălăi

din alamă), probabil ca o reminescentă păgână de apărare împotriva spiritelor malefice ce se opuneau apariției soarelui în noul an prin zgomotul cărora acestea erau alungate. În derularea obiceiului de colindat există două etape bine conturate, respectate cu sfințenie de ceata de călușeri.

Figurile jocului călușeresc se deprind cu greu, având o mare varietate coregrafică astfel că adunați la o anumită gazdă, în lungile seri ale Postului de Crăciun **repetau**, sub îndrumarea vătafului, învățând totodată colindele, cele creștine dar și cele străvechi cu caracter agrar, sfârșite cu sintagma „să fii gazdă sănătoasă / cum te vedem de voioasă”. Aceasta fiind **prima etapă, perioada de pregătire** a cetii care mai cuprindea și **strategia deplasării** la casele gospodarilor. Urma **colindatul propriu-zis, a doua etapă**, dansul ritual al călușerilor care se juca numai în prima și în a doua zi de Crăciun. Potrivit obiceiului vechi se mergea mai întâi la biserică, pentru binecuvântarea preotului și se cântau primele colinde în fața altarului iar jocul călușeresc se încingea în fața bisericii. Lăutarul **zicea** Banul Mărăcine, melodia emblematică a călușerului și se mergea din casă în casă pe **marșul în urma vătafului**, pe chiuituri specifice zonei:

Frunză verde de cireș,
Călușeri din Mărtinești,
Călușer am fost să fiu,
Dar m-am sculat prea târziu,
Dacă mă sculam mai iute,
Eram călușer de frunte!

Intrau în casă, urcând treptele mari de piatră, în **Casa de Mijloc**, special amenajată pentru călușeri, urmând, **recitalul ponturilor**, adevărate magii coregrafice. Nu era uitată nici **Romana** cea cu zece ponturi la **Dâncu Mare** și **Tămășana** caracterizată prin jocul lin și

nobil unde bâtele cu panglici tricolore erau așezate în mijloc pe podea precum razele solare dătătoare de viață.

În ceată **funcțiile** erau bine definite: exista un **cepar**, un fel de administrator ce avea grijă de băutura și mâncarea călușerilor pentru viitorul **uspăț** (banchetul călușerilor), apoi doi **țurcari** care purtau capra, element de decor și manifestare artistică deosebit de importante, **jupânii**, personaje pitorești, mascați în diverse costumații, care mai de care mai bizare cu rolul de a păzi ceata în timpul jocului și care erau trimiși înainte pentru **primirea la gospodari**.

Odată terminat ritualul călușerului, ca spectacol, călușerii erau **omeniți**, cum se zice, cu plăcinte, vin sau vinars, prin alte locuri cu **o pecie** (carne) de porc. După atâta forfotă și veselie casa rămânea goală, aproape pustie, și pentru a se atenua sentimentul de însingurare călușerii în consolau pe gospodari:

*Călușeri din Dâncu Mic
(Arhiva C.J.C.P.C.T-Hunedoara)*

Cete reunite de călușeri (Arhiva Căminului Cultural Mărtinești)

Mulțămim că ne-ați primit
Și că fain ne-ați omenit.
Noi la anu' om veni,
Cu drag om sărbători.

După ce umblau tot satul cetele de călușeri, încheind colindatul a doua zi de Crăciun, se pregăteau pentru **uspăț** care avea loc **a treia zi de sărbători** la cel mai **fain gospodar** unde se juca și petrecea până noaptea târziu, când răsunau o sumedenie de strigături:

M-a făcut mama la paie,
Călușer să nu mă taie!
M-a făcut mama la șură,
Călușer și bun de gură!

Vai de când n-am mai jucat,
Pare că am și uitat,
Dar acuma am să joc
Pân-o sta soarele-n loc!

Colindatul cetelor de călușeri era un prilej deosebit de a-și arăta, fiecare, calitățile și performanțele artistice în fața publicului prezent la casele gospodarilor:

Călușerii pornesc lin, iar mai apoi iuțesc mișcările, dezlănțuindu-și tinerețea și măiestria în ponturi, creații ale vătafului, consacrate deja în satele Mărtineștiului: **bătuta mare și mică, foarfecele jos, ițele, pintenii, țesuta, genunchele** etc, ca fiind ale lui **Iancu, Doru** sau **Nicolae**.

Etnologii care se ocupă cu istoricul dansului afirmă că în lume au fost și sunt peste 3000 de jocuri populare. Printre acestea, suntem siguri, că puține au încărcătura emoțională a călușerului hunedorean. Astfel obiceiul Călușerul, adevărat tezaur etnofolcloric de cultură tradițională românească, a captat interesul reprezentanților UNESCO, care au declarat, în 2005, Tradiția Călușului (Călușerului) drept **Capodoperă a Patrimoniului Oral și Imaterial al Umanității**, situându-l astfel în galeria marilor valori ale culturii universale. El reprezintă permanența spirituală a locuitorilor meleagurilor hunedorene, iubirea neterminată a satului tradițional unde: „Cine știe a juca,/ Știe care-i dragostea”.

Cerbul de la Coroiești

Motto:

“Haide cerbule la munte
Lângă oile cornute”

Crăciunul constituie evenimentul fundamental din viața comunităților rurale hunedorene, în perioada Sărbătorilor de iarnă. Repertoriul datinilor acestui timp este deosebit de variat, în special în obiceiul colindatului. Astfel **colindatul cu Cerbul**, numit și jocul caprei face parte din suita spectaculară a **Marii Treceeri** către noul an agrar întotdeauna dorit de locuitorii satelor noastre mai bun, fertil și mănos.

Având o vechime apreciabilă, colindatul cu Cerbul este cel mai bine reprezentat în Țara Hațegului în satele comunelor Sălașu de Sus, Răchitova, Râu de Mori, Densuș și Baru, unde an de an obiceiul este transmis din generație în generație, de la vârstnici la copii.

Poate nicăieri în vatra largă hunedoreană Cerbul nu se prezintă mai spectaculos și impunător ca în satul **Coroiești** din **Sălașu de Sus**. Așezat în latura de sud a depresiunii Țării Hațegului, Coroieștiul, localitate străveche, este depozitarul acestui obicei, cel mai bine conservat ca ipostază a sincretismului mito-religios a trecerii anului bătrân înspre timpul tânăr al noului an agrar. Vă prezentăm desfășurarea acestuia, în parametri ritualici actuali care, deși și-a pierdut substratul de procesiune păgână, ca altădată, odată cu trecerea timpului, s-a ajuns din spațiu magic, în manifestare pur dramatică, teatrală în care Cerbul personaj principal este o variantă țărănească a ipostazei solare, a Anului Vechi ce moare anunțând începerea Anului Nou. În cortegiul colindătorilor din Coroiești vom întâlni

personaje pitorești precum **blojul** (bleajul în alte zone), **jupânii**, **popa**, **ciobanii**, **vraciul** alături de **cerb** și antinomicul **vânător** – mascați într-un mod inedit, comediant, în stilul dell'arte fiecare având un rol bine definit, dar și atribuții proprii obiectivului de colindat cum sunt **Vătaful** și **Iapa** (cel care strânge darurile – n.n.) care nu evoluează travestiți.

Blojul, înfățișat printr-un mod hâtru, se manifestă prin mimică și pantomimă, cu efecte de tragicomedie, reprezentând, în ultimă instanță, bărbăția masculină în rolul de a apăra Cerbul de mulțimea spectatorilor și a „duhurilor rele” ce planează asupra comunității în noaptea de Crăciun. De alungul întregului spectacol, Cerbul va evolua cu o mare virtuozitate a jocului său alături de Bloj ca un protector

Colindatul cu Cerbul în Țara Hațegului (Foto: Marcel Lapteș)

sigur în timp ce invoca în mod șamanic Soarele să se întoarcă pe bolta cerească pentru ca lumina și căldura lui să aducă fertilitatea naturii și bogăția recoltelor.

Colindatul începe pe ulițele satului în sunetele **marșului de plecare** când colindătorii și fluierașii se deplasează la casele gospodarilor pe strigături:

Vine Cerbul de la munte
Și în coarne ce ne-aduce?
Mărul roșu fetelor,
Trandafir nevestelor –
Noroc, Cerbule, noroc!

Ajungându-se la casa gospodarului, vătaful cetei care conduce întregul alai cere permisiunea de a colinda cu Cerbul:

Sara bună cinstită gazdă!
Primiți colinda noastră,
Jocul Cerbului, la dumneavostă?

În ocolul casei se prezintă cele două jocuri inițiatice ale Cerbului – **Ardeleana** și **Suci-te, răsuci-te** vechi jocuri păstorești, specifice zonei folclorice hațegane. Apoi se colindă o străveche melodie, ajunsă aproape generic, pentru obicei: **Colinda oilor**.

Așezați în cerc în jurul Cerbului colindătorii se mișcă într-un dans specific precum soarele pe bolta cerească pe fondul strigăturilor specifice:

Suci-te, răsuci-te,
De grindă păzește-te,
Că grinda-i cu cotituri,
Cu nărav la lovituri!
Ține-ți capul aplecat,
Că îți rupe coarnele,
Mâncățile-ar ciorile,
Care-apucă luncile!
Noroc, Cerbule, noroc!

Înmormântarea Cerbului (Foto: Marcel Lapteș)

Sunt situații în care gazda le mai cere să colinde, în cinstea rudelor apropiate, **colinda fetii, a pruncului, a plugarului, a ciobanului** etc.

Gazda fiind mulțumită oferă colindătorilor un colac, un picior de porc (mai rar cârnați), vin sau vinars, mere, nuci și chiar grâu ca simbol al belșugului în viitorul an, fiind apoi serviți cu plăcinte și băutură.

Vătaful face urările darurilor, pe măsură ce le primește și le dă Iepeii să le strângă în straiță. Cu aceste daruri se pregătește ospățul Cerbului ca o ultimă masă de pomană pentru că la Anul Nou el va fi împușcat și apoi bocit de întreaga comunitate. Etapa ritualică finală a spectacolului prezentat de colindătorii cu Cerbul este aceea a **împușcării** lui simbol al dispariției anului în curs, un scenariu dramatic al morții și învierii naturii în reînnoirea ciclică a regnului animal și totodată a celui vegetal.

Astfel asistăm la ceremonialul înmormântării Cerbului care **pleacă cu alaiul în Munții cei înalți**, după cum reiese din textul prezentat, în monolog, de Bloj. Personajele dramatice, Popa, Blojul, Vătaful și Vânătorul joacă cu mult talent secvența **împușcării, jelierii și aducerii la groapă** a Cerbului la care se asociază întregul alai.

Împușcarea Cerbului se face la marginea pădurii, aproape de munți, (în mod simbolic lângă cer) dar ceata de colindători realizează acest ultim act în livada gospodarului care a primit ultimul colindatul. Ca acțiune apotropică și de propițiere a gospodăriei și culturilor vegetale. În unele sate de la poalele Retezatului, era credința că Cerbul va reînvia în urma rugăciunilor celor care îl conduc la groapă, adică va apărea în ipostaza de An Nou ca urmare a dispariției celui vechi.

La Coroiești, Cerbul este împușcat și moare, fiind condus la groapă de Popă și Bloj și îngropat simbolic sub crengi de cetină de brad sau din cele tăiate din livada gospodarului. Bătrânii satului spun că mai de demult în prima zi de Anul Nou, ceata de colindători revenea pentru **rugăciunea nouă** și Cerbul (Anul Nou) reînvia...

Păstrat nealterat, obiceiul Cerbului se desfășoară viu, cu participarea întregului sat, într-un tulburător spectacol de o desăvârșită frumusețe, o viziune personală a comunităților sătești în care momentele esențiale nașterea și moartea, apar firești în păstrarea unui echilibru ciclic, magic și fertilizator totodată, având mai mult decât aspectul ludic de suprafață, rosturi mai profunde asociate muncilor agrare și etapelor lunare și solstițiare ale acestora.

Jelirea Cerbului (Foto: Marcel Lapteș)

Bucuria nașterii vieții

Motto:

Veniți cu toți, să-l cântăm,
Pe Cristos să-L laudăm
Nașterea lui Cristos sfântă
Care îngerii o cântă,
Cântă cu glas îngeresc,
Fiului Dumnezeuiesc.

(colindă)

Satele hunedorene, spații etnofolclorice renumite și recunoscute pentru bogăția și frumusețea datinilor și obiceiurilor tradiționale, se pregătesc printr-un adevărat complex de ritualuri și practici cu rădăcini arhaice împletite cu cele creștine, la Crăciun pentru sărbătorirea zilelor renovării anului, a evenimentului cel mai important din viața comunității, nașterea lui Iisus. Copiii și tinerii, fetele și feciorii, se organizează, din vreme, în cete de colindători, alaiuri pitorești, care aduc în gospodăriile comunităților rurale o multitudine de manifestări spirituale „**din seara Ajunului / Până-ntr-a Crăciunului, / La Anul cel Nou / În coarne de bou**” cum spun atât plastic versurile unei colinde foarte cunoscute.

Dintre aceste, multe aspecte ale sărbătorilor de Crăciun, cel mai profund și mai emoționat, cu cea mai mare adeziune în comunitățile locuitorilor de la țară este **Cântecul Irozilor** sau **Viflaemul**, obicei de inspirație biblică dedicat cu precădere Nașterii Mântuitorului Iisus Cristos.

Irozii, ca producție populară, are o vechime apreciabilă pe care trebuie să o căutăm în perioada cristalizării în conștiința neamului a religiei creștine, ortodoxe, îmbrăcată cu straiile folclorice tradiționale

Irozii din satul Hărțugani (Foto: Macel Lapteș)

diferitelor forme de incantații și urări de bunăstare, belșug și fericire care se făceau la cumpăna anilor.

Ca modalitate artistică, de transmitere epopeică a unui eveniment senzațional din viața oamenilor, **Irozii (Viflaemul)** are o conotație nouă, cărturărească apuseană, ca influență masivă a pătrunderii cârților populare în instrucția și educația locuitorilor de la țară.

Făuritorii acestui gen artistic au fost în primul rând cunoscătorii Evangheliei și Vieților Sfinților, preoți, dascăli, învățători, pictori de icoane și biserici, care au versificat și pus pe melodie pasaje întregi din lucrările religioase pe care le-au făcut cunoscute credincioșilor.

Peste acest strat intelectual actanții folclorici, țaranii, au adus creativitatea și ingeniozitatea estetică proprie și altor genuri: cântece, balade, povestiri, basme, un conținut bogat și variat reprezentând tezaurul spiritual al oamenilor de pe aceste meleaguri. Structura obi-

ceiului de **colindat cu Irozii** este aceea de teatru folcloric, dramatizat și transmis oral cu puține improvizații în text (memorat riguros și aproape neschimbat) dar cu multă libertate de mișcare scenică în timpul desfășurării.

Tema, unică și fundamentală, este aceea a Nașterii Domnului Iisus Cristos cunoscută în legendele biblice, având personajele tipice evenimentului. Vom prezenta în cele ce urmează, etapizat și ritualic, **obiceiul Irozilor din comuna Băița** consemnat în mod deosebit pentru pitorescul și individualitatea artistică a interpretării cetei care prin multe trăsături se deosebesc de cele din alte sate.

La Hărțăgani dar și la Căinelul de Sus, **Irozii** sau **Craii**, cum își spun cetele cu mândrie, umblă în cele trei zile ale Crăciunului prin întreg satul care este **raionat** după înțelegerile făcute între cete.

Ceata este compusă din următoarele personaje: **Irod, Valtazar, Gaspar și Melhior** (cei trei crai de la răsărit), **Ozia preotul, Cătana, Action și Coridon** (doi ciobani), **Îngerul și Țiganul**, personaj mascat, care pe timpul replicilor, animă prin gesturi de clown dialogul personajelor.

Irozii din satul Căinelul de Sus (Foto: Marcel Lapteș)

Cu siguranță că mulți dintre cititorii noștri cunosc foarte bine subiectul spectacolului și au asistat la derularea lui, așa că nu prezentăm conținutul. Spectacolul care reactualizează împrejurările dramatice legate de Nașterea lui Iisus începe cu prezența cetei în curtea gospodarului iar Cătana îi cere gazdei permisiunea de a colinda:

La voi noi am venit
Ca să facem pomenire
Despre-a lui Cristos venire.

Odată primiți în casă, ceata vestește adunarea prezentă de dorința de plecare la Viflaem , locul nașterii Domnului Iisus, pentru a i se închina și a-i duce daruri, cântându-se colinda

Mergem spre Viflaem: Mergem spre Viflaem
Ne-nchinăm și daruri aducem
Lui Cristos aducem
Smirnă, tămâie
Și-aur dăltuit
Smirnă, tămâie
Avem de dăruit.

În toată desfășurarea dramatică a evenimentelor colinda populară este prezentă ca factor de întărire a episoadelor fundamentale ale nașterii lui Iisus Cristos.

Astfel în colinda **Ia, sculați, ciobanilor** interpreții își exprimă bucuria veștii Nașterii Mântuitorului:

Lăudați și cântați
Și vă bucurați
Lăudați și cântați
Și vă veseliți.

La fel, colinda **Supărarea lui Irod** este o imprecuație generală adusă regelui Irod care a poruncit:

De-ndată mare grămadă
De săbii, la mine, adă!
Ca să fac o vijelie,
Să tai prunci, peste o mie,
Ca și Iisus să se taie
Într-aceea rea bătaie

prin care Irod este numit tiran, câine, om rău, scoțându-se în relief caracterul crud al regelui așa cum îl zugrăvește de fapt Biblia.

În economia spectacolului colindele fac legătura între tiradele personajelor și acțiunile sincretice, aducând, în manieră stilistică populară, bogăția melosului îmbogățit de conținutul textului religios, de exemplu în **Cântecul (Colinda) Crailor, Darurile ciobanilor, Eu sunt Irod împărat**, care sunt specifice în satul Hărțăgani cetelor de colindători ale Irozilor.

Spectacolul teatral se încheie cu interpretarea, ca o apoteoză a Marii Nașteri, colindei **Împăratul Cerurilor** personificat în „**O stea cu lumină mare / Steaua lui Cristos / Mesia preafrumos!**”

După această colindă, gazda împarte darurile cetei: colaci, cârnați, carne, țuică și mai aproape de zilele noastre, bani, rugându-i pe aceștia să le treacă pragul și la anul.

Interesante sunt în acest spectacol costumele personajelor și elementele de recuzită adecvate. Costumele sunt butaforii confecționate de cele mai multe ori, în stilul și arhetipul artei populare cu păstrarea în general a ornamenticii bisericești. Există o adevărată întrecere în confecționarea costumelor, între membri formației care le elaborează sau recondiționează pe cele vechi în perioada repetițiilor din Postul Crăciunului. Se utilizează pânză viu colorată roșie, galbenă, verde, neagră după cum se caracterizează personajele, iar Cătana, de pildă, poartă haine militare vechi cum se purtau în armata română.

Irozii reprezintă, în spectacolul obiceiurilor de iarnă, un adevărat teatru al luminii, al deschiderii cerului în care realitatea cotidiană, banală și apăsătoare se preface astfel în vis iar visurile se aprind cu mireasmă de busuioac în marea bucurie a nașterii și vieții neterminate în care satul hunedorean își continuă rosturile sale firești în pământurile sale binecuvântate de Dumnezeu.

*Cei trei crai din spectacolul Irozilor
(Foto: Marcel Lapteș)*

*Biserica „Sfântul Gheorghe” din Boz, com. Brănișca
(Foto: Nicu Jianu)*

Capitolul II

Brad funerar în Țara Zarandului (Foto: Nicu Jianu)

Timpul și spațiul pascal

În calendarele țaranului român **Paștele** face parte din sărbătorile și obiceiurile cu dată mobilă. Aflându-se în a doua jumătate a acestui calendar, **Ziua Învierii**, este densă în practicile și obiceiurile rituale. Ca în mai toate sărbătorile satului tradițional, spațiul existențial al țaranului se umple de sacralitate, într-un sistem de credințe proprii, cu valori ceremoniale specifice, respectate neabătut de întreaga comunitate. Astfel natura se transfigurează și devine păstrătoare de mit¹. Săptămânile Postului Mare sunt astfel trepte de spiritualitate magică, puternic influențate, de evenimentele din calendarul religios, în discuția noastră de Moartea și Învieria lui Iisus, conform structurilor și scenariilor biblice.

Conținutul manifestărilor reflectă o uluitoare cuprindere a universului etnofolcloric al vieții tradiționale printr-un inedit mecanism de **creștinism folcloric și mitologic sincretic** de la legendele cosmogonice, credințele și ritualurile de întemeiere a spațiului de locuit, acceptarea și frica de ființele fabuloase, practicile magice de alungare a molimilor, furtunilor, eclipselor, ploii și secetei și valorificarea mitosimbolică a plantelor și animalelor la credințele și practicile rituale legate de naștere, căsătorie, moarte și lumea de dincolo².

În toate aceste șapte săptămâni ritualice în calendarul popular găsim numeroase modalități spirituale de apărare de rele și necazuri, pentru o activitate firească a lucrurilor în gospodărie, magie și oracul, dar și prevestiri meteorologice ale timpului săptămânilor **de Paște**.

„Săptămâna cailor” în Ținutul Pădurenilor (Foto: Marcel Lapteș)

Toate zilele săptămânii vor cuprinde aspecte dense sau diluate cu referire, cel puțin segmentală, la temele etnofolclorice menționate mai sus; ele petrecându-se în circuitul specific al practicilor magico-ceremoniale.

Prima zi a Postului Mare, Luni, poartă numeroase denumiri care prin semnificațiile lor arată seriozitatea și tratamentul deosebit de care se bucură această zi în satele tradiționale.

În calendarele țăranului există o **Lune Curată** ca zi a interdicțiilor și pregătirii fizice la începutul Postului. Era începutul unei terapii gastronomice, a timpului șteviei, urzicilor, grâușorului și altor plante. **Lunea Vaselor** era aceea a curățeniei generale a vaselor în care s-au gătit carne, grăsimi, lapte, ouă etc. alimente interzise în perioada Postului care începând tot de Luni, în anumite zile putea deveni Post Negru.

Apropie de acestea era Lunea specifică cu denumiri variate: **Lunea Păstorilor** caracterizată prin ritualuri și practici magice de ocrotire a animalelor, a oilor, în special la stâne, **Tărbacul Câinilor** – o

Lune a practicilor împotriva lupilor, **Lunea Viermilor** când în gospodăriile țărănești era un prilej deosebit pentru femeile care acționau magico-religios în combaterea viermilor, în general al dăunătorilor, existând chiar o Lune, **Zi a Forfecarilor**, sărbătoare dedicată insectelor dăunătoare, **Lunea Ciorilor, Păsărilor, (Circul Păsărilor)** ce se sărbătorea pentru zburătoare să nu atace semănăturile și să le strice recolta³.

Întâia luni a Postului Mare se dovedește a fi un moment deosebit de important în viața țaranului, indiferent de ocupația pe care o avea acesta, astfel „curățarea vaselor de impuritățile din perioada Cărnilegilor era și o curățenie a organismului”⁴.

În satele noastre exista obiceiul ca bărbații să bea la cârciumă (sau acasă) șapte pahare de vin sau țuică pentru a-și „clătări gura și mășalele de carnea ce-o mâncat dinaintea de Post și să le fie curate foalele” (stomacul – n.n)⁵.

Vom încerca în continuare să prezentăm o sinteză asupra tradițiilor și obiceiurilor ce aveau loc în Postul Mare și respectiv Sfintele Paști încercând să păstrăm structura, **tipicul**, calendarului popular, adică **interiorul săptămânilor de post** strict respectate în fiecare zi. Menționăm că investigațiile noastre etnofolclorice nu au avut tema strictă a tradițiilor de Paști, ci au fost complementare la o cercetare a noastră, mai cuprinzătoare, privind specificul sărbătorilor de primăvară-vară în zonele etnofolclorice ale județului Hunedoara, în perioada 1995-2000, vizând în special Țara Zarandului, Valea Mureșului, Ținutul Pădurenilor și Zona Orăștie.

Prima săptămână a postului mare este prima treaptă a timpului ritualurilor pascale, de început a Postului, în care oamenii sunt supuși unui regim de viață mai sever, spiritual și fizic, care va continua zilnic, șapte săptămâni, presărate cu numeroase interdicții. Fiind prima etapă de spiritualitate era importantă pregătirea țaranului pentru „lungul drum al purificării”⁶ ce va culmina cu Marea Înviere. În satele noastre perioada Marelui Post arăta așa:

„Pomana lui Sântoader” în satul Hășdău, com. Toplița (Foto: Marcel Lapteș)

„Să vă spun cum îi cu postu’... tăt omu’ trebă să-l țină cu credință, să nu mănecă niciodată de dulce, nici carne, ouă, brânză, ce-i de la animale și să ne rugăm la beserică pântru păcatele noastre”⁷.

De aceea, Lunea începutului postului era dedicată aproape în

totalitate curățeniei vaselor unde s-au preparat mâncăruri **de dulce**. În Ținutul Pădurenilor nevestele „spălau blidele unde-or fost mâncăruri de carne cu leșia de la cenușa din vatră unde-or ars lemne bune (fag, stejar, frasin, salcâm – n.n.) și tăt postul erau ferite de păcat”⁸. În multe sate hunedorene era ziua, singură în tot anul, când femeile aveau dreptul să bea la cârciumă alături de bărbat, în special vin sau bere „pentru a avea cânepa înaltă și frumoasă”⁹. În Lunea Mare era credința „că se nasc viermii” și trebuie să se mănânce hrană rece, sau nimic, apă și pâine, adică Post Negru, pentru ca femeile, astfel purificate, să facă copii „sănătoși și zdraveni”¹⁰.

De asemenea, femeile, nu vor lucra la război, la cusut, cu acul, nu vor toarce și nu vor umbla cu peria și pieptenele să nu atragă forțele malefice în gospodărie. În satele de pe Valea Mureșului spuneau bătrânele că nu trebuie luate păsările din cuibare „că-și uită locul și nu mai au parte de ouă iar de Paști n-or avea ce să împistrițeze”¹¹.

Și Marțea primei săptămâni avea o încărcătură sacră ce consta în diferite practici și interdicții, numită Marțea Vaselor (în Țara Zarandului) sau Marțea încuiată, când se închidea orice posibilitate de a mânca **dulce**. Începe astfel **timpul urzicilor** când se mănâncă

fierturi din ierburi comestibile ca **ștevie**, **grăușor**, mai nou **spanac**, în general mâncăruri de post. **Marțea de început** era consacrată unor aspecte largi a vieții comunităților. Consemnăm **Marțea Sântoaderului**, zi a divinităților demonice, malefice (caii, ielele, strigoii, moroii etc.) concretizate în numeroase practici și credințe de protecție a gospodăriilor. Lucia Apolzon, în cercetările sale asupra comunităților din Munții Apuseni consemna practici inedite, mai ales în satele de pe Platoul Luncanilor, legate de acest epos de mitologie țărănească¹².

Prima Marți păstra credința că **se încurca Sf. Toader**¹³ și începea Marți la amiază **timpul Cailor lui Sântoader** care se țineau șapte (nouă) zile, până joi la amiază când vor fi prezenți doar **caii șchiopi** care nu s-au putut ține după cei sănătoși (Platoul Luncanilor).

În aceste zile nu se lucra cu acul sau la război altfel acei care au încălcat interdicția, când vor îmbrăca hainele făcute în **zilele de piatră**, vor fi trăzniți iar ogoarele lucrate vor fi bătute de grindină de caii lui Sântoader care „zboară pe ceruri și amestecă norii”¹⁴. Pentru că Marți este **zi de bărbat** în calendarul popular, dacă nu este în casă bărbat nu se va lucra de marți până marți. În multe sate de pe Valea Mureșului sărbătoarea Sântoaderului era ținută la mare cinste astfel că în jurul acestui eveniment erau obiceiuri legate de **înfrățirea feciorilor** și **însurățirea fete-**

Obiceiul „Strigării peste sat” în Brădățel, com. Burjuc (Foto: Marcel Lapteș)

lor, practici magice încorporate în **Pomana lui Sântoader, Popelnic** și mai târziu **Strigarea peste sat**.

Urmează Miercurea Postului – **zi a femeii**, cu un pronunțat caracter apotrofic și de propițiere. Ziua are o anume tensiune malefică denumită în unele locuri **Strâmba**, conotată peiorativ **Frumoasa**, prin urmele nefaste pe care le lasă la femeile care nu respectă interdicția de muncă. Prezentăm ca argument o povestioară înregistrată de la o locuitoare a satului Ruda:

„O muiere o lucrat, în aia Miercuri, în gospodărie, nu știu ce, da’ o lucrat. Cum lucra se uită la niște pomi din livadă și-i vede tăți strâmbi și se miră, se freacă la ochi și nu-i vine a crede... tăți strâmbi.

Culegerea „bolbotelor” – plante magice, la Hășdău, Ținutul Pădurenilor (Foto: Nicu Jianu)

Ș-o prins-o o ameteală de nu mai pute’ mere... ajunge în odaie, se pune în pat și adoarme. A doua zi s-a trezit cu gura strâmbă... nu trebuia să lucre, o primit pedeapsă de la Strâmbă”¹⁵.

În satele de pe Platoul Luncanilor, la Cioclovina, Ursici și Târșa femeile însărcinate nu lucrează de frică **să nu iasă pruncii cu gura strâmbă și picioarele întoarse**. Bătrânele satului făceau vrăji de vindecare a **bolilor de strâmbare** invocând pe Maica Domnului și Sf. Miercure să apere copiii de **strâmbare**.

Joia urma ca o zi consacrată patronilor **Sântoaderului, Lupilor, Joimărița** (Stăpâna iepe-

Focul ritualic la Mărtinești (Foto: Marcel Lapteș)

lor, confundată în Luncani cu Alea Frumoase – Ielele). Este ziua proliferării **multor jivine de fac rău**, a furnicilor, ciorilor, viermilor și insectelor cele ce apar în această perioadă a **timpului tânăr** – primăvara. Bărbații din Ocoliușul Mic (zona etnofolclorică a Orăștiei) o țineau cu sfințenie pentru că era zi de **mânzirea iepelor** numită și **Ziua Iepelor**, ca să se nască mânji „frumoși și sănătoși”¹⁶. Astfel în această zi bărbații, de dimineață, se spală pe cap cu leșie din cenușă de acăț (salcâm), se îmbracă în haine curate și merg la **boltă** (magazin) și beau carcalete, un fel de băutură spirtoasă cu sirop, zicând „iapa mea să facă mânz de foc”... „un om n-o făcut așe și l-or fărmat Caii lui Sântoader în copite iară o iapă or mâncat-o lupii”¹⁷.

Femeile țin ziua pentru a preîntâmpina acțiunile distructive ale dăunătorilor din agricultură, în special furnici și ciori. La Dâncu Mare, în această zi, bătrânele interziceau femeilor tinere și chiar copiilor să „pomenească cuvântul furnică, că altfel or intra toate în **comne** (cămară) și or strica alimentele”¹⁸.

„La Curechiu, povestea Adam Fodor, un om o lucrat de **Joia Ciorilor** și mai târziu și-o pierdut lumina ochilor... de la găinațul ciorilor”¹⁹.

*Numărătoarea ouălor Mihăileni,
com. Buceș (Foto: Marcel Lapteș)*

Vinerea este ajunul Sântoaderului și această zi este reprezentativă în comunitatea tradițională a practicilor apotropice pentru „arderea demonilor ce fac numa rău în sat”²⁰. Deja începe veghea asupra eventualelor încălcări a ritualurilor sărbătorii – Caii lui Sântoader pedepseau cu asprime activitățile fe-

minine de cusut – țesut din preajma importantei sărbători ce le poartă numele. Pe lângă interdicția fundamentală a Sântoaderilor, vinerea primei săptămâni de post continua combaterea acțiunilor nefaste ale furnicilor și altor insecte care atacă roadele. Era o zi a recoltării plantelor magice, de rădăcini și ierburi, care preparate într-un ritual special de vrăjitoare și descântătoare, erau folosite în timpul anului ca remedii în gospodăria țărănească. Oamenii din Meria – Lunca Cernii numeau această **Vinere a ierburilor** din care se preparau leacuri împotriva bolilor la oi²¹.

Tot în această zi se făceau **coliva și colacul Sântoaderului** care se sfințeau la biserică și se dădeau copiilor crezându-se că tot anul aceștia vor fi păziți de **friguri și bube**.

Cam peste tot în satele hunedorene Sâmbăta este reprezentarea religioasă creștină a **Sfântului Toader**, poate cel mai reprezentativ în calendarul popular, figură exemplară de făcător de minuni, apărător și păzitor al Soarelui în drumul său cosmic pe bolta cerească, **cavaler fără prihană** ce veghează, în această perioadă, la respectarea regulilor comunitare. Poporul l-a numit **Sântoader**, în sintagmă proprie și-i serbează minunile făcute pentru apărarea oamenilor împotriva demonilor și fiarelor sălbatice. În această perioadă Sântoader „ține

pe dracu de grumaz (gât) și-l bate peste cap să nu facă cele rele în gospodăriile din sat”²².

Sâmbăta nu se face șezătoare, nu se joacă și nu se petrece cu muzică și băutură. Cei ce încalcă această interdicție erau pedepsiți prin amorfirea mâinilor sau chiar loviți și sfărâmați de copitele **Cailor lui Sântoader**. Bărbații care lucrează cu obiecte tăioase, secure, cuțit, sapă, vor fi legați de Sântoader „cu lanțuri ce nu se văd de oameni da’ atârână de nu poți mere”²³ (este vorba de dureri reumatice la încheieturile mâinilor și picioarelor). Oamenii spun că Sântoader plutește deasupra pământului pe un cal vinețiu cu o sulită în frunte ce nu se hrănește decât noaptea cu stele, în ziua de sărbătoare, și poartă păr lung de fată mare pe care le prinde când rătăcesc sub clar de lună²⁴. Caili lui Sântoader sunt flăcăi frumoși făcuți din cei „care și-au părăsit drăguțele” le-or dat sfântu’ pedeapsă pentru lipsă de caracter” (sic!)²⁵. De aceea este și ziua spălăturii ritualic al părului cu fierturi din ierburi (popelnic, iarba mare, iederă, spânz etc.) pentru ca „aceia să nu-i doară capul și să aibă ameteți, dară fetele tinere făceau ca să le crească părul mare cât cozile cailor”²⁶.

În satele de pe Valea Crișului în câmpie, femeile semănau ceapa că „se făcea mare și dulce” iar în seara de Sântoader se mânca peste tot porumb fiert îndulcit cu miere sau „fasole frecată” cu ulei din semințe de dovleac.

Săptămâna a doua și a treia a Postului Mare sunt mai puțin dense în evenimente magico-religioase. Ele curg într-o liniște aparentă, cucerită de adaptarea la ritmul apotropic și propițial caracteristic **timpului tânăr**, în așteptarea derulării zilelor până la Marea Înviere. Astfel în viața satelor noastre se va continua fenomenul purificării fizice și spirituale, prin modalitatea postului, respectându-se întreaga suită a interdicțiilor pe care tradiția o impune acestei perioade.

Începând cu a patra Săptămână se anticipează mai mult apropierea Marii Sărbători a Învierii. Aflată aproximativ la jumătatea Postului Mare în calendarul popular, această perioadă este numită de țărani

*Fetele se spălau pe față cu apă
din râu pentru a avea pielea
albă și frumoasă –
Satul Uibărești – Ribița,
Țara Zarandului
(Foto: Marcel Lapteș)*

Miezul Păresimilor, cu denumiri specifice zonelor etnofolclorice: **Numărătoarea Ouălor**, **Miercurea Ouălor**, **Ziua Șarpelui** etc. Este o zi densă a acțiunilor demonilor ce concentrează credințe de sacralități malefice în ceea ce privește numărul ouălor ca practică oraculară ce puteau constitui motive diverse de griji și supărare, în principal, când murea cineva în familie sau când se căsătoreau tinerii, motive de teamă și îngrijorare ce presupuneau o serie de jertfe ce se făceau pentru îmbunarea spiritelor, atât bune cât și rele. „Se numărau tăte ouăle că-i zâua **Miercurea de Numărat** așa cum zice religia noastră că-i sfântă în tăt Paștile, la fiecare casă” ne spune baba Mana (nume predestinat!) din Ribița²⁷. Credințele

populare zugrăveau Miezul Păreții (vs. Păresimii) ca pe o făptură mitologică bătrână urâtă și mare făcătoare de rău ce umbla noaptea în gospodării și ucidea animalele la cei care nu-i țineau ziua. Această descriere am întâlnit-o în Platoul Luncanilor unde confuzia cu **Alea Frumoase (Ielele)** era evidentă după cum o înfățișa Vasile Burcuși, zis Povestașu din Târsa, de altfel actant etnofolcloric credibil: „vine cu pași mărunți, te cuprinde cu o vrajă așé... amețală de nu mai vezi nimic... că baba știe farmece, ca tăte Alea Frumoase, le prinde de păr pe muierile ce n-au ținut ziua și le dă cu capul de grinzile cășii, că vezi bine, or lucrat înainte de Numărătoarea Ouălor”²⁸. Oricum era o zi de importanță deosebită în săptămânile postului ce se ținea cu strictete

în comunitatea tradițională, zi sfântă dată de Dumnezeu „acest moment era întradevăr de temut și nici-o familie nu putea să aibă luxul de a refuza practica ... era asemeni Ignatului, ziua unei jertfe obligatorii: se numără ouăle, pentru că dacă, rămâne unul fără soț, moare unul din familie”²⁹.

Astfel numărul ouălor pentru Paști devenea obligatoriu pentru activitatea în gospodărie: pentru mană la păsări, când încep a se pune „cloștile la cloceală, pentru a alunga vulpile, dihorii și vulturii ce atacă păsările din ocol”³⁰. În vederea realizării **timpului fast** trebuiau respectate o seamă de interdicții: nu se **văcăleau** (văruiau) pereții la case să nu iasă ouăle pătate; cine va lucra înaintea **numărării** nu va termina lucrul niciodată; fetele se vor spăla pe față, la râu, când se trage primul clopot la biserică ca să aibă pielea albă ca oul găinilor; seara nu se merge în pădure că-i **primejdie de Păresime** care tulbură mințile la cei întâlniți.

Pentru că era și o zi a Șarpelui, această miercuri era rezervată incinerării gunoaielor din curte care alungă șerpii veninoși.

Exista și un alt ritual al numărului ouălor respectat de toate femeile din gospodării: ouăle să fie cu soț, împărțite egal pentru membri familiilor, dar și pentru **udătorii** (o-bicei catolic în Ardeal) ce mergeau în ziua de Paști pe la case; se numărau în altă parte, nu lângă poiată, pentru ca găinile să nu-și părăsească cuiburile și să ouă în alt loc; pentru a avea spor un ou se amesteca cu gunoi de grajd ca să aducă bel-

Sâmbăta Ursului (Foto: Nicu Jianu)

*Intrarea lui Iisus Hristos în Ierusalim,
Duminica Florilor, Pictură din biserica
Ociu (Foto: Nicu Jianu)*

șug în casă tot anul; nu se lucrează deoarece „cloștile nu vor mai scoate pui sănătoși **tăți or putrezi în găoace** și se numără ouăle că altfel se vor strica până la Paști”³¹.

Așa cum a patra săptămână era cea a **număratului**, următoarea, a **cincea săptămână**, avea în centrul atenției **Sâmbăta Ursului**, sărbătoare a celui

mai important **animal fabulos** din mitologia românească – ursul. „Dintre toate lighioanele pământului Domnu’ Dumnezău ne-o dat Ursul, ă mai faină și mai tare fiară care-i primejdie mare la animalele omului din gospodărie că-ți mână o vacă cum mână tu un pui”³² zice Circo Nicolae din Șesuri. În această zi țărani cred că **urșii puiesc** și nu trebuie întărâtați în bârlogurile lor, deoarece prin puterile lor magice pot influența bunul mers al vieții oamenilor aducându-le necazuri. De aceea în Sâmbăta Ursului nu se rătăcește prin pădure că „ursoaica te poate face piatră chiar de departe”³³.

Multe bătrâne vorbesc de ursul solomonar când fac vrăji cu încercătură magică, în ziua numită a Ursului, crezând că aceasta este timpul cel mai indicat în recoltarea plantelor de leac³⁴. În Sâmbăta Ursului plantele au cea mai mare putere magică și de aceea **vrăjitoarele satului** fac ofrande plantelor ce trebuiesc culese – la rădăcina buruienilor se pune o bucată de pâine, coji de ouă fierte, picături de vin care se îngropau apoi. În satele comunei Sălașu de Sus exista până în urmă cu puțin timp obiceiul de a se face plăcintă cu bostan dulce și se pune la marginea pădurii bucați ca ofrandă urșilor pentru a nu strica stupii cu albine și mai mult, să nu mănânce

animalele aduse la păscut³⁵. Cea de-a șasea săptămână a Postului Mare este numită **Săptămâna Floriilor sau Floriile**. Se continuă interdicțiile specifice postului pascal, astfel la Chitid nimeni nu se spăla pe cap „ca să nu le albească părul”³⁶. În unele sate din Pădureni se ținea Vinerea Scumpă pentru a fi feriți de arsuri și opăreli oamenii din gospodărie³⁷.

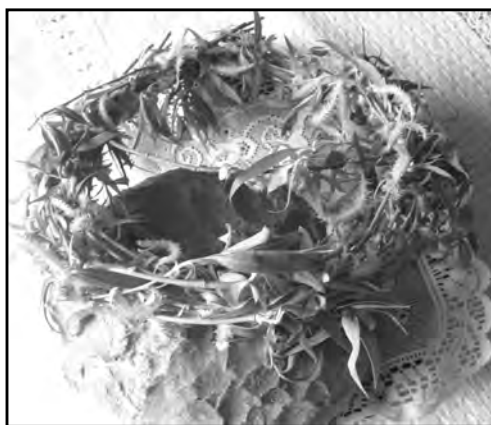
Sâmbăta Floriilor este numită în unele sate de munte din zona etnofolclorică a Orăștie și Sâmbăta lui Lazăr; unul din cei trei Lazări biblici, Lazăr din Vitania, înviat din morți.

Interesantă ni se pare o povestire notată de noi în satul Bunești de la baba Saveta cu privire la învierea lui Lazăr de către Iisus:

„O fost odată, de tare de mult un om Lazăr, gospodar de frunte la noi în sat, bun credincios a lu’ Domnu’. Da’ avea o hibă, ca tăt omul, mânca mult dulce, ce apuca: zahar, miere, prăjituri (sic!)... tăt ce-i dulce. Nu era aproape zi ca muierea lui să nu-i facă plăcinte și **torturi** (sic!)... că le mânca pe tâte. Da’ odată muierea nu i-o făcut nemica. El s-o supărat și o plecat în pădure să caute stupi cu miere. O rătăcit șapte zile și șapte noți și n-o găsit **dulcele**. Muierea

*Troiță și cunună de salcie
în Sâmbăta Florilor
(Foto: Nicu Jianu)*

*Pâinea ritualică și salcia
de Florii
(Foto: Marcel Lapteș)*

*Stupi tradiționale în Ținutul
Pădurenilor (Foto: Nicu Jianu)*

l-o căutat și l-o găsit la un părau strigând: «Mor de plăcinte». Nevasta o fost bucuroasă, l-o luat acasă, i-o făcut plăcinte și-o mâncat Lazăr cât o putut și ce-o pățit? s-o înecat și mort o fost. Ce mai! L-or pus în copârșău și-l jeleau, da' o venit un **moș bătrân** (sb.n.) și-o întreat ce și cum... muierea i-o spus. Să nu ai teamă o zis moșu', mâine îl vede mâncând iară plăcinte, și ca un nor dus o fost. A doua zi ce crezi! Îl vede nevasta în comne (cămară) înfulecând la plăcinte și de atunci i-o rămas numele de Lazăr Plăcintă”³⁸.

Este clar amestecul epic între legenda biblică, sărbătoarea Lazărului (la noi cu o arie etnofolclorică restrânsă de cuprindere) și o întâmplare autohtonă păstrată confuz în memoria mitică a povestitoareii noastre. Dar, în mai toate satele hunedorene, în timpurile trecute se făceau plăcinte de post cu dovleac, ceapă și varză care în Sâmbăta Floriilor se împărțeau la cimitir săracilor ca pomană adusă morților apropiați. Într-o legendă care circula în anii de demult în satele Federi și Galați din comuna Pui, ciobanii de la stâne ziceau că „Lazăr cel înviat de Domnu' era frate de sânge cu cucul, care s-o rătăcit odată în munți și nu știa unde-i. Atunci s-o întâlnit cu Lazăr și acesta i-o spus: Io-s frate cu tine, nu mai cânta a durere, ci cântă la oameni de bine că de te vor auzi de prima cântare or fi norocoși și cu belșug la casă iară eu ți-oi arăta calea. De atunci când îi Lazărul îi și cucul... de-l auzi prima dată să ai un ban în poșnar (buzunar) că vei câștiga tăt anu”³⁹. Este ziua când forțele

malefice „încălesc cărările oamenilor” și-i rătăcesc „ca să nu le tihnească sfintele sărbători”⁴⁰. Toată săptămâna fetele răsădesc flori, ca să fie frumoase ca ele, alte plante nu se sădesc că nu vor face flori „și-or avea rod sărac” însă se pun plante magice uscate (busuioc, mentă) la ușile grajdurilor să ferească animalele de strigoii ce iau „mana laptelui” (în satele din Țara Zarandului).

La Ribița și Uibărești, în una din zilele Săptămânii de Florii, seara, fetele își împleteau cu flori și ramuri verzi coronite pe cap și salbe la gât, mergând pe la casele feciorilor și agățându-le la porți ca semn de ursit, a dragostei lor⁴¹.

Duminica Floriilor era considerată de comunitatea tradițională ca cea mai mare Sărbătoare a Paștilor în care plantele magice, salcia, urzica, popelnicul, iarba mare etc. aveau roluri „de izolare și interzicere a teritoriului sacru al sărbătorii care era prohibit forțelor de rău augur”⁴².

În această zi **se sfințesc la biserică sălciile** iar pomii sunt în perioada maximă a înfloririi. Țăranii păstrau ramurile de salcie pentru diverse ritualuri în gospodărie: se puneau ramurile la poartă și în casă (la Clopotiva) și câte o mlădiță la porci, la șură, la cotețe (Almaș-Săliște), în grădină în stratul de ceapă, morcov și ridichi (Bătrâna) iar în satele Mada, Voia și Ardeu (Balșa) „salca se pune la ușa casei, vezi bine, dară și la marhe (vite) în grajd, cele cu mulți mâtâșori,

Cimitirul satului ... (Foto: Nicu Jianu)

câți mâtâșori, atâtea vite ar avé oameni”⁴³. În localitățile din câmpie salcia sfințită se ținea până la seceratul grâului când secerătorii își încingeau mijlocul cu ea ca să nu aibă dureri la muncă⁴⁴.

În Țara Hațegului, la Peșteana, sătenii făceau cercuri din ramuri de salcie și le agățau în pomi pentru roade bogate⁴⁵. Salcia mai era „bună de dragoste că atrăgea băieții faini la fete, că mai apoi se luau”⁴⁶ și se atingeau copiii pe cap ca să „fie mintoși” (Petrești), iar cu apa în care se fierbeau mlădițele, fetele tinere își spălau părul ca să le crească „galben și lucios” spunând:

„Cum salca-nflorit

Păr frumos eu mi-am dorit”

iar altele își puneau salcia-nflorită sub pernă ca dimineată să-și afle ursitul⁴⁷. În trecut mulți stupari de pe Valea Mureșului așezau lângă stupi ramuri de salcie cu mulți mâtâșori pentru miere multă și pază de boli la „muscă”⁴⁸. Ramura de salcie avea și multe roluri funerare: se punea la morți de către orice om iar în Sâmbăta Floriilor se dădea pomană la morminte „colaci cu salcă” pentru tihna morților (Ținutul Pădurenilor). Salcia de la Florii „se păstra în casă, la icoană,

ca s-o apere de rău, mai ales de foc, că-i ferită de Dumnezeu”⁴⁹.

Ultima treaptă de spiritualitate a comunității rurale în Postul Mare este **Săptămâna Patimilor**, intrată în conștiința populară ca fiind aceea a sacrificiului suprem, în fapt un

Încondeierea (împistrițarea) ouălor în familia Dușan Monica – Ribîța (Foto: Bujor Dușan)

creștinism folcloric, o mitologie sincretică specifică, păgână și creștină. Cele patruzeci de zile cât durează Postul Paștilor, sunt zile ritualice mai mult sau mai puțin importante în mentalul tradițional, dar toate respectate ca ipostaze ale restabilirii vieții **timpului tânăr**, adică a primăverii, a **începutului de an vegetativ**.

Săptămâna Patimilor cuprindea, astfel, șapte zile miraculoase, zile faste și cosmice despre care comunitatea tradițională credea că este o lume în care se deschid cerurile și peste tot erau mese întinse,

lumânări aprinse iar Dumnezeu umblă prin ceruri cu suita de îngeri și sfinți coborând pe o scară de ceară pe pământ, veghind asupra oamenilor și vieții lor; totul era timp și spațiu sacru în care omul și-a construit un model divin după propriul său comportament unde prohibiția din postul sărbătorii dă frâu liber, mai apoi,

*Ouăle de Paști încondeiate de artista populară Monica Dușan
(Foto: Bujor Dușan)*

timpului libertăților aproape dionisiatice, când se bea și se mănâncă constant.

Săptămâna Mare sau a Patimilor se configurează ca un corolar al întregului timp pascal când potrivit perceptelor biblico-religioase au loc sacramental moartea și învierea în complexul dimensiunilor și profunzimii lor, perceput de comunitățile tradiționale ca **renaștere simbolică a timpului** și spațiului prin jertfa divinității. Este vorba de **timpul profund și înțelept** bine reprezentat în calendarul țaranului cu toate că el pendulează fără o dată fixă (conform rigorilor bisericii ortodoxe, „nu odată cu cel evreiesc”) în aprilie-mai dar în mod obligatoriu într-o duminică, după echinocțiul de primăvară, pe lună

„Iisus, Viță de Vie” – icoană pe sticlă de Mihaela Bercea
(Foto: Marcel Lapteș)

plină, când se valorizează ceremonios cel mai puternic.

Aici remarcăm, mai evident, coabitarea filoanelor, **creștin și păgân – a lumii reale și a lumii celeilalte** (populată în acest caz și de **blajini** care au o sărbătoare proprie – Paștele Blajinilor).

Dat fiind complexele semnificații spirituale vom etapiza pe zile Săptămâna Mare reliefând valoarea de **omen**⁵⁰ dar și acela de **Săptămâna Neagră**⁵¹.

Fiecare zi reflectă patimile lui Iisus de la intrarea în Ierusalim și până la Învierea confirmată de vederea mormântului gol, în ziua de duminică. În timpul țaranului aceste zile au de-

numiri specifice, în zonele noastre etnofolclorice, în funcție de practicile magice ambivalente (albe și negre) cu scopul de a pregăti comunitatea pentru marele eveniment.

Săptămâna începe cu **Lunea Mare sau Sfântă** astfel denumită în satele de pe Valea Mureșului. Există credința, în satele izolate din comuna Ilia, că cine moare în Săptămâna Mare se va duce în iad că raiul e închis (Dumbrăvița, Brâznic, Valea Poienii). **Marțea** este numită și Seacă în care se contracara magia negativă – cu interdicții pentru a nu stârni secul, golul, nefertilul, nenorocul – și stimula magia pozitivă, în principal ritualul scăldatului, a combaterii bolilor.

În localitățile de câmpie gospodarii țineau **Marțea Seacă** cu grijă și chemau chiar preoții să slujească în hotarul satului împotriva dăunătorilor holdelor de grâu, ovăz și seacă (Folt, Bobâlna, Boiu)

iar în satele de munte se făceau descântece pentru a nu le seca laptele la oi și vaci (Țara Zarandului).

Miercurea Paștilor era ajunul **Joi Patimilor**, cu denumiri variate în comunitățile locale: **Joia Neagră**, **Joia Verde**, **Moșii de Joimari**. Era ultima zi când se mai admitea torsul în colectivitate și când gospodarii se pregăteau pentru complexele munci agricole ce urmau în primăvară. Tot acum se făceau pregătiri riguroase pentru pomenirea morților; se făceau pomeni alimentare deoarece exista credința că morții vin pe la vechile lor case și stăteau până la **Sărbătoarea Moșilor**, Sâmbăta înainte de Rusalii. Ei plecau împreună cu ofrandele lor – colacul, oul, oala cu mâncare și pentru că le era frig li se făceau focuri ca să-i încălzească și lumineze. Ca o modalitate eshatologică a **săptămânii primejdioase**, în noaptea de miercuri seara se făceau strigările peste sat, un fel de **judecată de apoi** a celor vii. „În Miercurea Paștilor nu spălam rufe și nu mai mâncam urzici că erau deja **măritate** (trecute, lemnoase) și unele babe îngropau oarece ouă la hotar să nu bată piatra”⁵².

Joia Mare continua firesc pomenirea morților, fiind **Săptămâna Patimilor**. Se deschidea raiul și iadul până la șapte (nouă) zile de Rusalii. În Munții Apuseni **Joia Mare** era considerată soră bună cu **Muma Pădurii**: „Joieana era cu Muma Pădurii dușmană mare a nevestelor tinere, ale leneșe și tândălaie... că le cerea socoteală de-or făcut zestre peste iarnă, tindee și de alte de țesut și cusut. Pe ălea leneșe le ardea pe degete cu jar

„Colacul lui Iisus” așa cum se pregătește la Lăpugiul de Sus (Foto: Marcel Lapteș)

Marele colac de Paști pregătit pentru coacerea în cuptor la Lăpugiu de Sus (Foto: Marcel Lapteș)

dintr-o oală fermecată, așé că multe s-or îndreptat și-or fost harnice”⁵³. Mai există credința că de pui cloșcă în Joia Mare vor ieși numai cocoși, și cei care lucrează în acea zi la câmp și pădure le vor bate piatra ogoarele, „s-or înturna ploile și se va face secetă”⁵⁴. Este ziua în

care nu se doarme că altfel tot anul aceia vor fi puturoși și leneși⁵⁵. În satul Hărtăgani este obiceiul ca fetele care vor să aibă feciorii la horă să se strecoare noaptea în grădinile acestora și să fure mătrăgună; o pun apoi pe pragul bisericii să treacă popa peste ea, apoi o strecoară în buzunarul flăcăilor „și-i leagă la joc” să fie numai cu ele. Acest leac de legat l-am întâlnit și în satul Căinelul de Sus, numai că planta respectivă era busuioc.

În satele din Apuseni era o perioadă fastă pentru descântecele de leac, de noroc și prosperitate, toate însoțite de ritualuri apotroifice și elemente de „plante miraculoase”⁵⁶.

Este și ziua când se încheie farmecele începute la 9 martie. Bătrânele din Reș povestesc că seara se citesc cele 12 Evanghelii, se merge la biserică și se fac la baticuri „12 noduri de legat și cine vrea să lege pe altul îi spune să atingă baticul și ce va cere se va împlini”⁵⁷.

Joia, peste tot în gospodăria țăranilor se afumă casa cu un bulgăre de tămâie nesfârâmat și morții ce vor veni noaptea în sat nu vor face nici un rău în gospodărie⁵⁸. În mai toate satele hunedorene în noaptea de Joia Mare se împart, la cimitir, la săraci, pâine, varză (curechiu),

mazăre (fasole), cartofi în bliduri de pământ noi făcute (astăzi farfurii de la magazin) și se spune: *ca, de liniștea morților/ la-mplinirea sorților*, apoi se împart la fiecare bucăți din colaci special făcuți pentru **morții uitați**. Pentru ca morții să stea liniștiți, în satele din Platoul Luncanilor, se merge la fântâni și se scot șapte găleți de apă care se aruncă peste holda de grâu și continuă trei joi după Paști.

În Vinerea Paștilor, prin excelență sărbătoare creștină, ziua conține credințe religioase mai mult sau mai puțin apocrife, interferate cu practici magice specifice calendarului popular. Evenimentele dominante sunt vopsitul ouălor și făcutul pascăi. Ele reprezintă mai mult decât alimente ritualice. Pe noi ne interesează legătura și rolul lor în calendarul popular, fiind utilizate ca modalități apotropice în cursul anului agrar.

Un bătrân din Dumbrăvița, Gheorghe Feneș citat anterior ca informator folcloric, îmi povestea despre vopsitul ouălor o legendă de sorgintă biblică, dovedind o remarcabilă cultură religioasă, reprodusă în stilul său țărănesc:

„Ce-i oul... păi viața de început, că tot Dumnezău l-o făcut pântru oameni să nu vină Diavolul să surpe lumea. Așe că l-o legat pe Tartor cu un lanț de o tonă (sic!) și l-o pus să-l roadă dacă-i dă mâna. Cum se începe anul, din iarnă, Diavolul roade și roade doar l-o

Ritualul agrar de fertilizare în Ținutul Pădurenilor (Foto: Rusalin Isfănoni)

rupe și crede că la Paști scapă de el. Da' ce să vezi! La Paști, tăți pruncii îmblă cu ouă roșii și ciocnesc la întrecere. Diavolul își lasă lucru' și se uită ce fac pruncii și cere un ou... da' nimeni nu-i dă și

*Etapă din pregătirea colacilor ritualici,
Lăpugiu de Sus (Foto: Marcel Lapteș)*

se milogeste, și se milogeste cât de lung e Paștile și uită să pilească (sic!) lanțul. Atunci Dumnezeu face lanțul cum o fost și Diavolul rămâne prins tăt anul și tot așa se petrece de când îi lumea. Primul ou o fost roșit de Maica Domnului ce-o pus coșul la picioarele Mântuitorului și sângele din El s-o scurs și s-or văpsit ouăle, iar după ce Iisus o înviat o miluit lumea cu ouă roșii.”

Această narațiune scoate în evidență faptul de necontestat că ouăle roșii au valoare apotropică – ele prin copii salvează lumea, ținând la distanță ființele distructive, în speță Diavolul, antimonic creației vieții. Astfel vopsitul ouălor acaparează întreaga comunitate, respectându-se o largă gamă de interdicții:

- Nu se lucrează în această zi că tot anul vor fi numai necazuri și nenorociri;

- Răsadurile puse nu se vor prinde;

- Nu se pun cloști că nu vor ieși pui;
- Cine-și spală în Vinerea Mare părul va rămâne cu timpul chel;
- Nu se mănâncă urzici pentru că Domnul Iisus a fost bătut cu urzici și spini.

Toate reprezintă în fapt un amestec mitico-religios de practici menite să apere comunitatea sătească.

În calendarul popular într-un an sunt 12 **Vineri Scumpe** care prefigurează fiecare mare sărbătoare, dar cea a Paștilor pare a fi cea mai bogată în semnificații magico-ritualice. În vremuri mai de demult în satul Tisa de pe malul Mureșului, părinții își scaldau copii în apele sale ca să le „sece bubele” și să aibă „pielea frumoasă și dalbă”, iar copiii mai mari se scaldau în râu având în mână un ou roșu pentru „a nu prinde frigurile”.

În zonele viticole, la limita cu județul Alba, în perioada lucrărilor la vie se îngropa un ou roșu crezându-se că anul respectiv nu va bate piatra și nu va intra filoxera în vii. În satele din Munții Apuseni, cele din Bulzeștii de Jos, Baia de Criș și Tomești existau în trecut o mulțime de descântătoare, vrăjitoare și doftoroaie pentru care Vinerea Paștelui numită și **Vinerea Frumoasă** era un prilej de practici magice (vezi Gh. Pavelescu „Magia la români”).

„În mare parte vrăjitoria este o întreprindere feminină, femeile fiind și principalii actanți ai proceselor magico-rituale, și principalii beneficiari, dar și per-

*Alaiul Stegului în drum spre biserică la Certej
(Foto: Marcel Lapteș)*

*Toaca de Paște din Săptămâna Mare,
de la Certej (Foto: Marcel Lapteș)*

sonajele cele mai penetrante ale imaginarului simbolic”⁵⁹.

Într-o cercetare mai veche, din 1992, am întâlnit la Reț, comuna Blăjeni pe baba Verghelia, personaj ciudat, singuratic și puțin comunicativ, privită cu răceală și aproape cu frică de comunitatea satului, despre care sătenii credeau că face vrăji în **Vine-**

rea Mare, la miezul nopții folosindu-se de lingura și vopselele rămase de la **ouăle împistrite**. Aceste vrăji alungau spiritele rele care luau laptele de la vaci prin vopsirea între coarne (**o steauă** cu roșu) făcându-se apoi cu lingura semnul crucii de trei ori⁶⁰.

În multe sate hunedorene se mai păstrează și astăzi obiceiul ca după slujba deniilor sătenii să-și ocolească casa de trei ori **cu lumină** și să facă o cruce cu lumânarea pe pereți ca întreaga gospodărie să fie ferită de foc, trăsnete și boli.

Vinerea Mare e bună pentru ploaie, că „tăt anul o fi cu belșug de grâne și la Rusalii or fi tăt ploi” ne spune Rozalia Dănescu din Ocolișul Mic, adăugând că „unele muieri duc tărâțe și sare în holdă spunând:

Grâna să coace
Spicu-nalt să face.”⁶¹

Sâmbăta Paștelui are cea mai mare încărcătură ritualică, cu valențe tipice, plasând gospodina într-o cosmogonie proprie legată de moartea lui Iisus crucificat, când aluatul are forma crucii sau la nașterea Lui prin **ornamente culinare** specifice talentului femeii. În general pasca are forma **rotundă**, semnificând bolta cerească, având o explicație mai profană pentru că se zice că rotunde au fost

scutecele cu care a fost înfășat pruncul Iisus sau **dreptunghiulară** pentru că așa a fost mormântul Mântuitorului precum sunt și cozonacii **alunghiți** ca sicriul în care a fost îngropat ⁶². Astfel femeia devine actant ritual principal având puteri magico-religioase dintre cele mai mari. **Activismul magic** ⁶³ asigură astfel fertilitatea și bogăția roadelor viitoare. Să nu uităm că este ziua când se deschid cerurile și apar flăcări pe comori, totul într-o misterioasă dihotomie, **magie-vrăjitorie** păzite, la scara microspiritualității, de sărbătoarea Paștilor. Este momentul în care folclorul tradițional conservă o multitudine de obiceiuri și tradiții ca semne magico-religioase. De aceea când se pun pasca și cozonacii în cuptor „gospodina face cruce cu lopata în sus pe cei patru părții și apoi la gura cuptorului zicând:

Cruce-n casă,
Cruce-n masă
Cruce-n truspatru
Cornuri de casă...
Dumnezeu cu noi la masă
Maica Precista la fereast-

ră.” ⁶⁴

La **Dumbrava de Sus** „când se făcea Pască și cozonaci de Paști ne spune **Mateș Petru**, locuitor în sat, din prima frământare de aluat se lua o dărăbă cât deștul, se ducea în grajd la vaci și se ungeau coarneau ca să piară oarece boli și să dea lapte mult și gros” ⁶⁵. În satele de pe Valea Mureșului, femeile obișnuiau să arunce cojile de ouă pe râu (Bejan, Hărău) pentru **morții fără**

*Practica spălatului ritual în
Ținutul Pădurenilor
(Foto: Rusalin Isfănoni)*

„Plângerea lui Iisus” – Icoană pe sticlă
de la sfârșitul sec. al XIX-lea din Țara Bârsei
(Foto: Marcel Lapteș)

liniște, cei spânzurați sau înecați, ca de Paștele Blajinilor să-și aibă tihna „aclo unde i-o rânduie Domnul Dumnăzău”⁶⁶.

În Țara Hațegului, la Tuștea și Fărcădin, gospodinele cu mâinile pline de aluatul de la pască ștergeau prunii din livadă ca să „facă multe poame pentru un vinars fain”⁶⁷, iar în satele din Ținutul Pădure-

nilor, oasele rămase de la mielul de Paște se îngropau la rădăcinile pomilor fructiferi ca să ferească gospodăria de boli și de alte necazuri.

Fiind ziua cea mai propice ritualurilor agrare de fertilitate când Învierea Domnului este apoteotică cuprinzând regenerarea și reintegrarea întregii naturi aceste practici agrare **se leagă** destul de repede și cu mare ușurință numai dacă „descântecele îs bune și curate”⁶⁸ încât **magia – religia – etnoiatria** devin triade care se integrează în scopul suprem – apărarea bunului mers al activităților comunității tradiționale.

Astfel: florile și unele zarzavaturi semănate în Sâmbăta Paștelui vor crește mari și frumoase; la cuptor să faci foc cu lemn de salcâm să „amiroase pasca fain”; „ca să ai noroc la pește să nu mănânci nafura din biserică ci să dai o țără și la pește ca să prinzi tot anu’ apoi să te rogi la biserică, că-i păcat”; „crucea de aluat de pe cozonaci se ține tot anul că potolește grindina și furtuna” iar „covata și lopata

din cuptor să nu le speli, doar s-o uzi ca să nu te uși (să slăbești, să te îmbolnăvești – n.n.) tăt anu”⁶⁹. Astăzi în zonele etnofolclorice hunedorene, **pasca** (preparat din aluat), se confundă cu **paștile** – pâine albă, muiată în vin și sfințită de preoți care se dă de Înviere și la origine era **colac ritualic**, făcut simplu din făină, apă și sare. În multe din producțiile folclorice ale datinilor și obiceiurilor de Crăciun colacul se **descântă** cu alte **daruri** – alimente, precum: preparate din carne, brânză, țuică și vin. Informațiile din teren atestă o multitudine de practici rituale, cele mai multe pierdute, dar rămase în memoria etnologică a celor chestionați: „când se trag clopotele la biserică pentru slujba de Înviere să-ți pui un fier între dinți și nu te-or mai durea tăt anu”; când vii de la Înviere să nu mânci carne de nici un fel că altcum lupii ți-or rupe vitele și nici ouă să nu mânci că ți-o mirosi gura și-or fugi fetele de tine”⁷⁰.

Ca o posibilă similitudine, când de **Saturnalii** sclavii erau liberi și petreceau nestingheriți și în Sâmbăta Mare nevestele aveau dreptul să-și bată bărbatul fără a suferi riposta cuvenită, deoarece este ziua în care a fost investită cu **puteri supranaturale**⁷¹. Iată ce ne spune o informatoare folclorică: „luăm o cloambă înflorită și-l mângâiem bine pe față, fără să dăm mai tare, să vadă că am puterea ca bărbații.”⁷²

Magia era atotputernică în conștiința țaranului mai ales în această zi fastă, când, se credea, că se deschide cerul. Pentru a putea vedea **minunea** în seara de Înviere nu se dormea: „Cel care vedea **cerul deschis** credea că va primi de la Dumnezeu îndeplinirea tuturor dorințelor, bunăoară comorile care ard. Cele care ard de cu seara până la miezul nopții sunt **comori rele (ale necuratului)** și nu ai voie să te atingi de ele; cele care ard de la miezul nopții până în zori de ziuă sunt **comori bune (ale lui Dumnezeu)** și pot fi luate ca să trăiești în tihnă”⁷³.

În satul Lăpugiu de Sus era o tradiție mai veche legată de **pușca vrăjită**. Bătrânul Urs Dionisie, învățător în sat, ne spunea că a auzit de la bunicul său „că în noaptea Sfințelor Paști cel mai bun vânător

din sat strângea 2-3 puști de la ortacii săi pe care le ducea într-o pădurice din spatele bisericii, le așeza la rădăcinile unui gorun și punea o iconiță cu Maica Domnului. După ce primea paștile de la biserică se întorcea la locul unde o pus armele și le ungea cu paști. Astfel în anul respectiv ortacii cu aste arme aveau mare bogăție de vânat la toate animalele pădurii că... deh, toate erau vrăjite și nu sminteau nimica”.

În noaptea de Paști nimeni nu doarme, la fiecare gospodărie se făceau focuri ; la fel și în curtea bisericii unde flăcării întrețineau focul până în zori. În trecut existau o mulțime de obiceiuri în mai toate satele hunedorene. Multe s-au pierdut dar au mai rămas câteva cu adevărat spectaculoase cum ar fi **Steagul de Paști** la Certej și Hondol⁷⁴, **Înconjuratul toacei** (la Brădățel, Glodghilești, Muncelu Mare, Micănești și Almășel). „În satul nost, București, în noaptea de Înviere flăcării din sat instalează în curtea bisericii **pușcoiul cu carbid** din care trage toată noaptea împușcături pentru a alunga pe Satana care a venit cu întreaga **gașcă de diavoli** să **spurce biserica** și să fure coșurile cu bucate și ouă roșii ce urmează a fi sfințite. Când aud împușcăturile de carbid diavolii fug de mănâncă pământul și-i lasă pe creștini în pace”⁷⁵.

Învierea Domnului, Sfintele Paști au un loc important în calendarul mobil prin densitatea de practici ritualico-religioase, substratul creștin constituind, de fapt, o coabitare cu cel mitic, păgân.

Atunci când menționăm în calendarul tradițional românesc sărbătorile fundamentale observăm importanța momentelor temporale; cele diurne migrează către cele nocturne creându-se momente de echilibru și dezechilibru în funcție de solstiții și echinocții. Astfel întreaga activitate social-economică a țăranilor din **calendarul general popular** se fragmenta în **calendare mici** proprii îndeletnicirilor tradiționale: cultura cerealelor, pomilor, albinelor, viilor, animalelor etc. Timpul pascal nu se abate de la această categorisire. Expresia populară conform căruia:

„Crăciunul sătul,
Paștele fudul!”

exprimă elocvent o altă trăsătură a sărbătorii Paștelui – etalarea **hainelor noi** cu **fală** de către oameni, a rodului muncii din șezători ale femeilor și fetelor, în intervalul până la Paști, ca un eveniment festiv de importanță deosebită, a personalității fiecărui sătean.

Celălalt element, de sorginte păgână, este acela al consumării unor **alimente rituale** cu funcție inițial magică, acum în timpurile noastre având caracter **magico-imitativ**. De Paști se mănâncă absolut peste tot, ouăle roșii cu o sumedenie de denumiri: împistrițate (Țara Zaran-
dului), încondeiate (Valea Mureșului), văpsite (Zona Orăștie), măiestre (Platoul Luncanilor) etc., pasca (menționată anterior), mielul și drobul – specifice în arealele etnofolclorice hunedorene împreună cu alimente probabil de influență străină cum sunt: purcelul cu hrean, peștele oceanic, curcanul.

Dar momentul principal al zilei se caracterizează prin **practica spălatului ritual**. Antoaneta Olteanu, într-o remarcabilă carte antologică a calendarelor populare spune: „Spălatul ritual... asigură tuturor participanților garanția unei bunăstări în anul ce vine (de fapt magia apei este deosebit de activă în această zi – amintim spălatul ritual în apa curgătoare, privitul în apă în scopul propi-

*Spuneam: „Hristos a înviat” –
Ținutul Pădurenilor
(Foto: Nicu Jianu)*

țierii)... Acum sunt obținute numeroase instrumente magice (lumânarea de la Înviere, usturoi, busuioc, oasele jertfelor animale) și sunt desfășurate ritualuri apotropice îndreptate, în special, împotriva dăunătorilor (suntem în perioada când aceștia își intră în drepturi)”⁷⁶.

În spațiul tradițional românesc **se consideră Paștele** doar **Ziua Învierii Domnului** și următoarele două zile numite în popor **Lunea Albă** și **Marțea Albă** cu aplecări strict agricole apotropice și de propițiere (vezi obiceiul Alegerii Craiului, Plugarul și Junii Brașovului). Deoarece Paștele nu are o dată fixă, conform percepțelor bisericii creștine, sărbătoarea trebuia să cadă obligatoriu într-o duminică, după echinocțiul de primăvară și după luna plină. Dacă la catolici Paștele se înscrie consecvent în 22 martie – 25 aprilie, la ortodocși poate ajunge conform calendarului astronomic, chiar și în luna mai. Astfel, practic în diferite zone ale țării, în funcție de relief și climă muncile agricole abia începeau și în mod obligatoriu ritualurile magico-religioase țineau cont de acest fapt⁷⁷.

Timpul pascal se revarsă în calendarul țaranului român, care consemna practicile magice ale zilelor într-un sistem, aproape coerent, vizând protecția habitatului cu toate îndeletnicirile țaranului ca demers făcut întotdeauna prin invocarea și ruga divinităților creștine; după cum menționează unul dintre cercetătorii de marcă ai culturii populare: „Paștele este un scenariu de înnoire anuală a Lumii deschis de Duminica Floriilor, închis de Duminica Tomii și intersectat de noaptea Învierii Mântuitorului Iisus. Paștele se încadrează în modelul preistoric de renaștere simbolică a timpului și spațiului prin jertfa divinității adorate substituită de o efigie (statuie, steag, mască, totem), un om (conducător, oștean, fecioară, prizonier), un animal (berbec, țap, miel, cal, taur), pasăre sau ou de pasăre, arbore, plante alimentare. Moartea și renașterea, celebrate de precreștini la aceeași dată, au fost dissociate de creștini care au fixat Nașterea Domnului la solstițiul de iarnă (Crăciunul), iar moartea la echinocțiul de primăvară în raport

cu faza lunară. Deosebirea fundamentală între creștinism și alte dogme religioase constă în faptul că jertfa prin substituție a zeului creștin a fost înlocuită cu jertfa Domnului Iisus săvârșită o singură dată pe Golgota, în numele tuturor oamenilor și reactualizată ritual la aceeași dată și în fiecare an de către credincioși. După trei zile de haos și întuneric în care omenirea a rămas fără protecție divină, urmează miracolul Învierii Domnului din noaptea Paștilor și actele de purificare din Săptămâna Luminată care readuc echilibrul și armonia”⁷⁸.

Noi considerăm timpul pascal mai consistent, mai larg, spațial și temporal, bazându-ne pe studiul atent al calendarelor țărănești precum și rânduielilor impuse de ortodoxismul creștin la noi, începând cu prima săptămână a Postului Mare și terminând cu ultima având ca în-

cununare Învierea Domnului urmate de cele două zile, Lunea și Marțea Albe. Urmare a investigației noastre în teren am constatat că există o unitate a tradiției în spațiu transilvănean, în special în cadrul județelor limitrofe cu Hunedoara dar și diferențe de la zonă la zonă cu vădit mixaj între elementele sacre și profane. „Mai-nainte, îmi spunea baba (bunica – n.n.) că de Paște se pune un ou roșu într-o cantă cu un ban scump de florin și se învârtea ou în apă de douășpece ori, spunându-se **Hristos a înviatu** că noima

Învierea lui Iisus, icoană pe sticlă, sfârșitul sec. al XIX-lea. Școala de pictură populară din Zona Nicula.

(Foto: Marcel Lapteș)

era așé: banu îi vânzarea de Iuda către Domnu' și ou roșu sângele ce s-o scurs de pe cruce”⁷⁹. Ciocnirea ouălor are o mulțime de semnificații care sunt reproduse în mentalul etnofolcloric prin invenții și explicații din apocrifa creștină, din universul patimilor și Învierii lui Iisus – cea mai răspândită este legenda după care Maica Domnului așează sub crucea răstignirii un coș cu ouă peste care curge sângele Mântuitorului și le colorează în roșu.

Dincolo de semnificațiile biblice există trei aspecte profunde, definatorii pentru sărbătorile pascale, analizate cu pertință de o remarcabilă cercetătoare a culturii populare. „Ouăle roșii au **valoare apotropică**, simpla lor apariție îi ține la distanță pe răuvoitori. În al doilea rând, printr-o legendă etiologică, vopsirea lor în roșu reiterează un moment inițial, exemplar, cum este acela al **răstignirii**. Culoarea nu mai este, în aceste condiții, o simplă convenție culturală, ci chiar

*Masa de Paște la moșii zărândeni, în satul Mihăileni –
Buceș (Foto: Marcel Lapteș)*

matca unei **contagiuni inițiale și sacralizante** a oului cu esența divină. În sfârșit, oul roșu, manifestat brusc, este chiar **semnul incontestabil al Învierii Domului**”⁸⁰.

Oul roșu de Paști poate fi relevat și printr-o perspectivă culturală mai largă, comparativă, a vechilor popoare europene și asiatice. Nu ne propunem o exegeză a obiceiurilor precreștine unde vom întâlni elemente de toteism, cultul strămoșilor, mitologie solară și lunară, precum și numeroase epifanii ale fertilității⁸¹ ci prezentarea succintă a unor obiceiuri pascale interesante care nu s-au pierdut cu totul în arealele etnofolclorice hunedorene.

Ciocnirea ritualică: **Hristos a înviat! – Adevărat a înviat!** este recunoscută prin statutul sacral în toate satele noastre și reprezintă recunoaștere prin comunitatea spirituală a Învierii; ciocnire – gest cu reguli clare: **cap pe cap – dos pe dos**⁸². Într-un interviu larg despre Paștele din satul său, o excepțională informatoare, Buștea Solomia, povestea despre „cum era la noi de Paște” relatând multe obiceiuri care „se făceau odată în tăt satu”.

„În zăua de Paște dimineața, tăți ne spălam cu apă ne-ncepută din fântâna din spatele cășii și ciocneam ouăle, prima dată cu omu’ meu, apoi cu băieții și le spuneam că ne-om vedé pe cealaltă lume și cui i se spârge primul dădea ou la ăl mai tare. Cu spălatul mai era una: ăi tineri... flăcăii se duceau la părau Săcămașului, că era mai mare și se scăldau, da’ pe furiș, pân’ la răsăritu’ soarelui, să nu-i vadă nimenea. Alții aruncau pe apă niște coji mai vechi de ouă să aibă noroc la bani... Mde... așé credeau că se curățesc de tâte bolile și năcazurile, de făcături și urâciuni, că multe-s relele pe lume. Noi, muierile, luam glie din livadă și cu un ou roșu meream și puneam în cuiabar să avem găini faine și cu multe ouă. Da’ mai întâi luam Paște și mulțumeam lui Dumnezeu pântru bucate. Mâncam, de toate, că-i Paște, miel, drob, caș dulce iară bărbații beu vinars ori bere și lăsau oarece picături pentru ăi morți să-și potolească setea... Noi păstram un ou patruzeci de zile, dacă nu se strica atuncea tăt anu’ aveam

noroc; și ăl de se naști în zâua de Paște când se trage clopotu' întâia oară pântru slujbă, iar îi de bine că o avé toată viața sănătate bună și averi”⁸³.

Aceste practice magice și oraculare se întâlnesc, astăzi mai rar, în satele noastre fiind uitate de colectivitate datorită mai multor fenomene care țin de omogenizarea culturală, substituirea formelor tradiționale cu forme noi, de cele mai multe ori artificiale, sau pur și simplu a pătrunderii masive a unei economii noi care nivelează mentalitățile.

Duminca Paștelui era zi pentru ospățare și divertisment. Încetarea interdicțiilor în lungul Post Mare pare să fie o descătușare pentru comunitate. Cu toate acestea există **instrucțiuni** clare de hrănire: „Cine postește tot postul, în ziua de Paști trebuie să se ferească a mânca mult... să bea o ceașcă de zamă limpede, de supă bună cum se face, la Paște... ouă să nu mâncai mai mult de unu', s-a întâmplat că au murit oameni de mult ce-au mâncat”⁸⁴. În schimb, peste tot, oamenii **se făleau** cu hainele noi confecționate în cadrul șezătorilor și clăcilor cu respectarea începând cu noul an și până la Paști, a unor interdicții de țesut-cusut în timpul Postului Mare. Otilia Hedeșan vorbește chiar de un **an nou textil**, aproximativ o sută de zile în domeniul muncii textile, pentru realizarea **hainelor noi**⁸⁵.

În ziua de Paște nu se mergea pe la case, familia petrecea singură împreună cu toți membri „fiecare mânca și bea la casa sa că oamenii erau osteniți după noaptea de Înviere”⁸⁶. Totuși în satele hunedorene tinerii organizau diferite **jocuri** care deveneau cu timpul obiceiuri pline de culoare și originalitate sărbătorii ce atrăgea întregul sat. La Densuș **se petrece** și astăzi obiceiul **Împușcatul cocoșului** care constă în întrecerea între două cete de flăcăi în împușcatul unui cocoș (negru) sub îndrumarea unui **staroste de vânători** care supraveghea desfășurarea corectă a jocului. Cine împușca primul cocoșul primea de la cealaltă ceată bani și băutură din care plăteau muzica la **jocul de duminică**. În alte sate, la Peșteana și Sarmizegetusa, se desfășura **Alergatul prescurii**, iar la Certej și Hondol **Steagul de Paște**.

În încheierea studiului nostru trebuie să arătăm că celebrarea Învierii Domnului are valoare de **omen** tot așa cum se petrec evenimentele și la sărbătorile de iarnă⁸⁷.

Analizând manifestările magico-religioase din Postul Mare a Paștelui, în cele **șapte trepte de spiritualitate țărănească**, vom vedea că multe din acestea se reflectă în prima zi de Paște. În Țara Zarandului, în satele din comuna Bulzești de Sus, femeile în vârstă ne spuneau că „în ziua de Paște nu se doarme, că-i mare primejdie de vine hăl rău la tine ș-apoi tăt anu' îi fi fără noroc și cu mare lipsuri la casă”⁸⁸.

„În ziua de Paști femeile care dorm nu li s-or face cânepa c-o ploia tăt timpul”⁸⁹. Consumul alimentelor se face cu scopul potențării fizice a organismului: „se mănâncă întâi pește proaspăt, carne de iepure sau de vrabie și numai după aceea alte bucate, ca să fie tot anul vioi ca peștele și sprinten ca iepurele și ca vrabia și să nu-i fie greu la lucru”⁹⁰. „La Paști nu-i bine a merge de-acasă și primul care-ți intră în casă să fie bărbatu' nu muierea”⁹¹ iar „dacă bate grindina de Paști, tot anul va fi nenorocos, iar dacă plouă în ziua de Paști, tot până la Rusalii va fi ploios”⁹².

Astfel imaginarul popular înțelege timpul și spațiul de la palierul cosmic la cel individual. Este relevantă în acest sens relatarea unei informatoare din Jieț, Ținutul Momârlanilor. „Într-un an o ploiat tare de Înviere... că ieram la biserică... la început așé puțin, apoi cu zloată de neauă... zâce un bătrân Pătru a lui Mirci, vedeți, oameni buni că în ăst an om avé prăpăd la oi și lupi și urși s-or băga în ele. Atuncea ie în palmă o țără de Paști și pune pe pragul besericii zâcând: «Fugi lighioane/ Pă altă cărare/ Unde oaie n-ai văzut/ Și fluier n-ai auzât»... no, așé scăpăm noi de voi... cum vă zâc: în ăl an nici o oaie n-o pierit mâncată de lup ori urs»⁹³.

Tot în Ținutul Momârlanilor, la Cimpa, exista credința că în ziua de Paști flăcăii să bată toaca la biserică toată ziua ca să fie pășunile „grase și curate” (fără spini și rugi) iar oile sănătoase⁹⁴. Lăsând la o

*Obiceiul „Împuşcatul cocoşului”
la Densuș – Țara Hațegului
(Foto: Marcel Lapteș)*

parte aspectul **imaginar** al acestor credințe ele sunt configurate într-un sistem de valori speciale comunităților tradiționale; vegetația, animalele, fenomenele meteorologice sunt condiționate de **ce va fi dacă** și **ce trebuie să facă** pentru a îmbuna forțele naturii destructive și a alunga spiritele malefice care încearcă să strice ordinea comunității. În satele de câmpie, bătrânele spuneau că „în ziua de Paște nu se pleacă niciunde, să stă acasă, să nu se călătorească că nu-i bine”⁹⁵. Întrebată de ce, o bătrână răspunde: „Apoi îi zi de sfântă sărbătoare de Paști și diavolu’ atâta așteaptă să pleci, să lași casa

pustie să-și facă de cap... că vezi domnule, peste tot îi sfințenie dată de Dumnezeu da’ trebé păzită...”⁹⁶

Fiind o zi fastă aceasta trebuie apărată de duhurile rele iar timpul pascal este un echilibru între **actele pozitive** și **cele rituale**, percepute mai târziu ca realități obiective.

„Sintagma «în ziua de Paști omul nu trebuie să călătorească» este o adevărată cheie de boltă în ansamblul imaginar pe care îl avem în vedere, ne spune Otilia Hedeșan ... implicit ea anunță faptul că la Paște – ca la orice altă mare sărbătoare – oamenii trebuie să rămână acasă căci numai așa **timpul primordial** se poate suprapune peste un **spațiu sacralizat** configurând astfel un **cronotop original** valid și eficient”⁹⁷.

Incontestabil, Paștele este cea mai importantă sărbătoare a lumii creștine fiind percepută de mentalitatea țărănească într-o manieră de profunzime a **mortii și reînvierii** în care timpul este temelia actului ritual; în general sărbătoarea e privită de comunitate ca un timp sacru. Iată cum cele **șapte trepte de spiritualitate țărănească** rămân unități de viață tradițională în ciclul pascal al sărbătorilor, repere fundamentale pentru înțelegerea acestui mod de viață de către comunitățile rurale tradiționale.

Astfel o bună parte din timpul țaranului român este interdicție, care anticipează și pregătește sărbătoarea prin gradarea socializării zilelor de peste an cu denumiri specifice, în cazul discutat, Postul Mare al Paștelui. Calendarul în viața țaranului român, prin sărbătorile sale, este ceva viu și organic, nu vine pentru a măsura cantități de timp, ci vine să dea o expresie timpului trecător, să dea un chip mersului vremii remarca cu relevanță Ernest Bernea⁹⁸. Iar noi adăugăm, că societățile tradiționale, scăldate în datini arhaice, mai păstrează și astăzi o realitate transcendentă cu anumite straturi secrete, încă vag descifrate în viața cotidiană, dar care mai poate fi relevată cercetării precum deschiderea cerului.

NOTE:

1. Mircea Eliade – *Tratat de istoria religiilor*, Ed. Humanitas, București, 2005, p. 374.
2. Andrei Oișteanu – *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 14.
3. Ion Ghinoiu – *Vârstele timpului*, Ed. Meridiane, București, 1988, p. 273.
4. Antoaneta Olteanu – *Calendarele poporului român*, Ed. Paideia, București, 2001, p. 585.
5. Inf. Gheorghe Buștea – 81 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.
6. Antoaneta Olteanu – Op. cit. p. 590
7. Inf. Rozalia Balcan – 50 de ani, Ohaba Ponor, com. Pui.
8. Inf. Nan Maria – 62 de ani, Alun, com. Bunila.
9. Inf. Mușă Elena – 78 de ani, Cerișor, com. Lelese.

10. Inf. Popa Leonora – 44 de ani, Cerișoara Florese, com. Bunila.
11. Inf. Ognean Maria – 49 de ani, Roșcani, com. Dobra.
12. Lucia Apolzan – *Carpații, tezaur de istorie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 142.
13. Inf. Râmbetea Minodora – 58 de ani, Târsa, com. Boșorod.
14. Inf. Părăoni Tiberiu – 61 de ani, Păcinești, com. Sarmisegetusa.
15. Inf. Anișca Catrina – 49 de ani, Ruda, com. Ghelari.
16. Inf. Aron Bodea – 76 de ani, Ocolîșu Mic, com. Orăștioara de Sus.
17. Inf. Gridan Ion – 77 de ani, Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus.
18. Inf. Letiția Ionașcu – 55 de ani, Dâncu Mare, com. Mărtinești.
19. Inf. Adam Fodor – 82 de ani, Curechiu, com. București.
20. Inf. Ioan Bobora – 63 de ani, Hășdău, com. Toplița.
21. Inf. Lucreția Stroia – 69 de ani, Meria, com. Lunca Cernii de Jos.
22. Inf. Murgoi Vasile – 61 de ani, Târsa, com. Boșorod.
23. Inf. Ileana Lucaciu – 66 de ani, Hășdău, com. Toplița.
24. Inf. Verghelia Bălaș – 59 de ani, Dâncu Mare, com. Mărtinești.
25. Inf. Dorica Muntean – 49 de ani, Hășdău, com. Toplița.
26. Inf. Ileana Leah – 39 de ani, Mihăileni, com. Buceș.
27. Inf. Letiția Mana – 67 de ani, Ribîța.
28. Inf. Vasile Burcuși (a lui Povestașu) – Târsa, com. Boșorod.
29. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 602.
30. Inf. Viorica Boldura – 40 de ani, Dealu Mare, com. Vălișoara.
31. Inf. Eufrosina Brânda – 49 de ani, Lăpugiu de Sus.
32. Inf. Circo Nicolae – 60 de ani, Șesuri, com. București.
33. Inf. Ioan Jurcă – 62 de ani, Prăvăleni, com. Vața de Jos.
34. Lucia Apolzan – op. cit., p. 147.
35. Inf. Sonia Mânja – 42 de ani, Sălașu de Sus.
36. Inf. Bria Augustin – 70 de ani, Chitid, com. Boșorod.
37. Inf. Maria Oprinesc – 72 de ani, Alun, com. Bunila.
38. Inf. Saveta Anghel – 77 de ani, Bunești, com. Balșa.
39. Inf. Munteanu Relu – 60 de ani, Federi, com. Pui.
40. Inf. Feneș Eva (Vuța) – 70 de ani, Dumbrăvița, com. Iliia.
41. Inf. Letiția Mana – 57 de ani, Ribîța.
42. Mircea Eliade – op. cit., p. 33.
43. Inf. Dorica Muntean – 79 de ani, Mada, com. Balșa.
44. Adrian Fochi – *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 130.
45. Inf. Sofia Socaci – 60 de ani, Peșteana, com. Densuș.
46. Inf. Maria Cărmăzan – 59 de ani, Boiu de Sus, com. Gurasada.
47. Inf. Ana Crăciun – 39 de ani, Burjuc.
48. Inf. Petru Matiaș – 50 de ani, com. Dobra.
49. Inf. Maria Ardelean – 33 de ani, Panc – Săliște, com. Dobra.

50. Ion Ghinoiu – op. cit., p. 180.
51. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 611.
52. Inf. Antonia Stănesc – 70 de ani, Valea Poienii, com. Vorța.
53. Inf. Raț Maria – 71 de ani, Cătunul Câinele, satul Stănița, com. Buceș.
54. Inf. Gheorghe Feneș – 79 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.
55. Inf. Ana Furdui – 64 de ani, Tisa, com. Burjuc.
56. Pavelescu Gheorghe – *Magia la români*, Ed. Minerva, București, 1998, p. 309.
57. Inf. Verghelia Sicoe (zisă Vrăjitoarea) – 71 de ani, Reț, com. Blăjeni.
58. S. F. Marian – *Sărbătorile la români*, Ed. Fundației Culturale Române, vol. II, București, p. 125 – 126.
59. Camelia Burghele – *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Ed. Porolissum, Zalău, 2006, p. 126.
60. Elena Niculiță – Voronca – *Datinile și credințele poporului român*, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 286.
61. Inf. Rozalia Dănescu – 72 de ani, Ocoliu Mic, com. Orăștioara de Sus.
62. Simion Florea Marian – *Sărbătorile la români*, Ed. Fundației Culturale Române, vol. II, București, 1999, pp. 125-126.
63. Camelia Burghele – Op. cit. p. 126
64. Elena Niculiță Voronca – Op. cit. p. 289
65. Inf. Mateș Petru – 48 de ani, Dumbrava de Sus, com. Ribița
66. Inf. Maria Dălie – 72 de ani Chimindia, com. Hărău.
67. Inf. Clara Băcălete – 40 de ani, Fărcădin, com. General Berthelot.
68. Inf. Mana Letiția – 60 de ani, Ribița.
69. Inf. Ilea Marinela – 49 de ani, Buceș.
70. Inf. Bogdan Mârza – 40 de ani, București.
71. Ion Ghinoiu – *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, 1997, p. 147.
72. Buștea Solomia – 80 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.
73. Artur Gorovei – *Credințe și superstiții ale poporului român*, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, București, 1995, p. 57.
74. Marcel Lapteș – *Eseuri de etnografie și folclor*, Ed. Corvin, Deva, 2004, p. 82.
75. Inf. Aurel Badiu – 50 de ani, București
76. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 620.
77. Otilia Hedeșan – *Lecții despre calendar*, Ed. Universitatea de Vest, Timișoara, 2005, p. 214.
78. Ion Ghinoiu – Op. cit. p. 147
79. Inf. Valeria Costa – 59 de ani, Boșorod.
80. Otilia Hedeșan – Op. cit., p. 230.
81. Mircea Eliade – *Mituri, vise și mistere*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 211.
82. S. F. Marian – Op. cit., p. 143.
83. Inf. Solomie Buștea – 80 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia

84. Inf. Maria Letiția Pârva – 69 de ani, Păulești, com. Bulzeștii de Sus.
85. Otilia Hedeșan – Op. cit., p. 223-224.
86. Inf. Petru Gruiescu – 81 de ani, Boșorod.
87. Otilia Hedeșan – op. cit., pp. 218-220.
88. Inf. Sabina Niță – 69 de ani, Giurgești, com. Bulzeștii de Sus
89. Inf. Ioana Melcea – 70 de ani, Fornădie, com. Șoimuș.
90. Marcel Olinescu – *Mitologia românească*, Ed. Casa Școalelor, București, 1944, p. 390.
91. Inf. Ana Mihăilă – 66 de ani, Cimpa, Valea Jiului.
92. Inf. Lascu Minodora – 60 de ani, Balșa
93. Inf. Anica Călina – 65 de ani, Jieț, Valea Jiului.
94. Inf. Dumitru Gălățeanu – 59 de ani, Câmpa, Valea Jiului.
95. Inf. Eugenia Mihuleț – 59 de ani, Almaș-Săliște, com. Zam.
96. Inf. Ana Dumitru – 74 de ani, Folt, com. Rapoltu Mare.
97. Otilia Hedeșan – Op. cit. p. 220
98. Ernest Bernea – *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 174.

*Biserica din satul Streisângiorgiu – Călan
(Foto: Nicu Jianu)*

Babele cosmice

În mitologia românească reprezentările arhaice, mitico-religioase, au supraviețuit în eposul folcloric până în timpurile noastre într-o „gândire arhietipală, convențional numită Ordine și Haos; pentru mentalitatea mitică Haosul nu dispare odată cu actul cosmogenezei tot așa cum toate elementele Cosmosului preexistă în stare virtuală și latentă, în materia Haosului precosmogonic, aceasta din urmă supraviețuiește în chiar structura Cosmosului”¹.

Pentru restabilirea ordinii cosmice, a tipului astronomic al anotimpurilor cu fenomenele sale meteorologice înțelese și acceptate în manieră empirică, (dar bogat reprezentate în credințele populare), gândirea mitico-populară înregistrează **fenomenul babelor**, ca deo-

*Vârful Strâmba – Țara Zarandului
(Foto: Nicu Jinau)*

sebit de interesant în previziunile meteorologice, în care acestea, printr-un echilibru de 12 zile (șase friguroase – prelungiri ale iernii și șase călduroase – începutul primăverii) semnifică timpul agrar firesc: sfârșitul iernii și începutul treptat al primăverii.

Astfel, Babele devin, în mentalitatea tradițională a țăranului, **cosmice** în restabilirea ciclului natural al timpului meteorologic ca previziune dar și ca exercitare a **puterii oracolare** asupra oamenilor pentru aflarea viitorului.

Începând cu 1 martie, oamenii își aleg 7 sau 12 zile – zilele Babelor, iar în funcție de cum sunt acestea: urâte, ploioase, friguroase sau

Baba Floarea din Merișorul de Munte, com. Cerbăl – Ținutul Pădurenilor (Foto: Nicu Jianu)

frumoase, însorite, călduroase, așa vor avea succese și împliniri în anul respectiv. În unele zone etnofolclorice se aleg 12 zile, echivalentul lunilor anului, cifră cu valoare magică în credința populară, reprezentând trecerea gradată de la iarnă la primăvară. Dochia sau Baba Marta este o zeităte arhaică traco-dacică semnificând renașterea naturii, personificare mitică care asigură protecția **timpului tânăr** izvorât din cel trecut, **timpul bătrân**.

În vechime, luna Martie, era socotită începutul de an, acceptată în calendar de comunitate, ca început de an agricol, în sensul că atunci demarează adevăratele lucrări cum ar fi

aratul și semănatul. Era perioadă socotită ca fiind plină de magie și sacralitate negativă cu dezlănțuiri primejdioase ale spiritelor malefice prin apariția **soarelui periculos al primăverii**².

Astfel obiceiul purtatului mărțișorului este urmarea acestei dezlănțuiri solare care afectau, în general, persoanele mai sensibile cum sunt copii și fetele tinere; pentru anularea forței malefice a **soarelui alb** dăunător se mai purta, la mărțișor, bănuțul de argint.

Nu întâmplător, întâia Babă, la 1 martie, mai era numită și **Cap de primăvară** ce plasează începutul **timpului tânăr** cu semnificațiile meteorologice amintite. Iată o

povestioară, culeasă de noi în investigațiile pe teren, deosebit de interesantă care se abate, oarecum, de la firul epic legendar, legată de personajul Dochia, o variantă în fapt a luptei contrariilor, temporal, dintre vechi și nou: „La începuturi anu’ era mai mult friguros decât în căldură. Și iera într-un sat, așe precum al nost’, o noră, biata de ie tare căznită de baba ei, Marta, femeie aprigă și ra ... zice baba meri la pădurea Ohabei și-mi aduci bureți din ăi faini că mare pohtă am. Mere fata, da’ ce să găsească, doară neauă și îngheț ... bureți nemica cum să se-ntoarnă la soacră fără bureți că numai pielea iei știa ce pătea, s-apucă de să roagă cu lacrimi în ochi la Dumnezeu să-i deie bureți, iară Domnu’ îi dă câteva șcătule (chibrituri – n.n.) aprinse și-i zâce: meri de te-ncălzește și du șcătulele babei. Și ce crezi, minune când ajunse acasă la Marta, șcătulele să fac în bureți

*... cu oile la munte
(Foto: Nicu Jianu)*

și pune baba și mănâncă tot cu pohtă și zâce: Tu fată o venit vreme bună, om mere la munte cu tăte oile să le paștem. Avé Marta douăsprezece cojoace faine, unгурăști, le ie pe tăte și să duce cu oile sus, pe vârful muntelui, la Strâmba. Șî cum merea o apucă o căldură ... tăt arunca câte un cojoc ... până la doișpe ... da' vezi tu că o venit un frig ca de Bobotează și baba o-nțăpenit așé ca o piatră ... oile s-or risipit pe munte și s-or făcut niște pietre albe cum vezi la poale de munte”³.

Cu certitudine aceasta povestioară are o vechime aprecibilă, cu un evident caracter pastoral, care ne trimite la posibile pedepse acordate acelor care încâlceau ritualul obiceiurilor păstoritului, pe de o parte și a ignorării prescripțiilor tradiționale ale timpului calendaristic pe de altă parte și nu mai puțin a prezenței feminine în arealele pășunatului, a transumanței în general, care era apanajul bărbaților, un adevărat tabu, interzis femeilor și pedeapsa primită de Baba Marta ne apare ca un revers al acestor încâlcări. Baba Marta (Dochia), nu știa să citească vremea, mai ales la început de primăvară, lucru primejdios pentru păstorul cu turma sa de oi. Mai apare în nararea Mărioarei Rusu și motivul călătoriei semnificând de fapt o trecere calendaristică – zilele de 7 – 12 călătoresc în concepția tradițională **împlinind vremea** în cursul ei firesc în **percepția circulară a lumii înconjurătoare**⁴.

Călătoria, în sine, poate deveni o aventură prin implicațiile desfășurării ei iar timpul joacă un rol semnificativ. Plecarea Babei și mersul ei spre munte se desfășoară în parametrii unei geografii reale – **pe vârful muntelui, la Strâmba** și ține 12 zile, ultima fiindu-i fatală. Timpul este cel respectat în calendarul tăranului (6 zile reci și 6 zile calde) așa cum se derulează el în mărțișor (martie), socotită **o lună nesănătoasă**⁵ tocmai prin posibilele schimbări meteorologice. Călătoria Martei (Dochia) la munte devine aspirație cosmică prin dorința de a ajunge **pe vârful muntelui, lângă soare**, dar sfârșește

lamentabil prin necunoașterea semnelor timpului. Interpretarea noastră se bazează pe fabulosul lumii țărănești așa cum apare de multe ori în înțelegerea fenomenelor naturii.

Revenind la problematica Babei, putem să identificăm ca având

o personalitate complexă, reprezentantă a Anului Vechi, care este învinsă și mai apoi înlocuită, în urma unei competiții dificile, echivalentă unui sever ritual de inițiere, de mult mai tânăra, plină de vitalitate, noră sau fată vitregă. (Baba) Dochia - Marta este „stăpânitoare a elementelor naturii (nu este întâmplătoare prezența, în aceleași mituri, a personajelor ce întruchipează cele douăsprezece luni ale anului sau a lui Dumnezeu, aflat oarecum într-o competiție inegală cu bătrâna ursuză), lucru subliniat de numeroase credințe, care restituie **interdicții severe** în ziua ei, pentru a evita **tulburările meteorologice**”⁶. În satele noastre obiceiul babelor este mai bine păstrat decât la orașe, unde ba-

*Troiță simbolizând cercul solar din satul Runcu Mare, com. Lelese
(Foto: Nicu Jianu)*

bele au un caracter anecdotic, neaprofundat, lipsite de sensibilitate, probabil, ca urmare a instrucției deosebite din mediul rural; mă refer în primul rând la mentalitatea satelor cu totul alta decât a orașenilor. „Babele se țân la noi de câte femei mai mult, da’ copiilor le place, cel mai mult”⁷; „nu-i sărbătoare prea mare, da’ îi bine să nu lucră că se

*Cioban din Hărțăgani, Băița
(Foto: Marcel Lapteș)*

poate face pagubă în holde ... că baba poate da cu frig și chiar, neauă”⁸; „îi bine să se fiarbă curcubete și să se deie la animale că tăt anu’ să fie grase și faine”⁹; „să ți-o zâc pe adevăr: nu-i bine să te pui rău cu Baba că odată dă cu neauă și se strâcă tot din grădină și livadă... ce mai, la tăți n-i frică”¹⁰. Iată câteva opinii ale femeilor de la sate care ne determină să constatăm că Dochia este mai mult decât o **sărbătoare frumoasă** dacă luăm, pe lângă acestea, și faptul că la 1 martie, femeile (cu mici excepții) primesc măștișoare de la bărbați iar în timpul modern s-a creat 8 martie ca o zi a femeilor.

„Io cred că și bărbații tăți trebuie să țină Baba, că uite ce pățești: odată, îmi spunea bunu’ că s-o întâmplat, o pornit un om din satu’ nost să meargă la oraș, cătă Brad, într-o marți și n-o ținut că-i ra sau bună vremea... iera la 1 martie, început de babă, și-o rătăcit drumu’, c-o venit o neauă cu viscoleală de nu se vedea om cu om mai târziu l-or găsit niște uameni era rupt și mâncat de lupi ... cin’ l-o pus să meargă de ziua Babeii”¹¹.

Deci interdicțiile erau severe și neascultarea lor putea duce la cele mai cumplite pedepse. Astfel comunitatea și-a creat o mulțime de mijloace, apărătoare de rele și boli; în primul rând se respecta interdicția de a lucra atât în gospodărie cât și în agricultură. Era o

singură excepție, aceea a torsului, mai ales la clăcile de tors deoarece, în multe sate, se spunea că „Dochia (Marta) când a plecat cu oile la munte și-a luat și furca împreună cu o bucată mare de caier, cât o clăie (sic!) să aibă de lucru douășpe zile că era o muiere ra și aspră, da' harnică cum rar găsești”¹². Dar, în general, femeile nu lucrau în 1 martie, de Babă „ca să nu se împetrescă cum o făcut Domnu' cu Dochia pe munte”¹³.

„Mai demult, imi zăcea bunu', că de Babă să scotea tăte uneltele pântru câmp: plugu, grapa și căruța, în ogradă dinpreună cu animalele și venea bunu' de le stropea cu aghiazmă de la biserică, ținută de la Bobotează ... așé pântru roadă bună și animale sănătoase”¹⁴.

În Platoul Luncanilor pentru a feri casele de șerpi și goange „se afuma casa de locuit și acareturile cu zdrențe aprinse în ziua de Babă când era cald și soarele strălucea bine să alunge tăt răul”¹⁵.

„Tăți trebuie să ținem, de sărbătoare și vii și morți că altu feliu ne putem îmbolnăvi de friguri ori ferbântală”¹⁶. O altă față a Babei Dochia ne apare în Ținutul Pădurenilor unde sunt câteva credințe interesante care ne-o prezintă ca o bătrână, creștină foarte credincioasă, un adevărat spirit bun al pădurii cu implicații majore în viața locuitorilor. În această ipostază Baba Dochia este o ființă fragilă, speriată, care suferă permanent de frig (un fel de Gerilă modern) și se roagă la Dumnezeu să aducă oamenilor cât mai repede **căldura soarelui**. Iată câteva relatări concludente: „Îț spun io, Baba nu-i ra, îi de toate bună că ne apără de vijălii și de friguri, că altu' cum or crește holdele? ia se roagă la Dumnezău șapte zile de-a rând să ne deie bunu' soare, căldura de trebuință”¹⁷.

„Păi vezi, uite-așe cu Babele ... zâc uni', or fi șapte, poate doișpe ... de la 1 martie ne punem o zi, de cade bună și caldă, tăt anu-i bun, de cade cu ploaie sau chiar neauă, tăt anu' o fi rău și cu secetă ... Da Baba-i bună de ne apără oile de boli și lup, și face lâna frumoasă și albă ... că îi creștină bună ca noi și o apără Dumnezeu”¹⁸.

„Zâcea cineva că odat’ Baba tremura de frig, că avé doară o cămeșă subțire, albă ca neaua și zâcea ... adă Doamne pe soare să ne deie căldură ... trece un om pe lângă ia și i se face milă ... pune de un foc zdravăn, se încălzește baba și zâce: iești un uom bun, du-te acasă să te uiți în grajd și-i fi mulțumit. Mere uomul acasă, să uită și vede câtă iarbă, de oi, vaci și cai ... să cadă din picioare. S-o întâmplat odat’ în mart (*martie – n.n.*) la prima săptămână”¹⁹.

Toate cele trei relatări reliefează **antimonia demonică** a personajului, asimilat în credințele mitico-religioase ca o **zeitate plurivalentă** care face și desface frigul și căldura, ziua și noaptea, ploaia și zăpada, soarele fiind perceput ca constructiv-distructiv calendaristic în ciclul anotimpurilor anului.

Perioada Babelor nu este marcată strict în calendarul țăărănesc. Mai peste tot începea la 1 marie și se termina la Sfinți (7 martie); în alte spații etnofolclorice (Țara Hațegului) oamenii credeau că Babele încep odată cu Postul Mare de Paști, ținând nouă zile, a zecea zi fiind a Babei Dochia. Luând în considerare că majoritatea datelor cuprinse în calendarul popular, așa cum încercăm să le reconstituim, sunt o amestecătură de datini, obiceiuri și credințe nominalizate pe zile, în cadrul **Calendarelor – Vechi și Nou** aceste confuzii ale numărul zilelor și perioada calendaristică ne apare oarecum firească. Nu este de mirare că o bătrână din satul Almașu Mic de Munte ne spunea că Babele încep odată cu Postul Paștelui, „că așé o fost din moși, după călindăriu’ ăl’ bătrân”²⁰.

Antimonia bine – rău a entității de **zeitate mitologică** a Babei Dochia se observă în previziunile oraculare. Mana Letiția, o bătrână din Ribița, pe care comunitatea o suspecta de vrăji și descântece, mi-a spus că „zilele Babelor erau bune pentru făcut și desfăcut de dor, pentru ursit, că trebă să știi de cu noapte când să șezi la geam ... că vine Baba și-i spune fetii care-o fi iubit’ și în ce zi s-or lua (căsători n.n.)... și com o fi zăuă ceia: urâtă, posomorâtă sau luminoasă, cu soare.”²¹

„Se scoteau uneltele în ogradă și se stropeau cu aghiazmă” – gospodărie din Ardeu, com. Balșa (Foto: Claudia Adam)

Pentru că vrăjile și descântecurile sunt adânc înfipte în mentalul țărănesc într-un timp special, practicile rituale trebuie făcute la timpul potrivit, altfel devin ineficace dacă nu se respectă cerințele acestuia. Toate devin acte pozitive pentru țaran: cele douăsprezece zile ale Babei (le considerăm ca etalon) sunt zile cosmice în care soarele cu razele sale au un rol cumpănitor, „sunt altu feliu, nu ca în tăt anii”, cum ne spunea un bătrân, Burza Ioan, că de babe poate fi vremea și bună ori rea, dar noi trebe să știm când să ne facem lucru”²². Soarele, prezent în mai multe obiceiuri și tradiții, în **timpul tână**r al primăverii, este un semn concret, cosmic, dătător de căldură și viață.

Chiar dacă calendarul oral al satului nu se suprapune cu cel

astronomic, în sensul său strict științific , cosmicitatea perioadei Babelor, datată aproximativ, răstrânge tainice modalități de manifestare prin regenerarea unui cosmos nou, anual, absolut necesar în perpetuarea anotimpurilor, în fond, o importanță coordonată a mentalității populare despre vegetație și rodnicie.

NOTE:

1. Andrei Oișteanu – *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 15.
2. Antoaneta Olteanu – *Calendarele țaranului român*, Ed. Paideia, București, 2001, p. 127.
3. Inf. Mărioara Rusu – 69 de ani, Tomnatec, com. Bulzeștii de Sus.
4. Corin Braga – *De la arhietip la anarhetip*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 49.
5. Elena Niculiță – Voronca – *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, II, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 146.
6. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 128.
7. Inf. Elena Șerbescu – 70 de ani, Grid, Călan.
8. Inf. Maria Stoicoi – 67 de ani, Alun, Platoul Luncanilor.
9. Inf. Gheorghe Pantiloi – 66 de ani, Prihodiște, Platoul Luncanilor.
10. Inf. Romanița Gruiescu – 60 de ani, Bobaia, com. Boșorod.
11. Inf. Lina Cătălinii – 71 de ani, Cănele, Stănița, com. Buceș.
12. Inf. Florica Circo – 75 de ani, Șesuri, com. București.
13. Inf. Maria Meșter – 66 de ani, Ticera, com. Bulzeștii de Sus.
14. Inf. Ioana Gridan – 81 de ani, Orăștioara de Sus.
15. Inf. Lucreția Popa – 60 de ani, Alun, Platoul Luncanilor.
16. Inf. Victoria Verman – 71 de ani, Negoiu, com. Lunca Cernii de Sus.
17. Inf. Elena Herciu – 70 de ani, Bătrâna.
18. Inf. Sofia Oprinescu – 65 de ani, Lelese.
19. Inf. Elena Costa – 57 de ani, Răchița, com. Bătrâna.
20. Inf. Minodora Lascău – 71 de ani, Almașu Mic de Munte, com. Balșa.
21. Inf. Letiția Mana – 70 de ani, Ribița.
22. Inf. Ioan Burza – 72 de ani, Almășel, com. Zam.

Dragobetele sărută fetele

În vechile calendare agrare la 24 februarie începea primăvara. În vetrele etnofolclorice ale țării această zi era o sărbătoare, în vechime, deosebit de apreciată în comunitățile locale, dovadă multitudinea de termeni care o denumeau, **Sântionul de primăvară, Ion Dragobete, Drăgostițele, Dragobete, Cap de primăvară, Logodna paserilor**, dar cea mai des întâlnită este **Dragobetele**¹.

Sărbătoarea este o practică ritualică de propitiere, protejare a mediului natural al țăranului – satul și gospodăria proprie – în special de celebrarea fecundității, reînvierii naturii și vieții, a asigurării tranziției către un an roditor sub semnul **zeității mitice – Dragobetele**. Este vorba de magia întoarcerilor, când păsările se întorc la cuib, vitele se întorc la iesle, copii se întorc de la mâncare, ceea ce reprezintă o dovadă de spor, economie și de un trai prosper.

Asemenea occidentalului Sfântul Valentin (14 februarie), Drago-

Tinerii din satul Ribîța (Foto: Marcel Lapteș)

betele este protectorul tinerilor ce se vor uni în viață, căsătorindu-se.

Accentul se pune pregnant pe personajele feminine, în special tinerele fete, care visează la „ursitul” lor, bărbatul (flăcăul) din sat, cu cele mai deosebite calități. La rândul lor flăcăii trebuiau să ia măsurile de siguranță și protecție a ființelor iubite.

În Țara Zarandului circulă și astăzi printre locuitorii bătrâni o interesantă legendă având ca personaje principale pe Dragomir și zeitatea autohtonă Dochia (Dachia):

„Pe vremea lui Traian o femeie bătrână, baba Marta (Dochia), pleacă din satul ei într-o călătorie la munte, împreună cu o turmă de 300 de oi însoțită de un flăcău pe nume Dragomir, cioban priceput. Ajunge la poalele muntelui, de **mărțișor** și se întâlnesc cu o zână care îi supune la o probă de curaj, să aducă ouăle de aur ale găinii magice ce-și avea cuibul pe vârful muntelui. Dragomir după multe peripeții reușește să-i aducă ouăle de aur zânei care drept răsplata îl învață **graiul** păsărilor și-l face **patronul** acestora ². Nu este greu a

„Fată cu fecior să însoțească” (Foto: Nicu Jianu)

*Fetele culegeau
„plantele vrăjite” ...
(Foto: Marcel Lapteș)*

înțelege mentalul tradițional care a asimilat numele ciobanului **Dragomir cu Dragobetele** din zonele etnofolclorice din vestul Olteniei care a stat la baza sărbătorii dragoste și regenerării naturii așa cum este percepută astăzi la sate, dar mult la orașe, ca **reclamă identitară**, mai mult comercială.

În satele hunedorene **Dragobetele modern**, are echivalența unor obiceiuri proprii, ceremoniale de întâmpinarea primăverii.

Sărbătoarea iubirii este confundată cu primăvara, mult așteptată de fetele și flăcăii din sat. De dimineață cete de flăcăi și fete care se însoțesc de dinainte, pleacă afară, în hotarul satului, pe marginea râului unde fac

un foc (protecția împotriva spiritelor malefice care dau târcoale satului) și joacă în cântece de fluiere și cimpoaie, petrecând unii cu alții. Fetele culeg **plantele vrăjite** (popelnic, angliceie, urzici, flori și frunze de corn, iederă de pădure, ghiocei, brândușă de primăvară, pe care le vor fierbe și cu apa lor își spală părul pentru a fi **faine și drăgăstoase** iar acesta să crească lung și mătăsos precum **cozile iepelor** (Mărtinești, Platoul Luncanilor – satele Târșa, Ursici și Pihodiște).

În această zi flăcăii și fetele își jură credință, se sărută (Dragobete pupă fete), sunt vesele și glumesc pentru a fi îndrăgostite tot anul. Toate aceste credințe au denumiri specifice la noi în satele hunedorene: **Sărbătoarea de Sântoader** (Pomana de Sf. Toader) întâlnită

frecvent în Ținutul Pădurenilor, **Popelnicul** în comunitățile din zona etnofolclorică Orăștie și cele de-a lungul râului Strei. Ele nu sunt manifestări de o dată fixă, pendulează pe intervalul de timp între 1 – 17 martie, probabil urmare a confuziei între cele două calendare – a vechiului an agrar și a celui modern astronomic.

În spațiul etnofolcloric hunedorean sărbătoarea în discuție are, în linii mari, aceeași conotație magico-ritualică și nu poartă vreuna din denumirile arătate ale Dragobetelor: luna februarie era vag recunoscută **cap de primăvară** datorită zonei geografice, preponderent colinară, unde calendarul agrar consemna primăvara începând cu primele zile ale lunii martie, foarte aproape de calendarul astronomic.

Sărbătoarea Dragobetelor se păstrează ca manifestare etnofolclorică vie, cum remarcăm anterior, mai mult în comunitățile din câmpie, în partea vestică a Olteniei, mai ales, care gravitează în jurul unei legende a enigmaticului personaj DRAGOBETE, patron al păsărilor.

Ca orice credință magico-ritualică, Dragobetele implică practica de propițiere dar și interdicții menite de a apăra și îmbuna totodată, divinitatea fecundității. S-ar putea ca, pentru cititorii noștri, câteva din acestea pe care le vom prezenta, să constituie fapte inedite și interesante: Există credința potrivit căreia dacă o femeie pune mâna pe un bărbat străin va fi drăgăstoasă tot anul; din zăpada netopită de Dragobete fetele își făceau rezerve pentru a se spăla la anumite sărbători din an, să fie plăcute de flăcăii; „dacă din **oarece năcazuri** o

Florile primăveri – florile dragostei (Foto: Nicu Jianu)

fată nu va întâlni un flăcău să se **însotească**, tot anul nu va fi iubită de nici un flăcău”³; când fetele și flăcăii se sărutau, făceau un jurământ – de-l călcau, erau pedepsite de diavol și sfârșiau în iad: sărbătoarea e la mare preț în protecția păsărilor, să le meargă bine, să se înmulțească, să fie sănătoase, să facă ouă multe pentru belșugul gospodarilor.

Totodată există o multitudine de practici magice apărătoare de rele și durere, de alungare a spiritelor care vor **să strice datina**. De aici înțelegerea țaranului că sunt necesare serii de interdicții care, dacă se vor abate de la ele vor aduce numai pagube și nenorociri în gospodăria.

Astfel cea care lucrează în acea zi v-a ciricăi ca păsările toată viața, „multe femei ce n-au ținut ziua Păsărilor au rămas văduve”⁴, „de te cerți în casă cu muierea sau bărbatul îți va merge ca dracu’ la lucru iar păsările îți vor mânca cucuruzul ce-l pui în țarină”⁵; „la aflarea capului de Sfântu Ioan Botezătoru (24 februarie – n.n.)

*Șezătoare la După Piatră, com. Buceș – Țara Zarandului
(Foto: Nicu Jianu)*

țărăncile, ca să nu prindă soarele copii lor, le leagă la gât un șinorel din arnici roșu împletit cu bumbac alb”⁶; „e bine de ziua paserilor să chemi pe sară babele pricepute în legat de dragoste să-ți zică ursitul”⁷.

Sărbătorile primăverii în mentalitatea țărănească nu au nimic spectaculos în conținut. Ele sunt rezultatul experienței ancestrale, a unui **empirism constructiv** care a convertit universul sacru și cel cosmic în modalități practice de apărare a comunităților, de înțelegerea lunilor semnificative ale anului agrar, în funcție de fenomenele naturii, a păsărilor, animalelor și plantelor. Totuși prin implicațiile sale spirituale aceste credințe, obiceiuri și datini apar ca un pom înflorit în primăvară, ca o explozie de alb plină de puritate, un elogiu adus nașterii vieții și revigorării naturii în care femeia este purtătoarea dragostei și frumuseții fără de sfârșit.

Conchidem, totuși, prin a afirma că Dragobetele are un rol minor în sistemica obiceiurilor și tradițiilor, neavând manifestări ritualice care să-l definească pe deplin. Aproape uitat la cumpăna secolului al XIX-lea cu cel de al XX-lea, Dragobetele apare mai mult ca o sărbătoare revitalizată în cadrul mass-media, în special la televizor în concurență cu occidentalul Valentin, dorindu-se a fi o **sărbătoare națională** a iubirii⁸. Măsura cu care se va impune în eposul simbolic tradițional, al tinereții, iubirii și frumuseții ca etalon acceptat de toți românii va fi dovedită de evoluția sa firească, naturală, nealterată de modele artificiale.

NOTE:

1. Antoaneta Olteanu– *Calendarele țaranului român*. Editura Paideia, București, 2001, p. 116
2. Inf. Ioan Pârva - 69 de ani, Ticera, com. Bulzeștii de Jos
3. Inf. Solomia Buștea - 80 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.
4. Inf. Ioana Burtea - 69 de ani, Vaidei, com. Romos.
5. Inf. Verghelia Bălaș - 64 de ani, Dâncu Mare, com. Mărtinești.
6. Inf. Valerica Jeleri - 60 de ani, Voia, com. Balșa
7. Inf. Viorica Boldura - 40 de ani, Dealu Mare, com. Vălișoara.
8. Otilia Hedeșan - *Lecții despre calendar*, Editura Universitatea de Vest Timișoara 2005, p. 229.

Pomana lui Sântoader

În calendarul țaranului român intrarea în **Marele Post al Paștilor** coincide cu **Lăsata Secului** numit și **Cap de primăvară**. Prima săptămână a **Postului Mare** este un moment de mare încărcătură spirituală pentru comunitatea sătească. Aceasta se mai numește și Sântoaderul, o combinație între **Sfântul Toader** și elementele malefice care-i sunt atribuite, în special prin magia cailor însoțitori.

Din punct de vedere calendaristic, tradițional, anul agrar avea două segmente fundamentale: moartea anului vechi, a vegetației și

Pomana lui Sântoader, Hășdău, comuna Toplița (Foto: Nicu Jianu)

înghețarea vieții – iarna și renașterea lumii prin trezirea la viață și fertilitatea naturii – primăvara.

Astfel **timpul bătrân** pierde fiind înlăturat de **timpul tânăr**, proaspăt și fecund, înțeles ca o nouă ordine a haosului trecut, un an bulversat de lupta forțelor demonice **speriate** de moartea anului vechi.

În arealul etnofolcloric hunedorean există o mare varietate de obiceiuri și datini legate de această parte a calendarului mobil și a celui fix unele estompate de trecerea timpului, dar cele mai multe păstrate cu acuratețe în special în satele izolate unde memoria etnologică a sătenilor a fost puțin alterată de prefacerile timpului modern.

Vom prezenta spre edificare un pitoresc obicei de primăvară întâlnit în Ținutul Pădurenilor, cu diverse denumiri: **Pomana lui Sântoader**, **Însoțirea fetelor**, **Înfântățirea flăcăilor**, **Caii de Primăvară**, **Sâmbăta Sântoaderului**, așa cum se petrece în mai multe sate: **Dăbâca**, **Hașdău (Toplița)**, **Alun**, **Poienița Voinii (Bunila)**, **Lelese**, **Ferigi**, **Răchiteaua (Cerbăl)**.

Ne vom opri asupra obiceiurilor practicate în **Lelese și Hașdău**, aproape identice în succesiunea desfășurării.

Sântoader este unul din sfinții cei mai bine reprezentați în mitologia populară. Datorită comportamentului său exemplar și minunile sale, mentalul țărănesc, l-a investit cu paza percepțelor rurale. Încălcarea acestora ducea la pedepse dintre cele mai grele duse la îndeplinire de Caii săi năzdrăvani. Cu timpul Sfântul și-a pierdut înțelesul bisericesc devenind ființă mitologică cu întreg cortegiu de forțe spirituale.

*Fete din Ținutul Pădurenilor
(Foto: Nicu Jianu)*

*Ansamblul folcloric „Pădureanca” din Hășdău, comuna Toplița, condus de înv. Lucaciu Elena
(Foto: Marcel Laptès)*

Săptămâna de la Sântoader ocupă un loc important în obiceiurile tradiționale, ca o mare sărbătoare a primăverii având semnificații mai adânci printre simbolurile prezente: **calul** - matrice mitică a geniiilor naturii, **oul** - reprezentând mitul creației periodice

ca repetare a renașterii și **frunza verde** - viața legată de personalitatea feminină, purtătoarea renașterii naturii ¹.

Obiceiul se desfășoară în mai multe etape ale săptămânii fiind perceput în esență ca **ofrandă adusă renașterii naturii**, prin respectarea totodată unor interdicții specifice sărbătorii: **Joia pomenii**, când se strângeau alimente (de post) de pe la casele gospodarilor, **adunatul bolbatelor**, **spălatul părului fetelor**, **însoțirea fetelor**, **înfrățirea flăcăilor**, **ospățul și jocul de Sântoader**.

Începând cu joia dimineața, grupuri de fete și flăcăi mergeau pe la casele gospodarilor pentru a strânge alimente, ce se consumau în post: făină de grâu, fasole, prune uscate, ulei, zahăr, etc., din care se pregăteau colacii; „brăduți” pentru flăcăi, „pupeze” la fete, utilizate mai apoi ca pâine ritualică și mai târziu la ospățul de Sântoader.

Joi noaptea flăcăii făceau într-o poiană, un foc mare unde se juca până-n zori strigându-se: „*Să jucăm de dimineață / Să fie coasta făloasă*”. „Odată cu ivirea zorilor, grupul de fete și flăcăi, plecau „spre coastă” pentru culegerea bolbotelor, ierburi cu puteri magice

– brei, iarba vântului, spurc, iederă, (**Lelese**). „În vinerea **Sântoaderului**, fetele se sculau de dimineață, se spălau pe față cu apă neîncepută, se îmbrăcau cu hainele de sărbătoare și fiecare își lua traista, o săpăligă și plecau pe **Coasta lui Carpen** la un loc zis de noi **Ceru**. Acolo se întâlneau cu alte fete din satele vecine: **Alun, Ruda, Poienița Voinii, Ploc** și câte altele”, ne spune **Dorica Ungureanu** din satul **Lelese**, participantă activă la obicei.²

Flăcăii care se însoțeau adunau **bâte din corn** din care vor confecționa apoi răsteie de jug, codorici de bici, furci, rășchitoare etc. Fetele încep să scoată buruienile din pământ punând în locul rădăcinei o bucată de colac (pupeză) zicând: „*Eu ți-am dat colac / Tu să-mi dai de leac*” având credință că acestea, având proprietăți magico – fantastice pot fi folosite ca remedii în combaterea spiritelor malefice. Apoi grupurile de fete și flăcăi pornesc spre casă cântând : „*Rămâi coastă sănătoasă / Că astăzi ai fost făloasă / Cu fete și cu feciori / De astăzi rămâi cu flori*”.

Sâmbătă dimineață fetele își puneau **bolbotele** (ierburi – n.n.) la fiert și cu apa obținută își spălau părul pentru a crește lung și mătăsos precum **coadele iepelor**, astfel fiind plăcute și iubite de flăcăii din sat. Celelalte **bolbote** erau puse la uscat la grindă sau la pod și se foloseau în cursul anului ca terapii pentru bolilor la animale și oameni.

„La noi fetele se **însoțeau** în dimineața de duminică atunci când mergeau cu toate la livadă, (la **ultoaie**) la cel mai fain pom

*La șezătoare în satul Lelese din „Pădureni”
(Foto: Marcel Lapteș)*

După „însoțire” la Sântoader
(Foto: Nicu Jianu)

și le ziceau: „puneți fiecare **pupezele** în pom că trebuie să vă însoțiți (împrieteniți)”. Își legau cozile de la una la alta și-și puneau pupezele în pom zicând: „*Soață cu mine,/ Soață cu tine,/ Soață cu Dumnezeu!*”. Apoi scuturau pomul de cădeau **pu-**

pezele pe care fetele le recunoșteau după formă, împletitură, mărime și culoare strigându-și numele fetei ce o va însoți”.³ Astfel fetele se luau de mâini și rămâneau surori până la celălalt Sântoader. Același ritual făceau și băieții care schimbau **brăduții** (colacii) între ei numindu-se frați, adică prieteni tot timpul anului.

Atât **însoțirea** cât și **înfântățirea** se făcea, ritualic, de trei ori, cifră folclorică a numerologiei magice ca premise de întâlnire pentru relațiile viitoare de prietenie și apoi matrimoniale.

În jurul acestui obicei de Sântoader gravitau o serie de practici magice colaterale, manifestate ca interdicții respectate de fiecare individ în parte pentru a-și proteja gospodăria. Astfel ritualul se încheie prin ospățul și jocul **pomanei de Sântoader** care se făcea la casa unui gospodar înstărit, mai nou la Căminul Cultural, unde se **mâncă de post** iar fetele erau atente „să nu le joace Caii lui Sântoader”⁴, personaje mitice transformate în flăcăi frumoși și impozanți. Aceștia pedepseau fetele care s-au încumetat să încalce interdicția de a coase, țese în ziua de marți a Sântoaderului, jucându-le până la epuizare și moarte.

Obiceiul prezentat de noi se leagă de alte manifestări spirituale ale

primăverii când soarele, în ciclul cosmic al vieții și renașterii, anunță în comunitatea țărănească sacralitatea mării sărbători creștine, Paștele, Învierea Mântuitorului, când cerul se deschide și satul nostru românesc primește lumină și binecuvântarea atât de mult așteptată.

NOTE:

1. Lucia Apolzan – *Carpații tezaur de istoria. Perenitatea așezărilor risipite de înălțimi*. Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1987, p. 142.
2. Inf. Dorica Ungureanu - 45 de ani, Lelese.
3. Inf. Ileana Lucaciu (inv.) - 62 de ani, Hăsdău, com. Toplița.
4. Inf. Anișca Catrina - 50 de ani, Ruda, com. Ghelari.

Jocul „de Sântoader” la plecarea din livadă (Foto: Nicu Jianu)

Popelnicul și sărbătoarea luminii

În cadrul sărbătorilor cu dată mobilă, obiceiurile și datinile de primăvară gravitează în jurul simbolurilor și practicilor ritualice legate de anul agricol. Cele din săptămânile **Postului Mare a Paștilor** au o încărcătură sacră deosebită, cu semnificații complexe anunțând o perioadă de interdicții în care timpul profan și cel religios este supus unor ritmuri biocosmice de renaștere, fecunditate și belșug. Este perioada în care indivizii din comunitatea rurală participă la restabilirea ordinii **timpului tânăr**, primăvara, în lupta împotriva spiritelor malefice, rămășițe ipostazice ale iernii care se opun echilibrului dintre haos și cosmos, în ultimă instanță între viață și moarte.

Cu toate că **timpul bătrân**, vechiul an, este sleit de puteri și forțele magice nefaste au fost alungate, comunitatea își ia măsurile necesare de precauție, dovadă că în calendarul țaranului zilele Postului Mare al Paștilor sunt pline de practici apotroifice și de propițiune respectate cu strictețe.

Nu întâmplător prima zi din Postul Mare este numită **Lunea Curată** în care țaranii, indiferent de preocupările gospodărești, încep lungul șir de săptămâni pentru pregătirea fizică și spirituală a exigențelor Sărbătorii Paștilor. De fapt, fiecare zi a primei săptămâni se derulează în acești parametri ai curățeniei, mai ales spirituale, prin exigențele postului. Este timpul **frunzei verzi** concretizat în hrănirea cu urzici, ștevie, grăușor și alte **ierburi** devenite **plante psihotrope** cu valențe ritualice dintre cele mai variate: de leacuri, mitologice, de descântece și vrăji. Literatura etnologică românească cuprinde o mulțime de studii referitoare la implicația medicinei și

botanicei populare în cadrul ritualurilor magico-religioase¹. Lunea Săptămânelor de post era numită **Neagră** pentru că reprezenta o interdicție totală „de dulce” când se consuma doar pâine și apă. De altfel, prima zi din calendarul Postului Mare poartă diverse denumiri: **Lunea Vaselor** (când se face curățenie generală a vaselor în care s-a gătit carne și grăsime în vederea trecerii la **fierturile de ierburi**), **Lunea Păstorilor, Tărbacul Câinilor, Lunea Păsărilor, Ziua Viermilor** numite în funcție de practicile de propițiere, în combaterea forțelor nefaste ce afectau animalele, păsările, culturile agricole din comunitatea sătească. Trecerea la **purificarea individului** se făcea treptat. Astfel a doua zi de Lăsatul Secului atât bărbații (chiar și femeile) beau toată ziua la cârciumă **pentru a-și spăla dinții de cărnurile rămase din Cârnilégi** (libertățile sărbătorilor de iarnă)².

Pentru a contracara acțiunile forțelor malefice se făceau ofrande sub formă de **pomeni** (turte, colaci, plăcinte din făină de grâu sau porumb și borș – zeamă – din urzici și ștevie) care se dădeau la

Mărtinești – „Sfințirea” pomilor în livadă (Foto: Marcel Lapteș)

săraci pentru pomenirea morților, dar și unor plante (se puneau la rădăcină) cu scopul alungării simbolice a spiritelor rele și a îmbunării celor bune pentru bunul mers al vieții și activității în gospodăriile țărănești.

Tot în prima săptămână se serbează **Sâmbăta Sântoaderului** unul dintre sfinții cei mai mult venerați și sărbătoriți în cadrul calendarului popular, investit ca păzitor principal al ordinii și legii comunitare. În această perioadă comunitățile satești respectau, de-a lungul fiecărei zile din săptămână, o largă suită de interdicții încifrate în practici magice și religioase. Cel mai bine reprezentat, dintre acestea, în arealul etnofolcloric hunedorean este acela al **Popelnicului** care se mai păstrează astăzi segmential în multe din satele noastre asemănându-se în anumite puncte cu alt obicei de primăvară, **Pomana lui Sântoader**.

Obiceiul avea un rol purificator, al **timpului tânăr**, în vederea intrării în noul an agrar și a stimulării fecundității și belșugului în gospodării. Vom exemplifica toate acestea prezentând sumar desfășurarea **Obiceiului de popelnic** în satele din **Platoul Lunca-nilor, Târșa, Ursici, Cioclovina, Bobaia** dar și mai jos, la **Boșorod**, la care am avut prilejul în anii trecuți, să asistăm consemnându-l în etapele esențiale.

În **Joia Sântoaderului** fetele și flăcăii din Boșorod se adună la o gazdă unde petrec până noaptea târziu. Gazda prepară pentru participanți **cucuruz** (porumb – n.n.) și **grâu fiert** îndulcit cu zahăr sau miere precum și un colac frământat din făină de grâu cu apă îndulcită, colac de post numit **brăduț**. În satele din Lunca-ni se făcea și un alt colac numit **pupăză** ce se dădea numai fetelor.

Apoi flăcăii plecau la casele lor, fetele luându-și rămas bun spunând:

Noapte bună măi feciori
Și vă așteptăm în zori!,

iar feciorii le răspundeau:

Tineri din Boșorod în drum spre gazdă (Foto: Marcel Lapteș)

Noapte bună, noapte bună
Să vă țuce mândra lună
Să vă țuce de trei ori
Și a patra noi în zori!

După plecarea flăcăilor, fetele se adunau în cete și plecau, înainte de răsăritul soarelui, de cu noapte, să culeagă **popelnicul**³, o plantă erbacee cu tulpina scurtă, frunze trilobate verzi tot anul (Asarum europaeum), cu întrebuințări diverse în terapia populară. Plecarea se făcea înainte cu noapte deoarece fetele aveau credința că nu trebuie să le vadă găinile fiindcă le creștea părul **numai cât coada găinii** (Târșa). Fetele mergeau în locurile știute doar de ele: în poienile pădurilor, în lunci și pe malul apelor, fiind însoțite de flăcăi. Fetele plecau după popelnic **nemâncate și nespălate pe cap** ca să găsească mai repede **ierburile de leac** (Ursici). Ajunse la locul popelnicului fetele cântau:

Popelnice, vecelnice
Popelnice, obragule
Slobozine fetele
Să prindă soațele
Soațele să se-nsoțească
Feciorii să le iubească!,
iar feciorii descântau spunând:

Da eu nu le-oi slobozi
Până ele nu mi-or duce
Cucuruz fiert în ulcior
Brădulețe în cuptor!

Era un prilej, posibil matrimonial, de unire a cuplurilor, pecetluit de mâncatul împreună, fată și băiat, a brăduțului, însemnând că prima nuntă din sat va fi a lor. Urma ritualul propriu-zis al popelnicului: fetele culegeau frunzele plantei și puneau la rădăcina o bucățică de colac (brăduț sau pupăză), puțină sare și un ou. Pâinea și oul lăsate la rădăcina plantei reprezentau ofranda mitică pentru stimularea și apărarea fecundității naturii:

Popelnice, popelnice
Eu îți dau pită cu sare
Tu să-mi dai cosâță mare
Popelnice, popelnice
Eu îți dau pită și ouă
Tu să-mi dai cosâță nouă!

(cosâță – cosiță, păr – n.n.).

Fetele știau ce mare putere are frunza de popelnic culeasă în vinerea lui Sântoader. Este o chemare la renaștere, la viața viitoare bazată pe căsătorie – celula comunității țărănești. De aceea ritualul obiceiului cuprindea și însoțitul, împrietenirea fetelor cu flăcăii din sat sau din satele vecine rupând **brăduțul** în două, fiecare mâncându-și partea și rămânând legate pe viață.

Sâmbătă seara toate fetele își spălau părul cu fiertura frunzelor

de popelnic pentru ca părul să le crească **cosâțele cât coadele iepelor**.

Obiceiul de primăvară al **Popelnicului** are rădăcini străvechi în societatea tradițională țărănească iar configurația se mai păstrează și astăzi învăluită în haine religioase în cadrul sărbătorilor pascale.

Este timpul Marii Învieri, când oamenii devin mai buni și mai iubitori de semeni, când cerul se deschide învăluind satele cu Lumina Sfântă.

NOTE:

1. Menționăm în mod deosebit pe Ion Aurel Candrea – *Folclorul medical român comparat. Medicina magică*. Iași, Editura Polirom, 1999
2. Antoaneta Olteanu – „*Calendarele poporului român*”, București, Editura „Paideia”, 2001, p. 585
3. Emanoil Grigorescu, Felix Silva – „*De la etnomedicină la fitoterapie*”, Editura „Spiru Haret”, Iași, 1997, p. 274

„Însoțirea Popelnicului” (Foto: Marcel Lapteș)

Gura satului

Exista un timp în civilizația rurală în care comunicarea orală între membri comunităților se făcea într-un mod inedit – acela al strigării de pe un deal pe altul, deasupra satului între sate diferite. Evenimentul se derula în joia dinaintea **Paștilor**, numită și **Joia Mare**, care era considerată o sărbătoare foarte importantă. **Strigarea peste sat** pe lângă încărcătura magico-religioasă specifică **Postului Mare** era în principal judecata arhaică, sătească, practică, în ordinea social-juridică, patriarhală, de ceata de feciori care satirizau defectele și abaterile comportamentale în colectivitate, familie – în general cele săvârșite de femei.

*Tineri pregătiți pentru
„strigare” din satul
Gântaga, com.
Bretea Română
(Foto: Marcel Lapteș)*

Toate acestea făceau parte din multitudinea formelor de informare și comunicare, o adevărată **gură a satului**. În satul tradițional comunicarea știrilor de orice fel se făcea în locuri publice dintre cele mai diferite: în poarta casei, la cârciumă, fântână, biserică, șezătoare, clacă dar și la hora satului, la târguri și iarmaroace, într-un fel de **calendar informațional** zilnic și săptămânal periodic.

Știrile erau cele obișnuite, în special cotidiene dar și întâmplări dramatice cum sunt incendiile, inundațiile, alte fenomene extreme ale naturii, toate interesând comunitatea pe categorii de vârstă

și sex. Oralitatea știrilor era reflectată de îmbinarea **transparenței naive a știrilor** cu o anume **bârfă** ce presupunea stări negative de atitudine sub blânda zicală populară: **Nu știe satul, dar știe bărbatul!**

Acestea din urmă țineau de subtitlul și esteticul transmiterii știrii lăsând informația să fie **analizată** de persoana care o recepta.

În acest sens parmeologia populară consemnează expresii ca: o jumătate de gură, a(și) strica gura de pomană, a fi cu gura pe cineva, a(și) pune lacăt la gură și multe altele. Astfel, astăzi, în pofida sistemului tentacular informațional global, modalitățile orale sătești supraviețuiesc încă în multe spații etnofolclorice conviețuind paralel cu tehnicile moderne de comunicare la nivel de sat – oraș – județ – țară.

Oricum **gura satului** făcea și desfăcea aproape totul în satul tradițional iar obiceiul **strigării peste sat** se armoniza în viața indivizilor cu percepțe etico-morale specifice **rânduiei** ce trebuia respectată de toți.

Ca formă de **judecată a obștii**, **strigarea peste sat** urmărea demascarea tuturor faptelor reprobabile petrecute în sat de la un eveniment al al strigării (cel din anul trecut) la cel prezent. Faptul că obiceiul avea loc noaptea iar desfășurarea avea decorul apotrofic al focului, ne face să credem că acesta din urmă putea fi o posibilă pedeapsă pentru cei (cele) care nu **se îndreptau**, nu-și schimbau comportamentul moral, deoarece focurile de primăvară erau ritualuri de combatere a înghețului și alungarea iernii, de stabilire a unui echilibru și armonii a vieții însuși.

Obiceiul are o vechime apreciabilă, rădăcinile fiind străvechi, de sorginte tribală, în care focul sacru contribuia la echilibrul lumii. În satul tradițional românesc este menționat, la 1858, de Al. Peliman în *Impresii de călătorie în România: Îndată ce trece Lăsatul Secului, când intrăm în Păresimi, se urcă dintre oameni și flăcăi deasupra unei râpe și încep a striga în gura mare numind fiecare*

Obiceiul „Strigării peste sat” în Lăpugiu de Sus (Foto: Marcel Lapteș)

dintre fete care sunt harnice și care nevoiașe, fiecare cum se poartă și ce omenie au, fiecare ce face și ce săvârșește, care fată a rămas nemăritată și care a îmbătrânit așa.

Heinrich von Wislocki consemna la 1889 **recuzita și decorul** în care se practica obiceiul: *În unele locuri înfășurau în paie o roată de căruță sau de plug, o aprindeau și o lăseau să se rostogolească la vale, în timp ce feciorii erau înconjurați de focuri mari.*

Sub diferite forme și denumiri, **Strigarea peste sat**, se mai păstrează în arealele etnofolclorice hunedorene ca manifestări vii cu **amprente** evidente de **modernitate** mai mult în materialele folosite la aprinderea focului și roților (motorină, cauciucuri uzate, uleiuri arse de motor etc.). Obiceiul este cunoscut sub diverse nume legat de localitățile unde se practică: **Ali Moli** (Ținutul Pădurenilor), **Leuca – Moroleuca** (în satele comunei Dobra), **Aoșul** (Paroș – Sălaș, Clopotiva – Râu de Mori, Hobîța – Pui), **Moronița** (Almaș-Săliște,

Micănești, Brădățel, Petrești), **Vergelul** (Dealul Mare, Luncoiu de Sus, Baia de Criș), **Aule, Paule – Strigarea feciorilor** (Lăpușiu de Sus, Fintoag, Lăsău și Teiu).

Noi vom prezenta obiceiul de la Lăpușiu de Sus așa cum se mai practică astăzi; deosebit de spectaculos și cu multiple implicații etico – morale consemnat cu ocazia desfășurării sale în 2004.

În săptămâna Sântoaderului feciorii și copiii se întâlnesc, formează cete de câte 3-4 și se înțeleg pe cine **să strige**, adică pe care persoană, femeie sau bărbat. Fiecare cetă își stabilea locurile de desfășurare, două dealuri, **a lui Iosu și Mărăcini**, care oferă o largă panoramă a satului. Apoi se aduceau lemnele necesare pentru aprinderea focurilor și roți vechi de care sau pluguri pe care le îmbrăcau în paie și cârpe urmând a le da foc și a le rostogoli la vale. **Strigările** se făceau în grup stabilindu-se un dialog viu și satiric având ca subiect întâmplări din sat cu personaje, femei și bărbați, care s-au abătut de la comportamentul etico – moral al satului:

Uliță în satul Sarmisegetusa (Foto: Horváth József)

*Vorbe, vorbe, vorbe...
(Foto: Horváth József)*

- Aule, Pauleee...!
- Ce ți-e ție Pauleee...?
- Mi-i nimica, da' lu Ana lu' Pogan îi...
- Apăi de ce?
- Că face o cămașă de un an și nici acu' n-o gătat-o!
- Apăi îi numa' bună de măritat!
Se poate ușor observa că este criticată lenea și comoditatea în gospodărie a unor fete tinere **certate** cu munca. Se criticau astfel ne-numărate defecte, abateri de comportament pe care comunitatea rurală le sancționa în cadrul acestor manifestări specifice.

Erau batjocorite: lenea, beția, prostia, avariția, înfumurarea, luxul dar și relațiile imorale în familie:

- Aule, Pauleee...!
- Ce ți-e ție Pauleee...?
- M-o îndireș (îndemnat)...
- Care te-o îndireș?
- Văsălie Ionaș să-i pun căldarea (cazanul de țuică) în ogradă că nu mai are ce bé!

Holteii, neînșurații, erau frecvent ținta satirizării în cadrul obiceiului:

- Aule, Pauleee...!
- Ce ți-e ție Pauleee...?
- S-o rugatu, s-o rugatu Pătruț a lu' Goleșie să-i dăm și lui o mândră!
- Pe cine să-i dăm?
- Pe Mărie din Colțu' satului!
- Cum s-o aducem?

- Într-un car de rugi (spini), să se hodine mai bine pân' la măritiș!

După mai multe intervenții pline de umor feciorii dădeau drumul la **roțile de foc**, iar copiii înarmați cu **pari de foc**, niște bețe de corn care aveau înfășurate în vârf șomoioiguri de paie, strigau: **Foc la vale / Ardă leneșii în cale!**

Există un repertoriu larg de **strigări**, toate având conotații etico-morale în viața cotidiană a satului, judecata fiind totuși, una condescendentă, nefiind afirmată cu ură și pasiune.

O mare importanță în economia obiceiului o au focurile apotroifice ca practică de primăvară în combaterea forțelor malefice, distructive ce se abat asupra oamenilor. Focul înseamnă purificare, renaștere a vieții, asigurarea echilibrului spiritual și material a liniștii satului în continua sa devenire cosmică.

„Strigarea” la Lăpugiu de Sus (Foto: Marcel Lapteș)

Un obicei străvechi – Măsuratul oilor la Lelese

Creșterea animalelor a fost una din ocupațiile tradiționale cele mai vechi în Ținutul Pădurenilor. Păstoritul era un important mijloc de subzistență. De modul cum se îngrijeau animalele în stâne și la pășunat ținea obținerea de produse: carne, lapte, brânză și lână.

În calendarul țaranului, ziua de Sf. Dumitru (26 octombrie) este asociată cu moartea naturii, cu sosirea iernii și a frigului.

El este socotit drept patronul păstorilor care încheie sorocul pe durata de șase luni a înțelegerilor făcute odată cu măsuratul oilor, de regulă începând odată cu Sf. Gheorghe (Sângiorzul – 23 aprilie).

Pregătirea stânei pentru măsuratul oilor (Foto: Dorica Ungureanu)

*Terminarea stânei în vederea măsurării oilor
(Foto: Dorica Ungureanu)*

Prezentăm această sărbătoare pastorală așa cum se petrece în Ținutul Pădurenilor, în satul Lelese, obicei ancestral de transhumanță pastorală proprie civilizației țărănești.

Odată cu venirea primăverii și topirea primelor zăpezi, în lunile martie sau aprilie cei mai bogați oameni din sat (adică cei care au cele mai multe oi), se strâng la o casă din sat pentru tocmitul stânii. Aici se stabilește cine va face parte din acea stână, adică ale cui oi vor fi aduse la acea stână, cine va fi ciobanul șef, data când se va face măsuratul oilor și locul unde se va pune stâna.

Data când va fi măsuratul oilor se alege de obicei în luna Mai după data de 9 a lunii, pentru ca să fie iarba crescută și să fie înfrunziți copacii. În trecut în sat erau două stâni: **stâna bogaților** (unde erau cei care aveau cele mai multe oi), și **stâna săracilor** (cei

cu puține oi). Așezarea stânilor se făcea tot cu anumit scop – cei bogați o așezau într-un vârf de deal, iar cei săraci o puneau mai la vale lângă pârau, ca să fie mai departe unii de ceilalți. După ce toate erau puse la punct, se aștepta **ziua măsuratului**.

Cu două săptămâni înainte de măsurat fiecare om își tunde oile.

Înainte cu trei zile la data măsuratului, se întâlnesc toți oamenii de la acea stână, pregătesc stâna care este făcută din scândură acoperită cu tablă, **lesăle** (bucăți de scândură) care sunt făcute din rigle de lemn, și care folosesc la împrejmuirea staulului unde vor fi adunate oile pentru muls. După ce toate acestea sunt pregătite și adunate, se

duc cu căruțele în locurile unde sunt așezate stânile.

Cu o zi înaintea măsuratului, fiecare om își îngrijește cum poate mai bine oile ca să aibă cât mai mult lapte a doua zi la măsurat. După masă fiecare om vine cu oile de la pășune acasă, le marchează cu vopsea pentru a le cunoaște a doua zi la măsurat, când sunt adunate la un loc. Apoi însemnează mieluțele pe care vrea să le țină (le taie din urechi în semnul propriu), și apoi pleacă cu ele la **roscol**. **Roscolul** este locul unde se adună toate oile la un loc. Aici se numără câte oi are fiecare, se separă

*Aducerea oilor la stână
(Foto: Dorica Ungreanu)*

mieii de mamele lor, rămânând oile cu lapte într-o parte, și cele fără lapte împreună cu mieii și berbecii în altă parte. Oile cu lapte se mulg pe rând la fiecare om și apoi **se împreună** toate în turma mare.

Când toate oile de la acea stână au fost adunate se închid în

Mulsul oilor (Foto: Dorica Ungureanu)

staul, unde vor rămâne până a doua zi păzite de 2 sau 3 ciobani.

După ce oile sunt în siguranță, toți oamenii se strâng grămadă, și fiecare are la **cinstesc cu vinars**, mai discută despre ce va fi a doua zi la măsurat, și nu pleacă acasă până ce nu au pus la punct toate preparativele pentru măsurat.

A doua zi toată lumea se trezește de dimineață, mai ales femeile care au de făcut mâncare, se împodobesc gălețile cu flori și iederă, în care vor fi mulse oile. Fiecare femeie pregătește ce are mai bun

Oile care au fost mulse (Foto: Dorica Ungureanu)

de mâncare; în general mâncarea tradițională este **ciorba (zeamă) de miel, sarmale**, și vestitele plăcinte cu brânză **poale în brâu**.

După ce toate merindele au fost pregătite, se pun în **corfă** (coș) se acoperă cu o **mesăriță** (față de masă), se așează în căruță, femeile se îmbrăcate în costume pădurenești și pleacă cu căruțele spre locul unde se va face măsuratul oilor.

În găleata de muls pe lângă flori se pun și **bani mărunți** (de metal) pe fundul găleții pentru ca stâna să fie mai bogată cu **oi mândre și multe**.

La fiecare stână odată cu sosirea oamenilor care luau parte la obicei venea și câte un cântăreț din fluier sau cimpoi, care după ce se termina măsuratul, cânta înveselind oamenii.

Când toată lumea ajunge la stână fiecare se așează pe locul stabilit înainte la strungă, unde-și pune găleata. Apoi se ține slujba religioasă care are drept scop, să alunge spiritele rele și să ferească oile și

pe ciobani de necazuri și boli pe tot timpul anului. Preotul stropește oile și pe ciobani cu apă sfințită, și apoi începe mulsul oilor. Fiecare om își alege oile din turmă după vopseaua cu care le-a marcat sau după semnul din ureche.

În timpul mulsului fiecare ține cât mai mult oile la muls, pentru a face cât mai multe lapte și a fi printre fruntași la stână.

După ce toți oamenii își terminau oile de muls, toate gălețile cu lapte se strângeau într-un loc și fiecare avea grijă de găleata lui, ca să nu se verse laptele sau să cadă vre-un obiect străin în lapte, înainte de a fi măsurat.

Apoi ciobanul șef aducea la locul unde sunt strânse gălețile un **șaf**, (ciubăr mare de lemn), de aproximativ 15-20 litri din care se va măsura partea fiecăruia.

Se trece la etapa **măsuratul propriu zis** al laptelui.

Ciobanul care are cele mai multe oi își măsoară primul laptele, golește prima dată găleata în **cupă**, se numără cupele și apoi dacă a rămas mai puțin de o cupă se măsoară cu lingura. (Ex.: 5 cupe și 3 linguri – 26 litri și jumătate). Când s-a terminat tot laptele din găleată, banii mărunți care rămân pe fundul găleții se aruncă undeva pe iarbă, unde așteaptă grupurile de copii care îi adună.

Odată sfârșit măsuratul laptelui ciobanul șef anunță cine rămâne **băcioni** la stână (adică cine a făcut cel mai mult lapte și rămâne primul la stână ca să-și ia brânza) și se anunță „rândul la brânză” până la finalul pășunatului. Urmează **uspățul**, toată lumea întinde pe iarbă **pricoite** (pături) pline de preparate specifice pădurenești, și se așează în rând unii lângă alții pentru petrecere. Se scot din **corfe** (coșuri) și **străiți** (desagi) **merindele** (mâncarea) care mai de care mai gustoase, vinarsul și tot ce au adus de acasă. Se mănâncă, se cinstește cu țuică urându-și fiecare un an cât mai bun, apoi începe jocul. Petrecerea continuă până spre înserat, când se întorc în sat la Căminul Cultural unde ține până dimineață.

*„Răzlețitul cailor” pe dealul unde se ține măsuratul oilor
(Foto: Dorica Ungureanu)*

Obiceiul măsuratului se petrece într-o anume unitate specifică în toate satele pădurenești, diferențele de la un sat la altul sunt nesemnificative ținând mai mult de timpul și forma desfășurării.

Figura centrală rămâne totuși păcurarul șef care dirija întregul proces al măsuratului avînd grijă să se respecte cu strictețe întreg ritualul desfășurării. Pentru că la pădureni, stâna de oi rămânea în **hotarul** satului, dar putea fi **mutătoare** pe diferite locuri apropiate de sat, controlul obștei asupra stânei se făcea cu ușurință: așa explicându-se la pădureni sintagma **locurile noastre**, cum se exprimă ei. Astfel tradiția, cu implicațiile sale în timpurile de astăzi, s-a păstrat încă robustă iar păstoritul dăinuiește încă cu evidente sorți de izbândă economică dar și ca parte intrinsecă a spiritualității acestor locuri.

*Biserica „Sfântul Nicolae” din Curechii, com. București
(Foto: Nicu Jianu)*

Capitolul III

*Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din satul Lunca,
com. Baia de Criș (Foto: Nicu Jianu)*

Timpul estival și ritualurile sale magico – religioase

Când vorbim despre începuturile anotimpurilor calendarului popular trebuie să arătăm că acestea sunt strict consemnate de o singură zi, încât calendarul oral țărănesc nu urmează metoda astronomică de categorisire temporală a acestora. Fixarea anotimpurilor, conform gândirii populare, se făcea ținând seama de o anumită experiență acumulată de-a lungul timpului care avea un caracter ciclic. Anotimpurile aveau **cap** (ex. la 24 februarie începe primăvara cu **Dragobetele** numit și **Cap de primăvară**, și nu la 1 martie conform calendarului astronomic; vara începea la 21 mai de Sf. Constantin și Elena numită și **Constantinu Puilor** sau **Constantin Graur** când era limita calendaristică a semănatului porumbului; la 14 septembrie, de **Ziua Crucii**, toamna își intra în zilele sale când se culegea viile – ziua se mai numea și **Cristovul Viilor**; iarna avea drept **cap**, ziua Sf. Andrei, la 30 noiembrie pe care poporul o numea **Andriu de Iarnă** sau **Indrea**. În calendarul anotimpurilor, fiecare având câte trei luni interdependente între ele, stabilirea începutului și sfârșitului erau legate de semne ale naturii care sunt venirea și plecarea păsărilor călătoare, primul tunet, primul / ultimul cântec al cucului etc. „În conștiința țaranului român anotimpurile, ca orice unitate de timp, răsfrâng misterioase chipuri de manifestare ce nu sunt fără legătură obiectivă cu ritmul cosmic, dar în același timp sunt amplificate de un întreg sistem de credințe ce aparțin unei viziuni asupra lumii, specifice satului tradițional”¹.

Astfel anotimpurile se identifică cu ciclul vieții țaranului: naștere – viețuire – moarte, trecându-se treptat de la o etapă la alta și respectându-se ciclic **cât îi lumea și pământul** într-o formulă abstractă a devenirii cosmice.

Timpul estival nu face excepție de la toate acestea și vom vedea în cele ce urmează semnificațiile pe care le dă verii satul tradițional, multitudinii de tradiții, obiceiuri și datini mitico – religioase. „În spațiul tradițional românesc, timpul estival nu este, nici pe departe, unul

Clăi de grâu în Ținutul Pădurenilor (Foto: Nicu Jianu)

care se scurge haotic, de la o zi la alta, sub presiunea obligațiilor imediate și a corvezilor zilnice. Dimpotrivă, pentru lumea țărănească, vara este o vreme care își are **termenele** sale, unele dintre ele **ab quo** (inițiale), altele, **ab quem** (finale). Aceste limite ritmează existența cotidiană și păstrând proporțiile, provoacă mularea sa pe ciclurile cosmice”² afirmă Otilia Hedeșan argumentând cu două observații revelatorii: principalele munci agricole se încadrează **în date comunitar acceptate** iar produsele vegetale (fructele) se consumă,

începând cu anumite momente, bine fixate. Aceste date, de care vorbește distinsa cercetătoare, le vom regăsi de-a lungul verii ca importante repere de manifestări magico – religioase, sărbători mari și mici care jalonează munca țaranului acordat la energiile cosmice în vederea obținerii unor recolte bune. Această relativă aglomerare de sărbători în timpul estival reprezenta, în marea majoritate, etape de muncă, cuprinse strict într-un timp sacru de la o zi la mai multe zile după cum erau sărbătorile **mari sau mici**. Astfel sărbătoarea Sânzienelor / Drăgaicelor la 24 iunie ținea o zi și o noapte cu ajunul Sf. Ioan Botezătorul deoarece era timpul unei acumulări **masive a energiilor solare** negative iar țaranii, îngroziți de perspectiva prelungirii la infinit a timpului sacru, au instituit coordonate precise”³. Vom prezenta în continuare, succint, câteva din **sărbătorile mari și mici** ale timpului estival prezente în arealele etnofolclorice hunedorene, făcând precizarea că multe din reprezentările tradiționale s-au păstrat doar

în memoria membrilor comunităților fără a se mai practica în totalitate. În confruntarea cu datele din teren am constatat că mai toate acestea erau respectate cu precădere de către femei, performere active ale obiceiurilor și datinilor în care cele două mărci ale puterii: **puterea fizică masculină și puterea ritualică feminină** care se intersectau⁴, dar nu se confundau niciodată.

Descântatul cu rugul de muri – Țara Zarandului (Foto: Bujor Dușan)

Sărbătorile cele mai bine reprezentate, **ținute**, erau pretutindeni în Transilvania, **Sânzienele**, **Rusaliile** și **Cununa**; altele – cum sunt **Vartolomeul grâului**, **Nunta soacrelor**, **Păliile**, **Foca**, **Pantimonul**, **Ziua Ursului** etc., le erau respectate interdicțiile și practi-

cile ritualice magico – religioase fără a avea o amploare deosebită. Era firesc să fie așa pentru că timpul estival avea **nivele energetice diferite** în care „marile lucrări relevează esența ordonată a experienței umane și a lumii în care trăim” ne spune David R. Hawkins ⁵. Aceste energii variind ca intensitate acționau diferit, manifestările magico – religioase fiind revelatorii în funcție de recomandările și tabuurile sărbătorilor. A. Olteanu afirmă, referindu-se la calendarele populare, că acestea cuprindeau bogate reprezentări magico – religioase, practici benefice sau malefice apotrofice, de propițiere, dar extrem de restrictive, pline de interdicții pentru fiecare zi a săptămânii. ⁶

*Cununa grâului la
Hărțăgani – Băița
(Foto: Marcel Lapteș)*

Timpul estival este plin de interdicții, potrivit **nivelului energetic** conținut, iar credințele populare conțineau zile faste și nefaste, zile ale celor morți și celor vii, zile de respectare a posturilor, fiecare patronate de divinități specifice, cei mai mulți sfinți din calendarul ortodox care aveau puteri deosebite asupra oamenilor și naturii în care trăiau. Cumulate într-un an calendaristic aceste zile deveneau sărbători, mici sau mari, de ordinul zecilor și sutelor, încât aproape fiecare zi a anului consemna o interdicție, venerație strictă, care trebuia respectată de fiecare pentru a nu se abate asupra lor energiile nefaste.

Analizând aceste sărbători, sub aspect antropologic, se constată că restricțiile în cadrul sărbătorilor se adresau diferențiat pe sexe, ocupații, vârstă, pe zone etnofolclorice, în spații temporale (ex.: ziua – noapte) specifice și nu în totalitate comunității, doar numai unora dintre membrii săi. Din multitudinea credințelor, datinilor și obiceiurilor legate de sărbătorile estivale vom prezenta, în continuare, câteva dintre ele care se mai păstrează în

satele hunedorene și astăzi, evident, destul de simplificate în desfășurare, fără încărcătura inițială care era în societatea veche tradițională, dar păstrând arhetipul magico – religios. În Ținutul Pădurenilor, odată cu începerea Postului Sf. Petru și Pavel (11 – 28 iunie), la Sâmpetru, boii erau duși la păscut în Munții Poiana Ruscă și bătrânii, mai ales, țineau **Sărbătoarea Vartolomeiu** ⁷. Anișca Catrina, cunoscută actantă folclorică spune că „Vartolomeiu îi sărbătoare veche care nu se mai țâne ... doară de ale bătrâne ... cum

îi baba Anița ... și aia Eva ... atunci mai venea popa în holdă și sfințea semănăturile și toate roadele ca să nu rămână boambele (semințele) seci ⁸: „Noi îi zăcem **Vartolomeu’ grâului** că atuncea vara se duce către iarnă ... babele noastre zăc că-i zăuă de **învârteală**, de a-

*Cosașii din Hărțăgani, com. Băița
(Foto: Marcel Lapteș)*

mețală de cap și de lucru pe dos și nu-i bine să torci, să lucrî la război că ți se suce’ gātu’ și mânurile’ ... ei așa să zăce ...⁹

De „Vartolomeiu” sătenii nu lucrau, deoarece grindina le poate bate semănăturile¹⁰ și se pot întoarce bolile în „cășile unde-or mai fost”¹¹; cei care lucrează în această zi li se va usca porumbul de arșiță și vânt ¹². La Tămășasa (com. Mărtinești), în această zi, bătrânele credeau „că ziua dă înapoi iar noaptea înainte și tăte ces pe lume se învârtesc că asta-i lucrarea diavolului care aduce trăsnete și vijelii da’ Vartolomeiu îi sfânt bun pântru oameni, că alungă dracii ce străcă ceriul ... bine-i să arunci pe holdă sămânțele

de grâu, porumb ... ce ai ... âle sfințite la biserică și nu s-or strica grânele”¹³.

În 12 iunie, în satele de pe Valea Mureșului, la mijlocul de arșiță se ținea ziua unui sfânt obscur **Onufrie**, cum era numit de locuitorii satelor de pe malul Mureșului la Dobra, Abucea și Lăpușnic. Ziua era importantă ca apogeu al verii și a energiilor faste ce patentau recoltele câmpului, dar și pentru combaterea dăunătorilor: rozătoare, viermi, insecte etc. : „Bătrânele din sat o numeau **Ziaa Șoarecilor** că acum se prăseau câtă frunză și iarbă și nici-o muiere nu făcea mâncare, ca să nu fie șoareci mulți în holdă ... așa se credea și nici viermii nu intrau în fructele livezilor”¹⁴.

O importantă sărbătoare estivală era cea a **Sfinților Apostoli**

*Tânăra fată purtând cununa de grâu
(Desen: Ana Banciu)*

Petru și Pavel, primul fiind recunoscut ca și **Patronul agricultorilor**¹⁵ dăătorul de căldură și ploaie care ocrotesc recoltele agricole de orice fel. În satele hunedorene, Sf. Petru era sărbătorit în cadrul a trei zile nelucrătoare, începând cu 28 iunie, ajunul Sân Petrului, pentru că altfel, trimite grindină pe ogoarele celor care nu-i respectă ziua.

Menționăm prestigiul religios de care se bucură Sf. Petru în cadrul bisericii ortodoxe și a credincioșilor săi: „Sf. Petru e mâna dreaptă a lui Dumnezeu; el păstrează nu numai cheile rauiului ci și cheile încăperilor ce-

rești”¹⁶ „el este și mai mare peste grânare”¹⁷. În Ținutul Pădurenilor sărbătoarea Sf. Petru era un reper pentru unele munci în agricultură (cositul fânului, culesul merelor văratice, urcarea vitelor la păscut, la munte): „Noi știm de Sf. Petru nu numai din calendare ci și după anumite semne preluate din moși – strămoși. Un exemplu este și acela când în această zi nu mai cântă cucul, semn că din acel moment toate păsările se pregătesc pentru drumul lung spre țările calde, iar bărbații, știu cum să se pregătească când vin lupii la vite, că acum încep să coboare de la munte”¹⁸.

„Postul de Sf. Petru și Pavel (11 – 28 iunie – n.n.) să țâne în tăte satele ... popa nost’ face slujbe să se coacă grânele, să avem roadă bună ... ăl de nu țâne postu’ sigur o avea necazuri de la Sfânt”¹⁹.

Astfel postul de Sf. Petru trebuie respectat cu strictete, de fapt o frică magico – ritualică arhaică, pentru cei care nu-l respectă. Interferența păgână/creștină se observa cel mai bine în perioada cristalizării creștinismului (prin secolul al IV-lea) când prin atitudinea elastică a bisericii o întreagă galerie de zei, credințe și practici arhaice au fost preluate și adaptate de aceasta și trecute în calendarul creștin: Zeul distrugător de balauri (Sf. Gheorghe) Zeul tunetului și furtunii (Sf. Ilie), Zeița fertilității (Sf. Maria), duhurile malefice (Iuda și Satana) etc. iar Sf. Petru, potrivit canoanelor și perceptelor bisericesti, devine mâna dreaptă a lui Dumnezeu, păstrând cheile raiului, dar și a încăperilor cerești”²⁰. În credința populară el era și stăpânul recoltelor pământesti de care depindea dezvoltarea acestora prin asigurarea creșterii adecvate cu ajutorul ploilor și căldurii culturilor vegetale. Nerespectarea postului aducea după sine necazuri mari ce ajungeau până la distrugerea totală a recoltelor.

Iată o povestioară, cât se poate de edificatoare în acest sens, a unei femei din satul Rădulești care dovedește prestigiul deosebit de care se bucura patronul agricultorilor – Sf. Petru.

„...Odată, două muieri se vorbeau întră ele: Să meri Savetă la

*„Colacii de Sân Pătru” preparați
în gospodăria Maria Trif
(Foto: Marcel Lapteș)*

biserică să sfințești colacul lui Sf. Pătru ... că ne dă recoltă faină. La moșii de Sf. Pătru duceam de tăte, colaci, lumini ... altele colivă de grâu. Da' muierea zâce: No', că numa' astă treabă oi ave' să mărg cu merinde la biserică! Și ce crezi ... după un timp ... vine o arșiță de topea tăt în cale ... apoi o piatră cât un ou de găină. Amândouă aveau holdele tăt una lângă alta ... pe-a muierii ce-o nesocotit pe Sf. Pătru o fărâmat-o de n-o rămas nemică iar pă holda muierii ce-o dus colac la biserică nici c-o atins-o ...”²¹.

În satele hunedorene se mai păstrează sporadic, la 8 iulie, între Var-tolomeiu și Păliile, o credință estivală numită **Pricopul** (în satele de pe Valea Mureșului) sau **Amuțirea**

cucului (în Țara Hațegului). În cercetarea pe care am întreprins-o între anii 1985 – 2000, legată de obiceiurile și sărbătorile comunitare (șezătorile și clăcile) am întâlnit o bătrână din satul Ohaba, com. Dobra, care mi-a relatat o legendă deosebit de interesantă cu privire la importanța ce se acorda în trecut, unor repere estivale, din miezul anotimpului, până la coacerea semănăturilor.

„De tare mult, să spunе că odată un uоm o prins un cuc ... nu știi ce-o făcut ... cum o făcut da' l-o prins și s-o gândit să-l ducă acasă să-l mănсe. O pus cucu-n straiță și-o plecat ... da' n-o mărs bine și să-ntâlnește cu un moș ... ăsta era Sântu' Pricopie ... da' uоmul ce să știe? ... Zâce sântu': dă-mi mie pasărea din straiță și te-oi

răsplăți ... uooul îi răspunde: ba, l-oi duce acasă să-l mânc. Nu-ți fă păcat, zăce sfântu', că-i suflet a lu' Dumnăzău, ca tăt ce-i pe lume.

Uooul n-o ascultat, o ajuns acasă și s-o apucat să mânce cucu'. Cum mâncă el, ce crezi? ... s-o stârnit o vântoasă cu grindină și fulgere de credeai că-i sfârșitu' lumii ... odat-o trăsnit pe șita cășii ... o luat foc casa de s-o prăpădit cu toate cele ... grajd, șură, poiată ... tăt ce-o fost ... o căzut foc și pe uoou de-o pierit. De aia se spune că nu mai cântă cucu la sărbătoarea de Pricop, că l-o fi mâncat hăl rău" ²².

Amuțirea cucului este semnul că păsările se pregătesc pentru vremea rece cucul, devenind „personaj” totemic de care nu ai voie să te atingi, cu atât mai mult să-l distrugi, fără a fi pedepsit de Sf. Pricopie – adevărat zeu al semănăturilor.

De aceea femeile din satele Văii Mureșului respectă Pricopul: „Atuncea se face pită faină și colăcei și prăjiturele (sic!) bine crescute, rumenite cât trebă ... numai bune de mâncat, pe care le dăm, dintâi la prunci ca să n-aibă de boli” ²³.

*Cucul - „personaj totemic”
(Arhiva C.J.C.P.C.T – Deva,
Hunedoara)*

O zi estivală, destul de importantă în calendarul agrar, este cea de 23 iulie a **Sfântului Foca**, socotit de locuitorii satelor drept patronul incendiilor pustiitoare ale ogoarelor care sunt provocate de fulgere sau arșița dogoritoare a verii. Era serbată împreună cu altă zi, cea din 22 iulie, a **Sfintei Mironosițe Maria Magdalena**, din calendarul ortodox. Hagiografia creștină o elogiază pe sfântă pentru credința și devotamentul ei pentru patimile lui Iisus Hristos, devenită cea dintâi și cea mai mare decât toate mironosițele și

purtătoarele de mir, căruia biserica i-a dat puteri de vindecare a copiilor bolnavi. În Ținutul Pădurenilor, în aceste zile, femeile nu dădeau afară focul din casă și nu se făcea foc în cuptor pentru a coace pâine deoarece exista credința că Foca le putea arde casele și acareturile. La fel, bărbații respectau sărbătoarea și munceau până la amiază ca să nu le distrugă grindina semănăturile și să nu le trăsnească animalele. „Țineam ziua de Foca să nu ne trăsnească grajdurile cu vite. Tot așe ca să ne apere copii de tăte boalele muierile noastre le face închinăciune (cruce – n.n.) și le pune o țără de tămâie sub perini”²⁴.

*O descântătoare din
Uibărești – Țara Zarandului
(Foto: Nicu Jianu)*

Confundat de multe ori cu **Sf. Ilie (cel schiop)** în calendarul popular apare și un alt sfânt agrar important, **Pantelimon**, numit în satele hunedorene **Pantelimoniu'** sau **Tămăduitoriu**, caracterizat printr-o mare descătușare de energie negativă care se abătea mai mult asupra ogoarelor celor care nu-l sărbătoreau. Țăranii de pe Valea Geoagiului spuneau că „îi mai tare ca Sf. Ilie și trebă ținut cu răspect că altu feliu îi bai ... îți prăpădește ogoru' ... că almiteri nu-i rău cu nimeni îi tămăduitor de boli și coace tăte poamele.”²⁵ Pantelimonu era drumul de răscruce a timpului estival când „vara pleacă că

și-a făcut rostul și dă drum cătă toamnă iară tăți ai satului se pregătesc să culeagă roada dată de Dumnezeu”²⁶.

August (denumit gustar în calendarul popular) debutează cu prima zi numită în satele hunedorene **Ziua Ursului** la începutul Postului

Adormirii Maicii Domnului (1 – 14 august) din calendarul bisericesc ortodox. Acest post este socotit de popor tot atât de important precum Postul Mare al Paștilor, cuprinde o suită întreagă de sărbători din calendarul agrar și cel pastoral, multe dedicate urșilor începând cu perioada împerecherii lor. Ziua de 1 august era a Sfântului Mucenic Macabei chinuit de păgâni într-un cuptor plin de jar și flăcări. În această zi sătenii stropeau cu apă sfințită holdele, grădinile și livezile și duceau la biserică spice de grâu pentru ca preotul să le sfințească ca recoltă viitoare.

„Noi, țâneam zăua de **Sfântu' Macavei** ... alții îi zăceau **Ziua Ursului** ... mereau la biserică unde sfințea popa spicele de grâu pântru la toamnă. Zăcea tata: Ionică, hai, de-om storce merea de la albine că-i ultimul stors de an și-i păcat să ne-o ia ursul”²⁷, ne spunea Ioan Buștea. Tot în această zi în satele de munte din Țara Hațegului oamenii puneau ursului ofrande în cale, bucăți de carne de vițel sau oaie, spunând:

„Na, ursule! Mâncare
Să nu te dai la mioare,
Să nu te dai la vite
Că-s mândre și cornute”...²⁸

Ursul reprezintă în mitologia românească un zeu important, temut pentru că aducea pagube dintre cele mai mari, atât turmelor de oi și vite precum și semănăturilor de porumb și stupilor de albine din prisăci. În dorința de a-l îmbuna pe Moș Martin poporul i-a rezervat mai multe sărbători Martinii de toamnă (1 august), Martinii de iarnă (1 – 3 februarie), Ziua Ursului (2 februarie), Sâmbăta Ursului la o săptămână înainte de Moșii de Florii.

În alte tradiții populare ursul este un personaj vindecător mai ales în bolile de copii. În trecutul mai îndepărtat, în satele din Plaiul Luncanilor, spuneau bătrânii că atunci „când se pușca un urs se țânea osânza lui în bășică de porc și să ungea pruncii pe foale

(burtă – n.n.) și pe spete ca să fie tari ca piatra și zdraveni ... alții strângeau păru’ de pe grumăz și-i afumau pe ai de aveau „oarece sperietură”²⁹. În alte sate, ursul este antropomorfizat în uriaș datorită marii sale puteri fizice și a posibilității de a se deplasa, ca omul, pe două picioare. Când se năștea un băiat nu de puține ori moașa îi punea porecla de ursul: „Ursu’ ce împlă pe la noi îi zăceau Moșu’,

*Treieratul grâului la Căzănești,
comuna Vața de Jos
(Foto: Nicu Jianu)*

Martinu’ și Urieșu ... că vezi ... fără păr îi ca uomu ... fuge după tine pe picioare și de pune laba îți cântă popa”³⁰; ... o fost zâle când moșeam câte un băiat de iera așe zdravăn îi dădeam poreclă Ursu”³¹.

O altă sărbătoare estivală este cea de la 6 august, **Schimbarea la față a Domnului**, sărbătoare „cu roșu” în calendarul ortodox, a fost asimilată de comunitatea tradițională, în calendarul țărănesc, drept **despărțea de vară** când natura suferă schimbări evidente care vor conduce la toamnă: pomii au frunzele îngălbenite, apele mai reci,

păsările se pregătesc pentru migrație iar reptilele și insectele intră pentru iernat în pământ. Țăranii își pregătesc uneltele pentru recoltat, iar calendarul lor agrar se aplică cu strictețe de fiecare gospodar. În satele hunedorene sărbătoarea și-a pierdut conotația tradițională agricolă, rămânând însă puternică semnificația religioasă. „În zâua „Schimbării la față” meream tăți ai cășii la biserică să fim la slujba lu’ popa nost’ ... apăi făceam acas’ masă mare, de ne veneau și

rudele ... nu să lucra nemica ... era zî cu roșu doară. Dacă se făceau vrăji ... nu știu ... da' babele mereau pe câmp de culegeau buruieni de leac ... mai mult mușețel, ferigi cu frunze, păpădie și câte alte”³².

La **Sântămărie Mare, Adormirea Maicii Domnului**, satul tradițional intra într-un timp estival de sfârșit, al trecerii definitive către toamnă, ca o reminiscență a unui străvechi început de an. Profesorul Ion Ghinoiu arată că părinții bisericii creștine au suprapus peste moartea și renașterea **Zeitei Mumă**, de origine neolitică, sărbătorile **Adormirii (Morții)** și **Nașterii Fecioarei Maria**, fixând mai întâi moartea (15 august) și mai apoi, după aproape o lună (8 septembrie), nașterea conform modelului precreștin unde moare mai întâi divinitatea ajunsă la vârsta senectului – popular Sântămărie Mare și apoi se naște Sântămărie Mică³³. Fiind însemnată „cu roșu”, în calendarul ortodox, ca o sărbătoare importantă pentru colectivitatea tradițională a satului. Este o sărbătoare „de trecere a pragului care desparte două lumi”³⁴, moartea de viață în care, paradoxal, „țaranii întâmpinau cu mai multă bucurie celebrarea morții Născătoarei de Dumnezeu”³⁵. „De Sântămărie meream tâte muierile la beserică cu coliva de pomană pentru ai morți din familie, da' și din tăt satu' ... aduceau și multe flori de le puneau la icoana Sfintei Mării ori la Domnu' Iisus Hristos. Coliva o împărțeam la ai mai săraci să le fie de hodina celor morți ... câteva flori sfințite le duceau acasă de le puneau la grindă să se uște că ierau cele mai bune de leac”³⁶.

Ziua de 29 august este însemnată în calendarul ortodox ca fiind sărbătoarea Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, cunoscută ca zi de post. Hagiografia sfântului este zugrăvită cu accent pe tăierea capului în care sângele vărsat crează analogii, dar și interdicții, semnificative cu tăiatul, în gospodărie, a legumelor, fructelor, a altor lucruri cu forme rotunde³⁷.

Terminându-se, astronomic, vara „care se prevestește tot la trei luni”³⁸ devine simbol al maturității vieții în gândirea mitico – religi-

oasă a țăranului anticipând, cu aceleași motive sacre ale tradițiilor și obiceiurilor arhaice, alte sărbători ale timpului agrar ciclic, acelea ale toamnei și iernii.

NOTE:

1. Ernest Bernea – *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 179.
2. Otilia Hedeșan – *Lecții despre calendar*, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2005, p. 319.
3. Antoaneta Olteanu – *Calendarele poporului român*, Ed. Paideia, București, 2001, p. 15.
4. Cornelia Burghel – *Repere de cultură tradițională sălăjană*, Ed. Prolissum, Biblioteca Musei Paralissensis, VIII, Zalău, 2006, p. 90.
5. David R. Hawkins – *Putere versus forță*, Ed. Cartea Daath, București, 2005, p. 134.
6. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 11.
7. Rusalin Ișfănoni – *Pădurenii Hunedoarei*, Ed. Mirabilis, București, 2004, p. 144.
8. Inf. Anișca Catrina – 40 de ani, Ruda, com. Ghelari.
9. Inf. Valeria Matei – 45 de ani, Pișchinți, com. Romos.
10. Inf. Artene Homorodean – 50 de ani, Boiu, com. Rapoltu Mare.
11. Inf. Ana Dumitru – 71 de ani, Folt, com. Rapoltu Mare.
12. Inf. Morunzi Aurelia Elena – 69 de ani Rapoltel, com. Rapoltul Mare
13. Inf. Eleonora Dăncescu – 69 de ani, Tămășasa, com. Mărtinești.
14. Inf. Aurora Mihoc – 59 de ani, Rădulești, com. Dobra.
15. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 297.
16. Tudor Pamfile – *Sărbătorile la români*, Ed. Saeculum, I.O., București, 1997, pp. 79 – 80.
17. Tudor Pamfile – Op. cit., p. 117.
18. Inf. Radu Herciu (înv.) – 58 de ani, Bătrâna.
19. Inf. Maria Toantă – 70 de ani, Boșorod.
20. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 298.
21. Inf. Maria Trif – 69 de ani, Rădulești.
22. Inf. Simina Dobrescu – 59 de ani, Stâncești – Ohaba, com. Dobra.
23. Inf. Dorica Muntean – 51 de ani, Făgețel, com. Dobra.
24. Inf. Andrișoni Elena – 49 de ani, Toplița.
25. Inf. Ioan Homorodean – 79 de ani, Homorod, Geoagiu.
26. Inf. Nicolae Pera – 77 de ani, Cigmău, Geoagiu.
27. Inf. Ioan Buștea – 75 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.

28. În satele Râu Bărbat, Ohaba-Ponor, Federi, Rușor (com. Pui.), Brazi, Ohaba-Sibișel, Valea Dîlji (com. Râu de Mori), Râu Alb, Râu Mic, Coroiștei, Peștera (com. Sălașu de Sus)
29. Inf. Ioan Burcuși (zis Povestașu) – 70 de ani, Târșa, Platoul Luncanilor.
30. Inf. Nechifor Tonca – 69 de ani, Ursici, Platoul Luncanilor.
31. Inf. Iosifescu Titiana – 77 de ani Ursici, com. Boșorod
32. Inf. Maria Bălușe – 44 de ani, Fizești, com. Pui.
33. Ion Ghinoiu – *Zile și mituri. Calendarul țaranului român*, 2000, Ed. Fundației PRO, București, 1999, p.p. 109 – 112.
34. Mircea Eliade – *Sacrul și profanul*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 20.
35. Ion Ghinoiu – op. cit., p. 216.
36. Inf. Minerva Lupu – 61 de ani, Mărtinești.
37. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 383.
38. Maria Bocșe – *Grâul, finalitate și simbol cu caracter agrar*, în AMET, 1977, p. 266.

Dușmanul diavolului

În calendarul țaranului există o zi fixă, 20 iulie, Sărbătoarea Sfântului Ilie, a celebrării unui sfânt de mare popularitate, în întregul epos țărănesc, prezent în dubla ipostază de divinitate a fulgerului și dușman neîmpăcat a forțelor malefice, în principal Diavolul.

Iată cum este zugrăvit în dogmatica ortodoxă Sfântul Mare Prooroc Ilie Tesviteanul numit în popor Sântul Ilie:

„În timpul în care maică-sa l-a născut, tatăl lui a văzut niște bărbați îmbrăcați în haine albe, vorbind cu pruncul și **învăluindu-l pre el cu foc**, ei îi **băgau văpaie de foc în gură**, ca să mănânce. Aceasta

*Sfântul Ilie – imagine dintr-o
pictură populară din zona
Nicula*

văzând-o tatăl său înapăimântându-se s-a dus la Ierusalim și a spus preoților vederea aceea. Unul din preoți bărbat mai nainte văzător i-a zis: „Omule nu te teme de vedenia aceea pentru pruncul tău; dar să știi că pruncul acela va fi **lăcaș al luminii**. Darului lui Dumnezeu și **cuvântul lui va fi ca focul** de puternic și de lucrător. Râvna lui către Domnul și viața lui fiind bine plăcută lui Dumnezeu **va judeca** pe Israel **cu sabie și cu foc**”¹ (sb. noastre).

Lupta cu Diavolul este o temă larg întâlnită în folclorul nostru începând cu textele colindelor, apoi în basme, legende și povestiri și în multe dintre

acestea personajul Ilie apare ca un campion al luptei cu diavolul ². De cele mai multe ori Dumnezeu, neintervenind direct în pedepsirea Diavolului trimite luptători reductabili, Sf. Ion, Sf. Mihail, Sf. Petru, nu rareori Sfânta Fecioară Maria și chiar Iisus însuși. În această galerie eroică, poporul îl celebrează pe Sf. Ilie ca fiind patronul verii caniculare și a frământărilor meteorologice care răcorește atmosfera **desfăcând ploile** și fulgerând demonii care vor să prăpădească pământul:

„Păi vara trebă să fie bună, că atunci se coc grânele ... de-i soare prea tare arde holda și spicul se sbicește ... de-i ploaie multă să putrezăsc ... zic babele că atuncea vine Sântu' Ilie cu tunete de alungă dracii de pe ceriu și-i taie cu sabia de foc să nu facă rău la oameni ... să nu le prăpădească grânele ... că de câte ori pușcă Ilie mor dracii cu sutele” ³.

Potrivit unei întregi mitologii folclorice, Sfântul Ilie duce o luptă neconținută, de la facerea lumii și până la sfârșitul ei, cu Anticristul până îl nimicește cu fulgerul său atotputernic ⁴.

În Țara Hațegului, la Merișorul Băniței, există obiceiul ca atunci când începeau fulgerele și tunetele, oamenii din sat să înfingă în bățatura caselor o **botă de cioban cu măciulia de metal**, crezând că fierul alungă diavolii care de frica tunetelor lui Ilie vor să se adăpostească în casele lor ⁵. Ca orice sfânt ține ca sărbătoarea lui să fie respectată împreună cu toate interdicțiile pe care le impune. În trecut această

*Bâte ciobănești
(Foto: Nicu Jianu)*

sărbătoare, numită și **Pârliile**, se respecta atât datorită faptului că era necesară protecția agrară a culturilor vegetale cât mai ales de frica tunetului și fulgerului care puteau „să-i trăsnească ori unde ar fi că Sf. Ilie când îi mânios nu să uită de-i muiere ori bărbat ... de nu-a făcut așé cum zăce datina de la moși”⁶.

Oricum, pedeapsa asupra oamenilor care nu-i respectau ziua era mult mai blândă, aproape simbolică, față de înverșunarea pe care o avea față de Diavol. Orice fulger și trăsnet este privit de popor ca o lovitură dată de Sf. Ilie dracilor, răspunzători de stricarea echilibrului naturii iar magicul luptător împotriva forțelor malefice devine în esență „un zeu mitologic al fulgerului care leagă demonul”⁷.

Tudor Pamfile relatează în „Sărbătorile la români” lupta Sfântului cu dracii într-un mod cu totul pitoresc dar reprezentativ pentru mentalul țărănesc: „Cum se apucă dracii de zavistii de răscolesc norii, Sf. Ilie înhamă caii la căruță, pleacă prin cer și începe să trăsnească după ei. Dracii se pitulează mai mult după câini și se vără în capre. De aceea pe vreme de furtună, nu e bine să lași câinii și caprele pe alături, nici să stai pe la strâmtori pe unde poate să treacă vreun drac, ori să te pitulezi prin scorburi că se poate întâmpla să fie vreun drac pitulat acolo și de va trăsni pe drac te trăsnește și pe tine”⁸. Într-o colindă, **Sus la slava Ceriului**, culeasă de Monica Dușan din satul Ribița, apare Sf. Ilie, ca pedepsitor suprem al dracilor, care a chinuit-o pe Sf. Vineri trimisă de Dumnezeu pe pământ să **boteze lumea toată**. Dumnezeu face dreptate trimițându-l pe Sf. Ilie să-i pedepsească pe draci:

„Sfântul Ilie, Sfântul Ilie
Să mi-i trăsnești cu mânie;
Ilie când auzea
Lua fulgerul de-a stânga
Și trăsnetul de-a dreapta
Și trăznea și fulgera -

Dracii se cutremurau
Și tare se spăimântau”⁹.

În satul Tâmpa circulă în repertoriu cetelor de colindători un text interesant intitulat **La mijlocul cerului**, care relatează peronalitatea fantastică a Sf. Ilie, alungătorul diluviilor distrugătoare și a norilor negri (diavolii), pretextul fiind acela al **furtului Lunii și Soarelui**.

În mijlocul cerului
Șade-un Zeu cu Dumnezeu
Cu toți sfinții după el;
Și din grai așa grăiare:
- Cum stai doamne și prânzești
Și la Rai nu te gândești?
Că Iuda s-o viclenit
Și cheile le-o găsit
Și Raiu l-o descuiat,
Ce-o fost bun tăt o luat

Caznele iadului la „Judecata de Apoi” – frescă din biserica „Înălțarea Domnului” – Micănești, com. Zam (Foto: Nicu Jianu)

Ce-o fost rău tăt o prădat
Luat-o luna cu lumina
Soarele cu răzălere;
Dumnezeu dac-auzea
De la masă sus sărea
Și din grai așa grăia:
- Alei slugile mele
Care din voi s-o afla
Să se bată cu Iuda?
Nime-n lume nu s-afla
Să se bată cu Iuda
Doar Ilie s-o afla:
- Eu Doamne că m-oi afla
Să mă bat cu Iuda
Dacă tu mie mi-i da
Calul tău, armele tale
Trăsnetul de primăvară
Fulgerul de către seară.
- Eu, Ilie ți le-oi da
Numai de le știi purta;
Și Ilie s-apucă
De tuna, de fulgera
Dracii, pe tăți îi pușca. ¹⁰

Acest erou al luptei cu Diavolul are un întreg arsenal magic: „o **căruță de foc** trasă de **cai ce scot pară de foc pe nări** care gonesc ca vântul și ca gândul de acu îi vezi și-apoi nu-i mai vezi că dispar cu a mai mare iuțală” ¹¹; „Sf. Ilie are **pușcoi cu carbid**, pântru ploaie, fulgerat și trăsnet ... că-s mulți diavoli ... ducă-să pe pustiu ... când trăsnește o dată iasă numai fumul din ei, ¹² când tună și dă cu fulger de bună samă că-i Sf. Ilie pe ceriu și dă cu **tunu' în draci** .. că iei face ploaia a bună în gheață ra de prăpădește tăt în

cale ... da' sfântu dă căldură și topește gheața unde vre' el ... că nu face la tăte holdele".¹³

Similitudinea din basmele populare, în care viteazul fiu de împărat primește armele și mijloace de transport cu puteri vrăjite este evidentă cu persoana lui Ilie care într-o colindă consemnată de Alexiu Viciu¹⁴ se roagă la Dumnezeu să-i dea armele cuvenite pentru lupta cu Diavolul:

„ – Doamne, Dumnezeul meu
Dă-mi mie, ce-oiu cere eu!
Dumnezeu din graiu grăia:
Mergi, alegeți tot p-ales!
Și Ilie și-a ales
Trăsnet, fulger tot p-ales”.

Cu aceste arme Sf. Ilie își face datoria exemplar, trăsbind dracii peste tot unde-i întâlnea: „Vezi bine ... atunci când pe cer îs fulgere tăți dracii îs morți și arși ... ș-amiroase ca de smoală și pucioasă ... numai că Domnu' Dumnezău mai lasă pe lume și păcate pântru uameni, de nu stârpește tăți dracii. Zăce ... gata Ilie mai lasă de sămânță și atunci să oprește și tunete și fulgere' și ploaia îi așé ... mai moale”¹⁵.

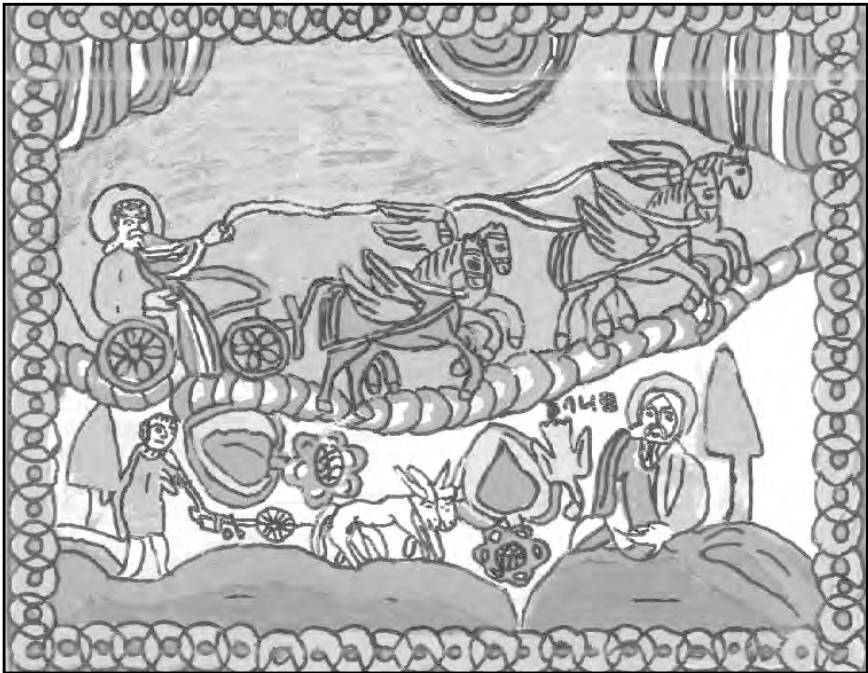
*Descântec la alungarea „norilor răi”
(diavoli) în Platoul Luncanilor
(Foto: Mariana Marian)*

Mai mult, în toiul luptei, Ilie nu mai ascultă porunca Domnului și-i făcea „praf și pulbere” pe draci. Într-o colindă culeasă de noi la Hărțăgani, în 1998, se spune:

„Stai Ilie nu trăzni
Că porunca mea îi si.
Ilie n-a ascultat (u)

Și pe draci îi pedepseșt (u),
Dădea cu foc și tămâie
Picior de drac să nu sie
Tăt cu fulgeru de-a stânga
Și cu trăznetu de-a dreapta”¹⁶

Această imagine de adevărat zeu al tunetului și fulgerului, luptător exemplar împotriva Diavolului, este foarte bine întipărită în mentalul țărănesc ca fiind deosebit de importantă pentru dezvoltarea în continuare a vegetației, încât sărbătoarea de o zi (20 iulie) este amplificată pe o întreagă săptămână, prin prelungire, identificată cu Pârliile, perioadă de arșiță, foc și boli specifice verii. Pentru a contracara aceste fenomene țăranul trebuia să respecte o serie de interdicții care să-l apere de rele. Comunitatea țărănească se temea de Sf. Ilie care „orânduia” norodul: „Dumnezeu i-a dat lui Sf. Ilie

*Sfântul Ilie într-o reprezentare iconografică populară
(Zona Nicula)*

tunul, puterea în mână, ca Sf. Ilie cu el să orânduiască norodul. Când vor face oamenii bine, să le dea bine, când rău, să-i pedepsească, să nu le dea pâine, să-i sperie să-i omoare. Paloșul lui Sf. Ilie e cu două tăișuri, cu unul de aur și cu unul de argint. Când lovește cu cel de aur dă

mană, când cu celălalt dă piatră”.¹⁷ Iată câteva din obiceiurile întâlnite de noi, în arealele etnofolclorice hunedorene legate de sărbătoarea de Sf. Ilie cu extensie la Pârlui: „În noaptea de Sf. Ilie vin morții din cimitir la casele unde-or trăit să ceară pită și beutură

Stupi într-o prisacă din Mihăești, com. Dobra (Foto: Marcel Laptes)

că li s-or făcut cald și au gura uscată: noi dăm pomană la ai săraci colac din cuptor și un pahar de vinars și spunem: „de sufletul morților” ... de facem așe, Sf. Ilie ne dă ploaie caldă și așezată la holdă”.¹⁸; „Îi bine să dăm la ai morți mere de vară, din livadă, că zic ai bătrâni, că morții s-or odini cum se cuvine nu s-or face strigoi”¹⁹; „Mai de demult duceam, de Sf. Ilie, la biserică, merinde de sfântit pântru ai morți, da’ prima dădem la popă mere ... de vară ... să le ogoim sătea la morți ...”²⁰.

Sf. Ilie mai este denumit în popor și **Sfântul albinelor**: „că într-o zi Sf. Ilie după ce-o trăsni o mulțime de draci o poposit la o prisacă să se odihnească și nici o albină nu l-o înțepat ... atuncea o zâs: voi îți fi în grija mé ... de atuncea tăți stuparii o țân ca să nu le trăsnească stupii”.²¹ În această zi stuparii recoltau mierea de albine și dădeau rudelor și cunoscuților faguri de miere și câte un pahar de țuică; străinii nu aveau acces la recoltare deoarece stuparii se temeau să nu le facă vrăji sau farmece care să le ia mana stupilor sau să le prăpădească munca, ne zicea un alt stupar²².

În Țara Hațegului unii bătrâni spuneau că nu este bine în ziua lui Sf. Ilie să tai merele cu un cuțit că toate cele șapte zile ce urmează or fi cu piatră și furtuni crâncene iar copiii sunt păziți să nu arunce merele în sus că va cădea grindină pe ogoarele satului ²³. În trecut în satele Hațegului, zonă cu bogate livezi, oamenii duceau de Sf. Ilie, la biserică, mere, prune și pere vâratice pentru a fi binecuvântate de preot având credința că pomii vor rodi cu bogăție și în anul viitor. (Păucinești, com. Sarmizegetusa, Sânpetru, com. Sântămăria – Orlea, Ostrov, com. Râul de Mori, Cârnești, com. Totești și Livezi, com. General Berthelot).

Frica de trăsnete, fulgere și grindină le făceau pe femeii să nu lucreze în gospodărie și chiar să nu aprindă focul în vatră, pentru prepararea mâncării. Iată ce ne spunea Buștea Salomie: „În aia zi (Sf. Ilie n.n.) nu aprindeam focul în vatră că iera rău de trăsnete și piatră ... la bărbați le dădeam **uscătură** (pită și slană) că zamă nu puteam face ... nu era bine ... sfântul te putea trăzni. Nici de țesut nu se putea, că de lucrui te împungea acul de-ți țâșnea sângele pân-la grindă (sic!) ... o muiere s-o apucat de țesut și i-o trăsni casa cu foc de-o ars pân' la talpă (la fundație n.n.)” ²⁴. Interesante sunt și aspectele meteorologice ale vremii, în ziua de Sf. Ilie, legate de o serie de **semne** știute și interpretate doar de țăranii inițiați care pe baza experienței empirice au învățat și interpretat fenomenele naturii încât trăsnetele, fulgerul, grindina – semne de pe cer – erau pentru ei cel mai bun barometru. Dănilescu Iosif din Sibiușel, un bătrân sfântos și plin de imaginație, comenta aceste **semne** ca previziuni sigure ale vremii: „La Sf. Ilie tăta lumea-i parcă **ametață de cap** ... dreptu-i că-i **mare arșiță** și tăți am vre' la **ombră** ... da' cum încep să se **vârzolească nori** încep și dracii să iasă din cotloanele lor ... Ilie țâne cu uamenii și pușcă tăți dracii și dacă ști cum îi cu **tunetu' și fulgeru'**, din ce **parte vine pe ceriu** ști de-o ploaie ori ba ... eu îs bătrân și știu pe multe și mărunte. Păi bunăoară ... de nu bate piatra de Sf. Ilie, nu mai bate tăt anu' că atuncea Dumnezău s-o milostivit de noi ... dă ploaie tăt ... ca să nu ardă pământu'. Io știu

când mă uit pe ceriu care-i **nor de ploaie** și care **de gheață** că un altu se uită ca măța-n calendariu' că nu știe nemica da' io văd cum mere nori ... de vezi **cârduri de ciori** de ntunecă ceriu îs dracii care, vor să-l strice de cap pe Ilie ... da' sfântu-i sfânt și-i **tună** pă toți necurații cu **foc și pară** ... să te uiți la **știubeiele cu**

*Lan de grâu în Ținutul Pădurenilor
(Foto: Nicu Jianu)*

muscă (albinele n.n.) ... în zâua lui Ilie stau cu tihna, nu zboară că știu că vine **ploaie** cu **tunet și fulger** ... că doară sfântul îi a lor. Am mai văzut, de **mulți ani** că de tună în astă zî, tăte nucile și alunele îs săci ... da la anu' prunele or rupe cloambele ... îs semne șî semne ... da toate-s de la Dumnezeu”²⁵ (sb. noastre).

Vara reprezintă pentru comunitatea țărănească anotimpul cu muncile cele mai multe care pregătea, unul tot atât de important, toamna când se culegeau roadele. Dar până atunci, viitoarea recoltă, trebuia ferită de acțiunea forțelor negative (malefice) din natură care puteau da arșiță, grindină, tunete și fulgere. „Semnele”, pe care le-am arătat mai înainte, făceau parte dintr-un complex simbolic comportamental creat de comunitate, ca interdicții și respectări de sărbători. Dintre cele trei luni convenționale ale verii, iulie (cuptor – în denumirea populară) pare a fi cea mai primejdioasă pentru culturile vegetale, având ca figură centrală pe Sf. Ilie, apărător dar și adversar al oamenilor după cum aceștia respectă sau nu sărbătoarea. În calendarul țărănesc această perioadă se extinde, oarecum, prin **Săptămâna Pârliilor** (a posibilului pârjol al recoltelor) fiind un timp în care erau primejdii de foc, arșiță și boli.

Ion Ghinoiu explică Pârliile ca fiind „trei divinități, surori cu Sântilie, care distrug (pârlesc) recoltele oamenilor care nu respectau zilele lor 20-22 iulie”²⁶ ; această extindere a interdicțiilor va ține

până aproape de sfârșitul lunii iulie când, pe baza observațiilor și a experienței empirice, țaranii au observat că ploile, tunetele și fulgerele slăbesc în intensitate.

Am putea lega acest fapt, în contextul mitologicului Ilie, posesorul trăznetelor și fulgerelor, de mai multe legende și credințe populare românești cu privire la pedepsirea și moartea sfântului? Tudor Pamfile consemnează o astfel de credință: „Dumnezeu i-a dat Sf. Ilie tunetul, când a început să tune și să trăznească după diavol. Și Ilie, când a început să tune și să trăznească, credeai că se **prăpădește lumea**. De aceea Dumnezeu văzând că Ilie e **prea puternic** i-a luat mâna dreaptă și piciorul drept, lăsându-l așa. Astfel, ciung și șchiop, este și acum, de aceea nu poate umbla singur, ci, când voiește să pornească în goană după draci, se urcă în carul său ... cu cai de scot foc pe nări”²⁷. Îngrijorat că Ilie pune lumea în primejdie și că prin eventuala distrugere totală a diavolului, n-ar mai avea pe nimeni care să ispitească oamenii, Dumnezeu îi limitează puterea, ridicându-l la cer ca la sfârșitul lumii să vie pe pământ, ca să primească moarte²⁸. Și iată cum ucenicul vrăjitor este depășit de evenimete și de forța pe care o posedă, un fel de Faust etnofolcloric, care va sfârși până la urmă, în maniera proprie gândirii mitice populare, odată cu urgia apocalipsului.

Mai mult, moartea lui Sântilie va aduce urgia apocalipsului: „dracul va veni, în final, să-i taie capul iar din sângele scurs s-ar aprinde pământul, care va arde nouă stânjeni în adâncime ... va apărea o generație de oameni ... asemănători cu blajinii ... sufletele tuturor morților ar ieși sub formă de oi și capre; oile vor merge în rai, caprele îl vor urma pe diavol în iad.”²⁹

Astfel Dumnezeu, înțeles tradițional drept ființă atotputernică celestă, stabilește echilibrul între Ordine și Haos prin regenerarea ciclică a naturii și oamenilor, aducând prin forța regeneratoare a Cosmosului binele și răul deopotrivă într-un ciclu temporal (anul agrar) de rodnicie și apoi moarte. Zeul Ilie, campionul luptei împotriva diavolilor, rămâne ploaie regeneratoare, izvor de fertilitate agrară, figură de primă mărime a calendarului agrar țărănesc.

NOTE:

1. *Viețile sfinților* – prelucrate de Al. Lascorov – Moldoveanu, vol. I, Ed. Artemis, București, 1992, p. 184.
2. Andrei Oișteanu – *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 54.
3. Inf. Ioana Dălie – 44 de ani, Banpotoc, com. Hărău.
4. Tudor Pamfile – *Sărbătorile la români*, Studiu etnografic, ediție și introducere de Iordan Dăcu, București, Ed. Saeculum I. O., 1997, p. 197.
5. Inf. Petru Marcu – 70 de ani, Merișor, com. Bănița.
6. Inf. Sabina Haneș – 49 de ani, Hărțăgani, com Băița.
7. Andrei Oișteanu – op. cit., p. 54.
8. Tudor Pamfile – op. cit., p. 115 – 116.
9. Petru Băciu, Constanđin Clemente, Monica Dușan – *Florile dalbe de măr*, Ed. Corvin, Deva, 2007, p. 155.
10. Corneliu Bogariu – *Roșu sore-a răsărit*, Culegere de colinzi, Deva, 2003, p. 186 – 187.
11. Inf. Ana Andreșoni – 50 de ani, Ludești, com. Orăștioara de Sus.
12. Inf. Gheorghe Vințan – 60 de ani, Certejul de Sus.
13. Inf. Siminie Oprean – 59 de ani, Dobra.
14. Alexiu Viciu – *Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințele populare*, Culegere și a(d)notațiuni și glosar, București, 1914, p. 87.
15. Inf. Simion Banciu – 59 de ani, Leonț, com. Tomești.
16. Inf. Maria Bedea – 69 de ani, Hărțăgani, com. Băița.
17. Elena Niculiță – Voronca – *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. II, Ed. Polirom, 1998, p. 181 – 182.
18. Inf. Mirela Angheloni – 60 de ani, Peștenița, com. Densuș.
19. Inf. Mihaela Dinișoni – 40 de ani, Tuștea, com. General Berthelot.
20. Inf. Firuța Lăsconi – 75 de ani, Densuș.
21. Inf. Petru Matiaș – 40 de ani, Mihăiești, com. Dobra.
22. Inf. Nicolae Mihoc – 59 de ani, Rădulești, com. Dobra.
23. Inf. Georgeta Opronu – 45 de ani, Ciula Mică, com. Răchitova.
24. Inf. Solomie Buștea – 81 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.
25. Inf. Iosif Dănulescu – 80 de ani, Sibișel, com. Beriu.
26. Ion Ghinoiu – *Zile și mituri. Calendarul țaranului român*, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, București, 1997, p. 140.
27. Tudor Pamfile – op. cit., p. 113.
28. Th. D. Speranția – *Răspunsuri la chestionarul de sărbători păgânești*, vol. VIII, D.A.R., 1907, p. 43.
29. Ion Ghinoiu – op. cit., p. 141.

Zânele florilor

În miezul verii, la 24 iunie, în imediata apropiere a solstițiului de vară, calendarul țaranului român, consemnează o sărbătoare a protecției și vitalității agricole denumită în zonele nord – vestice **Sânziene**, iar în cele din sud – est **Drăgaica**. Sărbătoare păstrează un amestec fascinant de culturi arhaice, păgâne și creștine sub semnul magiei și vrăjitoriei. Sânzâiana sau Drăgaica au fost identificate ca fiind **zeița Diana** din panteonul latin, **Hera** sau **Artemis** din panteonul grec și **zeița Bendis** din cultura traco-getică ca având același atribut a fertilității naturii și a protecției grânelor. Prima semnalare etnofolclorică a sărbătorii îi aparține lui **Dimitrie Cantemir** în **Descriptio Moldaviae** unde realizează o descriere amănunțită a obiceiului

„Zânele florilor” (apud rev. *Ferien in Rumänien* - 2002)

lui de Sânziene asimilându-o culturii **zeiței Ceres**: „... Prin ea (Sânziană, Drăgaică) o înțeleg pe Ceres. Căci în această vreme a anului când încep să se coacă semănăturile, toate fetele țăranilor din satele învecinate se adună și o aleg pe cea mai frumoasă dintre ele și îi dau numele de Drăgaică. O petrec pe ogoare cu mare alai, o gătesc cu o cunună împletită

din spice și cu multe basmale colorate și-și prind de mâine cheile din hambarele lor. Astfel împodobită, cu mâinile întinse și cu panglicile bătute de vânt, încât să se înfățișeze ca o zburătoare, se întoarce de la câmp acasă, cântând și jucând, trecând prin toate satele de unde sunt însoțitoarele sale, cari cu cântece anume o numesc cât mai des sora și stăpâna lor”¹. Mai departe menționează și onomasticul Sânziene: „Numele este premergător al Sf. Ioan. Ei sunt convinși că în ziua dinaintea acestui sfânt soarele **nu-și urmează**

*Jocul ritualic al Sânzienelor (Ielelor).
Reconstituire. (Arhiva C.J.C.P.C.T. - Hunedoara)*

drumul său drept ci **merge cu sărituri**. În ziua aceasta toți țăranii se scoală înainte de răsăritul zorilor și privesc cu ochii țintă răsăritul soarelui și lumina lui face să tremure ochii lor nerăbdători, ei atribuie soarelui mișcarea care se petrece în ei și intră în casă bucuroși de ceea ce au văzut”². Fiind miezul calendaristic al verii în proximitatea

„Descântec de Sânziene” la streșina
unei case din Târșia, Platoul
Luncanilor (Foto: Mariana Marian)

solstițiului de vară, Sânzienele reprezintă ziua însorită cea mai lungă și cu noaptea cea mai scurtă din an, socotită la această cumpănă a anului, cu cea mai mare încărcătură malefică, de aceea țăranilor li se păreau că soarele **merge cu sărituri** și nu-și **urmează drumul drept**.

Calendaristic, vara nu mai are putere și se pregătește să aducă rod bun tuturor culturilor dând în același timp energii magice și miraculoase unor plante de

leac. Este **timpul magiilor terapeutice**, a unor tehnici străvechi de vindecare empirică a suferințelor fizice și psihice cu ajutorul descântecelelor unde elementul central avut în vedere era acela al **magiei iubirii** pentru că sărbătoarea Sânzienelor plasată într-un **timp critic**, al drumului verii către **timpul rece**, are menirea să-i ajute pe oameni să depășească **timpul nevralgic** cu ajutorul **timpului iubirii**, ezoteric și nocturn în desfășurare.

Timpul iubirii, al dragostei împlinite este **vitalitate**³ – deoarece ritualul care susține cel mai intens această valoare este **dansul Drăgaicei, jocul ritualic al Sânzienelor** când se aruncă coronițele pe casă pentru viață și moarte, toate reprezintă reminiscențe ale practicilor vitale prin care zeitățile protectoare erau solicitate să apere culturile agrare, în esență o sărbătoare feminină destinată atragerii forțelor pozitive centrate pe practicile de propițiere. **Timpul critic** al sărbătorii este un segment important în ritualul de **cult al soarelui** care se îndreaptă, treptat, către iarnă, către moarte; astfel soarele în lungul drum spre iarnă se oprește pentru a se odihni iar la miezul

zilei **împietrește**. Atunci Sânzienele și Drăgaicele păzeau ca **vârcolacii să nu mănânce soarele** contracarând energiile solare negative.

În satele hunedorene această sărbătoare de vară este cunoscută sub denumirea de **Sânziene**, dar am întâlnit și altele: **Sf. Ioan de Vară** și **Ziua Soarelui** (în satele de pe valea Mureșului). Trebuie să precizăm că vechile semnificații, menționate de noi, s-au păstrat

Fântâna cu leacuri „Izvorul tămăduirii” din Petrești, Burjuc, cu pictura lui Ana Banciu (Foto: Marcel Laptes)

fragmentar fiind uitate de marea majoritate, nemaifiind justificate astăzi în noile condiții când obiceiul Sânzienelor îl întâlnim la multă lume de la oraș, în ipostaza simplă de împodobire a casei cu flori. Chestiunea este mult mai complicată decât o prezentăm, fiind în primul rând mai puțin o reacție conștientă asupra vechii datini de fosti țărani deveniți pe timpul comunismului orașeni forțați care au mai păstrat vagi reprezentări a ritualului – florile ca **importanță onomastică** a sărbătorii, încât în fiecare casă era un **vas cu sânziene**.

Din cercetările în teren (majoritatea până în 1989) am constatat însă că un segment important al populației rurale, cel feminin, sărbătorea cu oarecare discreție Sânzienile în sensul că nici pe departe nu avea amploarea și succesul de astăzi. La întrebările noastre, dacă se mai ține sărbătoarea și cum se făcea la Sânziene se răspundea invariabil: „să mai țâne, doară de muierile bătrâne ... ale ce știau de ierburi de leac ... o țără fetile ce-și fac coronițe”⁴.

Vom prezenta în continuare și alte aspecte, deosebit de interesante, care ne-au întărit încrederea în idea că în unele zone etnofolclorice hunedorene s-au mai păstrat în sărbătoarea Sânzienelor motive din miturile străvechi ale geto-dacilor.

În Platoul Luncanilor, Sânzienele erau înțelese ca **Ălea frumoase**,

*Copii adunând roua în dimineața de Sânziene, însoțiți de bătrână, „femeia iertată” – în Platoul Luncanilor
(Foto: Mariana Marian)*

adică niște zâne frumoase, imateriale, niște năluci care „unde li-e drag acolo joacă; vara la stânilor din munte încâlcesc coama cailor și nu-i bine să o descâlci; prin livezile unde au umblat Alea Frumoase, prin pruni și meri sunt smocuri de ramuri subțiri și dese folosite ca leac pentru vita bolnavă. Zânele vin la **Fântâna cu leacuri** de la Bobaia și petrec în jurul

izvorului și nu-i bine să le superi sau să le privești drept că ți se strămută uitarea de nu mai vezi”⁵. Sărbătoarea este apanajul exclusiv al femeilor, destinată să atragă energiile pozitive ale astrului solar către acestea. Am întrebat pe Costa Anișoara din Luncani, cum se face la Sânziene și ce sunt acestea. „Îs așa ca un vânt ... zânele de

Sânziene și duhul sfânt al lui Sf. Ioan Botezătoriu, că atunci s-a născut, îi zi mare da' nu tăți o țân mai mult noi muierile. Așe iera ... dimineața de tăt ne sculam și meream la fântână de ne spălam cu apă neîncepută, alte fete dădeau cu rouă pe față ca să fie faine și să placă la băieți și ne înțelegeam să merem de cu seară în fânașul lui cutare să culegem sânziene. Da, zăua meream ... care pe unde ... culegeam tot felul de flori, da' mai multe sânziene. Apoi le împleteau fain-frumos de făceau cununile pântru noi și băieți, așe mai mici sau mari cât capu' ... că făceau mai multe ... de puneam la poartă, la fereastră, apoi noi ... minte de fată le aruncam pe casă”⁶.

„Sânzienele îs bune la vrăjit că-s flori blagoslovite de Sf. Vineri și Maica Domnului, ne spune Bălăjoi Sofia din Alun ⁵, coronitele aveau și ele o înțelegere: de rămâne pe casă îi sămn bun că cel ce-o aruncat o trăi mult, de cădea îi sămn rău, de boală și chiar moarte ... cununile

*Florile de Sânziene aveau o mare putere etnoiatică.
(Arhiva - C.J.C.P.C.T. - Hunedoara)*

*Moașa pune în scaldă flori de sânziene
– Platoul Luncanilor (Foto: Vișa Ionel)*

ce se opreau pe casă mai era sămne pântru fată ... de nuntă și răpede până-n toamnă ... de cădeau era bai, că aștepta mult și bine”⁷. Femeile din Platoul Luncanilor atribuiău, astfel, sânzienele funcții divinatorii, oraculare în cunoașterea norocului, legăturilor matrimoniale și lungimea vieții. Ele influențau sorții folosind

modalități dintre cele mai diferite pentru a-și visa (găsi) ursitul: „În zâua asta, noi, ăle tinere facem ce credem noi de sau știam de la babele din sat: puneam florile de sânziene sub pernă ca să ne visăm soțu’ ... le purtam și în cămeșă, în sân ... tătă zâua, le țâneam în păr iar fătucile cele mici țâneau cununa pe cap așe să fie mândre”⁸. Divinități eoliene, Sânzienele, apar într-un moment nefast când forțele malefice destructive sunt deosebit de active încercând să grăbească lungul drum al verii către vremea rece care anunță moartea anului vechi. Însă Sânzienele / Drăgaicele sunt posesoarele unor puteri miraculoase, în special a plantelor de leac, pentru intensificarea luptei împotriva forțelor răului. Cum aceste puteri malefice se manifestau, în vârful acțiunilor destructive, de la asfințit până la miezul nopții, acțiunea benefică, de contracarare era tocmai reversul acestuia de la răsăritul la apusul soarelui; în antimonია întuneric-lumină, puterea solară va învinge.

„Vezi domn’le cum îi cu necuratul ... doară seara, pe întuneric, are vlagă ... cum dă lumina pierde și nu mai face răle ... D-aia îs bune câte buruieni și ierburi le-o dat Dumnezeu ... cele culese de Sânziene îs ăle mai faine pântru boală ... la uoameni și la animale”⁹.

Principala plantă, sânziana, avea o mare putere etnoiatică cu largă **gamă curativă**. Sânzienele erau utilizate în farmacologia tradițională cu efecte terapeutice spectaculoase, în multe afecțiuni ale oamenilor: dureri de ficat, stomac, fiere, cap, ochi și urechi, a durerilor în

Încoronarea boului de Sânziene (Arhiva C.J.C.P.C.T. – Hunedoara)

general, în epilepsii, afecțiuni ale plămânilor, dermatologice. Florile sânzienelor (galbene sau albe) erau culese, apoi uscate la umbră, se păstrau la loc uscat, în străituțe din cânepă, la grinda încăperii de locuit. „Babele noastre știau tăte ... când îi bine și când rău să culegi sânzienele. Vezi bine, că la miezul zilei când soarele dă zăpușală nu-i bine, că să străcă florile. Așe tăt pe rouă și cu noapte se făcea după cântatu' cocoșului, că atunci necuratu' se duce pe pustii”¹⁰. „Când se năștea un copil, moașa, la scaldă, punea flori de sânziene să fie frumos, să crească mare și să aibă părul galben ca sânziana iară fetile tânăre să spălau în noaptea sânzienelor cu flori proaspete în apă, să fie tăte cu păr lung de mătase și să le fie de drag la băieți”¹¹.

Florile de sânziene mai aveau utilizare în durerile de mijloc, mai ales în timpul lucrului la holdă sau la strânsul fânului și prunelor uneori: se făcea infuzie de flori și se bea rece la câmp. În Ținutul Pădurenilor cu aceste plante (arse) se afumau copii speriați sau cei care nu puteau dormi noaptea ¹².

Pe lângă sânziene, femeile mai culegeau și alte plante de leac cărora le confereau aceleași puteri magice și etnoiatrice miraculoase, pentru că, acum plantele sunt puternice, „bătrâne”, pline de sevă.

*„... buruienile și ierburile culese de Sânziene îs
ăle mai faine pântru boală la animale” – Țara
Zarandului (Foto: Bujor Dușan)*

„În Valea Vânătorului era o casă, mai răzleață, unde, locuia singură o bătrână specialistă (sic!) în leacuri pentru tot felul de boli. Aproape toți locuitorii din Platoul Luncanilor veneau la ea după leacuri. Bătrâna învățase, în cei peste 70 de ani, „tratamente” cu plante; acum a

dispărut și casa și bătrâna Anuța ... îmi povestea bunica că multe femei au învățat de la ea” ¹³, ne spune Marioara Bodea fostă învățătoare în Târșea.

„Apăi, în tăte satele de la noi îs buruieni bune pântru om și animale, că afumau cu iele vitele din grajd când ierau bolânde. Cum le zâceam? ... cum le știe lumea: sânziene ... de sărbătoarea lui Sf. Ioan Botezătoru’, cicoare, sulfina, trifoi-alb, cimbrisor, ceapa ciorii, frunză de ferigă că-i bună de ceai ... apoi opăiță (iarba vântului – n.n.) ... că acu’ îs bune de luat ... că-s tari, în putere și bătrâne (în faza matură de dezvoltare – n.n.) că altu feliu nu are rost” ¹⁴. Un obicei

interesant de proximitate la sânzienne se petrecea, în trecut, la Silvașul de Jos, în zona etnofolclorică a Țării Hațegului. Este vorba de **Încununarea bouului** un obicei estival care se desfășura în cadrul nedeii satului ce avea loc de Rusalii.

Iată cum îl descrie folcloristul Clemente Constandin, care a participat la o astfel de manifestare desfășurată în sat, la 1973: „Din moși-strămoși s-a statornicit aici obiceiul ca la nedeia de la Rusalii, gospodarii să așeze pe fruntea celui mai frumos animal de muncă o **cunună de flori** de câmp culese de flăcăi dimineața pe rouă și împletită de vrednicii bătrâni ai satului. Pornind din capătul satului, zece bărbați voinici poartă pe „ulița mare” zece perechi de boi; împodobiiți cu flori între coarne și cu clopote de acivaie (din tablă subțire n.n.), legate în jurul grumazului. În fruntea lor pornește solemn **boul cel mare „mirele”** împodobit cu cunună, flancat de-o parte și de alta de călăreți ... În chiotele mulțimii, convoiul străbate drumul până la casa celui mai destoinic gospodar. În curtea acestuia **mirele-bou** este învârtit de trei ori „jur-împrejur” și este îmbiat să-și moaie botul într-o farfurie plină ochi cu grâu. Gospodarul aruncă apă peste el și peste mulțime în timp ce flăcăii dau glas unor strigături, cum ar fi:

*„De Sânzienne tinerele fete aveau credință că-și vor găsi un flăcău fain și plin de dragoste precum Luceafărul de seară”
(Foto: Nicu Jianu)*

„Să crești grâu, la noi
Până-n coarne la boi
Și să stai la secerat
Ca mândra la sărutat”.

Cununa este luată apoi de pe fruntea bouului și așezată pe peretele dinspre răsărit al grajdului, unde va sta până anul viitor”¹⁵. Obiceiul se petrecea, în timpurile trecute, cu siguranță în multe sate din Țara Hațegului, în mijlocul verii, având diferite scenarii dar un singur protagonist – **boul – animal sacru**, care prin ritualuri și incantații specifice, era **rugat** să apere comunitatea de prezența nefastă, distructivă a forțelor malefice, să aducă belșug și sănătate. Aceste practici se prelungeau de-a lungul verii când la sfârșitul muncilor agricole locuitorii satelor se pregăteau pentru recoltatul ce acoperea o perioadă de timp destul de întinsă. De aceea în panoplia sărbătorilor consacrate animalelor – **boul** considerat indispensabil pentru muncile agrare în desfășurare, va apărea în tot acest timp ca simbol de protecție a câmpurilor, grădinilor, livezilor, viilor etc. împotriva grindinei, furtunii, ploilor excesive precum și a dăunătorilor de orice fel. Am întâlnit în satul Hărtăgani, spațiu etnofolcloric interferent cu Țara Zarandului, același obicei, descris mai sus de prof. C. Clemente la Silvașul de Jos, o variațiune pe aceeași temă a **împodobirii (înstruțării) bouului în ziua de Sânziene**, dar mult simplificată, mai ales ritualic: Dimineața după ce mergeau cu boii la adăpat, gospodarii împleteau cunune din sânziene pe care le așezau în coarnele animalelor zicând:

„Bouleu cu ochi de soare
Umple-mi grâul în hambare
Și ți-oi da colac frumos
Ca pielița lui Cristos”.

Apoi scotea din traistă, **colacul bouului**, frământat numai cu apă și sare, copt de gospodină cu o zi înainte, îl rupea în bucăți hrănind

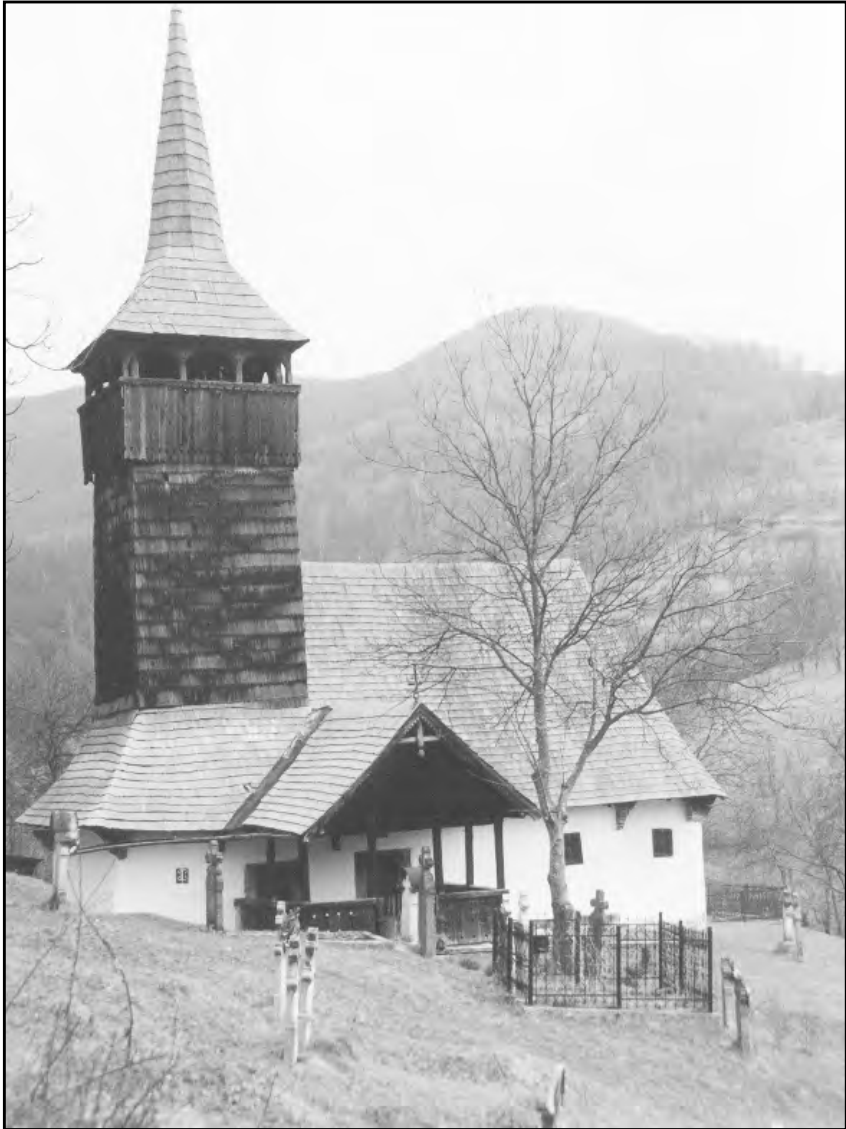
boul iar fărâmiturile rămase le arunca, în pășune, acolo unde au înflorit sânzienele. I-am întrebat pe **actorii obiceiului**, soții Maria și Nicolae Popa care este semnificația acestuia. Transcriu în continuare răspunsul lor: „Noi facem **cununa boului** în zâua de Sf. Ioan Botezătoriu (la Sânziene – n.n.) să ne ajute să avem recoltă bună și să ne țâie Domnu’ sănătoase marhăle (vitele n.n.) ... că fără ele ce ne-om face? Vezi bine la Sânziene soarele se hodinește ... noi ne hodinim ... se hodinesc și animăleurile că-i așteaptă lucru – greu până-n toamnă și trăbă ferit de oarece boale”¹⁶.

Sărbătoarea Sânzienelor este densă în practici oraculare ce priveau în primul rând recoltele, apoi destinele individuale. Îndiferent de comportamentul ritual al comunităților în timpul sărbătorii, Sânzienele sunt înțelese și ca o sărbătoare a florilor sub protecția soarelui dătător de viață care acum se pregătește pentru lungul drum către iarnă unde toate plantele vor fi lovite de aripa necruțătoare a morții. În noaptea de Sânziene în unele sate de munte din Ținutul Orăștiei, fetele tinere se spălau până la brâu cu roua de pe flori și plecau, în locuri știute numai de ele să culeagă **buruieni** pentru **descânțece** și să pândească cerul când apare **cloța**, stelele din constelația Cloșca cu pui, pe cer având credința că-și vor găsi printre stele, **un flăcău fain și plin de dragoste**, precum Luceafărul de seară zicând că-i va fi de soț”¹⁷. Iată cum acest moment critic, al soarelui care se îndreaptă către moarte, este estompat de **magia iubirii** care are menirea să-i ajute pe oameni să treacă peste **imperiul morții** – iarna cea rece – prin intermediul dragostei atotputernice, pentru ca viața să-și deruleze timpul mai departe. Astfel Sânzienele solstiționare își revendică **timpul tare** al anului care va trece în jumătatea sa, muribundă și rece, către iarnă, ca destin implacabil.

NOTE:

1. Dimitrie Cantemir – *Descrierea Moldovei*, Traducere după originalul latin de G. Guțu, Introducere de Maria Holban, Comentariu istoric de N. Stoicescu, Studiul cartografic de Vintilă Mihăilescu, Indice de Ioana Constantinescu, Cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, Ed. Academiei, 1973, p. 144.
2. Ibidem – p. 145.
3. Otilia Hedeșan – *Lecții despre calendar*, Ed. Universității de Vest Timișoara, 2005, p. 303.
4. Inf. Maria Văgău – 70 de ani, Ursici, Platoul Luncanilor.
5. Lucia Apolzan – *Carpații tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p.p. 162 – 164, menționează: „Miturile străvechi își au și aici (Platoul Luncanilor n.n.), pe dealurile din jurul cetăților dacice, o străveche vatră. Zeitățile feminine și-au schimbat numele și uneori atribuțiile dar semnificația lor a rămas. Vechea Bendis a tracilor trăia și în Artemis, a grecilor, iar mai târziu Diana romanilor a devenit în limba română Sânziana, pe care poporul a sărbătorit-o prin plurarul numelui: Sânzienele, poate însumând mai multe zeități, între care atât de firesc și „Alea Frumose”.
6. Inf. Anișoara Costa – 59 de ani, Luncani, Platoul Luncanilor.
7. Inf. Sofia Blăjoi – 65 de ani, Alun, Platoul Luncanilor.
8. Inf. Maria Muntean – 53 de ani, Cioclovina, Platoul Luncanilor.
9. Inf. Victoria Dragotă – 70 de ani, Târșa, Platoul Luncanilor.
10. Inf. Valeria Râmbetea – 60 de ani, Târșa, Platoul Luncanilor.
11. Inf. Tatiana Burcuși – 59 de ani, Ursici, Platoul Luncanilor.
12. Rusalin Ișfănoni – *Pădurenii Hunedoarei*, Ed. Mirabilis, București, 2004, p. 142.
13. Inf. Mărioara Bodea (înv.) – 56 de ani, Târșa, Platoul Luncanilor.
14. Inf. Voichița Burcuși – 50 de ani, Târșa, Platoul Luncanilor.
15. Constandin Clemente – *Lada de zestre*, Ed. Destin, Deva, 1998, p. 68.
16. Inf. Soții Maria și Nicolae Popa – 48 respectiv 51 de ani, Hărțăgani, com. Băița.
17. Inf. Florica Andreșoni – 61 de ani, Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus.

Capitolul IV

*Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din satul Rovina,
com. București (Foto: Nicu Jianu)*

Timpul tradițional și sărbătorile autumnale

Calendarul popular avea o zi de început pentru fiecare anotimp, sigură, acceptată de întreg satul tradițional, care nu coincide cu structura calendarului astronomic și se bazează pe anumite **semne** ale naturii cosmice ce-i conferă o unitate ciclică, dar și o tainică înțelegere a mersului timpului.

„Anotimpu-i așa că vine odată cu vremea care nu stă pe loc; vremea se schimbă, dar se schimbă și anotimpu’. Dumnezeu o rânduit ca lumea să se prefacă mereu... fiecare anotimp are fața lui și puterea lui.”¹ Ernest Bernea mai constata „că uneori anotimpurile sunt identificate cu diversele etape ale vieții omului: copilărie și tinerețe, maturitate și bătrânețe”².

Toamna are, astfel, caracteristicile de mijloc de an analog cu maturitatea, un ciclu vegetal care pornește de la sămânța pusă în pământ și finalizată prin rodul ei, recolta. Am mai putea spune că toamna țaranului este rezultatul unor privațiuni și interdicții magico-religioase respectate mai mult în vederea apărării acestei recolte, într-o păstrare riguroasă a sărbătorilor ce preced această dezvoltare vegetală. Otilia Hedeșan ne arată că în „lunile septembrie, octombrie și noiembrie, toamna este, în mod concret... un anotimp ale cărui limite, marcate prin sărbători de importanță redusă, extrem de laxe. Mai exact intrarea în toamnă nu este doar un moment, ci o întreagă perioadă (calendaristică) de încheieri succesive ale unor cicluri vitale, după cum sfârșitul ei nu se petrece într-o singură zi de prag ci se configurează, încet-încet, în peisajul anual spre iarnă”³.

Calendarul autumnal țărănesc cuprinde o mulțime de sfinți, minori ca importanță canonică, dar cu influențe importante în viața cotidiană a obștii rurale. Toamna, pentru țăran, începe la 14 septembrie de Ziua Crucii, după stilul vechi, însă ziua de 1 septembrie, când începe Noul An Bisericesc, este socotită, în prezent ca fiind **prag de toamnă** iar ziua **Sfântului Simion Stâlpnicul** este serbată cu venerație de marea majoritate a populației de la sate. Ziua respectivă este plină de încărcătură magico-religioasă.

Suferințele sfântului care a pățimit stând într-un picior pe un stâlp (totemic!) „că așa să nu poată cel ce venea a se atinge de dânsul”⁴ a creat în mentalitatea populară interdicția de a lucra în această zi,

*Troiță din zona etnofolclorică
a Văii Mureșului
(Foto: Nicu Jianu)*

altfel cei care nu o respectă își vor înțepeni mâinile și picioarele. Această credință nu este totuși răspândită în satele hunedorene, noi am întâlnit-o doar în satele de pe Platoul Luncanilor și aici păstrată doar în memoria persoanelor în vârstă. „Popa nost ne zicea, că la prima zi de răpciune (septembrie – n.n.), să țanem zăua Sf. Simion că ne va da roadă bună... că altufeliu îi bai... să nu șchiopăte oamenii” ne spunea Iosifescu Aurel, din Ursici, „da acumă câți o mai țan?... doară babele!”⁵

„Când îi ploaie de Sf. Simion, tăt ploaie și neauă o fi pân la sfârșit de an... de o tuna, apoi toamna o fi lungă și bună pântru recoltă”⁶ mai spunea și Marcu

Ioan, iar Ioan Burcuși din Târsa, vestit pentru tălmăcirea **semnelor de timp** (meteorologice – n.n.) zicea „că-i bine de se văd tot felii de goange pe trunchiurile pomilor, vacile vor fi sănătoase tot anul și vor da lapte mult”⁷.

Însă Ziua Crucii (14 septembrie) este sărbătoarea cea mai importantă din calendarul autumnal când țaranii cred că **pământul se închide** trecând spre iarnă și ia toate insectele, târâtoarele și vegetalele izvorâte din primăvară. Aici se termină cu adevărat vara. În credințele populare „crucea e arma cea mai puternică a Domnului Hristos și a omului. Prin cruce s-a sfințit, s-a blagoslovit pământul când diavolul a dus pe Dumnezeu în cele patru părți ale noului pământ, cu gând să-l arunce în apa cea fără de sfârșit; prin cruce s-a sfințit cerul ce era al diavolului, luându-se acum din stăpânirea lui; prin crucea ferestrei s-a sfințit casa, izgonindu-se diavolul dintr-însa; prin cruce se sfințește în fiecare zi omul, făcându-și semnul ei, și tot crucea ajută în orice împrejurare când Necuratul și duhurile stau să-l primejduiască pe creștin”⁸, ceea ce dovedește că prestigiul crucii era fundamental la români reprezentând însăși credința ortodoxă.

În această zi țaranii se abțineau de la consumul unor alimente care aveau simbolic semnul crucii pe ele cum ar fi ceapa, usturoiul, nuca și peștele: „nu mâncau pește... că are crucea în el... că-i păcat... uite de Înălțarea Sfintei Cruci mere unu’ la Murăș și prinde câțiva pești... îi dă muierei, zâce: «să-i prăjești că am poftă de pește»... da’ muierea zâce: «mă, omule îi tare păcat că-i Ziua Crucii»... da’ el: «fă cum îți zâc»... și mîncă... și mîncă, să îneacă cu oarece os și dus o fost”⁹. În calendarul muncilor agricole se declanșează culesul viilor, ziua fiind cea care dă garanția coacerii strugurilor: „a doua zi de la Ziua Crucii dis de dimineață mergeam cu tata și bunicul, în vie să culegem strugurii; spuneau că acum este bine să începem culesul”¹⁰.

Țaranii credeau că în această zi pământul închide în adâncul său toate găngăniile și jivinele care locuiesc în el și nu le dă drumul decât în primăvară. Apare simbolul șarpelui. Silvia Chițimia într-o

pertinentă sinteză a motivului șarpelui în folclorul românesc constată că șarpele era înțeles de comunitatea tradițională ca și „gardian prin excelență al apelor... celeste și terestre, al energiei vitale și forțelor fertilizante, al cunoașterii magice, al comorilor și al **tuturor pra-**

Șarpele de la Tomis

gurilor sau trecerilor magice dintr-o lume în altă lume” ¹¹.

Atestat de arheologi ca divinitate, din paleolitic, șarpele are și o semnificație consistent biblică legată de creația Lumii. În calendarul oral al țaranului „șarpele nu se mai arată de la Ziua Crucii până la Sf. Gheorghe... când prinde a ieși” ¹².

„Cum începe Ziua Crucii tăți șărpilor se duc în pământ ... îi sâmn că să ducă vara și trebe să ne pregătim de frig” ¹³ ne zicea Păran Ileana, arătând că „în tot anu’ îi așé”. Pentru că tot acum pământul se închide și pentru

vegetație că „tăte plâng după soare și căldură ... se usucă ... dară îi bine la oarece leacuri pentru boli” ¹⁴ care se găseau în special în satele colinare, unde vegetația spontană cuprindea o mare varietate de plante folosite ca remedii de, femeile ce culegeau mentă sălbatică (creață), cimbru, busuioc, merișor, măieran, iarba vântului, ferigă etc. folosite apoi în medicina empirică.

O etapă importantă a timpului autumnal o reprezintă echinocțiu, fundamental pentru derularea ciclului anotimpului, la 23 septembrie, cu variații meteorologice importante cunoscute mai mult de bătrânii satului, în sintagma **Țâr înainte – țâr înapoi**, când toamna este **păcălită** printr-o încălzire a timpului când „se schimbă vremea de-o

vedeai dimineață cu brumă iar la prânz foarte caldă, ca în începutul verii, iar seara iară tare frig”¹⁵.

„De la Sf. Cruce și până la început de brumărel (octombrie n.n.) se sloboade berbecii în turmele de oi că-i vremea a mai faină de prăsilă”¹⁶ ne spunea Bălușe Petru. Perioada numită, și **Nunta oilor**

sau **Năpustitul berbecilor** era respectată cu strictețe în Ținutul Momârlanilor în satele Jieț, Lunca, Răscoala, Cimpa, populație ce se ocupa preponderent de creșterea oilor, „până la 14 octombrie, la Vinerea Mare, când se pregăteau turmele

„Nunta oilor” (Foto: Nicu Jianu)

pentru iernat și se deschideau târgurile de animale (de oi) și se vindeau produsele acestora¹⁷. Pentru ca toate aceste activități să aibă garanția desfășurării în bune condiții se căutau **semnele despre vreme**: „de Sf. Parascheva (14 octombrie) dacă nu plouă, atuncea să te aștepți la iarnă lungă și tare geroasă”¹⁸ iar când „oile le vezi culcate grămadă, iarna o fi cu zăpadă mare”¹⁹. În această zi, în satele hunedorene pastorale oamenii nu lucrau de loc și „serbau printr-un ospăț unde se mânca carne de oaie friptă și brânză cu mămăligă la Cimpa, Voia și Dobrești”²⁰ (localități din Ținutul Momârlanilor – n.n.).

O sărbătoare de mai mare amploare, decât cele menționate mai sus, este **Sâmedru sau Sf. Dumitru** (în 26 octombrie) care în satele hunedorene se mai bucură încă de un prestigiu evident. Fiind un patron funerar al morților el este și mesagerul ce anunță sosirea iernii, deci moartea naturii, când potrivit tradițiilor „Sfântul înegrește codrul, adică îl desfrunzește”²¹. „În ajun de Sâmedru facem în sat

pomană pântru tăți morți și ducem la biserică merinde ... să le slujească popa ... să fie morții noștri sătui să nu umble prin sat nemâncăți și însătați”²². Este și o sărbătoare a focului ritual în care rugurile aprinse se constituie ca un ceremonial menit să câștige bunăvoința energiilor pozitive ale naturii pentru asigurarea belșugului și sănătății oamenilor din comunitate. Fiind un ritual socializat, **focul de Sâmedru** este sărbătorit de întreg satul: cântând, jucând, chicotind câte și mai câte, ficiorii făceau focuri înalte ... pe un deal mai înalt ... pentru răposății știuți și neștiuți”²³. Focul de Sâmedru în antimonia sa variată – **benefic / malefic – stimulator / distrugător**²⁴ combate răul ce se opune „regenerării vegetației și reînnoirii anului”²⁵. În anii din urmă (pînă la 1960) aceste focuri de toamnă erau făcute de maturi (feciorii satului) – acum, ca urmare a restrângerii obiceiului, doar de copiii supravegheați de o persoană în vârstă: „Mai înainte erau la noi mai multe jocuri în diferite locuri din sat ... de jocuri, se ocupau flăcăii mari ... mergeau pe ulița satului cu ceterașii după ei și ajungând în vârful dealului strigau: „*Focu' lu' Sâmedru / Până-n naltu' crengilor*” ... acum îl fac copii iară muierile dau de pomană mere și nuci”²⁶.

Sf. Dumitru este socotit de popor patronul păstorilor și al învoielilor ca ziuă a soroacelor închinat cu jumătate de an înainte

„Focul lui Sîmedru” (Foto: Marcel Lapteș)

la Sângiorz. În satele de munte era ziua în care ciobanii tocmiți și stăpânii turmelor își rezolvau și lichidau toate socotelile și datoriile între ei „pentru ca nimenea dintre oameni să nu fie năpăstuiți sau înșe-

lați la produse ori bani ... se mai luau la harță între ei, da mai mult când erau betoci (beți n.n.)”²⁷. Cel mai important moment al sărbătorii era a treia zi când sătenii țineau ziua de frică ca lupii să nu le atace turmele, acestea fiind apărate de **Câinii Sâmedrului**, adică cei care păzeau turmele după cum relatează un cioban din Țara Hațegului: „Ieram la o stână .. la Porumbei, cum îi zăcem noi și păste noapte au venit lupii la oi ... câni noști s-or spăriat, n-or ieșit din ocol ... da, ce crezi, că vine dintră brazi un câne mare negru cât un vițal să răpede la lupi de-i alungă pe tăți ... vezi bine iera cânele negru a lui Sâmedru”²⁸.

Sf. Dumitru, prin simbolistica focului, dar și prin implicațiile sale în calendarul pastoral „joacă în spațiu tradițional românesc rolul de păstrător al cheilor timpului iar plasat în prag de iarnă reinstaurează anotimpul sărbătorilor celebrate cu fast, cum observă subtil etnologul Otilia Hedeșan²⁹; făcând o paralelă cu Sângiorzul arată că împreună cu Sâmedru împarte anul în două anotimpuri simetrice: vara între 23 aprilie și 26 octombrie, Sântilie și iarna între 26 octombrie și 23 aprilie cu miez al timpului la 16 ianuarie, Sânpetru de iarnă.

În opoziție cu Sângiorzul, care încuie iarna și înfrunzește codru, Sâmedru încuie vara și desfrunzește codru”³⁰.

Noiembrie începe cu o sărbătoare **adoptată** în calendarul popular al comunităților din vestul țării, (Transilvania, Banat, Ardeal și Crișana), numită **zona Morților** la 1 noiembrie. Țăranii dar și orășenii au preluat sărbătoarea din calendarul catolic, de la maghiari, deși data reală era 2 noiembrie când se celebrau morții. Aceasta a fost instituită la 835 ca zi complexă de către Louis Le Pieux. 1 noiembrie se dorea a fi „o sărbătoare veselă care ar fi trebuit să celebreze pe toți sfinții creștinătății, uniți în aceeași dragoste pentru Christos”³¹. În calendarul ortodox această sărbătoare nu este menționată. În anul bisericesc cultul morților apare de-a lungul multor sărbători mari sau mici când se omagiau sfinții mucenici, în special, dar exemplul cel mai grăitor sunt sărbătoarea Paștelui și a Crăciunului.

Într-o creștinătate ca a noastră, cu mai multă sau mai intensă simbolistică și mitică păgâne era firesc ca acest cult al morților să-l întâlnim în variate practici și credințe prin extinderea mitului funerar la întreaga natură și viață. În Ardeal, în cadrul comuniunii sacro-culturale a maghiarilor, germanilor, sârbilor etc. cu românii, data de 1 noiembrie a fost acceptată, în mod tacit, având un caracter mai mult general – uman pentru că „fenomenul morții mobilizează în mod natural perspectivele religioase, antropologice, fenomenologice etc.”³².

Pentru a sprijini afirmațiile de mai sus vom consemna câteva dintre răspunsurile unor informatori din teren, în diferite zone etnofolclorice ale Hunedoarei.

*Stâlpi funerari din cimitirul satului Brădățel
(Foto: Marcel Lapteș)*

„De Luminăție meream la cimitir și aprindeam lumânări pântru tăți morți noști și dădeam pomană la ai mai săraci ... la fel făceau și reformații ... în partea lor³³; „La biserica greco – catolică, toată noaptea ardeau puzderie la lumânări ... era Biserica de Sus, a lor iar în a noastră îi spuneam Biserica de Jos cu Hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”; țineam la 1 noiembrie aceeași zi (mai bine zis noapte) a morților cu cinstirea lor la morminte de părintele nostru”³⁴;

„Nu era om în satul nostru să nu-și cinstească morții ... de dimineață meream la mormânturi ... le făceam curate ... puneam flori, mai mult crizanteme și dădeam pomană, la cei mici, mere, colăcei, alții făceau prăjituri ... da mai rar”³⁵.

„Păi tăți știu că de Luminăție, cerul se deschide de poți să privești Raiul cu tâte minunățiile ... numai să știi când să-l priveghezi ... să ai sufletul curat. Tăt așé, pământul scoate morții ... sufletele lor ... îs flămânzi și însetați, da noi îi alinăm și dăm pomană”³⁵.

Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril într-o reprezentare pe icoană populară

Pe durata a trei zile, în perioada 8 – 10 noiembrie comunitatea rurală sărbătorește **Soborul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril** (8 noiembrie) când există credința că Sf. Mihail conduce sufletele celor morți în drumul spre lumea cealaltă. Este, în fapt, o altă sărbătoare a morților cu remarcabile valențe psihopompe în care nu lipsesc ofrandele (**pomenile**) alimentare, focurile rituale pentru vii și morți, lumânările care le vor arăta drumul în tărâmul celălalt.

Calitatea de înger păzitor și ocrotitor al Sf. Mihail, fiind printre „cei mari și vestitori de bine, adică cei ce vestesc cele mari și prea slăvite taine”³⁷ este recunoscută pentru că „alungă din casele noastre pe Necuratul și dracii săi să nu facă boli și de alte necazuri”³⁸ „că-i păcat să lucrî că vei chinui cu groază la sfârșitul vieții iară sufletul n-o avé tihnă”³⁹.

În satul Dumbrăvița cei mai de vază gospodari făceau praznic în curtea bisericii după ce părintele ținea pomenirea morților. Roman Gheorghe un bătrân din sat își mai aduce aminte de un obicei: „se făcea ca la hramul Sf. Nicolae (a bisericii – n.n.) pântru cei morți da și pântru vii să aibă tihnă și drag de credință să punea în curte mese lungi și bănci făcute anume ... ca iera un uom meșter Ionică, și muierile aduceau merinde: pâne de cuptor, carne friptă ... mai mult de oaie, apoi vinars ... că vinu’ nu era făcut ... și să ospăta tăt satul cu popa-n frunte ... da acu’ nu se mai face ... uameni-s puțini și bătrâni”⁴⁰.

O sărbătoare autumnală de mare importanță era cea de la 14 noiembrie când începea **Postul Crăciunului**. Cu o zi înainte, în 13, la lăsata secului de Crăciun în familiile gospodarilor se organizau mese sărbătorești cu mâncare și băutură cât mai multă ca urmare a postului, a celor șapte săptămâni de prohibiție alimentară. În satele colinare de munte se ținea și **Ziua Lupului**, în Sf. Apostol Filip numit și **Filipul de toamnă**.

Fiind jumătatea lunii noiembrie începe timpul strigoilor până la sfârșitul lunii, când odată cu celebrarea **noptii de Sântandrei**,

spiritele morților ies din morminte cu **strigoii cei vii** care bântuiesc ulițele și hotarele satelor.

„Postul de Crăciun, îi musai pântru tăt creștinu’ ... că și trupu’ omului trebuie să se curețe ... pări de rele și îmbuibare ... apăi ne-om bucura dde Nașterea Domnului ...”⁴¹. „La noi îs destule animale: vaci, cai, oi, și-acuma vin lupii la ele ... buna, Dumnezeu s-o ierte, s-apuca de lipea gura sobii cu tină (lut) și spunea că leagă gura

lupilor să nu vină la oi, să le mânce, iară cenușa și cărbunii stânși îi punea în față la ușă, la grajd de zicea: „Cenușă și tăciune / Lupu oiaia să n-o fure!” / ... așé iera de tare multă vreme ... și bunu’ zâce că tri zâle de la post nu-i bine să zâci „lup”, că s-or da la oi”⁴². În satele din Platoul Luncanilor se considera că, animalele cele mai primej-

*Lupul – stindard dacic
de pe Columna lui
Traian*

dioase erau lupii și urșii. Calendarul popular menționează o perioadă lungă de împerechere a acestora, sau 80 de zile, timp în care au puteri magice mai ridicate, asupra omului, de aceea sărbătoarea lor, **Filipii de Toamnă**, trebuie ținută cu rigurozitate. Astfel, lupii, cele mai feroce fiare ale pădurii, nesătule de sânge vor mânca animalele din gospodăria sătenilor. Lupul era în egală măsură temut dar și îndrăgit pentru puterea și demnitatea sa.

Nu întâmplător, vechii daci l-au immortalizat în stindardul de luptă vrând să le arate dușmanilor vitejia lor. În mitologia, folclorul și arta populară motivul lupului este prezent cu semnificații totemice, începând cu timpul arhaic, dar și de slujitorii supuși ai Filipilor („șase frați zdrențăroși după legendă”)⁴³ admiși ca „zei ai casei”⁴⁴.

„Când s-apropia **Ziua Lupului**, tăți din sat își întăreau ocoalele de primejdiile lor. Nu lucra nimenea, că lupii ar putea să-ți mănânce

oile. Iera o babă meșteră în descânțece, ... zîcea că lupii împlă deopotrivă cu strigoii ... ca să nu facă răle bine-i să mai ungi lemnele la uși și fărești cu usturoi pisat”⁴⁵.

Pentru satul tradițional, ziua de 14 noiembrie era ajunul Postului Crăciunului când la lăsat de Sec „se adunau toate vasele în care s-a făcut mâncare și se puneau cu gura în jos”⁴⁶. Acesta era unul din ritualurile de purificare pentru Postul Crăciunului, după lăsatul de sec de **Dulcele Toamnei**, care ținea șase săptămâni, din 15 noiembrie și până la 25 decembrie, Crăciunul. „Când venea Lăsatul de Sec de mâncam carne, strângeam tăte oalele și le țîpam (aruncam – n.n.) la orătării să mănânce acu’ nu când om semăna”⁴⁷ spunea Trif Galenia, urmând obiceiul vechi de intrare în Postul Crăciunului.

În unele sate din Țara Zarandului se mai păstrează credința că la 20 noiembrie, în ajunul **Ovideniei** „dacă pui într-un blid apă la privegheat și o țâi până în zori, a doua zi, apa se face de mare ajutor pântru sănătatea trupului și a minții”⁴⁸ iar în ziua aceasta „bătrânele din satele zărândene mai cred că cerul se deschide și animalele domestice vorbesc între ele și oamenii buni la suflet pot vedea flăcările albastre unde-i aurul în băi”⁴⁹ „iar dacă în seara acestei zile cerul este senin și cu stele, anul nu va fi chiar așa de bun în recolte, dar mai vârtos va fi dacă-i cu neaună și zăpadă”⁵⁰.

Ziua în care începea iarna era marcat în calendele populare de **Filipul cel Mare**, în alte sate **Ovidenia Mare** și **Intrarea în Biserică a Maicii Domnului**. Această zi era o **sărbătoare a luminii** iar legendele mitologice românești atestă **simbolul vederii**, prima apariție ca viziune fenomenologică cosmică a lumii. Astfel Iisus este văzut prima dată când „cerul se deschide și vitele vorbesc”⁵¹. Acum încep mai dinamic și mai profund, variate practici magico – religioase apotroifice (legate de sănătatea vederii) și de propițiere (luminarea celor care au murit fără lumânări la cap). Este interesantă în acest sens o povestire a unei bătrâne din satul Negoiu, Lunca Cernii din zona limitrofă a Pădurenilor: „La casa unui om din satul nost’

locuia o muiere, Leana ce știa da farmece ... așe ca o vrăjitoare. Zâce omu': tu, Leană vaca noast' îi di fâtat în sara asta ... că iera zâua de Sf. Mărie (Intrarea în Biserică a Maicii Domnului – n.n.) ... hai ș-om mere în grajd să vedem de-om ajuta-o la fâtat. Merg ei în grajd să așează lângă vacă și așteaptă să fete ... da animalu' săracu' se chinuia și răgea de numai! Vițălu' nu ieșea. Stau ei și stau ..., nimica, apăi ... ceva mai încolo bărbatu' o adormit, că iera obosit de muncă. Pe la miezul nopții, ce crezi ... se făcu în grajd o lumină mare și nu trecu vreme multă și vițălu' o ieșit din vacă fain și sănătos ... de țî-era dragul să te uiți la iel. Muierea a văzut cu ochii ei și-o zâs că o fost minune de la Maica Domnului de-o fâtat vaca bine și-o povestit la tăt satul cum o fost: da ieu cred c-o fost la mijloc și ceva vrăji de-a lu' Leana, că tăți știu că ce face ...”⁵².

Credințele populare legate de această zi considerau că acum vrăjitoarele își măreau puterea vrăjilor, ca prin magie, să oprească spiritul destructiv al forțelor malefice, figura consacrată fiind – lupul. Pentru „a îmbuna pe Filipi și tovarășii lor lupii în această zi nu se lucra la grajduri, stâne, poiate sau cotețe, la reparații sau construcții, că vor ieși tăte șuie (strâmbe n.n.) fără nici o noimă”⁵³.

La 20 noiembrie, la terminarea timpului autumnal este serbat „unul dintre cele mai mari ajunuri ale calendarului popular, **ajunul Sf. Andrei**, care este momentul când se dezlănțuie forțele malefice,

*Funia de usturoi alungă toți strigoii din gospodărie – Ribîța, Țara Zarandului
(Foto: Bujor Dușan)*

dușmanii tradiționali ai țăranului (...) fie că sunt oameni (strigoii vii sau cei morți), fie că sunt animale (lupii) ei găesc ecou în tulburările atmosferice ale anotimpului care și-a intrat deja în atribuții”⁵⁴. Este perioada de trecere la anotimpul rece, către sfârșitul anului calendaristic. În satele hunedorene, 30 noiembrie, se numea și **Andreiul de iarnă**, când era zicala: „plugul sub părete și curechiu în bute”⁵⁵ când principalele munci agricole se terminau iar oamenii se pregăteau pentru perioada de iarnă.

Ajunul Sf. Andrei, în calendarul ortodox **Sf. Apostol cel Întâi Chemat**, socotit ocrotitorul României, este denumit de către popor

„Făceam oarece vrăji ca să alungăm moronii de la vite, să nu le săce laptele” – Țara Zărandului (Foto: Bujor Dușan)

și **Noaptea strigoilor** când spiritul tulburat al morților impuri (atinse de diavoli) primesc energii nebănuite, puteri magice exacerbate și cutreieră liberi spațiul material al comunităților țărănești aducând distrugereri și necazuri.

Acțiunile **strigonilor** (astfel denumiți în popor) se manifestă în tenebrele nocturne, la cumpăna 29 – 30 noiembrie, coroborate cu coborârea din ceruri pe pământ a Sf. Andrei stăpânul fiarelor sălbatice, patron al lupilor, împreună cu Sf. Petru. Iată cum ne spune Otilia Heleşan, autoarea unor admirabile eseuri despre strigoii, (vezi *Șapte eseuri despre strigoii*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2000) despre această zi, Sânaandreiul popular: „La o privire grăbită, Sânaandreiul

pare o sărbătoare neînsemnată, căci timpul său nu este marcat de ritualuri impresionante sau măcar stereotipii comportamentale care să-și justifice, periodic, importanța. Dar dacă de făcut acum nu se mai face nimic, de crezut se crede enorm și intens, într-un orizont de așteptare terifiant și tocmai de aceea, protejat de numeroase tabuuri”⁵⁶. Nu intenționăm să intrăm în discuții aprofundate legate de implicațiile credinței despre strigoi în mitologia românească. Noi încercăm doar să reliefăm coordonatele mitico-religioase a principalelor sărbători autumnale considerând că ritualele și credințele specifice acestui anotimp, toamna, din calendarul popular, dincolo de cadrul magic, se interferează în spațiul real, așa zice cotidian, al existenței vieții și muncii țaranului român.

Ceea ce surprind sunt practicile, relativ restrânse, la strigoi într-un timp puternic înpregnat cu energia nefastă a spiritelor rele mai ales când întunericul – sărbătoarea se află în capul iernii – câștigă, treptat, cât mai mult spațiu. Să fie oare frica ancestrală a țaranului în fața universului tenebrelor sau consacrarea forțelor sale în vederea altor și altor încercări de-a lungul anului agrar? Oamenii știu că noaptea Sf. Andrei aflată cu totul la discreția spiritelor rele este mult prea puternică pentru practicile apotroifice și și atunci se **baricadează în case** unghând intrările și ieșirile cu usturoi și așteptând înfrigurați să treacă orele fatidice; cu siguranță că înțelegeau că în acest timp de maximă progresie a **forțelor negre** nu aveau nici o șansă să le învingă. Deci era un timp de așteptare în care cine ieșea din casă putea fi atacat de strigoii ce dădeau târcoale casei care le sugera sângele și mânca inimile. În Ținutul Pădurenilor aceștia luau înfățișarea unor lupi și nu era bine „să muți staulul oilor că mănâncă lupul oile”. În această zi se tăia și se tranșa în patru o oaie bătrână care se ducea în pădure unde se știa o trecătoare a lupilor, în credința că astfel lupii sătui și îmbuibați vor lăsa tot timpul anului oile gospodarului în pace”⁵⁷.

În concepția populară strigoii erau la origine o ființă umană; bărbat

sau femeie dar având din naștere anomalii anatomice: codiță precum animalele iar pe cap un fel de tichie, de fapt o umflătură în creștele capului ... „ăștia nu-i știi, îs lângă tine la lucru ... îs uoameni ca noi, dară au pe Satana în ei ... sufletele de pleacă noaptea ... le iasă din grumaz pe gură (sic!) și mere ață la grajdul mahărelor (vitelor – n.n.) de ieu tăt laptele șî la vițăi le suge sângele”⁵⁸. Dar strigoii atacă chiar și oamenii din comunitate, preferința lor fiind copii: „Într-un sat de la noi, colo la Vălari, de Sf. Andrei o muiere și-o lăsat copilul la o casă, la altă muiere, fără să-l grijească de iel, că ave treabă de nu-și vedea capul. Șî să ia cu lucru și uită de copil ... să făcu noapte ... muierea zâce: m-oi duce după iel. Mere ce mere și ajunge la casa und’ l-o lăsat ... păste tăt întunicu’ ... ușa la tindă închisă ... mai colea muierea șî copilul în prag la grajd morți ... i-o prăpădit strigoni”⁵⁹.

Credința că cei mai răi se preschimbă în câini sau lupi, se mai păstrează în memoria unor membrii ai comunităților rurale în timpurile noastre. Această lycantropie celebrată și de Sf. Andrei, răspândită în trecut, s-a lărgit în calendarul oral al țaranului și la alte sărbători în care spiritele malefice atacau oamenii și animalele⁶⁰, cum ar fi între Crăciun și Anul Nou, în zilele de soare sau lună: „Să zâce că unii uoameni ce aveu pe Satana în ei se făceau câni și lupi de rupeu animalele și uoamenii ce-i aveu dușmani. Buna zâcea că sălășuia laolaltă cu moroni de Sf. Andrei ... așé amestecați, la unii strâcau grajdurile, poiatele și cotețele ... rodeau ușile să între-nountru’ să mănânce oile și de’ alte ...”⁶¹.

Măsurile de apărare împotriva strigoilor, am amintit claustrarea și ungerea cu usturoi a tuturor intrărilor, deveneau sumare și puțin eficiente pentru cei care părăseau siguranța casei și se aventurau prin sat. „Moși din satu’ nost puneu în noaptea de Sânandrei măracini și spini în prag la căși și grajduri să nu intre moroi că se credea că vin șî să întapă ... ș-apoi pleacă ... da vezi că Satana-i șmecher

(sic!) intră pă fereastă ori prin pod ... și face tăt rău ... acuma nu să mai pune' că nime nu mai crede" ⁶².

Sătenii din localitățile noastre făceau deosebirea între **strigoii morți** și **strigoii vii**: „se-ntâmpla ca uni morți „să se strâce” și-atuncea „să fac moroni” că la moarte nu se puné ai (usturoi – n.n.) în gură și nu să făcea tâte slujbele după tipic ... alți să făceau moroi de răi ce-or fost, fără credință-n Dumnezeu”. Așa spunea o bătrână din Ociu arătând și măsurile de apărare ale satului: „veneau bărbați în putere îi dezgropau pe ai răi și băgau furca în ei apăi puneau spini și alte lemne de-i ardeau să se ducă pe pustie” ⁶³.

„Moronii vii își ai de au coadă și pe dracu-n ei ... da aveau înfățișare ca noi ... să zâce că multe-s femei de împlă cu păru' despletit și numa-n cămeșă și ia mana de lapte de la vaci păi mereau noaptea sugeau laptele iară dimineața să făceau muieri la loc” ⁶⁴.

Multe credințe legate de Sânandrei sunt cele de interdicția de a se lucra: „Nu-i bine să lucrî că Sf. Andrei va da iarna tăt cu vifor iară lupii or fi mulți și or strica tâte vitele”, iar de lucrează vreo muiere, apăi tăți copii s-or betegi și doară la Ignat s-or zdrăveni” ⁶⁵; „de Sf. Andrei, mama ne fierbea porumb cu sare și punea o țără de usturoi să alunge moronii” ⁶⁶. Toate aceste credințe gravitau în jurul intrării în iarnă, pentru că Sf. Andrei e **cap de iarnă**, acum soarele se luptă cu noaptea, ziua e mai mică, iar timpul devine **mai bătrân** pentru că, „Dumnezeu la începutul anului e tânăr și la sfârșit e bătrân” ⁶⁷.

Astfel toamna țaranului reprezintă un reper important al calendarului său prin manifestări variate, unele precreștine izvorâte din mitologia latină dar și getotracică, multe creștine, conotate ortodox. În acest spațiu calendaristic, ca și în celelalte, obiceiul, datină și tradiția devin fundamentale pentru munca și viața comunităților sătești.

Orice motivare a unei sărbători mari și mici se face în sintagma **așa-i obiceiul la noi** configurându-se astfel, în structură magico – religioasă, un mod propriu de gândire și acțiune a țaranului român.

Nici în satele noastre hunedorene situația nu diferă foarte mult, doar că apar mici modificări în grila axiologică a comunității în cadrul complexului ritualic. În contemporaneitate au rămas puține fapte vii; observăm că din multitudinea manifestărilor din timpul tradițional multe nu se mai practică, dar au rămas bine fixate în mentalul grupurilor și indivizilor încât astăzi ne putem face o imagine destul de consistentă a dimensiunilor satului de odinioară.

NOTE:

1. Ernest Bernea – *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 179.
2. Ibidem – p. 179.
3. Otilia Hedeșan – *Lecții despre calendar*, Timișoara, Ed. Universității de Vest, 2005, p. 329
4. *Viețile sfinților* – București, Ed. Artemis, 1992, p. 30.
5. Inf. Aurel Iosifescu – 67 de ani, Ursici, Platoul Luncanilor.
6. Inf. Ioan Marcu – 51 de ani, Prihodiște, Platoul Luncanilor.
7. Inf. Ioan Burcuși (zis Povestașu) – 70 de ani, Târșă, Platoul Luncanilor.
8. Tudor Pamfile – *Sărbătorile la români*, Ed. Saeculum I.O., București, 1997, p. 172.
9. Inf. Lazăr Ștef – 57 de ani, Răpolțel, com. Rapoltu Mare.
10. Inf. Romulus Vălean – 77 de ani, Aurel Vlaicu, Geoagiu.
11. Silvia Chițimia – *Șarpele mediator în folclorul românesc*, în REF, București, 1992, p. 108.
12. Otilia Hedeșan – op. cit., p. 230.
13. Inf. Păran Eleonora – 73 de ani, Voia, com. Balșa.
14. Inf. Valeria Jeleri – 54 de ani, Voia, com. Balșa.
15. Inf. Adam Stănculesc – 66 de ani, Poiana, com. Balșa.
16. Inf. Petru Bălușe – 49 de ani, Fizești, com. Pui.
17. Gălățeanu Dumitru – Jieț – *Tradiții și obiceiuri în satele din Estul Văii Jiului*, Petroșani, Ed. Focus, 2005, p. 89.
18. Inf. Emil Vasii – 55 de ani, Ponor, com. Pui.
19. Inf. Dragotă Pavel – 70 de ani, Ohaba – Ponor, com. Pui.
20. Dumitru Gălățeanu – Jieț – op. cit., p. 81.
21. Tudor Pamfile – op. cit., p. 186.

22. Inf. Minodora Bota – 69 de ani, Petros, com. Baru.
23. Liviu Lăzărescu – *Mărtinești, vechiul meu sat hunedoarean*, Ed. Polidava, Deva, 2006, pp. 64-70
24. Girard René – *Violența și sacru*, Ed. Nemira, București, 1995, p. 201.
25. Mircea Eliade – *Tratat de istorie a religiilor*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 298.
26. Inf. Letiția Mana – 70 de ani, Ribîța.
27. Inf. Dorin Muntean – 39 de ani, Federi, com. Pui.
28. Inf. Lazăr Balcan – 67 de ani, Ohaba – Ponor, com. Pui.
29. Otilia Hedeșan – op. cit., p. 340.
30. Ion Ghinoiu – op. cit., p. 74 – 75.
31. Jean Hugues Déchaux – *Le souvenir des morts, essai sur le lieu de filiation*, Paris, Presses Universitaires de France, 1997, p. 38 – 39.
32. Adela Toplean – *Pragul și neantul (încercări de circumscriere a morții)*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 7.
33. Inf. Letiția Burs – 71 de ani, Jeledinți, com. Mărtinești.
34. Liviu Lăzărescu – *Mărtinești, vechiul meu sat transilvan*, Ed. Polidava, Deva, 2006, p. 46.
35. Inf. Maria Henț – 55 de ani, Fornădie, com. Șoimuș.
36. Inf. Pelaghia Cleșiu – 79 de ani, Ribîța.
37. *Viețile sfinților* – op. cit., p. 277.
38. Inf. Floarea Prunescu – 80 de ani, Boșorod.
39. Inf. Lenuța Cacuci – 65 de ani, Chitid, com. Boșorod.
40. Inf. Gheorghe Roman – 77 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.
41. Inf. Elena Marinca – 79 de ani, Sălașu de Sus.
42. Inf. Sofica Mânja – 56 de ani, Coroiești, com. Sălașu de Sus.
43. Th. D. Speranția – *Răspuns la chestionarul de sărbători*, vol. VIII, p. 162, ms. 4966, B.A.R, 1907, (apud Antoneta Olteanu, op. cit. p. 480)
44. Tudor Pamfile – op. cit., p. 211.
45. Inf. Maria Iosifesc – 60 de ani, Prihodiște, Platoul Luncanilor.
46. Inf. Ana Tripon – 61 de ani, Hărțăgani, com. Băița.
47. Inf. Galenia Trif – 55 de ani, Hărțăgani, com. Băița.
48. Inf. Letiția Mana – 64 de ani, Ribîța.
49. Inf. Sabin Cioica – 59 de ani, Lupsa.
50. Inf. Valeria Andrieș – 60 de ani, Mogoș.
51. Tudor Pamfile – op. cit., p. 215.
52. Inf. Leonora Pascotesc – 65 de ani, Negoiu, com. Lunca Cernii de Jos.
53. Aurel Bârcean – 70 de ani, Mărtinești.
54. Antoaneta Olteanu – op. cit., p. 500.
55. Inf. Gheorghe Borza – 65 de ani, Tămășasa, com. Mărtinești.

56. Otilia Hedeșan – op. cit., p. 346.
57. Rusalin Ișfănoni – *Pădurenii Hunedoarei*, Ed. Mirabilis, București, 2004, p. 144.
58. Inf. Floarea Ticula – 70 de ani, Goleș, com. Toplița.
59. Inf. Ileana Bobora, 80 de ani, Hășdău, com. Toplița
60. Adrian Sămărescu – *Dinamica structurilor mentale*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2005, p. 29.
61. Inf. Eugenia Mihuleț – 70 de ani, Almaș Săliște, com. Zam.
62. Inf. Ileana Tudor – 71 de ani, Stănița, com. Buceș.
63. Inf. Maria Butnaru – 65 de ani, Ocina, com. Vața de Jos.
64. Inf. Petru Josan – 77 de ani, Dumbrava de Sus, com. Ribița.
65. Inf. Floarea Lăsconi – 69 de ani, Densuș.
66. Inf. Roman Magda – 72 de ani, Dumbrăvița, com. Ilia.
67. Elena Niculiță Voronca – op. cit., p. 38.

Capitolul V

*Biserica „Cuvioasa Paraschieva” din Târnăvița,
com. Brănișca (Foto: Nicu Jianu)*

Spre un alt timp al țaranului român

Motto:

„Toate își au vremea lor”

(Din paremiologia populară românească)

În procesul relațional dintre timpul tradițional și timpul inovației, ca vârste culturale, spiritualitatea tradițională este cea care a rămas și continuă să rămână fundamentală, iar evenimentele înnoirii (în timpul modern) au ca edificii tot structurile vechi, moștenite în timpuri și arhietipuri de la întreaga tradiție, încât în planul, cel puțin metafizic al spiritualității țărănești, ni se pare cu adevărat că „miticul respiră și dirijează sacralul” cum afirmă **Levi – Strauss**¹.

Chiar dacă țaranul a purtat cu sine veacuri de-a rândul o „cultură a cărui grație n-a perceput-o niciodată” datorită faptului că valorile tradiționale erau utilități ale vieții², calendarele populare și-au menținut

*Pensiune țărănească în Țara Zarandului
(Foto: Marcel Lapteș)*

influența până astăzi în comunitatea satelor, în pofida agresivității mass – mediei în formarea **timpului modern** al acestora. Și astăzi, când privim fața satului observăm că datina și obiceiul nu și-au pierdut încă prestigiul magico – ritualic cu toate că se păstrează, pe zi ce trece, tot mai acoperit de negură și uitare, în sintagmele tra-

diționale, anonime, colective și orale. Aceste forțe ale spiritualității țărănești care s-au manifestat cu preponderență în **timpul bătrân și mistic** sunt relativ prezente și astăzi, în societatea contemporană, modificate mai mult sau mai puțin într-un **alt timp al țăranului** aflat la cumpăna exacerbării societății tehnologice. „Modurile de viață generate de modernitate, după cum afirmă sociologul **Anthony Giddens**, ne-a dislocat din toate timpurile tradiționale de ordine socială într-un mod fără precedent”³.

Aceste „dislocări din timpurile tradiționale” au avut un rol important în fenomenul **globalizării** apărute ca un trăsnet prin deceniul al șaselea din secolul trecut, exacerbât în prezent, fiind pentru unii panaceul rezolvării tuturor problemelor actuale. Pentru țăranul nostru schimbarea modului de viață în contextul lumii moderne, a dus la modificarea naturii relațiilor umane, estompând acea umanitate specifice rurală, a solidarității și intimității grupurilor sociale⁴. Astfel acea liniște sufletească, măsură a simțirii țărănești, începe să se deterioreze întrucât satul cu valorile sale tradiționale, datini, obiceiuri, credințe, artă populară și folclor își pierde calitatea de fapte vii, devenind ocazionale, și mai rău, fiind uitate pentru totdeauna. Astfel timpul **memoriei etnologice** devine unul bătrân, inoperant pentru

*Muzeul de etnografie și folclor,
„Tezaur Hunedorean” de la Ardeu,
com. Balșa (Foto: Marcel Lapteș)*

oamenii satului derutați de schimbarea bruscă a vremurilor. Specialiștii delimitau perioada ca fiind aceea în care satul, factor important de cultură, și-a încheiat rolul său, dar urmând să reprezinte, în continuare, un segment distinctiv, pentru unii doar pitoresc, de identitate cultural – națională. Identitatea noastră ține de un timp

mitic, al rădăcinilor, dar și a unui spațiu ideatic⁵ vizibil în conflictul dintre timpul tradițional și cel modern, între valorile identitare etnofolclorice și cele universal globalizate. Satul tradițional trece, așa cum este astăzi, printr-un proces complex de dezintegrare culturală cu impact sever în comunitatea întreagă și în structura psihologică a indivizilor componenți, „prin dispariția culturii populare ca **fenomen viu** în viața colectivităților noastre rurale”⁶ încetînd să mai fie un instrument de stăpînire și modelare a realului (viața și munca țaranului), „o unealtă a gândirii sale mistice prin care și-a asumat lumea înconjurătoare, și-a conștientizat opțiunile, relațiile și structura ei esențială prin care și-a creat această lume a sa”⁷.

În acest context constatăm că fenomenul extinderii globalizării a cuprins tentacular satul contemporan și pe zi ce trece tradițiile culturale etnofolclorice își pierd din intensitate și practică într-un amestec de tradițional și neocultural, amalgamat de o puzderie de manifestări culturale hibrizate.

Cultura globală apare ca o posibilă agresiune culturală în măsura

Arta populară (țesut-cusut) așa cum se face astăzi în satul Căinele, com. Buceș în Țara Zarandului (Foto: Marcel Lapteș)

în care nivelează un anume specific zonal sau regional neținându-se seama de intergitatea culturii tradiționale.

Într-un studiu cu totul remarcabil o pertinentă cercetătoare a culturii populare, **Camelia Burghel**, sistematizează cu deosebită clarviziune efectele globalizării, acum la început de nou mileniu. Distinsa cercetătoare menționează coordonate socio-culturale care ne „bântuie” spiritualitatea:

- **omogenizarea culturală** (generalizarea unei forme unice de cultură);

- **dezintegrarea culturală** (abandonarea tradițiilor culturale reprezentative în beneficiul unor forme prefabricate);

- **sincronizarea culturală** (difuzarea unidirecțională a produselor culturale în dauna modelelor culturale locale);

- **hibridizarea culturală** (apariția culturilor artificiale nereprezentative pentru identitatea de grup);

- **uniformizarea culturală** (cu produse ale unei societăți occidentale luate ca model);

- **consumatorismul cultural** (produse ale unui stil de viață ce pătrund în cele mai variate medii prin anularea mediului vechi și impunerea unui stil nou consumaturism..) ⁸.

*Șezătoare la Lelese, Ținutul Pădurenilor
(Foto: Nicu Jianu)*

Este evident că **fenomenul globalizării** modifică într-un ritm alert, conceptele de spațiu și timp tradiționale în sensul că, în momentul expansiunii devine agresiv: în multe situații se șterg, tradiții și datine, obiceiuri și credințe, înlocuite de cele

mai multe ori brutal prin dezintegrare culturală de forme fără fond ce duce la alterarea identității.

Această „încălzire globală” a substanței culturii tradiționale arde identitatea locală și individualitatea a multor zone **etnofolclorice**; încât producătorii (câți au mai rămas) ai faptelor de cultură populară nu se mai simt în siguranță în mediul lor și sub presiunea străină a factorilor arătați mai sus își pierd motivația creației, stilul și idealul de viață motivat de timpul tradițional.

„Încercarea la care este supusă actualmente cultura română s-ar zice că se petrece în avantajul rarelor personalități biruitoare care răzbesc „dincolo” (în spațiul occidental european - n.n.) dar spre paguba spațiului local și patrimoniului național care nu va conta decât ca un mare semn de întrebare”⁹.

Trebuie să arătăm că nu vrem să facem un elogiu dulceag, paseistic a culturii țărănești. Cultura tradițională a suferit de-a lungul timpului modificări substanțiale ca urmare a dezvoltării social – economice a țării, a progreselor economice vădite în largi domenii ale vieții; în timpul de azi satul a crescut

mult sub aspect economic și ca urmare a pătrunderii masive a culturii media. Toate acestea au provocat o uriașă schimbare civilizațională cu efecte de netăgăduit în mediul rural. Mai rău este că privind „din perspectivă morală, acest fenomen se opune într-o mare măsură moralei creș-

*Casă tradițională din Țara Zarandului
(Foto: Marcel Lapteș)*

tine, după cum constată Camelia Burghel, și în general, valorilor promovate de societatea tradițională din mediul rural, coagulată în jurul unor valori moral – identitare”¹⁰. În atare condiții, tradiția este

cea care rămâne precumpănitoare, în sensul că evenimentele înnoirii, acceptate de comunitatea rurală, nu vor găsi teren prielnic de manifestare decât în acela al structurilor moștenite. Altfel, inovația fără respectarea legilor și fenomenelor specifice culturii populare, vor produce disfuncționalități cu efecte contrare și stridente în întreaga creație populară prin apariția unei subculturi autoare de kitsch. Cât de periculoase și nocive sunt aceste mutații le vedem la tot pasul în emisiunile Tv „folclorice” cum sunt: Etno, Taraf, Favorit, care din rațiuni economice prezintă mistificări ce sunt în contradicție flagrantă cu spiritul adevărat al creației populare.

Această abandonare a tipurilor și arhietipurilor tradiționale și impunerea artificială a unor modele occidentale, vizibile în strategia mass – mediei românești, cum ar fi Valentine Day sau Halloween, este un exemplu cât se poate de elocvent a încercării de hibridizare a unor segmente din identitatea culturii noastre populare.

Constatări de acest gen i-au făcut pe etnologi, etnografi, folcloriști etc. să ia o atitudine responsabilă asupra soartei culturii populare de

Cergi pădurenești (Foto: Nicu Jianu)

azi. **Georgeta Stoica**¹¹ dă o importanță deosebită a păstrării identității noastre culturale motivând, pe bună dreptate, „că abandonarea tradițiilor culturale și înlocuirea lor cu altele străine nu servește nici României și nici Europei deoarece, aceasta ar conduce la o sărăcie a fondului cultural comun, la omogenizarea culturală, sau mai rău la dezintegrarea culturală și psihologică”. **Corneliu Bucur** identifică, în spiritul valorilor fundamentale ale propriei noastre identități cultural – istorice, necesitatea conștientizării valorilor proprii deosebitoare de cele ale celorlalți europeni motivând adevăratul sens al conceptului tradiție care a dobândit aceeași perspectivă a evoluției, mutațiilor și progresului acestor valori¹². Altă opinie tranșantă în acest sens, o găsim și în constatarea, etnologului dr. Cornelia Burghel referitoare la patrimoniul național al culturii populare: „aderăm la opiniile potrivit cărora patrimoniul imateriale a suferit în ultima vreme datorită neglijenței celor care trebuie să îl protejeze, astfel încât el a devenit o urgență de primă mărime, mai ales după ce s-a observat că în cele mai multe dintre țările hiperindustrializate, toate tradițiile seculare au dispărut din memoria colectivă”. Cercetătoarea motivează, apoi, aportul fiecărei culturi în parte, la marea diversitate culturală mondială susținând, că aici este răspunsul identității culturale – baza colectivă ce conține matricea individuală are un ton specific în orchestrația globală¹³.

Raportându-ne la toate acestea, este evident că timpul cultural de astăzi se manifestă sub aspecte și în ritmuri cu totul deosebite raportându-ne la cultura tradițională. Întregul epos al acesteia a început treptat să se erodeze în memoria colectivă și individuală a oamenilor de la sate ca urmare a unei tranziții prea lungi și costisitoare în domeniile vieții contemporane cu impact decisiv asupra conștiințelor – politice, social și economic în care satul purtătorul important de identitate spirituală a fost lăsat de izbeliște într-o totală indiferență a celor implicați în destinele țării.

Asistăm astăzi la un **alt timp al țaranului român** plin de întrebări

Moară tradițională la Merișor – Țara Zarandului (Foto: Nicu Jinau)

și puține răspunsuri. Timpul nostru trebuie să fie acela al reconsiderării țărânului român. Apropiindu-ne de cultura populară înțelegem de ce țăranul nu mai este obiect decorativ ci subiect al orizonturilor lăuntrice. În procesul atât de dificil al specificului

identității noastre culturale, acest țăran, mai nou fermier, mic întreprinzător, etc., încă mai are destule de spus și arătat, după cum ne spune cercetătoarea **Sabina Ispas**: va fi un proces de redimensionare și redefinire a conceptului de **celălalt**, **străinul** care în cultura tradițională putea fi prieten sau dușman și care cel puțin în stadiul de început al noii situații devine „stăpânul, angajatorul”, cel cu care vorbești o altă limbă decât a ta și a cărei reguli culturale trebuie să le accepți ¹⁴.

Obiecte cositorite ale artei lemnului la Pădureni (Foto: Marcel Lapteș)

Deci în aceste condiții, a mu-

tațiilor politice și socio – economice, tot mai multe voci pledează pentru resurecția etnosului popular pentru a fi **stimulat și dirijat** mergându-se de la **conservare la valorificare** în modul cel mai adecvat cerințelor contemporane și celor viitoare ¹⁵.

Având nostalgia întoarcerii la obârșie prin regăsirea **apei vii** regeneratoare, acest alt timp, să-i spunem **hiper modern**, va constitui un segment de marcă a viitoarei existențe a lumii satului românesc. Intuim astfel, o nouă migrație, de această dată nefortuită, de la oraș spre sat deosebită de cea a dezrădăcinării, din timpul comunist, în vederea „industrializării socialiste”. Vom avea de a face cu o reîntoarcere, o regăsire a obârșiilor, a reinstaurării, posibile, a coeziunii tradiționale a oamenilor. În lumina acestor idei vom arăta, în continuare coordonatele acestui **timp țărănesc** în baza observațiilor din cercetările noastre asupra satului contemporan

*Primăria Comunei Densuș – Țara Hațegului
(Foto: Marcel Lapteș)*

hunedorean. Vom vedea că detașarea „academică” a orașenilor față de țărani, socotiți ca periferici ai societății și închistați într-un spațiu refractar la progres, este, astăzi, cu atât mai păguboasă cu cât vrând nevrând, trebuie să acceptăm situația țaranului român ca fiind una din problemele esențiale ale națiunii noastre.

NOTE:

1. Claude Lévi – Strauss – *Antropologia structurală*, Prefață de Ion Aluș, Traducerea din limba franceză de I. Pecher, Ed. Politică, 1978, p. 219.
2. Traian Vedinaș – *Introducere în sociologia rurală*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 151.
3. Anthony Giddens – *Consecințele modernității*, București, 2000, p. 12.
4. Ovidiu Bădina – *Cercetarea sociologică concretă. Tradiții românești*, Ed. Politică, București, 1986, p. 90.
5. Mircea Eliade – *Sacral și profanul*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 166.
6. Dumitru Pop – *Cultura populară și viața modernă*, Anuarul Arhivei de folclor, vol. VIII – IX, Ed. Academiei Române, 1991, p. 14.
7. Mihai Coman – *Discursul mitologic*, în ARF, vol. VIII – IX, p. 60.
8. Camelia Burghele – *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Ed. Poralissum, Zalău, 2006, p. 9.
9. Alexandru George – *Globalizarea și semnele ei de întrebare*, Luceafărul, nr. 37, 5 n. 2008, p. 7.
10. Camelia Burghele – op. cit., p. 11.
11. Georgeta Stoica – *Cercetarea etnologică în contextul globalizării*, în caietele ASER, nr. 1, 2005, Ed. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 2006, p. 19.
12. Corneliu Bucur – *Stadiul cercetării civilizației populare tradiționale*, în caietele ASER, 1 / 2005, Ed. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 2006, p. 121 – 134.
13. Camelia Burghele – op. cit., p. 16.
14. Sabina Ispas – *Noi problematici în cercetarea folclorică actuală*, în caietele ASER, 1 / 2005, Ed. Muzeul Țării Crișurilor, oradea, 2006, p. 28.
15. Dumitru Pop – *Cultura populară și viața modernă*, în ARF, vol. VIII – XI (1987 – 1990), Ed. Academiei române, 1991, p. 14.

Bătrâni satului

Motto:

Vorbind de societățile moderniste este ușor de înțeles enorma prăpastie care le separă de mentalitatea tradițională (Mircea Eliade – Fragmentarium)

Când ne referim la persoanele în vârstă, îndeosebi bătrânii, prima asociere este aceea de decrepitudine, demolare fizică și psihică în drumul spre **tărâmul celălalt**, o vârstă a bolilor și sfârșirii inevitabile

„Bătrânul și calul”
(Foto: Nicu Jianu)

în **pământul strămoșesc**. Din nefericire aceasta este optica multora dintre noi, paradoxal, chiar bătrâni. Emil Cioran spunea că în civilizațiile care îmbătrânesc, amurgul este semnul unei nobile pedepse. Bătrânii orașelor sunt triști și resemnați însă bătrânii satului, câți au mai rămas, ne apar impunători, aproape monumentali în spațiul satului românesc, îmbătrânind frumos, enigmatici și tăcuți cu rădăcinile îndărătnic înfipite în pământul unde și-au creat un univers fabulos, satul rămas ca iubirea dintâi.

Fără a fi paseist, pot spune că ei reprezintă, încă, trăinicia neamului nostru, un glas necurmat al

începutului, sacralizat în obiceiuri și datini nepărăsite de la naștere și până la trecerea în neființă.

Universul țaranului ne apare astăzi insolit și, cu logica zilelor noastre, ne întrebăm cum poate trăi într-un spațiu atât de vetust, ferit de **primejdiile** contaminării modernității. Și ca să-l considerăm întrutotul din altă existență spunem că este refractor la binefacerile progresului. Țăranul român este deci înțeles drept un **conservator** care consideră efemere **adversitățile timpului modern**, pentru că asemeni trecutului, prezentul va trece în umbra uitării și nu va strica echilibrul ancestral al vieții sale.

O atare apreciere, dincolo de parfumul romantic al implicațiilor, mi se pare încă discutabilă. Pentru cel care se apleacă asupra existenței țaranului contemporan încercând să-i înțeleagă coordonatele timpului său, devine tot mai clar că au intervenit o serie de noi mutații în plan social și economic. Mutațiile în plan spiritual nu au accente deosebit de patetice, dar ele sunt considerabile când ating rădăcinile, pentru că intervin, ca urmare a impactului cu **civilizația**, exprimări oarecum insolite care deconcentrează pe cercetătorul obsedat de obârșie.

Astfel cu greu putem accepta, de pildă, în plan artistic, o mișcare a

Cu vaca spre târg
(Foto: Horváth József)

scriitorilor și pictorilor naivi dacă-i judecăm după criteriile cunoscute ale creației anonime și orale. Sau mai mult, acceptând valoarea produsului artistic ca rezultat exclusiv din materiale și tehnici autohtone ni se pare o agresare alarmantă la adresa purității și ingeniozității meșteșugarului

popular folosirea unor tehnici și materiale moderne.

Aici cred că realitatea se află undeva la mijloc, în sensul că trebuie păstrat arhetipul, matricea stilistică proprie spiritualității artistice indiferent de natura materială a produsului.

Apoi mai trebuie să vedem ce reprezintă astăzi țaranul român în contextul societății. Purtător al unor valori tradiționale de necontestat, a rămas el într-un același timp propriu, ceremonios și calm, databil și local prin componența sa liturgică sau asistăm la dispariția în neant a motivației folclorice, a diminuării dinamicii creative a țaranului?

Ne paște pierderea folclorului și obligația de a vorbi la trecut despre **veșnicia care s-a născut la sat**, despre o etnoenciclopedie practică ce a fost și nu mai poate fi funcțională astăzi?

Luând ca model pe Lucian Blaga, care a extras din cultura orală elemente de construcție pentru ineditul său sistem de filozofie abisală: spațiul ondulat, matricea stilistică, sofianicul care coboară, ne dăm seama de perenitatea și totodată de actualitatea folclorului nostru. Astfel el se pliază temporal într-o formulă ereditară proprie unde habitatul spiritual rămâne în continuare judecată de valoare pentru universul țărănesc.

În atare condiții suntem siguri că folclorul, ca sintagmă vie, nu moare niciodată. El ne dă măsura gândirii și simțirii țaranului nostru concretizate în întreg neamul românesc din care au țâșnit geniile universale Eminescu, Enescu, Brâncuși ale culturii noastre majore.

*Baba Saveta
și „roadale” sale
(Foto: Marcel Laptes)*

Este de fapt un îndemn de atașare definitivă la folclor, la aplecarea spre rosturile sătești.

Condiția umană a țăranului a fost din totdeauna o zbatere între truda pământului și roadele acestuia. Măinile sale butucănoase au muncit neconținut îngrijind pământul și viețuitoarele date de Dumnezeu. Țarina s-a amestecat neconținut cu cenușa și oasele înaintaților, după cum elogios spunea Liviu Rebreanu, veghind întotdeauna să nu sufere carnea pământului de foame și de sete.

Chiar dacă roadele erau bune sau rele, pământul a rămas iubirea dintâi, o ființă magică legată de țăran prin mii de rădăcini. Chinuit și obidit timp de aproape cinci decenii de regimul comunist, furat și crucificat în colectivizare, țăranul român a îndurat martiriul îndărătnicit în răbdare, iar umilințele de tot felul nu l-au îndepărtat de pământ, cu tot exodul spre oraș impus de autoritatea comunistă.

Timpul nostru trebuie să fie acela al **reconsiderării țăranului român**. Apropiindu-ne de cultura populară înțelegem de ce țăranul nu mai este obiect decorativ ci subiect al orizonturilor lăuntrice. Detașarea **academică** a orașenilor față de țărani, socotiți ca periferici ai societății, închistați într-un spațiu refractar la progres ne pare astăzi cu atât mai păguboasă cu cât vrând-nevrând, trebuie să acceptăm situația țăranului ca fiind una dintre problemele esențiale ale integrării europene a națiunii noastre.

Tradiția nu înseamnă închidere în spații imuabile. Ea reprezintă o **scurgere existențială**, când calmă, dar de cele mai multe ori tumultoasă, conservând esența unei spiritualități, care nu moare niciodată, pentru că reprezintă un mod de viață cu valori acceptate și verificate de întreaga existență umană.

Evident că nimănui nu-i place imaginea unui sat (depopulat) cu ulițele desfundate, pline de noroi, cu țărani abrutizați de muncă într-o trudă aproape gratuită față de puținătatea recoltelor, cu tineri întreruși din școală, debusolați, într-o societate care nu pune preț pe ea, cu o populație adultă bătrână și bolnavă. Și trebuie să recunoaștem că

multe din satele noastre mai păstrează această imagine și astăzi, în mileniul al treilea.

Concluzionând, îmi vin în minte cuvintele lui Vasile Goldiș, artisan al Marii Uniri, adresate într-o scrisoare scriitorului țăran Paul Târbățiu, în 1929, care sintetizează în chip minunat dezideratul timpului nostru: *Educațiunea e pregătirea individului pentru serviciul comunității și gândul solidarității trebuie să pătrundă sufletul tuturor înlocuind dihononia dintre noi, fiindcă la căpătâiul mamei bolnave, toți copiii trebuie să simtă ceea ce-i leagă prin nașterea lor și să lepede de la sine tot ce-i desparte.*

*Aratul tradițional la Godinești, com. Zam pe Valea Mureșului
(Foto: Nicu Jianu)*

Zestrea și vămile țăranului hunedorean

Motto:

„A devenit cumplit de evident că
tehnologia ne-a depășit umanitatea”

(Albert Einstein)

După aproape 50 de ani de noapte comunistă, de cumplite și crâncene tentative, doar parțial și temporar reușite, de **confiscare a spiritualității populare**, de ideologia comunistă, trebuie să înțelegem că întreaga cultură populară a evoluat în anii de la revoluție și până în prezent în cadrul unor schimbări profunde de mentalitate și civilizație industrială prin apariția și dezvoltarea la nivelul țării a economiei de piață. Deci, totul trebuie înțeles, rediscutat și reanalizat, fără complexe și părtiniri. Pentru că societatea tradițională a satului hunedorean, departe de a fi dispărut în totalitate, se manifestă încă convingător, ca și spiritualitate proprie, într-o serie de aspecte legate de datini, obiceiuri, credințe, precum și a unei civilizații materiale, în continuare specifice.

Oricât de puternic ar fi tăvălugul modernizării, spațiul rural mai păstrează **matricea sa arhetipică de gândire magică**, un tezaur spiritual aproape pierdut pentru generația tânără. Cu siguranță avem o **zestre** care integrează civilizația tradițională în cultura universală. Am mai spus de multe ori, cu riscul de a deveni pătimaș: tot ce avem pe plaiurile românești, implicit hunedorene, face parte din patrimoniu umanității, îmbogățindu-l prin originalitatea și diversitatea sa. Avem o nouă șansă culturală de adaptare și reintegrare în noua Europă prin recunoașterea cu mândrie a rădăcinilor înfipte adânc în

Dialog între generații la Pădureni (Foto: Nicu Jianu)

satul ardelenesc. De aceea, vrem ca studiile acestei cărți să fie modalități apropiate pentru a ieși în întâmpinarea dorinței oamenilor, în special a tinerilor, de a cunoaște bogăția folclorului hunedorean, a evoluției satului și țăranilor săi pe coordonatele modernizării societății românești.

Zestrea noastră reprezintă totalitatea valorilor materiale și imateriale acumulate de-a lungul vremurilor în satul tradițional. Nu trebuie uitat faptul că societatea satului se transformă în timpul de azi atât de repede încât se simte stringent nevoia de a cerceta, valorifica și păstra ca manifestări folclorice vii. Pentru că modernizarea nu este a individului în primul rând, ci a societății, prin drumul și perspectivele pe care ni le creează.

Demersul nostru într-un tot argumentat poate părea vetust, donquijotesc, în acest timp al tăvălugului „civilizator” și uniformizator al unei societăți tehnologizante. Dar le spunem iubitorilor culturii populare de orice fel, bătrâni sau tineri, că păstrarea identității noastre

prin spiritualitate etnofolclorică va fi singura șansă de a concerta alături de națiunile europene.

Pentru că „zestrea” noastră este iubire și har pogorâte de Dumnezeu peste un pământ al satului tainic și veșnic ca laudă țăranului român.

Despre agricultura de (semi-) subzistență se va vorbi, cu cer-

*Recoltatul grâului la Socet, com. Cerbăl –
Ținutul Pădurenilor
(Foto: Rusalin Isfănoni)*

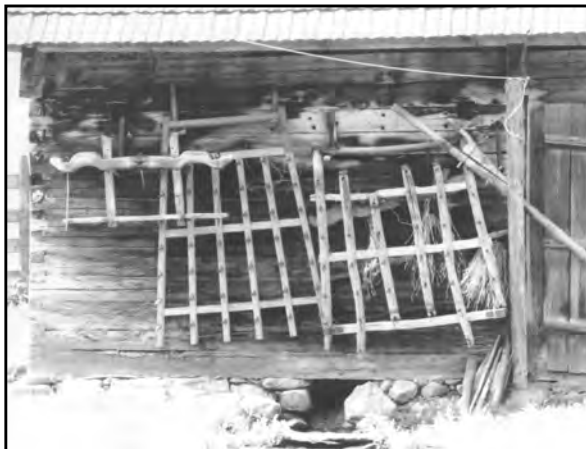
titudine, peste câțiva ani la timpul trecut. Ne obligă integrarea noastră în agricultura europeană. Dacă, astăzi, spațiul rural arată jalnic, cu țăranii săi sufocați de griji și nevoi, în viitor, șansa demnității și prosperității satului hunedorean nu se poate realiza decât printr-o strategie clară de restructurare fundamen-

tală a factorului uman și fizic din satele noastre.

De-a lungul timpului, țăranul și-a petrecut viața într-un spațiu existențial propriu, tradiția fiind un element de identitate. El a traversat cu stoicism și seninătate toate încercările istoriei sale, încrâncănându-se de iubirea dintâi – pământul. Toate vămile țăranului român în trecut pălesc în intensitate și durere în fața avatarurilor prin care trece astăzi.

Profesorul dr. doc. Nicolae Ștefan, fiu de țăran, este unul dintre marii specialiști în agricultură, recunoscut ca o somitate în domeniu pe plan național și european, în contextul integrării noastre, a prezentat un program complex al agriculturii rurale cu implicații profunde în dezvoltarea la nivel european a satului românesc. Este

vorba despre trei axe ale competitivității prioritare: **Îmbunătățirea sectorului agricol și silvic, Managementul terenurilor și Diversificarea economiei rurale și calitatea vieții**. Lăsând la o parte terminologia de specialitate, în plan existențial, ele sunt traducerea celor trei vâmi ale țaranului nostru dintotdeauna: **Satul ca habitat, Pământul ca ființă dintâi și Spiritualitatea cu valorile și calitățile vieții**.

„Lucrurile țaranului oboșite de timp și așteptare” (Foto: Nicu Jianu)

Vamele au fost prețul pe care țaranul l-a plătit de-a lungul istoriei, în situațiile cruciale când existența i-a fost pusă în pericol. Pentru că țaranul hunedorean, până nu demult, a fost parcă băgat de viu în pământ, în țarina ajunsă la grea ananghie prin funesta colectivizare. Acum, țaranul trebuie să plătească **vama schimbării, a riscului și responsabilității** de a face o altfel de agricultură, de a (re)naște ca **Pasărea Phoenix**, din propria cenușă, salvând o civilizație care poate viețui într-o agricultură competitivă, durabilă.

Pornind de la considerentul că starea de spirit și optimismul lasă de dorit și sărăcia e în floare, în actualele împrejurări, actul țaranului este unul de curaj, aș zice fantastic. E de la sine înțeles că o agricultură prosperă nu se face cu agricultori mulți și mărunți pe milioane de parcele. Experiența de veacuri a țaranului în a-și cultiva pământul și îngriji viețuitoarele date de Dumnezeu trebuie să devină știință aplicată, izvor de bunăstare și progres pentru care se va plăti **vama (re)învățării**, a tradiției conservate și transmise în alt plan. Plaiurile hunedorene au țărani tot mai puțini, dar harnici, cu o istețime nativă

*Un alt mod de a face
agricultură*

În spațiul său, țăranul a fost formator de concepții și atitudini, așa încât o nouă cumpănă nu-l mai sperie. Poate cuvântul fermier, născut oarecum artificial pe plaiul mioritic, poate să-l descumpănească. E ultima vamă ce trebuie plătită de țăranul nostru, aceea a **obiceiurilor și datinilor**, matrice spirituală ce l-a însoțit de la naștere și până la trecerea în neființă.

Oricum, mărite (viitor) fermier, bine ai revenit pe pământurile strămoșești pentru a propulsa progresul, știința și competitivitatea (rapace!) timpurilor noastre. Până acum, în capul țăranilor e o întreagă ameteală în a înțelege și a putea beneficia de facilitățile U.E. Acea cofinanțare de 50% este foc de paie pentru țăranii care nu au cealaltă 50%. Așa că, până la urmă, **fermierii cei năzdrăvani** vor fi citați toți ca bieți țărani cu problemele lor incomensurabile.

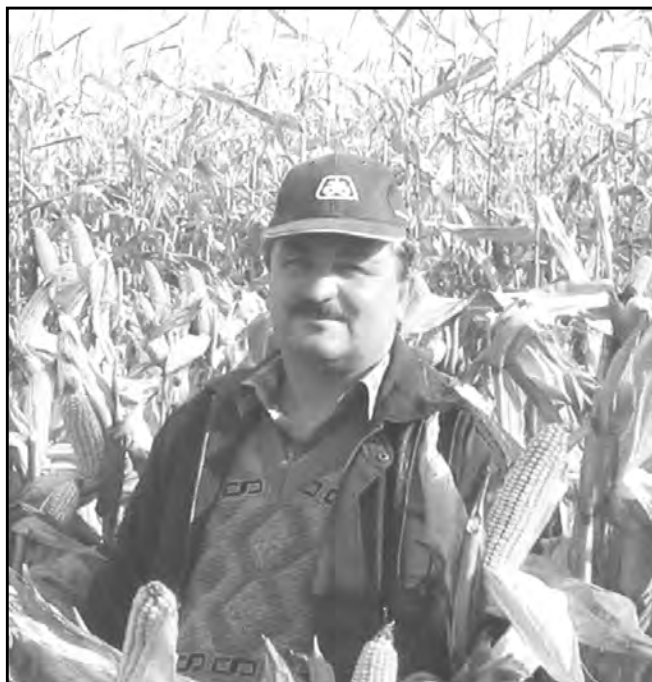
Atunci, ce-i de făcut? Lăsați-l pe țăran să rămână... țăran și ajutați-l concret, fără vorbe de pomană, să-și depășească timpul pentru a-și

de invidiat. Merită să le dăm șansa de a trăi decent și a crea valorile proprii existenței lor. Sunt singurii care pot valorifica eficient zona rurală în toată splendoarea sa. Ei așteaptă, chibzuid, meandrele vremii europene, mai mereu gata de confruntare cu pariul agriculturii.

Iată de ce prof. Nicolae Ștefan a intuit perfect în cele trei axe ale dezvoltării rurale și **factorii psihologici ai țăranului** nostru ca modalitate de re(creare) a unei mentalități sătești absolut obligatorie în îmbunătățirea calității vieții țăranilor.

crea satul românesc altcumva, așa cum un important demnitar, înalt funcționar UE, spunea: „Treziți-vă, domnilor, și dați țaranului ce-i al țaranului. Nu faceți greșeala noastră. Nu desființați țărănimea!”

E un adevăr tulburător, altă vamă pe care tot probabil țaranul hunedorean sau cel de aiurea va trebui să o plătească.

Fermierul român de astăzi

Satul hunedorean merge în Paradis!

Prin natura profesiei mele, de studiere a etnografiei și folclorului hunedorean, cutreier multe sate ale județului și stau de vorbă cu mulți țărani prinde altele despre integrarea noastră în **Uniunea Europeană**, mai pe înțelesul lor, ce va fi cu satul nostru în viitor, și cum le va merge viața de acum în înainte. Mi-a trebuit multă răbdare și o anume suplețe în atitudine când m-am încumetat sa-i întreb pe aceștia despre programele și proiectele guvernului referitoare la

Agricultura de subzistență la Prăvăleni (Foto: Nicu Jianu)

agricultura satelor, la infrastructura localităților rurale. Mulți săteni confundă **Uniunea Europeană** cu străinătatea cea prosperă unde toți oamenii trăiesc bine, au de toate, nu **ca la noi**. Acolo toate drumurile sunt asfaltate, apa curentă și canalizarea de la sine înțelese iar școlile și dispensarele sunt ca la oraș.

“Eu am doi copii în **Spania**, îs plecați de cinci ani, împreună cu baba grijesc de nepoți. Tăt vorbim la telefon ...ce domnule, acolo îi altă viață, ce mai, **raiul pe pământ**, zice moșul Petre de 82 de ani din Vețel.

“Ce programe să fie în văgăuna noastră de sat, spune mătușa Ve-

turia, dintr-un sat pădurenesc, minciuni pă hârtie făcute de domni să ne amețească”. O întreb de **SAPARD**, dacă a auzit, niște bani veniți de la U.E... Răspunsul este năucitor: “Ce să fie?, **Satana**, doamne iartă-mă !”

Cei mai mulți dintre țărani, mai ales generația de vârstă a treia, trăiesc în trecut, apăsați de sărăcie și boli de tot felul.

Rămas în reprezentarea tradițională, țaranul este perceput ca o ființă condamnată să sufere întotdeauna sub povara timpului. Enigmatic și tăcut, îndărătnic înfipt cu rădăcinile în pământ și-a creat un **tărâm fabulos**, cu spațiu propriu, numai de el știut unde-și duce zilele după un **calendar „ciudat”** cu datini și obiceiuri nepărăsitate de la naștere și până la trecerea în neființă. Universul lui ne pare astăzi insolit și cu legea contemporaneității îl considerăm întru-totul refractar la binefacerile progresului.

„Satul a fost condus și administrat de stat...l-a ignorat nu în sensul că nu a voit să știe de existența sa în unitatea de viață a neamului, ci în sensul că l-a înțeleș după nevoile orașelor și l-a tratat ca atare, adică în folosul lor”, scria **Ernest Bernea** referindu-se la România din perioada interbelică. În timpurile noastre observăm că se repetă aceeași atitudine, de data asta din partea politicianilor de azi.

O problemă mai sensibilă ar fi aceea a ingerinței politicului în tentativa de confiscare a folclorului, în special ca urmare a dorinței acumulării de capital politic. Această goană nebună după audiență politică tinde să subordoneze manifestările vii, folclorice, unor interese caracteristice meschine. Dorim să semnalăm, în paginile acestei cărți, faptul că, folclorul, întreaga cultură populară nu este de vânzare și nu se poate negocia cu destinele unor spiritualități ancestrale.

De aceea pentru țărani noștri Europa începe la hotarul satului, o lume altfel, oricum mai bună decât a lor. Chiar și acum pentru oricine trece prin satele noastre, tristețea se numește **sărăcia și slăbiciunea oamenilor** de a construi ceva durabil și de a merge mai departe.

Atrăgeam atenția într-un număr trecut din revista noastră de etnografie și folclor „Miorița” asupra depopulării satelor noastre, a dispariției treptate a unor localități odată prospere și cu o bogată viață spirituală.

Astăzi reacția țaranului hunedorean la beneficiile Uniunii Europene este cea de scepticism, ignoranță și imensă nerecunoaștere a mecanismului Integrării Europene.

Statisticile recente efectuate în mediul rural sunt cutremurătoare:

Nostalgie ... (Foto: Nicu Jianu)

În România anului 2007 în aproape jumătate din sate drumurile sunt desfundate, prost întreținute încât în succesiunea anotimpurilor primăvară-iarnă deplasarea se face extrem de greu, aproape imposibil. Aproape 60% din gospodării nu au apă curentă, canalizare și gaze iar telefonia și pătrunderea mass-media în comunitățile sătești este total nesatisfăcătoare.

În fața acestor greutăți țaranului nu-i mai arde de integrare și de râurile cu lapte și miere din U.E. , mai ales că în fața orașeanului țaranul este vinovat pentru toate meritându-și soarta.

Liviu este un țaran încă tânăr dintr-o localitate din Gurasada. S-a îndărătnicit să rămână la țară, a muncit jumătate din viață la mină, a fost disponibilizat și cu banii primiți a încercat să pornească o pensiune țărănească crezând că acesta-i viitorul satului. „N-am putut

răzbi, domnule, băncile îți iau șapte piei, de nu-ți plătești ratele rămâi fără de nimic. Știu bine ce-i Uniunea Europeană, că mă mai uit seara la televizor când dovedesc cu munca. Știu, **pentru unii mumă pentru alții ciumă**, vorbe multe, fapte puține...noi aști ce mai suntem în putere ar trebui să fim ajutați ... că noi putem ridica satul, da' uite de la guvern în jos, toți o apă și un pământ..." Deși au fost reparate nedreptățile din regimul comunist, țăranii primindu-și pământul înapoi, sărăcia i-a dezbinat și înrăit, iar reacția lor la spiritul colectivist și egalitar se manifestă prin frica de a-și pierde încă o dată proprietățile. Astfel asociațiile rurale cu agricultură performantă sunt privite cu suspiciune, ca fiind o cosmetică nouă a fostelor CAP-uri. Prin tradiție țăranul pune accent pe **culturile de porumb și grâu**, fundamentale pentru creșterea animalelor, dar slab valorificate pe piață. Specializarea loturilor unificate într-un tip de cultură intensivă, printr-un sistem modern, de administrare depășește puterile și înțelegerea țăranului.

Totuși cei din generația tânără au auzit câte ceva: "În U.E. asta trebuie să lucrăm la o singură cultură, zice Gusti din Clopotiva, bunăoară numai cartofi la noi, că aici prinde bine... în altă parte numai morcov, ceapă, usturoi sau de ce-o fi... că îi mai mult folos, producție bună", adică un mod nou de a face agricultură.

Dar transmiterea haotică de informație, neexplicarea clară a ceea ce se așteaptă de la agricultură îi face pe săteni să nu mai înțeleagă nimic. Aflând că vitele trebuie să poarte cercei de identificare, că porcul trebuie anesteziat înainte de sacrificare, că vița de vie se va cultiva altfel iar laptele de la oi și vaci se va prepara după alte principii și că la toate acestea trebuie școală, țăranii rămân uimiți și interziși, nu pot înțelege că vor fi reglementate obligatoriu.

Dacă pe moment nu se pot realiza toate acestea, atunci țăranul este de vină. El este criticat, chiar batjocorit pentru că nu știe.

Țăranul nu trebuie blamat că nu i-a crescut porumbul pe tarla și

că porcii crescuți de el se îmbolnăvesc subit și mor. Țăranul hunedorean e victima sistemului și inerției proprii neamului nostru; „lasă că știm noi, merge și așa!”

Sondajele de opinie, efectuate înainte și după aderarea la Uniunea Europeană, arată că populația rurală menține cu tărie dorința de a fi **la noi ca la ei**, adică mult visata prosperitate. Și nu te mai miri că moșul Petre din Vețel vede **Europa ca Paradisul mult visat**. Că așa-i în întreaga literatură populară: binele învinge răul, adică pe **Satana**, cum zice mătușa Veturia.

Satul românesc se află încă la km 0 al Uniunii Europene și până când va ajunge în **Paradis** e cale lungă dar, euro-optimismul, cel puțin acum, pare a fi o sintagmă absolut necesară pentru țăranul hunedorean nou, **cetățean european** mai apăsător parcă de timpuri ca niciodată.

Carul țărănesc – o piesă de muzeu ... (Foto: Claudia Adam)

Un sat care moare încet – Dumbrăvița

Orice comunitate umană, în cazul nostru cea tradițională, țărănească, își are povestea ei, îmbrăcată într-un etnos fascinant pentru cei din afară, dar firesc pentru cei ce trăiesc în interiorul ei. Din această perspectivă satul ca **societate tradițională**, mai mult sau mai puțin arhaică, nu face prea mare excepție numai că parametrii definatorii, limba, religia, istoria, tradiția, folclorul existenței sale converg către o anumite specificație în care **gândirea etnologică** a

*Biserica „Sfântul Nicolae” –
Dumbrăvița. (Foto: Nicu Jianu)*

indivizilor formează o armură impenetrabilă în vederea protejării echilibrului și coeziunii atât de necesară supraviețuirii în timp¹.

Toate acestea dau stabilitate într-o perioadă temporală în care entitatea respectivă se naște, trăiește și apoi moare.

Tocmai de aceea, **societatea modernă** care nu se raportează la trecut ci la consecințe, adică la **viitor**², se consideră mai puternică și viabilă în dezvoltarea sa caracterizând pe cea rurală, drept anacronică, sortită mai devreme sau mai târziu dezagregării și apoi dispariției.

Astfel, între **lumea veche** (satul) și **lumea nouă** (orașul) există

un impact dialectic de termeni și respingeri: marele perdant existențial fiind, în cele din urmă, satul.

Cu aceste gânduri mă încumet să vă prezint unul dintre aceste sate, în arealul etnofolcloric hunedorean, **Dumbrăvița**, a cărui soartă m-a impresionat încă de la începutul întreprinderii cercetării.

„Înainte, mai tot ce aveam ne făceam cu mâinile noastre ...” (Foto: Marcel Lapteș)

Rândurile ce urmează încearcă să aducă în conștiința semenilor un **fenomen alarmant** al timpurilor noastre, acela al **dispariției** multora din satele noastre, în proporție îngrijorătoare, a pierderii unor localități prin transformarea lor în sintagma neantului **a fost odată ...**

Dumbrăvița este un sat străvechi atestat pentru prima dată în documentele vremii, la 1453³ (când otomanii cucereau Constantinopole, capitala Imperiului Bizantin) sub toponimul **Dumbrawyeza**, localitate ascunsă într-o pădure de stejar, de unde provine și numele său – dumbravă de stejar. Este situat foarte aproape de Ilia, comuna de care aparține actualmente.

Ajung în sat urmând pârâul Săcămaș de la vărsare până aproape de obârșie pe un drum desfundat, presărat cu multe vaduri. Este toamnă și ploile au desfundat și mai mult simulacrul de drum numit **comunat**: se circulă anevoios, doar tractoarele (două existente în sat) se încumetă să se deplaseze.

Înotând voinicește prin noroiul drumului ajung, după două ore de mers, la prima casă din sat, pustie, cu un gard dărăpănat și cu acareturile mâncare de vreme. Până la fostul Cămin Cultural și școala

*Casă veche din Dumbrăvița
(Foto: Marcel Lapteș)*

totodată, pe ambele părți ale drumului, case bolnave de vreme, odată răsunând de glasurile copiilor. După statistica din 1950⁴ în Dumbrăvița erau 85 de case, toate locuite, având 281 de locuitori iar în școală erau 38 de copii într-un ciclu de învățământ I – VII.

În mijlocul satului întâlnesc în fața unei case modeste, dar îngrijite, pe moșul Buștea Gheorghe. Stătea pe banca înnegrită de ploi cu nelipsita pipă în gură, pufăind alene. Își pune mâna streășină la ochi și mă privește curios, ironic. Îi dau binețe și-l întreb despre sat și oameni. La început, circumspect, îmi răspunde monosilabic probând prin aceasta reticența țaranului în fața străinilor. Când îi explic cine sunt și care este scopul vizitei mele, se destinde și-mi dă o mulțime de amănunte care mai de care mai interesante.

„Satul nost’ a fost dintre ălea faine și bogate. Nu era casă, să nu aibă câte o pereche de boi grași și plini de vână, de cai și alte nu mai spun. Că erau gospodari pricepuți și harnici, nu lăsau o palmă de pământ nelucrată. Cât vezi toate dealurile numai holde de grâna și cucuruz ... acum ce-i?...spini pe unde-or fost pământuri bune. Apăi o năvălit pădurea, că vezi la poale îi de-a tânără. Nu zâc și pădurea-i bună, da holdele...

Înainte mai tot ce aveam ne făceam noi cu mânele noastre ... din lemn, piatră și fer, că de la boltă luau muierile câte ne-avem și noi duhană și beătură. Păi ce făceam?... Tot felul de **scule de lemn** și ne tocmeam drumu’ cu piatră de la noi din Fața Dealului și drumu’ era bun de meream la Ilia și la oraș. (Deva- n.n.)

De tăte am avut , domnule, și școală și cămin nu mai zâc de primărie...”

Mai târziu, când ne-am lărgit cercetarea cu documente din Arhivele Statului – Deva, am descoperit fapte cu totul interesante. Într-un document din 1921 se consemna că Dumbrăvița era centru de comună compusă din satele **Stănțești, Ohaba, Boia-Bârzii, Prehărești și Săcămaș** având primar, șef de post de jandarmi, un consiliu de conducere format din nouă consilieri (doi de fiecare sat și unul din Prehărești).⁵ Exista chiar și o grupă de jandarmi formată din patru soldați în termen care avea grijă de liniștea satului. De asemenea exista în fiecare sat câte un grup de pompieri voluntari care erau pregătiți să intervină la vreo nenorocire (foc, inundație etc.). În fiecare sat era câte o moașă iar la Dumbrăvița era un mic dispensar „cu de toate și pântru oameni da’ și pântru marhe (animale – n.n.)”. În Dumbrăvița funcționa o școală generală de patru ani, construită de obștea sătească, care avea un învățător ce se ocupa de 26 de copii. Era perioada când satele transilvane ajunseseră la o prosperitate relativă în contextul modernizării puternice a României interbelice. După 1946 situația se deteriorizează în mod accelerat odată cu venirea la putere a regimului comunist. Îl întreb pe moșul Buștea cum a fost sub comuniști, pe timpul lui Ceaușescu. Se încruntă puțin, trage cu sete din **duhană** și o umbră neagră îi acoperă chipul:

„Ce să spun, domnule, io am fost primare pe timpul regelui... și ăl bătrân (Carol – n.n.) și ăl tânăr (Mihai – n.n.) și oamenii erau liberi, aveau avutul lor, pământuri și animale și câte...nu aveau pământu’ cel mai bun , ca ăl din câmpie da’ mulțumeam lui Bunu’ Dumnăzău, că parcă ieram atunci mai cu frica de Dumnăzău și meream tăți la biserică. După război, tătu’ o fost cu capu-n jos. Nu ne-au făcut **colectivă cu pământ**, că nu iera **rântabil** – zăcea unu’ de era săcretariu de partid, urâtură de țagan de nici de **slugă** nu era bun. Da’ ne-or căznit cu cotele, orice găseau grâu, cucuruz, cartofi, mazăre, nuci, ouă și cel mai rău cu animalele din ocol. De nu dădeai

ce vroiau te făceau chiabur și dușman al poporului ... o fost un om mai cu stare ce-o pătimit, săracu, ... l-or dus legat la Ilia de-o făcut din el neom și mai târziu o murit în temniță. Cînd or văzut că nu mai au ce să ieie de la noi ne-or lăsat în uitare...școală nu ... drum nu ... boltă (magazin) cu tăte cele nu ... de doftori ... pe jos la Ilia, ce să mai spun, am rămas ai nimănu. Azi vezi și dumneata cu îi ... un sat uitat de lume și de tot ... Că tineretul satului or plecat tăți la **industrie la Mintia** (termocentrală – n .n.), la mină și la flotație, la Deva, unii or ajuns al Hunedoara la **cupcioare**. De lucrat cin' să lucreze în sat, noi ăi bătrânii? ăi tineri s-or mutat la bloc și-i mai ajutăm cu ce putem, porc, ceva **crumpi** (cartofi –n.n.) și vinars că la bloc ce crește?... nemica. Acum s-or domnit tăți și nu ne mai calcă ocolul... Când ne-o lua și pe noi Dumnăzău, satul o muri...Ehei, domnulé, tare păcat se face..."

Dezrădăcinarea tinerilor ca urmare a migrării spre oraș, colectivizarea, navetismul, imposibilitatea de a supraviețui din punct de vedere economic în satele lor, sunt câteva cauze care duc la moartea unora din satele noastre ⁶.

În fața acestor probleme esențiale ale vieții lor s-a stricat relația între **om** și **loc**, armonioasă odată cu **întemeierea satului** (după constatarea lui Ernest Bernea), calitativ cognoscibilă și investită cu un **timp** și un **spațiu** proprii habitatului țărănesc.

Această organizare inițială a spațiului satului era sacralizată și prin punerea în centrul comunității a bisericii. (vezi Mircea Eliade –

*Bătrâna fântână ...
(Foto: Marcel Lapteș)*

„Sacru și profanul”) care prin dimensiunea sa verticală, ca simbol, apăra întreaga localitate de **răul lumii**.

Din **satul-familie** cu sistemul economic, structura socială și viața religioasă proprii nu a mai rămas aproape nimic .

Vorbim astăzi, mai toți, despre **schimbare** ca despre ceva izbăvitor, ca valoare pozitivă a dezvoltării spre bine ⁷. Privind cu ochiul cercetătorului de etnografie și folclor constatăm cu tristețe că spațiul sociocultural, asociat în esență cu ideea de **tradiție**, **conservatorism** și **imobilitate** își pierde ideea de identitate spirituală⁸, de matrice proprie unui popor, indiscutabil creator de valori culturale.

Orice **schimbare** într-o comunitate țărănească nu poate trece neobservată. Ea, gradual, se reflectă în planul economic, structură socială, viață culturală și religioasă. Toate acestea, bine conturate altă dată, sunt tulburate de mecanisme noi ce acționează în baza altor legi conforme cu spiritul contemporan al prezentului. Bunăoară știința actuală a adus prefaceri spectaculoase în viața materială a oamenilor, prin tehnologii înalte, care a remodelat fundamental munca și totodată concepția despre existență a întregii umanități⁹.

În **spațiul satului**, problema devine, de cele mai multe ori, dramatică, nu atât în **schimbarea materială**, acceptată cu resemnare, în alte locuri cu entuziasm chiar, ci atunci când atinge **rădăcinile spirituale**, un întreg epos existențial cristalizat în sufletul și mintea țaranului nostru de secole, în fapt un univers al **culturii tradiționale** este în pericol de a se pierde. În acest context trebuie să recunoaștem că „satul ca factor de cultură cu accent major în viața etnicului și-a încheiat rolul istoric, asemenea oricărei mari epoci dătătoare de valori din viața omenirii”¹⁰

Revenind la satul nostru, **Dumbrăvița**, spun cu tristețe că este locul care moare încet dar cu demnitate. În prezent mai are 16 case locuite de câțiva bătrâni care enigmatice și tăcuți se îndărătnicesc să supraviețuiască într-o lume de azi pe care nu o înțeleg, și care se

destramă văzând cu ochii, așa cum plastic moșul Gheorghe spunea: „e sfârșitul lumii domnulé”.

NOTE:

1. Iuliana Titov – *Rural-urban. Similitudini, diferențe, interferențe din perspectiva socio-economică* în *Datina*, anul XI, nr.32, Constanța 2003, p. 244
2. Gilbert Aurond – *Structurile antropologice*, Editura Univers enciclopedic, București, 1997, p. 116
3. Coriolan Suciu - *Dicționar istoric al localităților din Transilvania I, II*, Editura Academiei, 1967-1968, p. 214
4. *Recensământul populației; Registrul agricol* (Arhiva Primăriei Ilia -1999)
5. *Arhivele statului. Filiala Hunedoara*
6. Vasile Crețu – *Ethosul folcloric – sistem deschis* - Timișoara, Editura Facla, 1980, p. 106
7. Alvin Toffler - *Șocul viitorului*, Editura Politică, 1973, p. 79
8. Valeriu Butură – *Cultura spirituală românească* – Ediție îngrijită de Jordan Datcu, Editura Minerva, București, 1992, p.133
9. Bronislaw Malinowski – *Magie, știință și religie*, Iași, 1993, p.87
10. Petru Ursache – în prefață la M. Lapteș – *Eseuri de etnografie și folclor*, Editura Corvin, Deva, 2004, p. 5

„O năpădit pădurea pe noi...” – Foto: Marcel Lapteș

Laudă meșterului popular

(Marginalii la o carte a bisericilor de lemn hunedorene)

„Nu vreau să demonstrăm vechimea, puterea, frumusețea, bunătatea și organicitatea unei culturi tradiționale, care aproape nu mai există ca un scop în sine, ci să ne căznim să arătăm coerent și inteligibil, frumusețea și bogăția unei lumi care ar putea părea mai săracă decât a noastră. Dacă omul actual va înțelege cât de sărac este în comparație cu strămoșii săi, va fi un câștig enorm pentru el! Trebuie ajutat.”

HORIA BERNEA

„Câteva gânduri despre cantități,
materialitate și încrucișare”

Patrimoniul cultural bisericesc din județul Hunedoara cuprinde numeroase edificii arhitecturale de mare valoare, în care vechile biserici de lemn au un farmec aparte reprezentat prin măiestria creației, simplitatea soluțiilor constructive, simbolistica motivelor decorative, toate purtând amprenta personalității produsului expres al meșteșugului artei populare, rodul ingeniozității meșterului popular, artist fabulos, profund religios în actul creativ.

Bisericile de lemn reprezintă astfel, o moștenire spirituală de primă mărime în întreaga **cultură națională** iar cartea de față (*) nu face decât să sublinieze încă o dată importanța acestora în cadrul **culturii populare** cu dimensiunile și problematica sa.

Una dintre acestea asupra căruia ne vom apleca, este a **implicației meșterilor populari** din mâinile cărora au ieșit aceste adevărate

(*) Nicu Jianu - Marcel Lapteș - Vechi biserici de lemn din județul Hunedoara, Ed. Corvin Deva, 2006

bijuterii de artă populară, la care mai adăugăm termenul **bisericească** considerând că, **universul tehnic** al creației este influențat de **elemente adiacente**¹ _ cum sunt: credințele religioase, normele etice, juridice, aspecte dintre cele mai largi, economice, politice, sociale etc² , proprii etnografiei. Prezenta lucrare s-a născut din dorința de a informa un număr mai larg de cititori, cu aspectele generale ale problematicii în timp și spațiu, fără a avea ambiția unei abordări exhaustive a arhitecturii bisericesti în lemn, mai ales că după Revoluție când biserica și-a câștigat pe deplin locul firesc în conștiința națiunii noastre, au apărut o serie de studii de valoare deosebite în domeniu, pe care, în parte, le-am consemnat în bibliografia recenziei volumului, materiale care ne-au ajutat mult în realizarea configurației întreprinderii noastre.

De aceea am considerat, pentru început, că necesitatea realizării unui repertoar etnografic al bisericilor de lemn hunedorene este un

Biserica „Sfinții Apostoli” din Pogănești (Foto: Nicu Jianu)

act firesc pentru cunoașterea globală a acestor monumente de artă, configurat ca un **inventar etnografic** existent în prezent dar și **sentimental**, ca atitudine, privind soarta unora dintre biserici grav afectate de timp și nepăsare.

În studiul de față, ne-am preocupat mai mult de implicațiile meșterilor populari în arta lemnului, material primordial în construcția bisericilor.

Nu se poate concepe opera de artă fără „**emanația materială sufletească a individului**”³, a creatorului popular care naște frumusețea ca pe ceva firesc, într-o permanentă relație cu uneltele și materialele sale.

Nimic nu este mai tulburător decât **materialul – lemn** unde există naștere, viață și moarte, un ciclu cosmic al existenței comunităților tradiționale atât de prezent, în spațiu și timp menționat, în calendarele sale. Există în ele o experiență ancestrală acumulată de-a lungul timpului de meșterul popular.

La începutul civilizației umane materialul fundamental pentru

*Maica Domnului – pictură
naivă de Maria Măciucă*

construcției era lemnul. În perioada medievală, când la noi s-au construit cele mai multe biserici, existența umană, în spațiu tradițional, era în formele ei esențiale, una a lemnului⁴.

Împreună cu rodul pământului, lemnul, materie atât de prețioasă, însă abundentă în spațiul comunităților, devine simbolul valorilor pământești; definitiv pentru țaran era credința în **biserică de lemn**, o gospodărie mai mică, **casa sfântă a existenței sale**.

„Omul, ca și corolar al creației lui Dumnezeu, are în sine puteri și capacități de participare la creația divină prin inițierea, susținerea și desăvârșirea unor acte creatoare, prin

care el adaugă valori la tezaurul deja existent în lume. Din această perspectivă apare omul ca **instrument divin**, mai mult, **omul este o ființă a cărei viață se avântă ca turnul catedralelor, pentru a pipăi cerul spiritualităților și a respira adierea aerului cald**".

Pentru meșterul popular, Dumnezeu exista corporal. Privind icoanele țărănești, înnegrite de vreme ne apare Maica Domnului ca o țarancă cu fața blândă și senină, cu micul Hristos leit pruncul ce se alină în brațele mamei. El, meșterul țaran știa, din învățăturile biblice ale preotului din sat, că Dumnezeu a făcut omul după chipul și asemănarea sa, că Mântuitorul a pățimit și s-a jertfit pentru oameni, ca om; întreaga sa gândire antropomorfică era un elogiu adus ființelor și lucrurilor făcute de Dumnezeu. Pădurea cu „lemnele sale”, erau ființe asemenea lui vibrând împreună temporal și spațial. Timpul său era timpul natural, înțeles după **semne**, numai ale lui, un calendar ciudat cunoscut numai de el, rezultat al unei experiențe proprii pe care-l împarte în **zi-noapte și anotimpuri**. Pentru meșter **lemnul era armonie** între umbră și lumină, frig și cald, ploaie și zăpadă. Prin acest timp natural înțelegea **timpul religios**, acela al cerințelor liturgice a tuturor sărbătorilor creștinești anunțate de clopotele grave din zveltele clopotnițe ale bisericilor. Aceasta este viziunea bisericii construită de **meșterii mari, calfe și zidari**, acea minunată desăvârșire, **biserica de lemn**, ca iubire dintâi, operă a sacrificiului, a vieții care nu se termină după moarte, ca pom al vieții ce nu se usucă niciodată.

Mai știa, meșterul, că lemnul, alături de viețuitoarele vegetale și animale ale pământului i-au fost date în grijă, pentru că încorporau marea taină a sfințeniei dumnezeiești.

Folosit în spațiu spiritual lemnul devenea miraculos. În peregrinările mele prin satele hunedorene am consemnat o povestire tulburătoare a unui meșter popular, constructor de case și biserici, Burza Ioan (a lui Păduraru) pe care o transcriu integral deoarece sintetizează, în mod fericit concepția animistă a țaranului tradițional.

Iată ce-mi spunea meșterul Burza Ioan:

„Tare de mult, pe când omu’ se știa la glasu’ lupilor și la mărșul altor ligioane, iera un popă supărat tare văzând clopotnița de la beserică că abia mai ședea pe lemne. Și zâce el lu’ unu’ de iera

*Turla bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Lăpușiu de Jos
(Foto: Nicu Jianu)*

meșter fain, da-i plăce o țără și vinarsu’ de prune, meri la pădure die tocmé oarece lemne die goruni să reparăm clopotnița, că az-mâne, se hurducă și-i păcat die Domnu’ Dumnezău. Meșterul pleacă în pădure cu tot ce trabă, scule faine, mai întâi măsoară cât trebe lemnu’ ia și o slugă ca de ajutori și pleacă-n pădure la Dealu Lung, ceva mai colé de sat; o fost oarece drum până la pădure, s-or omenit și ei cu cât-o dușcă din felie (sticlă – n.n.). Apăi or ajuns, or găsât goruni d-ai faini, numa’ buni, da’ când i-or tăiat or smintit la lungime, nu cât iera, că s-or zăuitat, no vezi domnule, vinarsu-i câte-odată îi lucru’ lui Sata-na tie face să zăuiți multe... ce mai

vorbă, n-o fost ca pe hârtie. Or lucrat ce-or lucrat de-or pregătit goruni și i-or dus la beserică, așa linești fain-frumos, apoi îi măsoară da’ vede că-i bai, îs mai scurți. Se face roșu la față, cum îi porodica (tomată – n.n.) zâce: iartă părinte că zminti la tăiat și făcui lucru ca neomul. Popa: Nu-i bai fiule, meri acasă și-om vede mâne. A doua zi s-o crușit omu’, gorunii ierau tăt la fel, numa’ buni de lungi cât trăbă pântru clopotnița. O fi fost adevăr au ba, da’ io cred că da, mulți din sat or văzut.”⁶

Iată cum lemnul, material sacru, în gândirea mitică a țaranului, devine miraculos atunci când trebuie să fie utilizat la o construcție sacră.

Construcția în sine a unei biserici presupunea un anumit ritual la

care participa de cele mai multe ori, întreaga comunitate. Însă meșterul popular avea rolul cel mai important deoarece el era artistul din mâinile căruia va lua naștere opera ⁷ .

Existau practici ritualo-religioase curente legate de locul, așezarea bisericii, planul, elevația și chiar uneltele de construcție, precum și zilele de interdicție a lucrărilor stabilite, de altfel, foarte clar stipulate în calendarele țaranului român ⁸ .

Apoi meșterii populari știau ca nimeni alții cum să-și procure materialul lemnos necesar viitoarei construcții. Lemnul cel mai frecvent folosit era gorunul, supranumit în popor „împăratul pădurilor”⁹ . Pentru ridicarea bisericilor, meșterul alegea copacii cu trunchiul drept, dens care erau rezistenți la umezeală și atacul cariilor, depistându-le defectele ascunse ale trunchiurilor după aspectul extern. Tăierea se făcea toamna sau iarna, pentru că în alte anotimpuri, lemnul conținea mult **must** sau **mâzgă**, iar meșterul înțelegea care era mecanismul între parametrii fiziologici ai vegetației și unele fenomene astronomice. Astfel arborele trebuie tăiat **când luna-i sus** sau la **gătatul Lunii** sau când **Luna-i de-nceput** ¹⁰ .

Aceste convingeri magico-esoterice, de început, au devenit cu timpul taina de cunoaștere cu privire la cel mai bun lemn necesar construcției.

Materialele pentru bisericile din lemn erau stejarul și bradul (pentru accesorii – mobilier interior, cel mai frecvent) fiind aduse din locurile înalte ale dealurilor „**că-s crescute mai încet și-s mai tari**”. Printre meșterii dulgheri din județul nostru (în Țara Zarandului) mai circulă și acum zicala: „butucul roții (**buciumul**) se face de unde-i urlă lupul, nu de unde-i cântă cucu” ¹¹ .

Astfel orice meșter cunoștea însușirile definatorii ale fiecărei esențe lemnoase și în concordanță cu aceasta menirea ce li se cuvenea în procesul construirii. Mai trebuie adăugat că meșterii populari la început practica meșteșugul artei lemnului în mod global, construia case și biserici (dulgherii, obiecte de practică agricolă, de interior țărănesc) etc.

Mai târziu într-o evoluție firească, unii meșteri s-au specializat, în arta lemnului, potrivit aptitudinilor și talentului lor în cele mai variate aspecte fiecare având personalitatea și posibilitățile de expresie proprii ¹².

Rezolvările arhitectonice în edificarea unor biserici țineau firește,

*Biserica „Sfântul Dumitru”
din Bretea Mureșană
(Foto: Nicu Jianu)*

de personalitatea meșterilor care au semnat **aceste adevărate bijuterii**. În comunitatea sătească locul bisericii era bine stabilit, în mijlocul satului sau pe un deluț de pe care se putea panorama întreg satul ¹³. În funcție de aceasta construcțiile erau **joase sau înalte** după specificul locului geografic păstrând, astfel, un raport corespunzător între volumul lor și înălțimea acoperișului, inițial acoperit cu șită (șindrilă) iar mai târziu cu țigle, tablă sau chiar **eternit** (plăci de azbociment).

Aici se vede cu adevărat **amprenta** meșterilor populari care prin eleganța liniei, diversitatea fenomenelor arhitecturale de concretizare, prin bogăția detaliilor ornamentale ce înnobilau lemnul, prin execuții cu un înalt nivel ar-

tistic au realizat cele mai izbutite întru chipări ale artei populare bisericesti.

În construirea unui locaș de cult era nevoie și de o anume etică de la care meșterii populari nu se abăteau niciodată. Aceștia erau implicați nu doar cu efortul fizic de muncă ci sufletește. Profund credincioși, ca întreaga comunitate țărănească, ei nu erau simpli meseriași ci persoane care contribuiau cu propria jertfă la realizarea edificii închinat lui Dumnezeu.

În acest sens există un întreg epos legat de mitul jertfei la români.

Mitul meșterului Manole a devenit matrice etico-morală a spiritualității țărănești, mai apoi cu implicații hermeneutice în literatura clasică. Numai jertfa zidirii dă personalitate unei construcții iar în comunitățile rurale tradiționale exista datina de a stropii temelgia unei case cu sângele unei păsări anume sacrificate, o reminiscență a puterii magice a sângelui ¹⁴ .

Părintele Galeriu sintetizează astfel jertfa: „Sacrificiul, jertfa este una din cele mai profunde experiențe ale umanului. Nu există astăzi nici o religie în care ideea de jertfă să nu existe și să nu reprezinte sâmburele întregii vieți” ¹⁵ .

Pentru meșterii populari, constructorii ai bisericilor de lemn, profesiunea de credință nu mergea până la jertfa sângelui. Dar ei trebuiau să îndeplinească severe condiții a unui cod moral de la care nu se abăteau niciodată .

Cei care săvârșiseră abateri grave (crime, hoții, înșelăciune, adulter) care **juraseră strâmb**, care nu rezistau tentației alcoolului nu erau **primiți în tagma meseriașilor de acest fel**.

De altfel încărcarea acestor interdicții le aduceau acestora rușinea comunității, obștii rurale, care-i judecau și-i alungau din sat.

„Cine o avé cu beutura și face tăt rele în sat nu s-apuca veci de biserici ori cruci” ¹⁶ spunea un meșter din Ținutul Pădurenilor fiind întrebat care ar trebui să fie ținuta morală a unui meșter constructor de biserici. Mai mult, în legendele populare, aceștia erau pedepsiți de mânia divină

Biserica „Cuvioasa Sfântă Paraschieva” din Vulceaz – Vețel (Foto: Nicu Jianu)

cu pedepse cumplite: li se ardea casa, le mureau copiii, se îmbolnăveau de maladii dintre cele mai rele.

Toți meșterii trebuiau să fie curați trupește și sufletește; prelucrarea lemnului, perioada edificării construcției, se efectua în condiții de abținere sexuală, de rugăciuni zilnice și de fapte bune ¹⁷ .

Tăierea lemnului din pădure se făcea la lumina zilei, când **soarele era peste tăcerea cerului** ¹⁸ invocându-se puterea binefăcătoare a puterii divine.

Astfel sacrificiul angajează ființa însăși, în ultimă instanță în totalitatea ei, pentru că „atunci când te dăruiești pe tine, dăruiești totul și ținând seama atâtea variabile ale sufletului omenesc, atât de contradictoriu, e firesc în același timp ca jertfa, act profund personal să fie și să rămână ceea ce ortodoxia sacră mentală numește **o taină**.”¹⁹

Meșterii populari știau că meșteșugul lor era **o taină** și se considerau niște inițiați acceptând aceste valori ca obligatorii în exercitarea meseriei. Mai mult erau la rândul lor „pedagogi” învățându-i pe ajutoare (ucenici) să urmeze aceleași percepțe pentru a deveni cu adevărat „meșteri mari” capabili mai târziu, să ajungă la perfecțiunea profesorilor.

Din păcate, nu putem să nu constatăm starea nefericită a multora dintre bisericile de lemn din județul nostru care abia mai supraviețuiesc degradării continue odată cu trecerea timpului; nu puține au dispărut datorită intemperiilor și împrejurărilor defavorabile.

Multe biserici de lemn au fost pur și simplu părăsite, prin construcția în același sat a celor de zid, de nevoia altor mai încăpătoare ²⁰ .

Întreaga istorie a spațiului hunedorean a fost un șir de fapte istorice, convulsii și prefaceri care au marcat profund existența comunităților țărănești. Astfel multe sate împreună cu bisericile lor au fost răpuse de calamități istorice cum ar fi cele de pe Valea Jiului, pârjolite de turci, împreună cu alte case, în 1788 ²¹ , precum și cele din Țara Zarandului arse în Revoluția pașoptistă ²² .

La ora actuală starea bisericilor de lemn se află într-o primejdie din ce în ce mai mare de a se pierde. Se constată o indiferență, cu totul păgubitoare, atât din partea preoților și credincioșilor, dar și a autorităților; motivul principal fiind lipsa resurselor financiare, deoarece costurile unor asemenea lucrări sunt foarte ridicate. Ignorându-se valorile trecute și prezente ale bisericilor de lemn hunedorene de adevărate documente istorice ale obștilor comunitare – noi credem că a venit timpul să punem la adăpost, prin restaurare tot ce se mai poate salva, dacă nu în totalitate, cel puțin exemplarele reprezentative pentru istoria și arta noastră.

Altfel vom pierde ireversibil o parte din conștiința și demnitatea unui popor greu încercat de istorie de-a lungul timpului.

Necesitatea muncii de restaurare ne privește pe toți, preoți și credincioși, conducători ai forurilor administrative locale și centrale. Împreună, cu responsabilitate și profesionalism putem să contribuim la salvarea acestui fond principal al spiritualității noastre.

*Biserica „Cuvioasa Sfântă Paraschieva” din Runcșor –
Gurasada (Foto: Nicu Jianu)*

Aceasta și ca un omagiu adus meșterilor populari, cititori de sfinte biserici, care au fost creatorii unei strălucite civilizații a lemnului ce impresionează și astăzi ca fapte vii ale spiritului creator al locuitorilor hunedoreni, așa încât să nu lăsăm ca timpul și nepăsarea să distrugă aceste lăcașe de înțelepciune și reculegere.

NOTE:

1. Cornelia Belciu – *Puncte de vedere în cercetarea culturii materiale*, în revista de etnografie și folclor, (19) nr. 3, București, 1974, p. 239
2. Romulus Vulcănescu – *Etnografia: știința culturii populare*, București, Ed. Științifică, 1966, p. 13-51
3. Lucian Blaga – *Despre dor în Spațiu mioritic* (Trilogia culturii) Fundația pentru literatură și artă, București, 1944, p. 287
4. Jacques Le Goff – *Civilizația medievală*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 280
5. E. Speranția – *Systeme de metaphysique* –, Sibiu, 1943, p. 295
6. *Note de cercetare în satul Almășel, com. Zam*, (luna Mai 1985).
7. Ion Vlăduțiu – *Etnografia românească*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 231-237.
8. Antoaneta Olteanu – *Calendarele țaranului român*, Ed. Paideia, București, 2001
9. Romulus Vuia – *Așezarea, casa și portul, Arhitectura populară în România*, București, 1971, p. 521-527.
10. Octavian Maier – *Arhitectura țărănească în vestul țării*, Arad, 1974
11. Inf. Ioan Lazăr (55 de ani), *Criș, com Blăjeni*
12. Nicolae Dunăre – *Civilizația tradițională românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 159
13. Paul H. Stahl – *Planurile caselor românești țărănești* (Studii și comunicări) – Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1958
14. Dimitrie Caracostea – *Material sud est-european și formă românească (Meșterul Manole)* – Revista Fundațiilor Regale, București, 1942, p. 631.
15. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu – *Jertfă și răscumpărare*, Ed. Harisma, București, 1991, p. 9
16. Inf. Aron Cătesc – meșter crucer – Toplița
17. Inf. Buștea Gheorghe (82 ani), Dumbrăvița
18. Inf. Mihoc Valeriu (60 ani), Stăncești, com. Dobra
19. Constantin Galeriu – op. cit. p. 221
20. Ioana Cristache Panait – *Arhitectura de lemn din județul Hunedoara*, Ed. ARC 2000, București, 2000, p. 12.
21. Pr. Octavian Pătrașcu, prof. Cornel Hogman – *Biserica Sănovilor din Valea Jiului – Petroșani*, în Mitropolia Banatului XXIII, 7-9, 1973, p. 485
22. Ioana Cristache Panait – op. cit. p. 13.

De la Bertoldo încioace

Motto:

„Europa se construiește. Iată o mare speranță care se va înfăptui numai dacă se va ține seama de istorie. O Europă fără istorie ar fi orfană și nenorocită. Pentru că, ziua de azi se trage din cea de ieri, iar ziua de mâine este rodul trecutului. Un trecut nu trebuie să paralizeze prezentul, ci să-l ajute să fie diferit în fidelitate și nou în progres.”

(Jacques Le Goff - Construcția Europei)

În 1550 se naștea în Italia, la St. Giovanni, la Persiceto, **Giulio Cesare Croce della Lira**, scriitor prolific, autor a peste 300 de opere literare, între care celebrul ciclul romanesc Bertoldo.

Dintre toate scrierile **La piacevali e ridicole semplicita di Bertoldino**¹ a avut un impact răsunător în literatura medievală a vremii.

Mult mai târziu, în 1799, apărea la tipografia lui **Petru Bart**, din Sibiu, traducerea, din surse compilate, **Viața lui Bertoldo și al lui Bertoldino, feciorul lui, împreună cu a lui Cacossino, nepotul lui**². Povestirile din această carte au avut o mare audiență în rândul oamenilor, îndeosebi la cei simpli, aproape semianalfabeți care prin eforturi deosebite de silabisire memorau întâmplările și le transmiteau, prin oralitate semenilor. Povestirile semnalate au circulat frecvent în Transilvania, fragmente din acestea regăsindu-se în calendarele și almanahurile populare.³

Așa că, începând cu secolul al XVII-lea, cărțile populare alături de cele bisericesti, erau prezente în toate provinciile istorice, ca

urmare a tipăriturilor tot mai numeroase, traduceri din literaturile vechi, bizantino-grecești, dar mai ales din cele occidentale ale Europei.

Aceasta ca urmare a unor largi deschideri economice și culturale spre țările europene și a stabilirii unor relații substanțiale care au condus la o înțelegere și cunoaștere mai largă a vieții țărilor vecine.

Din acest punct de vedere, cărțile populare au contribuit, așa zice, fundamental la cunoașterea Europei, în primul rând a istoriei sale, într-un spațiu temporal de la Antichitate și Evul Mediu până la începutul timpului modern, ajungându-se astfel la descoperirea culturii occidentale.⁴

Iată cum, spunând fără malițiozitate, Bertoldo, alături de **Esopia, Alexandria, Halima, Romanul Troiei, Eratocritul, Til Buhog-lindă, Genoveva de Brabant** și altele ne trimiteau în Orientul și Occidentul Europei, într-un mod artistic, dar și informațional totodată, într-o lume cu totul deosebită de a noastră.

Este timpul cristalizării **modelelor culturale** atât de controversate mai târziu, cum sunt cel german, în Transilvania și cel francez în Moldova și ceva mai târziu în Țara Românească.

În acest context cultura populară și-a avut rolul ei în formarea culturii noastre moderne, fiind suport pentru capodoperele marilor noștri scriitori, artiști și savanți. Un exemplu plener, din cele mai numeroase, fiind geniul Eminescu.

Astăzi privită de sus, condescendent și comod, Europa ne pare un spațiu pestrîț în care limbile și tradițiile par a se complementa într-un posibil viitor de melanj spiritual, ca urmare a unei anumite globalizări, un fel de „țară” cu sate distincte trăind aparent cordial, respectându-și unul altuia substanța proprie, într-o tendință de unitate afișată cu pasiune sau refuzat cu frică de alții.

Aceștia din urmă ne bagă în ochi **nepotrivirile de viață** dintre noi și occidentali fluturându-ne sintagme tocite de **popor eroic** care a rezistat demn de-a lungul timpului, de **specific național** în cadrul căruia **veșnicia** s-a născut la sat, de **fatalitatea noastră** etc.

Orice popor trăiește prin faptele sale vii în continuă mișcare. Raportarea exclusivă la trecut și afirmarea prezentului numai prin ceea ce a fost **măreț și patriotic** este ca și cum am fi presați în paginile unui ierbar, păstrați fiind pentru a arăta generațiilor viitoare **tradițiile noastre glorioase**.

Ferecătură de carte, lucrată în atelierelor din Brașov și Sibiu (1698) din argint ciocănit, cizelat și aurit. (Muzeul Mogoșoaia)

Nimeni nu spune că trebuie să nu ne cunoaștem istoria, trecutul care ne-a modelat ca popor și țară, dar am fi exclusiv protocroniști spunând că noi suntem români **numai prin ce-am făcut odată**, că prezentul este o **emanație** neconformă cu **străvechile noastre tradiții**. E o afirmație cu totul falsă.

Referitor la chestiunea în discuție, situația culturii populare tradiționale, cât a mai rămas din ea, devine deosebit de complexă.

Tradiția în spațiul multicultural poate fi un **element de identitate**. Ea trebuie înțeleasă ca o neterminată mișcare ce conservă esența spiritualității unui popor, pentru că dincolo de complexitatea tehnică a reintegrării rămân oamenii. Ei vor fi dilema secolului, **oamenii obișnuți**,⁵ care prin gândire și acțiune se vor ridica la dimensiunile actuale ale Europei.

Cât de pregătit este **omul obișnuit** pentru provocările viitoare rămâne de văzut; pentru că a face elogiu necondiționat capitalismului, liberalismului și democrației ca fiind singurele garante ale integrării este ca și cum am considera Europa ca o mamă perfectă care-și va hrăni copiii numai cu lapte și miere iar noi nu va trebui să facem nimic.

La toate acestea se adaugă un anume **sindrom de neapartenență**⁶ potrivit căreia nu aparținem nimănui ci numai nouă înșine. Cu alte cuvinte am construit un zid de nepătruns în jurul nostru și nimic nu e bun dinafară pentru că ne subminează ființa națională crescută în obiceiurile ancestrale; suntem **rrromâni verzi** vorba lui Caragiale și așa vom rămâne în vecii vecilor. Deci, cum rămâne, suntem în Europa sau în Balcani? De cele mai multe ori primim un răspuns năucitor, nu suntem nicăieri ci în **eterna și fascinanta Românie**.

Dar istoria este fermecătoare și înțeleaptă, cum bine zice Iorga. Dintotdeauna am făcut parte din Europa, am conviețuit cu națiunile sale, chiar dacă am traversat și perioade mai negre, cum ar fi noaptea naționalist-comunistă. **Oameni obișnuți** știu aceasta.

Iată ce-mi spunea moșul Gheorghe (90 ani) din satul Dumbrăvița cu ocazia unei cercetări etnofolclorice din anul 2001:

„Apăi, io fusei, domnule, la Viana și Peșta (Viena și Budapesta - n.n.) mai încolo... că-s trecut prin multe... fain o fost că-s multe de pus la cap, oameni-s tăt ca noi, dați de Domnu' Dumnezeu....da' și la noi ți-o zâc,îi fain, numa' cu puțân cheag....că ce crezi, acia în Ardeal îs de tăte neamurile... am trăit din moși la un loc, în bună pace. Așé... ce-o fi, om vedé”.

În zonele etnofolclorice, multiculturale din Ardeal se întâlnesc în cultura populară aspecte dintre cele mai variate. Aici conviețuirea etnică dintre români, germani și maghiari, bunăoară, are un caracter interferent unde practicile se amestecă și se completează într-o dinamică, totuși, proprie fiecăruia.

Dansurile, muzica, obiceiurile și tradițiile, arta populară s-au „contaminat” între ele, ca urmare a acestor fenomene, unele pe altele, creând un pitoresc mozaic de exprimare, iar în familiile de căsătorii mixte, sărbătorile religioase (ex. - ale Paștelui) sunt ținute în amândouă confesiuni, ortodoxă și catolică.

Aici intrăm într-o problemă deosebit de sensibilă, aceea a **întâlnirii religiilor**, din nefericire adusă prea puțin în dezbaterea societății civile.⁷

În întreaga spiritualitate populară, ortodoxismul este peste tot prezent devenind astfel o matrice existențială a poporului nostru alături de „elementele păgâne”. Eposul popular stă sub semnul Bibliei și a învățăturilor lui Isus. Creștinismul, în general, are o incontestabilă neomogenitate religioasă dar există într-un pluralism care s-a împlinit ca ordine în univers, actualizându-și posibilitățile la o lume nouă.⁸

Dincolo de lupta surdă dintre diferitele culte din biserica noastră actuală, se întrezărește posibilitatea unei comuniuni, am zice ca unitate în diversitate confesională, în care toleranța și respectul reciproc pot fi potentate tocmai de pluralismul cultural al Europei.

Judecând la rece, constatăm că aceste dispute îl lasă totuși pe țăranul nostru, impasibil. El știe doar că Dumnezeu l-a făcut după chipul și asemănarea Lui, că este chintesența tuturor lucrurilor și că viața și moartea reprezintă un ciclu existențial care va dăinui precum soarele și stelele pe cer. De aceea puțin îl interesează că Ianoș este catolic iar Hans protestant, cum ar zice moșul Gheorghe: *tăți avem același Dumnezeu.*

Nu sunt un adept inflexibil a integrării noastre. Știu că aderarea la Uniunea Europeană va fi un proces complex, lung și dureros pentru o mare parte a societății, mai ales pentru cea de la sate încă săracă și puțin ocrotită de oficialități. Rezultatele benefice, ale integrării nu se vor vedea peste noapte, dar acesta este mersul istoriei, așa că, se pare, că tot moșul Gheorghe are dreptate când spune: **ce-o fi, om vedé.**

NOTE:

1. Titlul complet este: *La piacevale e ridicole semplicita di Bertoldino, figlio dell' astudo ed acortto Bertoldo con le sottili ed arguate riposte della Marcolfa sua madre e moglie di esso Bertoldo* (Plăcutele și ridiculele naivități ale lui Bertoldino, fiul șiretului și istețului Bertoldo, cu subtilele și spiritualele răspunsuri ale Marcolfei, mama și soția zisului Bertoldo).
2. Nicolae Cartoian - *Cărțile populare în literatură românească*, București, 1974, Editura Enciclopedică Română, p. 449.
3. Ioan Bianu - *Catalogul manuscriptelor românești*, I. București, Biblioteca Academiei Române, p. 442. (Apud: Nicolae Cartoian – op. cit. p. 449.)
4. Petru Ursache - *Sadovenizând, sadovenizând ...* Iași, 2005, Editura „Universitas XXI”, p. 43
5. Eric Hobsbawm - *O istorie a secolului XX*, București, 1999, Editura „Cartier Istoric”, p. 599
6. Andrei Pleșu - *Comedii la porțile orientului*, București, 2005, Editura Humanitas, p. 110
7. Dan Corneliu Suhanea - *Conservatorism versus tradiție*, în „Lumea Carpatică”, Reșița, nr.3,2002, p.8
8. Anca Manolescu - *Europa și întâlnirea religiilor*, București, 2005, Editura Polirom, p. 31

Primul pas

În această epocă năucitoare a hipermodernității, satul contemporan a ajuns cu chiu cu vai în anul al doilea al viețuirii sale în Uniunea Europeană. **Satul bătrân**, al tradițiilor, a plecat treptat din sufletele locuitorilor topindu-se nostalgic într-o lume debusolantă și contradictorie.

Globalizarea începe să-și facă prezența încet, tentacular și în societatea satelor noastre, în primul rând în planul economic, tehnologic, politic și apoi inexorabil la nivelul culturii populare deja **acaparată și contaminată** de aspectele sale nivelatoare.

Din punct de vedere istoric satele noastre au fost comunități umane, restrânse sau largi, caracterizate prin identități culturale distincte, specifice cu note definitorii, unice care exprimau cultural multitudinea tradițiilor spirituale legate de viață și muncă.

În **satul recent** aceste paradigme spirituale se estompează văzând cu ochii rămânând din reprezentarea arhetipică doar segmente din obiceiuri și tradiții. Acum asistăm la fenomenul nașterii unor produse de hibrizi culturali superficiali și lipsiți de valoare.

Discutând cu oamenii satelor noastre despre posibilele beneficii ale conviețuirii noastre în U. E. am consemnat o mulțime de opinii. Cele mai multe se refereau la ritmul încetinit al transformărilor cerute, mai ales de tinerii al populației, adepți ai schimbărilor accelerate: Iosif Stoian, de 30 de ani, din Pojoga, mai tranșant, era sceptic cu privire la administrarea fondurilor Uniunii Europene în agricultura românească: *A trecut deja un an și nu văd nici-o schimbare la noi, facem agricultura precum moșii noștri, ca acum o sută de*

ani. Nicolae Feneș, de 70 de ani, din Săcămaș este mulțumit referindu-se la drumul nou, asfaltat, din satul său: *Ce să spun, îi fain ce-or făcut ăi de la primărie, avem drum cu asfalt, că neam de neamul nostru n-or umblat pe drum de ăst domnesc.*

Satele hunedorene se confruntă astăzi cu o alarmantă depopularizare fiind în cea mai mare parte îmbătrânite, de aici, o anume reticență sau chiar împotrivire a acestora în fața măsurilor nivelatoare dar exigente. Bătrânii, în special, adepții agriculturii tradiționale, dau dovadă, în acest caz, de un scepticism evident: *Or venit și ne-or cerut să punem la marhe (animale – n.n.) în ureche oarece aparat că altu feliu nu-i putem crește. Nici vinarsul nu-l putem face cum am apucat din moși; or pus câte și câte reguli de nu le-om putea dovedi. Să se schimbe ăi tineri, noi om rămâne cu ale noastre* spune moșul Todoruț, de 79 de ani, din Bretea Mureșană.

Astfel, constatăm că 2007, primul nostru an în Uniunea Europeană, nu a adus țaranului nostru prea multe schimbări în viața satului care să-i modifice structural existența.

În spațiul spiritual, țaranul rămâne în continuare în parametrii exprimării sale, aceia ai datinilor, credințelor și obiceiurilor transmise din generație în generație. Pătrunderea masivă a mass – mediei, în special cea audio – vizuală precum și sistemul informațional modern în viața satului alterează destul de serios eposul folcloric păstrat cu respect de comunitățile rurale. Disoluția satului tradițional, începută în anii de după revoluție, chiar dacă a influențat în bună parte mentalitatea tradițională, nu a estompat prea mult marile sărbători ale satului, bunăoară cele de Crăciun și de Paști, precum și cele legate de viața satului, cum sunt nunta, nașterea, înmormântarea și nedeile atât de apreciate de săteni.

Binefacerile Uniunii Europene se vor constitui însă, într-un proces complex, lung și dureros pentru o mare parte a societății, mai ales pentru cea de la sate pline de greutate materiale și puțin sprijinită de

oficialități. Rezultatele benefice ale ființării noastre în U.E. nu se vor vedea peste noapte, acesta este mersul istoriei, încât 2007 a fost un pas mic pentru satul hunedorean dar unul mare pentru viitorul său.

*Oile noastre din totdeauna ... Gospodărie țărănească din satul Ciulpăz –
Ținutul Pădurenilor (Foto: Nicu Jianu)*

Nunta pădurenească – reper fundamental de spiritualitate hunedoareană

În ciclul vieții nunta reprezintă o mare manifestare spectaculară de o importanță fundamentală în comunitatea sătească. Cu un întreg **alai de datini și obiceiuri**, cu o riguroasă cronologie a momentelor, **nunta este o trecere, un prag** în ciclul cosmogonic al spiritualității țărănești.

Poate, nicăieri, în nici o zonă etnofolclorică a Hunedoarei, nunta țărănească, nu are o încărcătură ritualică mai profundă dar în același timp atât de pitorească, ca în Ținutul Pădurenilor. Vă prezentăm succint acest monumental obicei folcloric așa cum l-am înregistrat în **satul Dăbâca din comuna Toplița** cu mulți ani în urmă.

Ciclul nunții pădurenești se întinde cronologic pe o bună durată de timp strângând la un loc etape de **început (pregătire), desfășurare propriu-zisă** precum și **cea de final (după terminarea nunții)**, totul fiind o **succesiune de ritualuri**, cele mai multe proprii pădurenilor.

Unirea tinerilor în ceremonialul nunții nu se făcea la întâmplare, familia orienta tinerii explicându-le importanța evenimentului, pregătindu-i psihologic pentru marele eveniment al întemeierii viitoarei familii. Odată cu maturizarea fizică și psihică a tinerilor, părinții le creau ocazii de cunoaștere și împrietenire cu prilejul manifestărilor colective din viața satului: horele de duminică, colindatul, Sânvăsâiul de Anul Nou, sărbătorile pascale, nedeile dar și întâlnirea la șezători și clăci, la sărbătorile păstorești etc.

Cu toate că cele aproape 40 de localități pădurenești sunt distanțiate apreciabil una de alta (până la 50 km) nu rare erau cazurile când mirele și mireasa erau din sate diferite dar veștile despre căsătorie circulau cu repeziciune în casele gospodarilor.

O etapă esențială în ritualul nunții era **peșitul**. Familiile trimiteau peșitori la băiat sau fată dacă aceștia rămâneau în acasă. Dacă tinerii erau din sate diferite, mai depărtate, până la peșit se trimitea un „*spion*” în satul respectiv care se interesa despre comportamentul, familia, bogăția celui/cele cerut/e în căsătorie. Peșitul se făcea numai seara, în zilele faste de luni, joi și sâmbătă, și se făcea cu scopul de a obține acordul familiei în vederea căsătoriei. Multe peșiri se făceau mai mult cu acordul părinților care cântăreau posibilitățile materiale ale viitorilor miri, dar se ținea cont și de sentimentele fetelor și ale băieților.

Alaiul de nuntă (Foto: Rusalin Ișfănoni)

Când răspunsul feciorului și al fetei pețite era afirmativ avea loc **tomnitul** (tocmeala), de regulă sâmbătă seara care viza stabilirea zestrei, fixarea nunții, numărul de invitați, numirea **vornicilor** (gazdele) la mire și mireasă, precum și a **lotașilor** (lăutarilor) separat pentru mire și mireasă, ziua pentru căsătoria civilă, la **scosul cărților** (certificatul de căsătorie).

Cu o săptămână înaintea nunții, familia viitorilor căsătoriți tocmea **orfelii** (chemătorii) care invitau la nuntă (**uspăț** – la pădureni). Orfelii (doi feciori) îmbrăcați în costume populare, împodobiți cu panglici viu colorate, purtând **ciocanul de uspăț** invitau gospodarii la nuntă prin mici orații:

*Floricica – mbobocește,
Jupâneasa mireasă,
Cu drag vă poștește,
Ca de azi într-o săptămână,
Să fim cu toții împreună,
La o lingură de zamă,
La un pahar de băutură,
La mult drag și voie bună !*

Nunta tradițională pădurenească începea duminică și ținea trei zile, până marți și se desfășura în două etape: la casa mirelui și la casa miresei după un ritual străvechi păstrat cu strășnicie. Masa de nuntă se instala în camera cea mai mare a locuinței iar mesele se așezau de-a lungul a trei pereți și erau acoperite cu **mesaie** (fețe de masă) pe care se puneau colăcei din grâu împreună cu crenguțe verzi și flori după anotimp, linguri de lemn și farfurii din lut.

Odată cu amenajarea mesei de nuntă se pregătea **culmea**, zestrea miresei, costume populare, țesute și cusute cu deosebită artă de mireasă pentru zestre. La nunta la care am asistat, mireasa a avut 15 cămăși și piese de costum femeiesc – **oprege, brăciri, șube**, peste 10 cergi din lână, **lepedee** (cearșafuri) din cânepă, **straițe** și **desagi**.

Nunta propriu-zisă începea cu plecarea după nănașii mirelui care

soseau la acesta cu alai, muzică și strigături cu un repertoriu foarte variat (multe satirice):

*Fain îi locul pe-aicea,
Duce-m-oi și l-oi lăsa,
Și m-oi duce-n țări străine
Unde nu mă știe nime',
Numa' frunza și iarba,
Și pă săraca mândra.*

Apoi nuntașii ajungeau la casa mirelui fiind întâmpinați de părinții acestuia unde se vornicea:

*Cinstiți nuni,
Iubiți părinți și buni,
Iaca ziua a sosit,
C-așa este rânduie
Fiul dumneavoastră a venit
Gata de căsătorit
Ca un pom mândru-nflorit.*

Semnalul plecării alaiului mirelui după mireasă se făcea printr-o bubuitură puternică de armă și mai nou din **dudă de carbid**. Se spuneau **urăturile** (orațiile) vornicilor iar un bărbat dintre nuntași aducea **cinstea miresei** și un pom cu mere roșii și crenguțe verzi înfipte în ele precum și piese de port: **cârpa albă** (năframa de mireasă), un **opreg** sau **brăcire**:

*Ia-ți mireasă ziua bună,
Dragă, floriceaua noastă,
De la mamă, de la tată,
De la frați de la surori,
De la grădina cu flori,
De la fir de lămâiță,
De la fete din uliță,
Căci fălos mire te duce,
De la maica ta cea dulce,*

Familie din satul Dăbâca mergând la nuntă (Foto: Rusalin Ișfănoni)

*Te duce la alte curți
La părinți necunoscuți.*

După ce este cerută mireasa în cadrul unui dialog ritualic între solii mirelui și cei ai miresei, se prezintă **darurile de cerere**, mulțumindu-se reciproc. Apoi începe în casă **despletitul miresei** cântat de un grup de femei:

*Trandafir în cornu' mesii,
Cum mai plâng ochii miresii,
Unul plânge, unul ba,
Că știe ce-i dragostea,
Unul plânge, unul nu,
Că știe ce-i urātu'...*

În episodul ritualic al nunții pădurenești un rol inedit îl are **mireasa năroadă**, un personaj pitoresc deghizat într-o babă urâtă, îmbrăcată

caraghios, interpretată de un bărbat deghizat care face acțiunea cu totul ilară, când este cerută mireasa de vornicul mirelui, dar care nu poate fi păcălit, găsind până la urmă mireasa adevărată, pe care o prezintă în ritmul **cântării pentru drum**:

*Floritică de pe coastă,
Frumoasă-i mireasa noastă!
Bine-i stă la cer cu Lună,
La mireasa cu cunună!
Bine-i stă la cer cu stele,
La mireasa cu mărgele!*

Apoi mireasa este condusă la o masă în curte unde se află **ciubărul ritualic cu apă**: vornicul o învârte de trei ori pe sub mână, arătându-i alaiului prezent calitățile fizice și psihice ale miresei:

*Jupâneasa mireasă,
Tânăra-i și frumoasă...*

Mireasa scoate buchetul (mănunchi de busuioc) din apă și stropește nuntașii urându-le: **Rod bogat să dea Dumnezeu, rod bogat**, urmând ca nuntașii să se spele pe mâini cu apa din ciubăr iar apoi mirii vor vărsa apa la rădăcina unui **ultoi** (pom roditor). După acest ritual de fertilitate toată lumea se așează la **masa uspațului** (masa de petrecere) iar gazda cu două sticlute de **vinars** (țuică) va face **descântatul vinarsului**, o urare către miri și meseni de petrecere plăcută și voie bună urmând orația celor **șapte pahare** de băutură oferite fiecărui nuntaș de către **colceri** (paharnici):

*Dar să zicem că primul pahar
Îi pentru mila lui Dumnezeu
Care-o făcut Ceriul și Pământul,*

.....
*Ăst ultim pahar
Pentru cinstiții căpitani cumetrii mari (nașii)
Dumnezeu să-i miruiască
Și la mulți ani să trăiască!*

După strigarea darurilor, care se făcea în timpul ospățului, în etape diferite, după cum regizau vornicii spectacolul nunții, se petrecea până dimineața, când mirele se ridica de la masă și împreună cu alaiul și muzicanții pleca cu mireasa la casa acestuia pe strigăturile bărbaților:

*Câte flori pe deal în sus
Toate cu mândra le-am pus,
Dragu-mi-i floarea-nflorită
Și mândra cari se mărită!
Dragu-mi-i floarea frumoasă
Și mândra care-i mireasă!*

Darurile erau la pădureni în natură, constând în produse agricole, animale, pământuri, unelte de muncă etc., dar spre timpurile de astăzi se cinstea și cu bani.

În cele mai multe sate pădurenești nunta se încheia miercuri dimi-

Cerutul miresei (Foto: Rusalin Ișfănoni)

neața după ce finii ofereau daruri nașilor, un colac, nelipsitul pom cu mere, o sticlă de vinars și în încheiere se mânca **zeamă** acrită cu oțet.

Cununia religioasă se făcea, de cele mai multe ori, după nuntă, într-o duminică sau sărbătoare importantă când preotul avea planificată slujbă în sat, astfel că nunta (uspățul) era considerat actul fundamental ce confirma unirea mirilor în fața comunității.

Spectacolul nunții la pădureni are o consistență ritualică mult mai densă decât o prezentăm acum. Am eludat multe din etapele derulării sale considerându-le ne semnificative pentru înțelegerea globală a acestei epopei existențiale a trecerii într-o nouă entitate, cea a familiei țărănești.

Pentru că astăzi nunta în Ținutul Pădurenilor este foarte departe de conotația tradițională datorită unor importante mutații economico-sociale, dar și imateriale, în viața pădurenilor, care au determinat pierderea spirituală a acțiunilor în dorința câștigului material pentru că vrând-nevrând satul pădurenesc este atras prin integrarea europeană de prefacerile societății de consum.

Restituiri sentimentale (Însemnări pe marginea unei culegeri de colinde)

O lungă perioadă de timp disciplinele etnologice – folcloristica, etnomuzicologia, etnocoreologia, etnografia – s-au ocupat în a identifica de cele mai multe ori cantitativ, și mai puțin calitativ, **produsele tradiționale** ale spiritualității populare considerând că ele reprezintă **fondul arhaic** al culturii naționale care a conservat în memorie practicile și credințele straturilor neinstruite ale populației, singura **pură și nealterată** care ne putea configura ca identitate. Se culegea imens, din toate domeniile folclorului existând temerea dispariției multor din aceste **productii** ca urmare a dezvoltării economice și sociale moderne.

La începutul secolului al XX-lea prin strădania unor filologi renumiți – Ovid Densușianu, I. Bianu, D. Caracostea, I. A. Candrea și etnomuzicologii excepționali, C. Brăiloiu și G. Breazu o astfel de viziune paseistă s-a modificat și folcloriștii au înțeles aspectul modern, contemporan al culturii populare. Iată ce afirma în 1909, Ovid Densușianu în cadrul lecției de deschidere a cursului de folclor ținut la Facultatea de Litere a Universității din București:

„Nu poate fi vorba de o dispariție completă a folclorului vechi, ci numai de o reducere ori de o modificare a lui. Grija culegătorului a fost și este prin urmare exagerată. Se va părea mai puțin întemeiată, când folclorul își lărgeste domeniul. Într-adevăr prin culegerea de material nou (...) folcloriștii vor găsi totdeauna drum deschis pentru studiile lor și niciodată nu le vor lipsi fapte noi, actuale, asupra

cărora să-și îndrepte atențiunea ; fiecare epocă e caracterizată prin manifestațiuni așa cum ele se reflectă în sufletul contemporanilor, folcloriștii vor avea întotdeauna un câmp întins de cercetare.”

A urmat o perioadă de profundă investigație și cercetare etnofolclorică, o etapă nouă de menținere a etnologiei într-o dimensiune adevărată, aceea a **culturii post – industriale** supusă proceselor

*Grupul de dubași din satul Rădulești, comuna Dobra
(Foto: Marcel Lapteș)*

de modernizare, a **dimensiunii profunde** cum i se spune astăzi folclorului. Apoi s-a parcurs o etapă descumpănitoare unde cercetătorii au fost supuși, după cel de al doilea război mondial, în perioada comunistă, aproape jumătate de secol, la presiunile neconținute a ideologiei totalitare care-i sileau să urmeze calea **maselor creatoare de cultură** orală, populară, în cercetările lor, percepute ca grupuri cu identități amorfe, cu rădăcini cât mai adânc înfipte, nebulos, dar neapărat **glorios în glia patriei** pentru că acestea erau **cerințele noii vieți socialiste**.

După noaptea comunistă s-au deschis drumuri ale cunoașterii într-o dimensiune pe care înaintașii nu o puteau bănuși: aceea a culturii societății supusă procesului de mondializare, prin asemănarea culturii moderne cu cea numită tradițională, folclorică. Cultura orală de astăzi se circumscrie pe repere de modelare **transcontinentale** cum spune renumita cercetătoare Sabina Ispas; folclorul se exprimă astăzi printr-o complexitate de forme noi, **fără frontiere** mai puțin identificate în tradiție, de cele mai multe ori atipice care vizează o mai mare diversitate a **actanților folclorici**, în statutul lor socio-profesional, religie, vârstă, comportament sexual, aptitudini artistice etc.

Referindu-ne la folclorul literar situația este cu mult mai complexă deoarece **cuvântul vorbit sau cântat** prin simbolurile și semnificațiile noi ale contemporaneității, devine un **cod de comunicare** ce identifică noul sistem conceptual, de viață a comunităților sătești manifestate în afara coordonatelor tradiționale care au fost uitate sau modelate.

În acest context cercetarea și finalizarea trebuie concepută pe criteriile moderne ale sistemelor culturii orale în care primează cercetarea omului ca ființă creatoare de cultură. Pentru a se stabili identitatea artistică a unui spațiu etnofolcloric este necesară o cercetare pe cât posibilă, interdisciplinară care să reflecte întreg universul rural cu ritualurile, cotidianul, ceremonialul, viața cu grijile, îndoielile, teama, aparența și profunzimea proprii existenței oamenilor.

Și ce componentă reflectă aceasta mai profund decât textul literar al **producțiilor folclorice** mai ales cel al **colindelor** - chintesență ritualică a sărbătorilor creștine de iarnă?

Cel mai bine ne răspunde cartea **Florile dalbe de măr** a folcloriștilor **Petru Baci**, **Clemente Constantin** și **Monica Dușan**. Adevărate flori ale folclorului literar hunedorean culegerea de colinde este un triptic etnofolcloric cuprinzând, în buna tradiție a unei pleiade de folcloriști, nestemate folclorice, cele mai multe care nu au mai fost publicate, deci inedite, selectate pentru a respecta cu fidelitate și competență adevărul. Folcloriștii prezenți în această carte s-au

străduit fiecare să ofere, specialistului dar și iubitorului de folclor, piese autentice din largul teritoriu etnofolcloric hunedorean având grijă să conserve valori autentice, vii, ceea ce dovedește o strategie modernă, un sistem de selectare și grupare în culegerea efectuată pe teren. Astfel **Petru Baci** ne prezintă în capitolul său „**Deasupra la răsărit**” (30 de texte) colindele spuse de călușerii din Beriu și parte din Mărtinești în cadrul manifestărilor sărbătorilor de Crăciun când cetele de călușeri colindau pe la casele gospodariilor urându-le belșug și fericire.

Clemente Constantin, specialist de marcă al folclorului hunedorean, ne prezintă un grupaj de colinde inedite, **Pe țărături de dunăriță** (43 de texte), culese de el din zona Văii Mureșului superior dar și câteva adevărate perle artistice, culese de Mailand Oszkar prin 1880 la Cerișor în Ținutul Pădurenilor pentru a sublinia cât mai pregnant elementele mitologice din poezia noastră populară. Pentru că cel mai adesea, ne spune C. Clemente, creatorii anonimi și transmițătorii colindei aveau o viziune fabuloasă, hiperbolizantă asupra lumii.

Culegerea se încheie cu un capitol de colinde, **Trei păcurărei** (24 de texte) din Țara Zarandului, cu totul inedite, culese de **Monica Dușan**, o harnică folcloristă care cu pasiune și multă pricepere a notat texte literare, unele variante, de tip Zarand.

În plus, autorii ne-au convins, de la început că nu este nimic interpretat în afara stilului popular, ci rezultatul unor ani de teren și informare asiduă printr-un sistem coerent de selectare și grupare a textelor în jurul unor nuclee tematice evidențiind faptul că cele mai multe se manifestă ca fapte vii, în vatra satului cu ocazia sărbătorilor de iarnă.

Primim astfel un semnal optimist, plin de speranțe, că faptele vii, autentice nu vor pieri niciodată, fiind permanent funcționale în viața spirituală a oamenilor de la sate.

Folcloriștii acestei cărți fac de fapt un gest de redresare a cercetării

adevărate, acum sub semnele vremii care și-au pus amprenta cu severitate pe formele arhaice de cultură. Toate colindele sunt restituiri sentimentale cu dorința de a fi recuperate și teaurizate în inima și gândul iubitorilor de folclor.

Este de fapt rezistența noastră, a celor ce ne ocupăm de spațiul culturii tradiționale, în fața asalturilor civilizației actuale cu întregul său cortegi de acțiuni demolatoare, de mass-media și marketing pseudocultural, care agresează valorile noastre identitare sub presiunea devastatoare a kitsch-ului.

Dacă multe din manifestările spirituale proprii satului hunedorean s-au pierdut și au rămas ca segmente repertoriale în conștiința și memoria liderilor folclorici, despre eposul colindelor putem spune cu certitudine, că el continuă să fie unul viu, bogat și original în manifestări.

Astfel antologia de colinde **Florile dalbe de măr**, prin autorii ei, nu este un simplu act de consemnare postmodernă a unor **relicve folclorice**, străvechi eşantioane de expresie artistică populară. Aceste pagini ne îndeamnă cu dragoste și prețuire la întoarcerea la izvoare, acolo unde ne-a zămislit Dumnezeu întru eternitatea frumosului și demnității umane.

Lista interlocutorilor etnofolclorici

1. Albescu Floarea – Peșteana, com. Densuș
2. Ana Dumitru – Folt, com. Rapoltu mare
3. Andreșan Florica – Grădiștea de Munte, Orăștioara de Sus
4. Andreșoni Ana – Ludeștii de Sus, com. Orăștioara de sus
5. Andrieș Valeria – Mogoș, jud. Alba
6. Andrișoni Elena – Toplița
7. Angheloni Mirela – Peșteana, com. Densuș
8. Anghel Saveta – Bunești, com. Balșa
9. Ardelean Maria – Panc – Săliște, com. Dobra
10. Balcan Lazăr – Ohaba Ponor, com. Pui
11. Bălaș Verghelia – Dâncu Mare, com. Mărtinești
12. Bălușe Maria – Ursici, com. Boșorod
13. Bălușe Petru – Fizești, com. Pui
14. Bârcean Aurel – Mărtinești
15. Bedea Maria – Hărțăgani, com. Băița
16. Bindea Ileana – Bulzeștii de Sus
17. Blăjoi Ana – Alun, com. Boșorod
18. Bria Augustin – Chitid, com. Boșorod
19. Brânda Eufrosina – Lăpugiu de Sus, com. Lăpugiu de sus
20. Bobora Ana Saveta – Cerișor, com. Lelese
21. Bobora Floare – Hășdău, com. Toplița
22. Bobora Ana – Hășdău, com. Toplița
23. Bodea Aron – Ocoliușul Mic, com. Orăștioara de Sus
24. Bodea Maria – Târșa, com. Boșorod
25. Boldura Viorica – Dealul mare, com. Vălișoara
26. Borza Gheorghe – Tămășasa, com. Mărtinești
27. Bota Minodora – Petros, com. Baru
28. Burza Ioan – Almășel, com. Zam

29. Burcuși Voichița – Târsa, com. Boșorod
30. Burcuși Tatiana – Ursici, com. Boșorod
31. Burcuși Ioan – Târsa, com. Boșorod
32. Burs Letiția – Jeledinți, com. Mărtinești
33. Buștea Roman – Dumbrăvița, com. Ilia
34. Buștea Solomie – Dumbrăvița, com. Ilia
35. Butnaru Maria – Ociu, com. Vața de Jos
36. Cacuci Lenuța – Chitid, com. Boșorod
37. Catrina Anișca – Ruda, com. Chelari
38. Căceu Aron – Dobra
39. Cărmăzan Maria – Boiu de Sus, com. Gurasada
40. Cătălinea Lina – Stănița, com. Buceș
41. Ciro Nicolae – Șesuri, com. Bucureșc
42. Circo Florica – Șesuri, com. București
43. Cioica Sabin – Lupșa, jud. Alba
44. Cleșiu Pelaghia – Ribița
45. Costa Ileana – Fața Roșie, com. Bătrâna
46. Costa Anișoara – Luncani, com. Boșorod
47. Crăciun Ana – Burjuc
48. Dălie Ioana – Bampotoc, com. Hărău
49. Dănilescu Iosif – Sibișel, com. Beriu
50. Dăncescu Eleonora – Tămășasa, com. Mărtinești
51. Deleanu Cosmina – Bobâlna, com. Rapolt
52. Dinișconi Mihaela – Tușea, com. General Berthelot
53. Dobrescu Siminie – Stăncești – Ohaba, com. Dobra
54. Dragotă Pavel – Ohaba Ponor, com. Pui
55. Dragotă Vactoria – Târsa, com. Boșorod
56. Dumitru Valeria – Bacea, com. Ilia
57. Fănic Dorina – Mălăiești, com. Sălașul de Sus
58. Feneș Vuța – Dumbrăvița, com. Ilia
59. Fodor Adam – Curechiu, com. București
60. Gălățeanu Dumitru – Jieț, Valea Jiului

61. Gridan Ion – Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus
62. Gridan Ioana – Orăștioara de Sus
63. Gruiescu Floarea – Boșorod
64. Haneș Sabina – Hărtăgani, com. Băița
65. Herciu Radu – Bătrâna
66. Herciu Elena – Bătrâna
67. Henț Maria – Fornădie, com. Șoimuș
68. Homorodean Artenie – Boiu, com. Rapoltu Mare
69. Homorodean Ioan – Homorod, Geoagiu
70. Iosifescu Aurel – Ursici, com. Boșorod
71. Iosifescu Tatiana – Ursici, co. Boșorod
72. Iosifesc Maria – Prihodiște, com. Boșorod
73. Iovescu Ioan – Tămășasa, com. Mărtinești
74. Jeleri Valerica – Voia, com. Balșa
75. Josan Petru – Dumbrava de Sus, com. Ribița
76. Lascu Minodora - Balșa
77. Leah Ileana – Mihăileni, com. Buceș
78. Lăzărescu Liviu – Mărtinești
79. Lăsconi Floarea – Densuș
80. Lăsconi Firuța – Densuș
81. Lucaciu Ileana – Hășdău, com. Toplița
82. Lupu Minerva - Mărtinești
83. Magda Roman – Dumbrăvița, com. Iliă
84. Mana Letiția – Ribița
85. Marcu Petru – Merișor, com. Bănița
86. Marinca Elena – Sălașul de Sus
87. Matiaș Petru – Mihăiești, com. Dobra
88. Mânja Sonia – Sălașul de Sus
89. Mânja Sofia – Coroiești, com. Sălașul de Sus
90. Meșter Maria – Ticera, com. Bulzeștii de Sus
91. Mihoc Aurora – Rădulești, com. Dobra
92. Mihoc Nicolae – Stâncești, com. Dobra

93. Mihuleț Eugenia – Almaș Săliște, com. Zam
94. Munteanu Dorin – Federi, com. Pui
95. Muntean Dorica – Hășdău, com. Toplița
96. Muntean Floare – Fața Roșie, com. Bătrâna
97. Muntean Maria – Cioclovina, com. Boșorod
98. Munteanu Relu – Federi, com. Pui
99. Munteanu Ioana – Mada, com. Balșa
100. Murgoi Vasile – Târșa, com. Boșorod
101. Musa Eleonora – Cernioșoara florese, com. Bunila
102. Nechifor Toader – Ursici, com. Boșorod
103. Ognean Maria – Roșcani, com. Dobra
104. Oprean Simine – Dobra
105. Oprinesc Maria – Alun, com. Bunila
106. Oprinescu Sofia – Lelese
107. Oproni Georgeta – Cula Mică, com. Răchitova
108. Pantiloi Gheorghe – Prihodiște, com. Boșorod
109. Pascotesc Leonora – Lunca Cernii de Sus
110. Păran Lucreția – Voia, com. Balșa
111. Părăoni Tiberiu – Prihodiște, com. Boșorod
112. Părăoni Florica – Ursici, com. Boșorod
113. Părău Ileana – Voia, com. Balșa
114. Pera Nicolae – Cigmău, com. Geoagiu
115. Popa Lenuța – Cerișor, com. Lelese
116. Popa Lucreția – Alun, com. Boșorod
117. Popa Maria – Hărțăgani, com. Băița
118. Popa Nicolae – Hărțăgani, com. Băița
119. Popesc Maria – Cimpa, Valea Jiului
120. Râmbetea Minodora – Târșa, com. Boșorod
121. Râmbetea Valeria – Târșa, com. Boșorod
122. Roman Gheorghe – Dumbrăvița, com. Ilia
123. Socaci Sofia – Peșteana, com. Densuș
124. Stănesc Antonie – Valea, com. Ilia

125. Stănculescu Adam – Poiana lungă, com. Balșa
126. Stoicoi Maria – Alun, com. Boșorod
127. Stroia Lucreția – Meria, com. Lunca Cernii de Jos
128. Șerbescu Elena – Grid, Călan
129. Toantă Maria – Boșorod
130. Tonca Ileana – Ursici, com. Boșorod
131. Ticula Floare – Goleș, com. Toplița
132. Trif Galenia – Hărtăgani, com. Băița
133. Trif Maria – Mărtinești
134. Tripa Ana – Hărtăgani, com. Băița
135. Tudor Ileana – Stănița, com. Buceș
136. Verman Victoria – Negoiu, com. Lunca Cernii de Jos
137. Vințan Gheorghe – Certejul de Sus

Bibliografie:

1. *** Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu” – **Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, vol. III Transilvania**, Editura Enciclopedică, București, 2003.
2. Adăscăliței, Vasile – **Istoria unui obicei. Plugușorul**, Editura Junimea, Iași, 1987.
3. Andrei, Petre – **Filosofia valorii**, Fundația Regele Mihai I, București, 1945.
4. *** **Antologia descântecelor populare românești**, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1998.
5. Apolzan, Lucia – **Carpații, tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
6. Aristotel – **Metafizica**, Traducerea în românește de Ștefan Bezdechi, Editura IRI, București, 1966.
7. Baci, Petru; Clemente, Constandin; Dușan, Monica – **Florile dalbe de măr**, Editura Corvin, Deva, 2007.
8. Baci, Petru – **Delorenii**, Editura Compania, București, 2000.
9. *** **Bartók, Bela și muzica românească**, Editura Muzicală, București, 1976.
10. Basarab, Maria – **Cuvinte mărturisitoare. Însemnări de pe cărți românești vechi din județul Hunedoara**, Editura Acta Musei Devensis, Deva, 2001.
11. Bădina, Ovidiu – **Cercetarea sociologică complexă. Tradiții românești**, Editura Politică, București, 1966.

12. Bălțeanu, Valeriu – **Ecouri mitico-magice în lexicul popular românesc**, Editura Timpul, Iași, 2002.
13. Băncilă, Ileana – **Duhul sărbătorii**, Editura Anastasia, București, 1996.
14. Bârlea, Ovidiu – **Folclorul românesc I. Colecția monumente și sinteze**, Editura Minerva, București, 1981.
15. Bernea, Ernest – **Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român**, Editura Humanitas, București, 1997.
16. Blaga, Lucian – **Despre gândirea magică**, Editura Garamond, București, 1992.
17. Bobu, Florescu, Florea – **Opincile la români**, Editura Academiei R.P.R., București, 1957.
18. Bocșe, Maria – **Obiceiurile tradiționale românești din Transilvania. Sărbători, credințe, ritualuri, mituri**, Editura Hiperbola, Cluj-Napoca, 2007.
19. Bogariu, Corneliu – **Roșu soare-a răsărit** – Culegere de colinzi, Deva, 2003.
20. Boia, Lucian – **Istorie și mit în conștiința românească**, Editura Humanitas, București, 2007.
21. Borza, Gheorghe; Borza, Camelia; Borza, Maria, Popescu – **Tămășasa în documente, amintiri, datini, obiceiuri și tradiții**, Deva, 2007.
22. Braga, Corin – **De la arhetip la anarhetip**, Editura Polirom, Iași, 2006.
23. Brăiloiu, Constantin; Ispas, Sabina – **Sub aripa cerului**, Editura Enciclopedică, București, 1998.
24. Bucur, Corneliu – **Studiul cercetării civilizației populare tradiționale** în Caietele ASER, 1/2005, Editura Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 2006.
25. Budiș, Monica – **Microcosmosul gospodăresc. Practici magice și religioase de apărare**, Editura Paideia, București, 2008.

26. Burghele, Camelia – **În numele magiei terapeutice**, Editura Limes, Zalău, 2000.
27. Idem – **Repere de cultură tradițională sălăjană**, Editura Porolissum, Zalău, 2006.
28. Butură, Valer – **Cultura spirituală românească**, Editura Minerva, București, 1992.
29. Candrea, Ion, Aurel – **Folclor medical român comparat. Privire generală. Medicină magică**, Editura Polirom, Iași, 1999.
30. Idem – **Dicționar de proverbe și zicători**, Ediția a II-a, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002.
31. Cantemir, Dimitrie – **Descrierea Moldovei**, Traducere după originalul latin de G. Guțu, Introducere de Maria Holban, Comentariu istoric de N. Stoicescu, Studiul cartografic de Vintilă Mihăilescu, Notă asupra ediției de D. M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1973.
32. Caracostea, Dimitrie – **Funcțiunea cântecului poporan** (ședința publică a Academiei la 26 septembrie 1941 în „Restituiri”), București, 2003.
33. Chițimia, Silvia – **Șarpele mediator în folclorul românesc**, în REF, București, 1992.
34. Chivu, Iulian – **Homo moralis. Mari paradigme etice și etosul românesc**, Editura Herald, București, 2008.
35. Clemente, Constandin – **Lada de zestre**, Editura Destin, Deva, 1998.
36. Idem – **Datini la români**, Editura Corvin, Deva, 2007.
37. Coatu, Nicoleta – **Structuri magice tradiționale**, Editura BIC All, București, 1998.
38. Coatu, Vasile – **Florile dalbe, flori de măr**, Editura Ardealul, Tg. Mureș, 1996.
39. Coman, Mihai – **Bestiarul mitologic românesc**, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.

40. Idem – **Discursul mitologic**, în ARF, vol.VIII - XI, Editura Academiei Române, București, 1991.
41. Costa, Adina, Maria – **Călușerul, obicei de iarnă în comuna Boșorod**, Editura Astra, Deva, 2008.
42. Culianu, Ioan, Petru – **Călătorii în lumea de dincolo**, Editura Nemira, București, 1990.
43. Datcu, Iordan, S. C. Stroescu – **Dicționarul folcloriștilor**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
44. Décheaux, Jean-Hugues – **Les souvenir des morts. Essai sur le lieu de filiation**, Presses Universitaire de France, Paris, 1997.
45. Densușianu, Ovid – **Opere. Limba descântecelor în opere**, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1968.
46. Dragoman, Ioan – **Învierea Mântuitorului**, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003.
47. Dușan, Monica – **La fântână, la izvor**, Editura Astra, Deva, 2008.
48. Eliade, Mircea – **Tratat de istorie a religiilor**, Editura Humanitas, București, 2005.
49. Idem – **Mituri, vise și mistere**, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
50. Idem – **Sacrul și profanul**, Editura Humanitas, București, 1992.
51. Idem – **Fragmentarium**, Editura Destin, Deva, 1990.
52. Evseev, Ioan – **Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească**, Editura Amarcord, Timișoara, 1998.
53. Idem – **Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale**, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.
54. Florea, Virgiliu – **Miturile ca subiecte sociale sau pentru o sociologie a miturilor, în Prin alții spre sine – etnologie și imagologie în memoria culturală europeană**, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007.
55. Fochi, Adrian – **Datini și eresuri populare la sfârșitul secolului al XIX-lea**, Editura Minerva, București, 1976.

56. Frazer, George, James – **Creanga de aur** (5 vol.), Editura Minerva, București, 1976.
57. Frățeanu, Vasile – **Critica gândirii mitice**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
58. Galtto, Ludovico – **Secretele Evului Mediu**, Editura BIC ALL, București, 2005.
59. Gavriluță, Nicu – **Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologie a sacrului**, Editura Polirom, Iași, 1998.
60. Gălățan, Dumitru, Jieț – **Tradiții și obiceiuri în satele din Estul Văii Jiului**, Editura Focus, Petroșani, 2005.
61. Idem – **Credințe, datini și superstiții în satele din Estul Văii Jiului**, Editura Autograf MJM, Craiova, 2006.
62. Idem – **Momârlanii ieri și azi**, Editura MJM, Craiova, 2007.
63. George, Alexandru – **Globalizarea și semnele ei de întrebare**, Luceafărul, nr. 37, 5 nov. 2008.
64. Ghinoiu, Ion – **Vârstele timpului**, Editura Meridiane, București, 1988.
65. Idem – **Obiceiuri populare de peste an. Dicționar**, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.
66. Idem – **Zile și mituri. Calendarul țaranului român**, Editura Fundației PRO, București, 1999.
67. Giddeus, Anthony – **Consecințele modernității**, București, 2000.
68. Le Goff, Jacques – **Civilizația occidentului medieval**, Prezentare de M. Berza, Traducere și note de Maria Holban, Îngrijirea colecției Corneliu Mateescu, Editura Științifică, București, 1970.
69. Idem – **Omul medieval**, Editura Polirom, Iași, 2008.
70. Golban, Vasile – **Dimensiunea etico - estetică a sărbătorii**, Editura Panteon, Piatra Neamț, 1995.
71. Grigorescu, Emanoil; Silva, Felix – **De la etnomedicină la fitoterapie**, Editura Spiru-Haret, Iași, 1997.

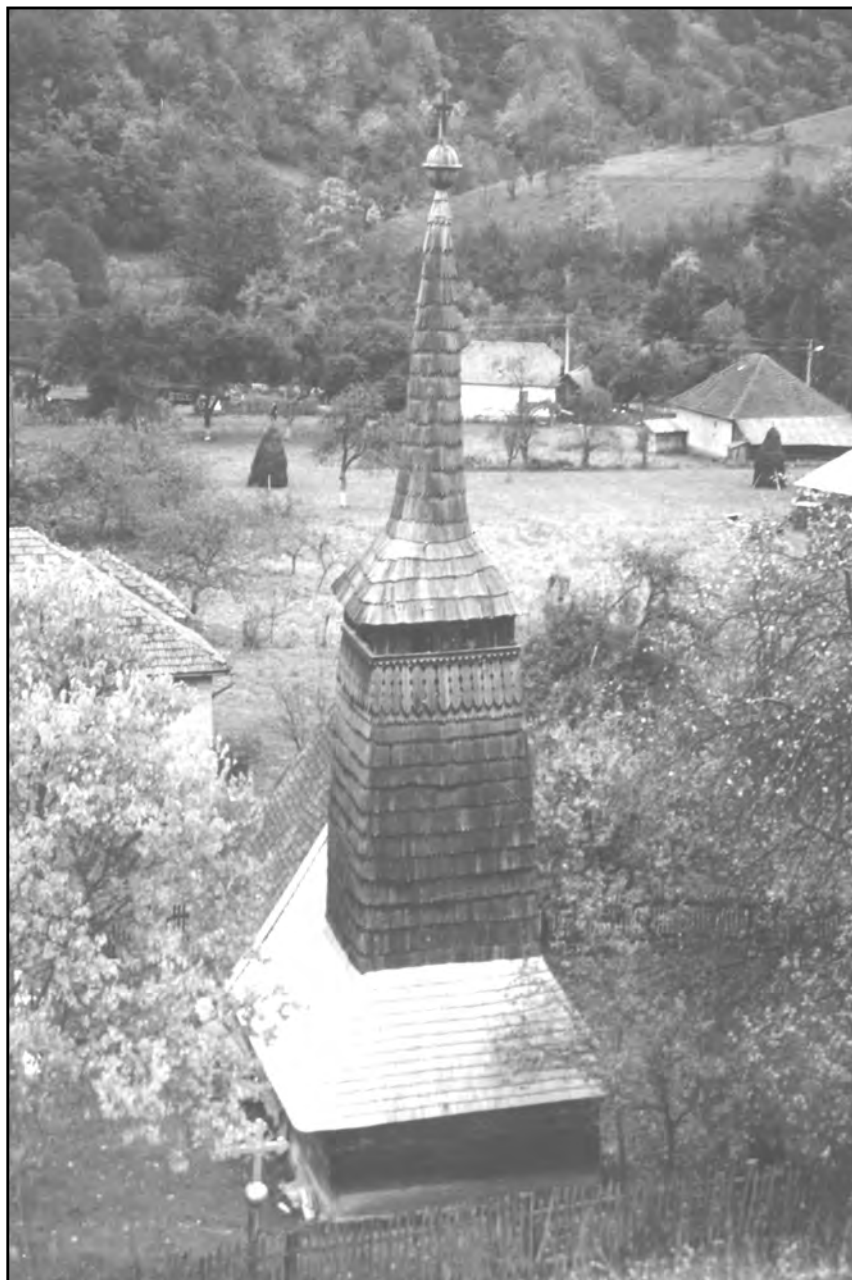
72. Gruian, Alexandra – **Sânzienele și drăgaica**, Considerații etnologice în Revista Studii și comunicări de etnologie, Tom. XIX (2005), seria nouă, Editura Imago, Sibiu, 2005.
73. Hawkins, R., David – **Putere versus forță**, Editura Cartea Daath, București, 2005.
74. Hedeșan, Otilia – **Pentru o mitologie difuză**, Editura Marineasa, Timișoara, 2000.
75. Idem – **Lecții despre calendar**, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005.
76. Horváth, Josef – **Țara Hațegului – dimensiuni sentimentale**, Editura Corvin, Deva, 2001.
77. Iordache, Gheorghe – **Ocupații tradiționale pe teritoriul României**, Studiul etnologic vol. IV, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996.
78. Ispas, Sabina – **Noi problematici în cercetarea folclorică actuală**, în Caietele ASER, Editura Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 2006.
79. Ișfănoni, Rusalin – **Pădurenii Hunedoarei**, Editura Mirabilis, București, 2004.
80. Kligman, Gail – **Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania**, Ediția a III-a, Editura Polirom, Iași, 2005.
81. Lapteș, Marcel – **Eseuri de etnografie și folclor**, Editura Corvin, Deva, 2004.
82. Lăzărescu, Liviu – **Mărtinești, vechiul meu sat transilvan**, Editura Polidava, Deva, 2006.
83. Malinowski, Bronislaw – **Magie, știință, religie**, Editura Moldova, Iași, 1993.
84. Manolescu, Anca – **Europa și întâlnirea religiilor**, Editura Polirom, Iași, 2005.
85. Marian, Simion, Florea – **Vrăji, farmece și desfaceri adunate de S. F. Marian**, Editura Coresi, București, 1996.

86. Idem – **Sărbătorile la români. Studiu etnografic**, Ediție îngrijită și introducere de Jordan Datcu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.
87. Mauss, Marcel, Hubert, Henri – **Teoria generală a magiei**, Editura Polirom, Iași, 2001.
88. Mazilu, Dan, Horia – **Lege și fărădelege în lumea românească veche**, Editura Polirom, Iași, 2006.
89. Moise, Ilie – **Eternități sibiene**, Editura Imago, Sibiu, 1998.
90. Molodeț, Vasile – **Cântecele Irozilor și Cântece de Stea**, Editura Polidava, Deva, 2001.
91. Muchembled, Robert – **Magia și vrăjitoria în Europa, din Evul Mediu și până azi**, Editura Humanitas, București, 1997.
92. Mușlea, Ion; Ovidiu, Bârlea – **Tipologia folclorului (Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu)**, Editura Minerva, București, 1970.
93. Muzeul Țăranului Român – **Crucea** (Caiet de uz intern), București, 1999.
94. Niculiță, Voronca, Elena – **Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică**, vol. II, Editura Polirom, Iași, 1998.
95. Oișteanu, Andrei – **Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească**, Editura Polirom, Iași, 2004.
96. Olinescu, Marcel – **Mitologia românească**, Editura Casa Școlilor, București, 1944.
97. Olteanu, Antoaneta – **Calendarele poporului român**, Editura Paideia, București, 2001.
98. Pamfile, Tudor – **Sărbătorile la români**, Editura Saeculum I.O.București, 1997.
99. Panea, Nicolae – **Două Români, două etnologii**, în Caietele ASER, nr. 1, 2005, Editura Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 2006.
100. Pantea, V., Nicolae – **Legea strămoșească**, Atelierele Grafice SOCEC & Co. S.A., București, 1934.

101. Pavelescu, Gheorghe – **Magia la români**, Editura Minerva, București, 1998.
102. La Penna, Antonio – **Epos e civiltà dei popoli**, Editore Loescher, Torino, 1986.
103. Pop, Mihai – **Obiceiurile tradiționale românești**, I.C.E.D., București, 1976.
104. Idem – **Folclor românesc, vol. I – Teorie și metodă, vol. II – Texte și interpretări**, Editura Grai și Suflet, Cultura Națională, București, 1998.
105. Idem – **Cultura populară și viața modernă**, Anuarul Arhivei de Folclor, vol. VIII-IX, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, 1991.
106. Radcliffe, A., R., Brown – **Structură și funcție în societatea primitivă**, Editura Polirom, Iași, 2000.
107. Ravaru, Dan – **Folclor etnografic, istorie locală**, Editura Cutia Pandorei, Vaslui, 1998.
108. Rivière, Claude – **Socioantropologia religiilor**, Cap. Naturismul, Editura Polirom, Iași, 2000.
109. Rudeanu, Ioan, Octavian – **Păstrarea elementelor mitologice în cultura creștină din Transilvania**, Editura Destin, Deva, 2003.
110. Sămărescu, Adrian – **Dinamica structurilor mentale, Studii de articole și antropologie culturală**, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
111. Stoica, Georgeta – **Cercetarea etnologică în contextul globalizării**, în Caietele ASER, nr. 1, 2005, Editura Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 2006.
112. Ștefănuță, Sebastian – **Obștea – identitatea pierdută și neregăsită**, în Studii și Comunicări de Etnologie, Tomul XIX, 2005, serie nouă, Editura Imago, Sibiu, 2005.
113. Tomescu, Emilia – **Simbolul și gândirea mitică-simbolică**,

în Studii și Comunicări de Etnologie, Tomul XIX, 2005, serie nouă, Editura Imago, Sibiu, 2005.

114. Toplean, Ana – **Pragul și neantul**, Editura Polirom, Iași, 2005.
115. Ursache, Petru – **Eseuri etnologice**, Editura Cartea Românească, București, 1986.
116. Idem – **Etnoestetica**, Editura Institutul European, Iași, 1998.
117. Idem – **Sadovenizând, sadovenizând**, Editura Universitas XXI, Iași, 2005.
118. Vasilescu, Virgil – **Simboluri patrimoniale**, Editura Europa Nova, București, 1998.
119. Vergez, André; Huisman, Denis – **Curs de filosofie – Cap. Filosofie și antropologie: problema destinului omenesc**, Traducere de Alexandru Vasile Drăgan, Editura Humanitas, București, 1995.
120. Vlăduțiu, Ion – **Etnografia românească – Cap. Obiceiuri**, Editura Științifică, București, 1973.
121. Vrabie, Gheorghe – **Ritualurile agrare la români**, Editura Paralela 45, București, 2002.
122. Vuia, Romulus – **Țara Hațegului**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

*Biserica „Pogorârea Sfântului Duh” din satul Căzănești,
com. Vața de Jos (Foto: Nicu Jinau)*

The Romanian Peasant's time and holidays (Abstract)

It is well known by all researchers of traditional culture that today, in modern times, we witness a steady loss of spiritual manifestations typical to the village area caused by socio-economic-political mutations occurred in the space between the Danube and the Carpathians in the past decades. Modern times, appreciated for the progress and the civilization that they brought about, float as a mist on habits, customs, beliefs and religious-mythical elements, leading them to oblivion, considered a "burden" for our future European integration in the controversial context of globalization.

This book, "The Romanian Peasant's time and holidays" is a study of the traditional time of spirituality in the world of peasant folk calendars in close relation with the celebration emphasized in the traditional collective mentality in villages in the ethno-folkloric area of Hunedoara County.

So we understand time, in the spiritual perspective of the peasant in Hunedoara County and not only, as fundamental landmark in existential law: birth - life - death of communities, swinging between ancient time (old year) and young time (new year) in fact, a cycle of vegetative life.

This temporal coordinate in the existence of peasants is seen in the phrase "there once was" completed by "it is so today", regarded by us as an archaeological ethno-folklore, present in our study more as comparative method. Those four hypostases of the village time represent segments of a weird calendar with strange customs and habits not abandoned from birth to the transition into

nothingness: winter (hibernating) time, Easter time and space (the spring), summer time so impregnated with magical-religious rituals, and autumn time sprinkled in between with fundamental and "small" holidays, limitative representations of sacred moments in the routine of profane days.

The peasant's time is a complex phenomenon with a profound and revealing philosophy of life, and his holidays, recommendations and prohibitions are situated in a magical space with therapeutic values. The book is structured into five chapters:

The time of the Romanian peasant, where we analyse the traditional time present in written and oral calendars of the peasant; Calendar reference points of winter time, where we detail winter customs and habits, especially those of carolling; Easter time and space with some essays on the spring and Easter practices; then Autumn holidays united by the same concept of unity and attitude of the peasants and the last one, Towards another time of the Romanian peasant where we point out some ideas on the current configuration of time as current spiritual matrix in the sense of how the concept evolved in our villages in the Hunedoara County.

Most theoretical considerations on the topic in question have been exemplified, almost everywhere, by analyzing our findings in the field research, especially in villages with obvious traditional ethno-folkloric aspect and content that has traditionally kept in memory and in practice the proper measurement of magical-religious time. Comparing the dynamics in time, the epos of villages in the ethno-folkloric rural areas of Hunedoara, we concluded that the magical ideas contained were perpetuated in time and are still present in the human subconscious, with inherent changes, which however do not touch the roots, in a society which today culturally levels village communities rapidly.

Because at present the peasant time and celebrations manifest themselves in the area and regional specific as a mixture of tradi-

tional and current, as a result of the changes shown, so that many of the 137 ethno-folkloric informers answered by phrases “now no longer held” (about holidays), “only the elderly celebrate it”.

From this perspective, our book, "The Romanian Peasant's time and holidays" is an interdisciplinary study, using the comparative method of evolution in time and space of the rich system of folkloric holidays and how they have evolved until today. We are aware of this, author as well as reader, following almost daily the effects of globalization on traditional folk culture, on the ethno-folkloric heritage as it is today.

As a result, that other time of the peasant must be one of his own reconsideration as well as of the village where he lives as a living entity that should not be regarded as a conservative who understands the modern time adversities as ephemeral, waiting, just like the past, for today's time to pass into oblivion without spoiling the ancestral balance of his life. Because the contemporary peasant attempts to understand the coordinates of this time and remain in the normal conditions of his existence.

Les temps et les fetes du paysan roumain (Résumé)

Il est bien connu par tous les spécialistes de la culture traditionnelle qu'aujourd'hui, dans les temps modernes nous assistons à une perte constante de manifestations propres au village, causées par des mutations socio-économiques et politiques survenues entre le Danube et les Carpates, récemment, au cours des dernières décennies. Les temps modernes, appréciés pour le progrès et la civilisation apportés, planent comme une brume sur les habitudes, les coutumes, les croyances et ses éléments mythique - religieux, qui les conduisent à l'oubli et considérés comme un "ballast" pour notre futur intégration européenne dans le contexte si controversé de la mondialisation.

Le livre « Le temps et les fetes du paysan roumain » est une étude du temps traditionnel, de la spiritualité rustique dans le monde des calendriers populaires, en liaison avec la fete de la mentalité collective traditionnelle dans les villages de la région de la zone ethno - folklorique du département de Hunedoara.

On comprend alors, que le temps dans le paysage spirituel du paysan de Hunedoara entre autres, est un jalon fondamental dans la loi existentielle: la naissance - la vie - la mort des communautés, oscillant entre ancien temps (l'année ancienne) et temps présent (l'année nouvelle), en fait, un cycle de vie végétative.

Cette coordonnée temporelle de l'existence des paysans est considérée dans le syntagme, « il a été une fois », complété par « aujourd'hui c'est comme ça », que nous considérons comme un mode d'archéologie ethno- folklorique présent dans notre étude

plus comme une méthode comparative. Les quatre hypostases du temps rustique représentent les segments d'un calendrier étrange avec des coutumes et habitudes pas encore abandonnées, de la naissance et de la transition dans le néant: au cours de l'hiver et, lors de la Pâques (le printemps), tandis que l'été, temps ainsi imprégné par des rituels magico religieux, et l'automne au cours de laquelle j'ai saupoudré les fetes fondamentales et aussi "les petites", des représentations limitatives des sacrés moments dans l'énumération quotidienne des jours profanes.

Le temps du paysan est un phénomène complexe, avec une profonde philosophie de la vie et de la révélation, et ses fetes, des recommandations et des interdictions, sont situées dans un espace magique avec des valeurs thérapeutiques, apotropaiques.

Le livre est structuré en cinq chapitres:

Le temps du paysan roumain, ou l'on analyse le temps traditionnel présent dans les calendriers écrits et oraux du paysan;

Des reperes du calendrier en hiver, ou l'on développe les coutumes et les habitudes de l'hiver, en particulier celles de Noël;

Le temps et l'espace pascal avec quelques essais de pratique du printemps et de Pâques, puis

Les fetes d'automne unies par la meme notion de conception et de l'attitude des paysans.

Pour un autre moment du paysan roumain dont on présent quelques idées sur la configuration actuelle de l'époque que l'actuelle matrice spirituelle dans le sens de la façon dont le concept évalué dans nos villages de Hunedoara.

La plupart des considérations théoriques sur le sujet en question ont été illustrées, presque partout, en analysant les résultats de notre domaine, en particulier dans les villages ou il est évident que l'aspect et le contenu ethno - folklorique traditionnel a toujours gardé en mémoire, mais en pratique, la mesure du temps magico – religieux.

On a comparé en temps la dynamique, l'épopée des villages du Hunedoara, nous avons conclu que les idées magiques contenues ont été perpétuées par le temps et toujours dans l'inconscient humain, comme inhérentes, mais ne pas toucher les racines, dans une société qui aujourd'hui mit dans des nivelles culturels les communautés villageoises dans un rythme rapide.

Comme dans le présent les temps et la fete du paysans ont lieu dans des zones et des spécificités régionales comme un mélange de traditionnel et actuel a la suite des modifications indiquées, tant que bon nombre du celles 137 des informateurs ethno - folklorique ont répondu par des phrases : « cette fete n`existe plus, seulement les personnes âgées s`en rappellent. »

De cette perspective, notre livre « Les temps et les fetes du paysan roumain », est une étude interdisciplinaire, en utilisant la méthode comparative de l'évolution dans le temps et l'espace, la richesse du ce systeme des fetes populaires et comment ils ont évolué jusque aujourd'hui. Nous sommes conscients de cela, et l'auteur et le lecteur, en suivant presque tous les jours les effets de la mondialisation sur la culture populaire traditionnelle et sur le patrimoine ethno - folklorique, comment il est aujourd'hui.

En conséquence, le temps du paysan doit etre l'un de sa reconsidération et son village ou il vit comme une entité vivante qui ne devrait pas etre considérée comme un conservateur qui comprend les modernes éphémère les adversités du temps a attendre, ainsi que temps aujourd'hui de passer dans l'oubli sans l'ombre gâcher l'équilibre ancestral de sa vie. Le paysan contemporain tente de comprendre les détails de ce temps et de rester dans la normalité des articulations de son existence.

Die Zeit und die Feiertage des rumänischen Bauern (Zusammenfassung)

Die Tatsache, dass wir in der modernen Zeit einen konstanten Verlust von geistigen Veranstaltungen, die für das Dorf kennzeichnend sind, miterleben, ist allen Forschern der heutigen traditionellen Kultur bekannt. Die Erscheinung ist den sozio- wirtschaftlichen- politischen Veränderungen zuzuschreiben, die auf dem Gebiet zwischen der Donau und den Karpaten in den vergangenen Jahrzehnten stattfanden, die aber auch in unseren Zeiten noch festzustellen sind. Die moderne Zeit ist für den Fortschritt und die damit in engster Verbindung stehende Zivilisation wertvoll, doch schwebt sie wie ein Nebelsteif über Bräuche, Sitten, Glauben und seinen mythisch-religiösen Elementen, und führt somit zum Vergessenwerden. Sie werden als „Ballast“ für unsere zukünftige europäische Integration angesehen, in dem vielbesprochenen Kontext der Globalisierung.

Das vorliegende Buch „Die Zeit und die Feiertage des rumänischen Bauern“ ist eine Studie über die traditionelle Zeit des bäuerlichen Geisteslebens in der Welt der Volkskalender in enger Verbindung mit dem Feiertag, der aus der kollektiven, traditionellen Denkweise in den Dörfern des ethnofolklorischen Gebietes des Kreises Hunedoara hervortritt.

Man versteht also die Zeit im geistigen Bild des Huneader Bauern und nicht nur, als grundlegenden Bezugsmittelpunkt in der Gesetzmäßigkeit des Seins, der gesamten Existenz: Geburt- Leben- Tod der Gemeinschaften. Sie pendelt zwischen alter Zeit (das alte Jahr) und junger Zeit (das neue Jahr), eigentlich ist sie ein Zyklus des vegetativen Lebens.

Diese zeitliche Koordinate der bäuerlichen Existenz erscheint in

der Wortgruppe es war einmal, wird mit heute ist es so ergänzt und wird von uns als eine Art ethnofolklorische Archäologie angesehen. In unserer Studie ist sie eher als Vergleichsmethode vorhanden.

Die vier Stadien der bäuerlichen Zeit stellen Strecken, Teile eines sonderbaren Kalenders dar mit Sitten und Bräuchen, die einen von der Geburt bis zum Tode nicht verlassen: die Winterzeit, die Osterzeit (das Frühjahr), die Sommerzeit, prallgefüllt mit magisch-religiösen Ritualen, und die Herbstzeit. Zwischen diese wurden grundlegende Feiertage hineingestreut und jene „kleinen“ begrenzten Vorstellungen der heiligen Momente in die Reihenfolge der kaum wahrgenommenen Tage hinzugefügt.

Die Zeit des Bauern ist eine komplexe Erscheinung mit einer tiefgreifenden, erleuchtenden Lebensphilosophie, und die Feiertage mit ihren Empfehlungen und Verboten befinden sich auf einem magischen Gebiet mit wundersamen, heilbringenden Kräften.

Die Arbeit ist in fünf Kapitel gegliedert:

Die Zeit des rumänischen Bauern in welchem wir die traditionelle Zeit, die in den geschriebenen und mündlichen Kalendern des Bauern vorkommt, analysieren; Anhaltspunkte der Winterzeit, wie sie im Kalender erscheinen, wo wir auf die Wintersitten und – bräuche näher eingehen, vor allem auf jene, die mit dem Weihnachtssingen zu tun haben; Österliche Zeit und österlicher Raum mit einigen Essays über Frühlings- und Osterbräuche, dann Herbstfeiertage, charakterisiert durch dieselbe Einheit der Auffassung und Einstellung des Bauern und das letzte Kapitel In die Richtung zu einer anderen Zeit des rumänischen Bauern in welchem wir einige Ideen bezüglich der heutigen Konfiguration der Zeit als aktuelle geistige Matritze niederschreiben, in dem Sinne wie sich dieser Begriff in den heutigen Huneader Dörfern weiterentwickelt hat.

Die meisten teoretischen Ansichten zu dem besprochenen Thema wurden mit Beispielen belegt, und fast überall auch mit der Analyse

der Feststellungen, die wir an Vorort gemacht haben, vor allem in den Dörfern, in deren Gedächtnis dieser ethnofolklorische traditionelle Aspekt weiter besteht, und wo auch heute noch die Praktik der entsprechenden Messung der magisch-religiösen Zeit durchgeführt wird. Wir haben die Dynamik und den Epos der sich auf ethnofolklorischen Gebieten befindlichen Huneader Dörfer im Laufe der Zeit verglichen und kamen zu der Schlussfolgerung, dass diese Ideen, die das Magische beinhalten weitergegeben wurden, und dem Sturm der Zeit standgehalten haben, dass sie noch im Unterbewusstsein der Menschen weiterbestehen, mit den unvermeidlichen Veränderungen, die aber die Wurzeln nicht berühren, in einer Gesellschaft, die heute die dörfliche Gemeinschaft in einem besonders schnellen Rhythmus kulturell gleichzumachen droht.

Weil heutzutage, in der Gegenwart, die Zeit und die Feiertage des Bauern mit regionalen und auf bestimmte geografische Zonen begrenzten Eigenheiten ihren Ablauf haben, als Folge der vorher genannten Veränderungen, bildet das alles als Ganzes ein Gemisch von traditionell und aktuell. So haben viele der 137 ethnofolklorischen Informationsspendern mit der Satzformulierung, jetzt werden sie nicht mehr gefeiert (die Feste und Feiertage), nur noch von den Alten auf unsere Fragen geantwortet.

Aus dieser Perspektive heraus ist unser Buch Die Zeit und die Feiertage des rumänischen Bauern eine interdisziplinäre Studie. Es wird dabei die Vergleichsmethode verwendet, um die Entwicklung des reichen Systems der Volksfeste und -feiertage in Zeit und Raum zu untersuchen und mit der Art und Weise zu vergleichen, wie sie es heute noch gibt, wie sie stattfinden und wie sie sich entwickelt haben.

Dessen sind wir uns bewusst, sowohl der Autor als auch der Leser, da wir fast täglich die Auswirkung der Globalisierung auf die traditionelle Volkskultur, auf das ethnofolklorische Erbe, so wie es heute existiert, verfolgen.

Als Schlussfolgerung muss gesagt werden, dass jene andere Zeit des Bauern eine Neuinterpretation seines Seins und jenes des Dorfes darstellt, in welchem er als lebende Einheit existiert, wo er nicht mehr als ein Konservativer betrachtet wird, der die vorübergehenden Schwierigkeiten der neuen Zeit versteht und der darauf wartet, dass ähnlich der Vergangenheit auch die Gegenwart in den Schatten der Vergessenheit tritt, ohne jedoch das uralte Gleichgewicht seines Lebens zu stören. Der zeitgenössische Bauer versucht, die Koordinaten dieser Zeit zu verstehen und den natürlichen Sinn seiner Existenz zu behalten.

Cuprins

Despre timpul țăranului și despre țăranul timpului... /5
dr. Camelia Burghel

Timpul țăranului român /7

■ Capitolul I

**Repere calendaristice populare ale timpului
hibernal /23**

Colindatul cu duba / 65
Călușerii Hunedoarei / 74
Cerbul de la Coroiești / 81
Bucuria nașterii vieții / 86

■ Capitolul II

Timpul și spațiul pascal / 95

Babele cosmice / 135
Dragobetele sărută fetele / 145
Pomana lui Sântoader / 151
Popelnicul și sărbătoarea luminii / 157

Gura satului / 163

Un obicei străvechi – măsuratul oilor la Lelese / 169

■ Capitolul III

**Timpul estival și ritualurile sale magico –
religioase / 179**

Dușmanul diavolului / 194

Zânele florilor / 206

■ Capitolul IV

Timpul tradițional și sărbătorile autumnale / 221

■ Capitolul V

Spre un alt timp al țaranului român / 243

Bătrânii satului / 253

Zestrea și vămile țaranului hunedorean / 258

Satul hunedorean merge în Paradis! / 264

Un sat care moare încet – Dumbrăvița / 269

Laudă meșterului popular / 276

De la Bertoldo încoace / 287

Primul pas / 293

*Nunta pădurenească – reper fundamental de
spiritualitate hunedoareană / 296*

Restituiri sentimentale / 304

Lista interlocutorilor etnofolclorici / 309

Bibliografie: / 314

The Romanian Peasant's time and holidays (Abstract) / 324

Les temps et les fetes du paysan roumain (Résumé) / 327

Die Zeit und die Feiertage des rumänischen Bauern
(Zusammenfassung) / 330

Structura cărții de față, bine articulată pe capitole și secțiuni interne, are ca subiect anul, anotimpurile, zilele și ceasurile, abordarea timpului strict prin taxonomiile operate de un calendar, fie el și calendarul complex și plin de semne al țaranului român, este o „capcană” în care cititorul se lasă prins cu drag, pentru că fundalul este asigurat de secvențe memorabile din viața omului simplu, echilibrat, față de univers, comunitate și sine însuși; cartea devine astfel o carte a țaranului din „spațiul etnofolcloric hunedorean”, ca să îl cităm pe autor, țăran care, la fel ca frații lui din alte arii etnogeografice, performează toate capitolele particulare ale vieții: vopsitul ouălor de Paște, coacerea prescurilor pentru biserică, ținerea zilelor Babelor, măsuratul laptelui oilor, protejarea de strigoi, prima ieșire la arat...

dr. Camelia Burghela

ISBN 978-973-622-524-6

Marcel Lapteș • Timpul și sărbătorile țaranului român